

МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

БІЛЯЄВ Ярослав Миколайович

УДК 351:316.444-053.6(477)

ДИСЕРТАЦІЯ

**ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ
МОБІЛЬНОСТІ МОЛОДІ В УКРАЇНІ**

25.00.02 – механізми державного управління

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного
управління

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

Я.М. Біляєв
(підпис, ініціали та прізвище здобувача)

Науковий керівник:
доктор політичних наук, доцент
Куташев Ігор Вікторович

КИЇВ–2024

АНОТАЦІЯ

Біляєв Я. М. Державна політика у сфері забезпечення соціальної мобільності молоді в Україні.— Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління за спеціальністю 25.00.02 – механізми державного управління. Міжрегіональна Академія управління персоналом, Київ, 2024.

У дисертаційному дослідженні проаналізовано проблему вдосконалення механізмів державної політики забезпечення соціальної мобільності молоді. У роботі визначені базові поняття, пов'язані з соціальним розвитком молоді та соціальною мобільністю, а також визначено суть державної молодіжної політики. Результати дослідження підтверджують необхідність комплексної діяльності держави для створення умов для соціального та професійного зростання молоді, включаючи гарантії трудової та економічної самореалізації. Досліджено теоретичні основи та визначені практичні рекомендації для вдосконалення державної політики в цьому напрямку. Робота має значний внесок у розуміння та розвиток соціальної політики щодо молоді, а також може слугувати основою для подальших наукових досліджень та реформ у цій сфері.

У даному дослідженні проведено аналіз понятійно-категоріального апарату, пов'язаного з механізмами державної політики соціальної мобільності молоді. Виявлено, що не дивлячись на значну кількість наукових досліджень, проблеми цієї політики залишалися недостатньо висвітленими. Особлива увага приділена узагальненню світового досвіду державної політики забезпечення соціальної мобільності молоді та виявленню можливостей його впровадження в Україні, зокрема на прикладі країн Європи, таких як Німеччина, Велика Британія, Греція, Іспанія, Люксембург, Португалія, Австрія, Бельгія, Ірландія, Нідерланди,

Норвегія, Фінляндія, Франція, Швеція та інші. Дослідження може слугувати підґрунтям для подальших дій у формуванні та впровадженні ефективної державної політики соціальної мобільності молоді в Україні.

У дослідженні визначено організаційні засади механізмів державної політики, спрямованої на забезпечення соціальної мобільності молоді. Розглянуто, як органи державного управління володіють ефективними інструментами для координації дій між урядом та молодіжною мобільністю з метою регулювання процесів у різних сферах суспільства. Окрема увага приділена органам виконавчої влади, які відповідають за формування та реалізацію державної політики у сфері зовнішньої трудової міграції, а також ролі місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування в цьому процесі. Визначено, що місцеві органи влади мають вирішальне значення для успішної реалізації державної політики у сфері соціальної мобільності молоді. Результати дослідження можуть бути корисними для формулювання стратегій та програм управління молодіжною політикою на різних рівнях влади.

Досліджено суб'єкти молодіжної політики та рівень інституалізації механізмів державної політики соціальної мобільності молоді. Встановлено, що суб'єктами цієї політики є державні та регіональні органи влади, молодіжні організації, міжнародні організації, молоді дослідники, а також бізнес та приватні донори. Особлива увага приділена інституціям, які відповідають за реалізацію молодіжної політики в Україні, зокрема Міністерству соціальної політики, Міністерству внутрішніх справ, Міністерству закордонних справ, Міністерству освіти та науки, Міністерству економічного розвитку і торгівлі, Міністерству молоді та спорту, Міністерству охорони здоров'я, Державній митній службі та Державній прикордонній службі. Результати дослідження можуть бути використані для підготовки та впровадження програм та стратегій з розвитку молодіжної політики в країні.

У даному дослідженні розглянуті напрямки удосконалення нормативно-правового та організаційного забезпечення механізмів державної політики щодо забезпечення соціальної мобільності молоді. Сформульовано інноваційні принципи та форми державної політики для розвитку соціальної мобільності молоді, включаючи підтримку у власній підприємницькій діяльності. Виявлено, що одним із ключових напрямків такої політики є навчання підприємництву та розвиток підприємницьких навичок, що є важливими у країнах Європейського Союзу. Підкреслено, що пріоритетним завданням держави в цій сфері є створення сприятливого бізнес-клімату, який би сприяв початку власного бізнесу молоді. Наголошено на необхідності створення сприятливих умов для молодих підприємців, включаючи надання їм необхідної інформації, фінансової підтримки та спрощення правового та адміністративного процесів.

У даному дослідженні аргументовано важливість волонтерської діяльності як важливої форми соціальної активності молоді. Відзначено, що через волонтерство вирішуються проблеми реалізації потенціалу молодих людей. Розглянута необхідність розширення волонтерської діяльності молоді за рахунок нових форм роботи, враховуючи досвід країн Європейського Союзу. Зроблено висновок про необхідність заохочення та підтримки волонтерських ініціатив серед молоді з метою залучення їх до активної участі в житті суспільства.

Ключові слова: державна політика, соціальна мобільність, волонтерська діяльність, молодь, соціальна активність, потенціал молоді, розвиток, Європейський Союз, публічне управління, механізми публічного управління, молодіжна політика, освітня політика.

ANNOTATION

**Belyaev Y. M. Public policy to ensure the social mobility of youth in Ukraine.
– Qualification scientific work on manuscript rights.**

Dissertation for obtaining the scientific degree of candidate of sciences in the public management by specialty 25.00.02 – public administration mechanisms. Interregional Academy of Personnel Management, Kyiv, 2024.

The dissertation research is aimed at improving the mechanisms of the state policy of youth social mobility. The work examines the basic concepts related to the social development of a young person and social mobility, as well as defines the essence of the state youth policy. The results of the study confirm the need for comprehensive state activity to create conditions for the social and professional growth of young people, including guarantees of labor and economic self-realization.

In this study, an analysis of the conceptual-categorical apparatus related to the mechanisms of the state policy of youth social mobility was carried out. It was found that despite the considerable number of scientific studies, the problems of this policy remained insufficiently covered. Special attention is paid to the generalization of the world experience of the state policy of youth social mobility and to the identification of the possibilities of its implementation in Ukraine, in particular on the example of European countries, such as Germany, Great Britain, Greece, Spain, Luxembourg, Portugal, Austria, Belgium, Ireland, the Netherlands, Norway, Finland, France, Sweden and others. The study can serve as a basis for further actions in the formation and implementation of an effective state policy of social mobility of youth in Ukraine.

This study defines the organizational principles of state policy mechanisms aimed at ensuring the social mobility of young people. It is considered how public administration bodies have effective tools for coordinating actions between the government and youth mobility in order to regulate processes in various spheres of

society. Particular attention is paid to the bodies of executive power, which are responsible for the formation and implementation of state policy in the field of foreign labor migration, as well as the role of local state administrations and local self-government bodies in this process. It was determined that local authorities are of crucial importance for the successful implementation of state policy in the field of social mobility of young people through their direct work on the ground. The results of the study can be useful for the formulation of strategies and programs of youth policy management at different levels of government.

Subjects of youth policy and the level of institutionalization of mechanisms of the state policy of social mobility of youth have been studied. It has been established that the subjects of this policy are state and regional authorities, youth organizations, international organizations, young researchers, as well as business and private donors. Special attention is paid to the institutions responsible for the implementation of youth policy in Ukraine, in particular the Ministry of Social Policy, the Ministry of Internal Affairs, the Ministry of Foreign Affairs, the Ministry of Science and Education, the Ministry of Economic Development and Trade, the Ministry of Youth and Sports, the Ministry of Health, the State customs service and the State Border Service. The results of the study can be used for the preparation and implementation of programs and strategies for the development of youth policy in the country.

This study examines directions for improving the regulatory and organizational support of state policy mechanisms regarding the social mobility of young people. Innovative principles and forms of state policy have been formulated to ensure the social mobility of young people, including support in their own entrepreneurial activities. It was found that one of the key directions of such a policy is entrepreneurship education and the development of entrepreneurial skills, which are important in the countries of the European Union. It is emphasized that in Ukraine, the priority task of the state in this area is the creation of a favorable business climate that

would facilitate the start of one's own business by young people. A conclusion was drawn on the need to create favorable conditions for young entrepreneurs, including providing them with the necessary information, financial support and simplification of legal and administrative processes.

This study argues the importance of volunteering as an important form of youth social activity. It was noted that the problems of realizing the potential of young people are solved through volunteering. Considered the need to expand youth volunteering through new forms of work, drawing on the experience of the countries of the European Union. A conclusion was drawn on the need to encourage and support volunteer initiatives among young people in order to attract them to active participation in society.

Key words: state policy, social mobility, volunteering, youth, social activity, youth potential, development, European Union, public administration, mechanisms of public administration, youth policy, educational policy.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ НАУКОВИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

А. В яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Біляєв Я. М. Концептуальний аналіз державної політики щодо забезпечення соціальної мобільності молоді. *Středoevropský věstník Pro vědu a výzkum*. 2023. 10. https://czvestnic.eu/ojs/index.php/cz_ojs/article/view/244.

2. Біляєв Я. М. Кадрове забезпечення державної політики щодо забезпечення соціальної мобільності молоді. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. №9. С. 109-114.

3. Біляєв Я. М. Нормативно правова база механізмів державної політики щодо забезпечення соціальної мобільності молоді. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. №10. С. 120-125.

4. Біляєв Я. М. Організаційні засади механізмів державної політики щодо забезпечення соціальної мобільності молоді. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2019. №4. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1419>.

5. Біляєв Я. М. Механізми державної політики щодо забезпечення соціальної мобільності молоді. *Публічне адміністрування та національна безпека*. 2019. №2(4). URL: <https://www.inter-nauka.com/uploads/public/1564148892132.pdf>.

6. Біляєв Я. М. Узагальнення світового досвіду державної політики соціальної мобільності молоді. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління. Том 30 (69). № 3*. 2019. С.30-36.

7. Біляєв Я. М. Аналіз грантових програм європейського союзу, що сприяють соціальній мобільності молоді. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019 № 21. Журнал “Інвестиції: практика та досвід”. С. 137-142. <http://www.investplan.com.ua/?op=1&z=6888&i=21>.

8. Біляєв Я. М. Удосконалення державної політики соціальної мобільності молоді в Україні. Серія: Держава та регіони: 2019 р. № 3 (67). С.33-38. http://pa.stateandregions.zp.ua/archive/3_2019/8.pdf.

Праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

9. Біляєв Я. М. Програми Горизонт-2020 та креативна Європа для стимулювання освіти та соціальної мобільності молоді. Світ економічної науки. Випуск 15: матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції економічного спрямування (27 червня 2019 р.). Тернопіль, 2019. С. 71-73.

10. Біляєв Я. М. Кадрове забезпечення державної політики щодо соціальної мобільності молоді. Тридцять сьомі економіко-правові дискусії (економічне спрямування): матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. Львів, 2019. С. 48-51.

11. Біляєв Я. М. Вироблення основних заходів стимулювання соціальної мобільності молоді. Тридцять восьмі економіко-правові дискусії: матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. Львів, 2019. С. 15-18.

12. Біляєв Я. М. Питання нормативно-правового регулювання державної політики щодо забезпечення соціальної мобільності молоді. Актуальні дослідження правової та історичної науки (Випуск 17). URL: http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=2787.

13. Біляєв Я. М. Організаційні засади механізмів державної політики щодо забезпечення соціальної мобільності молоді. Економічні наукові інтернет – конференції “Світ економічної науки”: випуск 17, секція 2, менеджмент, маркетинг (30 жовтня 2019 р.). URL: <http://www.economy-confer.com.ua/full-article/3166/>.

14. Біляєв Я. М. Освітня мобільність і проблема міграції молоді Всеукраїнська науково-практична конференція “Проблеми та

перспективи розвитку обліку, логістики та інформаційних технологій в контексті євроінтеграції”, м. Ніжин, 30-31 жовтня 2019 р., URL: https://natc.org.ua/docs/Conferencia/2019/Conferencia_mat_20191031.pdf, С. 104-106.

15. Біляєв Я. М. Шляхи удосконалення механізмів державної політики соціальної мобільності молоді в Україні. Всеукраїнська науково-практична конференція “Гуманітарні та природничі науки: актуальні питання”, м. Івано-Франківськ, 25-26 жовтня 2019 р. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/conf/other/41oct2019/41oct2019.pdf>, С. 62-64.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	13
РОЗДІЛ 1	
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОЇ МОБІЛЬНОСТІ МОЛОДІ.....	22
1.1 Аналіз понятійно–категоріального апарату дослідження.....	22
1.2 Рівень наукової розробки досліджуваної проблеми.....	40
1.3 Узагальнення світового досвіду державної політики у сфері соціальної мобільності молоді.....	67
Висновки до розділу.....	83
РОЗДІЛ 2	
СТАН РОЗВ'ЯЗАННЯ ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ МОБІЛЬНОСТІ МОЛОДІ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ.....	84
2.1 Нормативно-правова база державної політики у сфері забезпечення соціальної мобільності молоді.....	84
2.2 Організаційні засади державного управління щодо забезпечення соціальної мобільності молоді.....	105
2.3 Інституційний механізм державного управління у сфері забезпечення соціальної мобільності молоді	115
2.4 Кадрове забезпечення державної політики у сфері соціальної мобільності молоді.....	131
Висновки до розділу	148
РОЗДІЛ 3	
УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ МОБІЛЬНОСТІ МОЛОДІ В УКРАЇНІ.....	150

3.1. Удосконалення нормативно-правового та організаційного механізмів державного управління у сфері соціальної мобільності молоді.....	150
3.2. Розробка та реалізація заходів стимулювання соціальної мобільності молоді в сучасних реаліях	161
3.3. Інноваційні засади/форми державної політики щодо забезпечення соціальної мобільності молоді	197
Висновки до розділу.....	228
ВИСНОВКИ.....	231
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	237
ДОДАТКИ	257

ВСТУП

Актуальність теми. Проблемні питання соціальної мобільності молоді особливо актуалізуються за умов соціальних та економічних змін, певних трансформацій, а також реструктуризації різних сфер суспільного життя. У випадку кризових явищ процеси соціальної мобільності молоді починають прискорюватись та змінюються їхні масштаби. Перехід до ринкової економіки в Україні супроводжується як системними змінами ринку праці, так і зміною престижу професій. Під час стрімких змін діє відкритість соціальних прошарків, а це дає змогу швидко прискорити соціальну мобільність. Зміни в соціальній структурі, поява нових соціально-професійних груп, втрата робочих місць, закриття деяких підприємств і скорочення промислових галузей, створення нових підприємств та організацій, нерівномірність територіального розвитку, диференціація оплати праці за галузями характеризують сучасний стан України. Вони можуть слугувати чинниками висхідної мобільності і втрати статусу та поступової деморалізації, впливаючи на горизонтальні й географічні переміщення. З-поміж домінант розвитку переважної більшості країн ключове місце займають процеси глобалізації, інтеграції та інформаційної відкритості, що сприяють потокам трудової та освітньої міграції, які відбуваються в межах країни та між країнами.

Один із найскладніших об'єктів державного управління – це процес соціального становлення і розвитку молоді. Це пов'язано з тим, що сучасна молодь соціалізується в середовище суспільства ризиків, яке характеризується невизначеністю ситуації та швидкими змінами, а також з відсутністю «чітко організованого та ефективно функціонуючого комплексного механізму державного управління, без якого жодне системне реформування не видається можливим, оскільки будь-який розвиток реалізується через систему механізмів. Проблема результативної діяльності органів державної влади у відносинах з особистістю,

молоддю та молодіжними рухами актуалізує потребу в перегляді традиційних підходів до формування механізмів державного управління в окресленій сфері.

Практичний досвід свідчить, що в Україні задекларовані мета, принципи і цілі державної молодіжної політики повною мірою не втілюються в життя. Це відбувається через відсутність належно розроблених механізмів державного управління, оскільки державна політика і механізми державного управління тісно пов'язані між собою. Державне управління в сфері соціального становлення і розвитку молоді – це діяльність держави, що конкретизована державною політикою і практично втілюється завдяки механізмам державного управління. Державна політика наділяє державне управління та механізми державного управління спрямованістю на досягнення кінцевої мети. По суті раціонально сформована державна політика виступає одним із механізмів державного управління. Крім того, реалізація політики відбувається за допомогою певних механізмів державного управління.

Державна молодіжна політика щодо забезпечення соціальної мобільності молоді відзначається перехресним характером, тому що вона охоплює спільні сфери з іншими сферами діяльності держави, тобто освіту (формальну та неформальну), культуру, спорт, охорону здоров'я, соціальний захист, працевлаштування та інформаційну політику. Усі ці галузі перебувають у компетенції різних міністерств. Водночас молодіжна політика, спрямована на забезпечення соціальної мобільності молоді, може стосуватись автономної діяльності, яка не виступає частиною секторальних політик, наприклад, сприяння та активізація суспільної участі, формування норм і звичок. Унаслідок цього ініціативи, пов'язані з молодіжною політикою, ухвалюються різними центрами прийняття рішень, що вимагає координації, узгодження дій і впровадження додаткових заходів. Вирішення завдання стимулювання соціальної мобільності молоді має вагоме стратегічне значення, адже саме ця соціальна група в майбутньому визначатиме якість людського потенціалу

країни. Необхідні умови вивільнення потенціалу молоді – це навчання і професійна підготовка на високому рівні, ефективна інтеграція на ринку праці та більша мобільність молодих осіб.

Теоретичною основою дисертаційного дослідження стали праці вітчизняних і зарубіжних науковців у сфері публічного управління. Серед учених, які вивчали понятійний апарат теми дослідження, варто відзначити таких, як: І. Артеменко, О. Болотська, В. Васютинський, А. Гавловська, М. Головатий, Т. Дроздова, М. Канавець, Г. Коваль, А. Квітка, О. Кулик, О. Крюков, Н. Колесніченко, Н. Кожушко, Ю. Криворучко, В. Орлов, М. Перепелиця, О. Радченко, А. Ноуром, Р. Левін, В. Мотречко, Н. Метьюлкіна, Ю. Середа, П. Сорокін, Н. Чернуха, А. Хоронжим, О. Шестаковський, О. Штанська, С. Фріс та ін.

Проблеми забезпечення соціальної мобільності молоді вивчали О. Балакірєва, А. Батюк, О. Болотська, Ю. Годован, Д. Дмитрук, С. Каплінін, Н. Ніколаєнко, Н. Чернуха, А. Ярошенко та ін.

Питанням удосконалення механізмів державної політики соціальної мобільності молоді України присвятили свої наукові доробки М. Лисенко, Л. Лук'янова, В. Михалев, Л. Прудіус, І. Шпекторенко та ін. Особливу актуальність дослідження обумовлено недосконалістю законодавчих та нормативно-правових актів; потребою посилити обґрунтування концептуальних засад побудови нової державної політики в сфері соціальної мобільності молоді; нагальною необхідністю в обґрунтуванні пропозицій, які спрямовані на удосконалення окремих інструментів державної політики у сфері забезпечення соціальної мобільності молоді.

Незважаючи на різноплановість підходів до висвітлення цієї тематики в наукових виданнях, потребують обґрунтування теоретичні і методологічні положення щодо державної політики у сфері забезпечення соціальної мобільності молоді в Україні. Наукова і практична значущість зазначеної проблеми обумовили вибір теми та цільову спрямованість дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження проводилось в рамках науково-дослідної діяльності кафедри публічного адміністрування «Розвиток публічного управління та адміністрування в умовах системних галузевих норм: соціальні, економічні, безпекові та культурні аспекти» (ДР № 0119U100491). Внесок автора полягає в обґрунтуванні понять і категорій, які лежать в основі державної політики щодо забезпечення соціальної мобільності молоді в Україні.

Мета і завдання дослідження. *Метою* дослідження є обґрунтування теоретичних засад і надання практичних рекомендацій щодо вдосконалення державної політики соціальної мобільності молоді.

Для реалізації зазначеної мети необхідно виконати такі *завдання*:

- з'ясувати базові поняття дослідження та вивчити рівень наукової розробки досліджуваної проблеми;
- визначити нормативно-правову базу державної політики у сфері забезпечення соціальної мобільності молоді;
- встановити організаційні засади і рівень інституалізації державної політики соціальної мобільності молоді;
- розробити напрями удосконалення нормативно-правового й організаційного забезпечення механізмів державного управління щодо соціальної мобільності молоді;
- обґрунтувати інноваційні засади / форми державної політики щодо забезпечення соціальної мобільності молоді.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі реалізації соціальної мобільності молоді в Україні.

Предмет дослідження – державна політика щодо забезпечення соціальної мобільності молоді.

Методи дослідження. У дисертаційній роботі використано систему загальнонаукових і спеціальних методів дослідження. За допомогою *аналітичного методу* був здійснений вибір наукової інформації стосовно проблематики дисертаційного дослідження; понятійний апарат досліджено за допомогою *логіко-семантичного і компаративного методів*; за допомогою *структурно-функціонального аналізу* було визначено сучасний стан формування й реалізації державної політики щодо забезпечення соціальної мобільності молоді. *Метод порівняльного аналізу* використано у процесі дослідження нормативно-правового та інституційного забезпечення державного управління у сфері соціальної мобільності молоді України.

Інформаційну базу дослідження склали нормативно-правові акти України, електронні джерела та інші розпорядчі документи.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у спробі наукового осмислення впливу соціально-економічних перетворень на процеси соціальної мобільності молоді. Автором було сформовано перелік теоретичних положень і практичних рекомендацій для органів державної влади України, відповідальних за забезпечення соціальної мобільності молоді. Зокрема в дисертації:

вперше:

- обґрунтовано системний підхід щодо вдосконалення механізмів забезпечення соціальної мобільності молоді, сформовано та визначено структуру комплексного механізму державного управління щодо забезпечення соціальної мобільності молоді, що складається із нормативно-правового, організаційного, соціокультурного, політичного, економічного та академічного механізмів;

- розроблено модель соціальної мобільності молоді, яка базується на висхідній, низхідній, міжпоколінній та горизонтальній мобільності; економічній, політичній, професійній, трудовій і територіальній мобільності; має прояв через фактори соціальної мобільності (об'єктивні: політичні умови, матеріальні, нематеріальні і

суб'єктивні: адаптивність, цілеспрямованість та ін.) та піддається впливу і коригуванню через реалізацію державної молодіжної політики;

удосконалено:

– методологічні підходи щодо аналізу механізмів соціальної мобільності молоді в сучасному суспільстві, які складаються з аналізу молодіжного безробіття, підприємництва, працевлаштування і трудової міграції;

– модель державної політики щодо забезпечення соціальної мобільності молоді в сучасних умовах, яка включає сфери здобуття освіти, професійної самореалізації, професійного самовизначення, трудову діяльність, молодіжні ініціативи і молодіжне підприємництво, а також спрямована на створення соціально-економічних, політико-правових, організаційних умов і гарантій для сприяння позитивній зміні соціального статусу кожної молодої людини;

– класифікацію соціальної мобільності молоді, яка створюється під впливом соціально-економічних чинників; виокремлено такі типи соціальної мобільності молоді: за місцем реалізації прав – внутрішню і зовнішню, за способом реалізації – групову і особисту, за ознакою переміщення – пряму і зворотну, за напрямом переміщення – горизонтальну і вертикальну;

– організаційне забезпечення державної політики у сфері соціальної мобільності молоді, що передбачає пропозиції щодо створення окремого Міністерства молодіжної політики (запропоновано проект структури міністерства); підкомітету з питань молодіжної політики ВРУ; створення в Офісі Президента окремого підрозділу з питань молодіжної політики, із забезпечення розвитку молоді; також запропоновано з метою координації у сфері молодіжної політики: створити міжміністерський координаційний комітет, проводити міжміністерські круглі столи, створювати тимчасові робочі групи для вирішення специфічних молодіжних питань;

– систему заходів цільового спрямування для вирішення ключових проблем соціальної мобільності молоді: невідповідності отриманих професій/ спеціальностей

потребам ринку праці, якості вищої освіти, індивідуалізації й диференціації навчання, невідповідності отриманих знань вимогам трудової діяльності, мотивації мобільності, освітньої мобільності і проблеми міграції молоді, першого робочого місця, конкурентоспроможності молоді на ринку праці, професійної мобільності і планування кар'єри, низької оплати праці молодих спеціалістів, молодіжного підприємництва, отримання нових знань;

дістали подальшого розвитку:

- трактування сутності понять «професійна мобільність», «соціальна мобільність» як зміни соціального статусу молодої особи або перехід до нової соціальної групи; «держава молодіжна політика», «державна політика соціальної мобільності молоді» як комплексної діяльності держави в інтересах молоді, ціллю якої має бути створення необхідних правових, економічних і організаційних умов та гарантій для соціального і професійного становлення молодих членів суспільства, їх трудової та економічної самореалізації у бажаній для них сфері, гарантованій законом участі в політичній та державно-управлінській діяльності;

- організаційні аспекти застосування іноземного досвіду щодо розробки та реалізації молодіжної політики в Україні: сконцентрована державна молодіжна політика, яка має чітко визначений центр (спеціалізоване законодавство щодо молоді поділене за сферами: освітня, соціально-економічна, культурно-духовна і молодіжний рух); поєднання компетенції у сфері соціальної мобільності молоді в спеціальному органі державної влади та інших центральних органах, які визначають політику в окремих секторах (освіта, зайнятість, спорт та ін.); наявність спеціального державного молодіжного органу, розподіл політики щодо розвитку потенціалу молоді за секторами (створюються державні та регіональні програми, спрямовані на розвиток і самореалізацію молоді);

- інноваційні засади / форми державної політики щодо забезпечення соціальної мобільності молоді, зокрема елементи впровадження дуальної освіти

для молоді, міжнародних грантових обмінів з метою підвищення мобільності, навчання упродовж життя, створення центрів кар'єри при ЗВО і розвитку молодіжного підприємництва.

Практичне значення одержаних результатів. Результати і висновки дисертаційного дослідження мають теоретичне та практичне значення, а також можуть бути використані в процесі удосконалення діяльності органів державної влади стосовно реалізації соціальної мобільності молоді в Україні.

Результати аналізу, викладені у дослідженні, були застосовані:

– Київською обласною радою VIII скликання, зокрема у ході запровадження окремих із запропонованих засобів забезпечення соціальної мобільності української молоді на території Київської області у процесі розробки концепції механізмів державної політики, спрямованої на забезпечення соціальної мобільності молоді (Довідка про впровадження від 7 лютого 2024 року № 02/1);

– Київської обласної ради VIII скликання, зокрема у ході запровадження засобів удосконалення нормативно-правового та організаційного забезпечення механізмів державної політики щодо соціальної мобільності молоді (Довідка про впровадження від 5 березня 2024 року № 186);

– кафедрою публічного адміністрування ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом», зокрема у ході проведення комплексного дослідження інституалізації механізмів державного управління у сфері соціальної мобільності молоді (Довідка про впровадження від 31 жовтня 2023 року № 9941/1).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження є самостійною науковою працею, що включає особисто одержані здобувачем результати, наукові положення і практичні розробки, в яких вирішуються конкретні теоретичні завдання стосовно удосконалення механізмів державної політики соціальної мобільності молоді України.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дисертації, теоретичні положення, рекомендації та висновки було апробовано на різноманітних науково-практичних конференціях, зокрема на: Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції економічного спрямування “Світ економічної науки” (м. Тернопіль, 2019 р.); двох міжнародних науково-практичних інтернет-конференціях (м. Львів, 2019 р.); економічній науковій інтернет-конференції (2019 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Проблеми та перспективи розвитку обліку, логістики та інформаційних технологій в контексті євроінтеграції» (м. Ніжин, 2019 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Гуманітарні та природничі науки: актуальні питання» (м. Івано-Франківськ, 2019 р.).

Публікації. Основні положення дисертаційної роботи опубліковано у 15 наукових працях, з яких 7 – у фахових наукових журналах та збірниках, одна – у науково-періодичному виданні іншої країни, 7 – тези доповідей на науково-практичних конференціях і круглих столах.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційне дослідження складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 281 сторінок, з них основного тексту – 236 сторінок. Дисертація містить 14 рисунків та 4 таблиці. Список використаних джерел налічує 185 найменувань і займає 20 сторінок. Додатки (17) розміщено на 25 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ

ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОЇ МОБІЛЬНОСТІ

МОЛОДІ

1.1 Аналіз понятійно-категоріального апарату дослідження

Протягом останніх десятиліть суттєво міняється формат функціонування цивілізованих суспільств, спосіб життя і діяльності людей. Технічний прогрес і сучасні технології створили нові можливості як для окремих членів суспільства, так і для цілих соціальних груп, причому найбільша перспектива відкривається перед молоддю. Зростає мобільність цієї суспільної групи, тому вона має змогу все більше впливати на політичний, економічний і суспільний розвиток своєї країни і людства загалом.

У період активної війни в Україні значення молоді виявляється особливо важливим, оскільки вони є ключовою складовою суспільства, здатного до змін та впливу. Проте, історично, це значення недооцінювалося. На жаль, навіть у сучасний час це значення залишається недооціненим, хоча саме молодь може привнести нові ідеї, енергію та динаміку у процеси суспільної трансформації та відновлення. Державна політика щодо молоді недостатньо актуалізована у законодавчих актах і не реалізована на практиці. І це незважаючи на те, що суспільні умови наразі ставлять нові вимоги до способу життя людини.

Ще не так давно життя молодої людини йшло за прямолінійним сценарієм, це був послідовний перехід від загальної до професійної освіти, від навчання до роботи, від життя з батьками/родиною до життя у новій власній сім'ї. Але нині умови змінилися і потребують від молодої людини вибору власного сценарію дорослого життя, пошуку нестандартних шляхів до успішного майбутнього.

Отже, і держава, враховуючи нові обставини, і те, що майбутнє країни залежить від молодого покоління, своїм пріоритетом має ставити формування такої державної молодіжної політики, реалізація якої буде допомагати юним самостійно вирішувати життєві проблеми на шляху свого становлення. Саме такий підхід буде сприяти покращенню якості членів суспільства.

Молодь визначається як група осіб віком від 14 до 35 років, що характеризується підготовкою до самостійного життя та правовою відповідальністю. Закон України "Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді" спрямований на захист прав молоді, її соціальне становлення та участь у суспільному житті. Станом на 1 січня 2022 року в Україні проживало 9 969 315 осіб віком 14-35 років, що становило 24,3% населення. Чисельність молоді зменшилася на 2,9% порівняно з 2021 роком. Молоді чоловіки склали 51,3%, жінки — 48,7%.

Поняття “молодь” значною мірою базується на цілком конкретних психологічних особливостях онтогенезу людини. Дослідники вважають, що десь до 14 років особистість сформувалася й індивід вже усвідомлює своє місце в суспільстві, свої соціальні зв’язки тощо. До 18 років практично завершується формування основних психофізичних особливостей, до 24 років закінчується фізичний ріст. Формується особистий/індивідуальний соціальний статус, що, зокрема, пов’язано із отриманням освіти, набуттям професійних знань.

В енциклопедіях “молодь” визначається як соціально–демографічна група, виокремлена на основі сукупності вікових характеристик і особливостей соціального стану. Молодість як певна визначена фаза, етап життєвого циклу, біологічно універсальна, але її конкретні вікові рамки, пов’язаний з нею соціальний статус і соціально–психологічні особливості мають соціально–історичну природу і залежать від суспільного ладу, культури та властивих даному суспільству закономірностей соціалізації [70].

Науковцями поняття “молодь” трактується досить широко.

С. Фріс, розглядаючи соціальні аспекти молодості, як процесу переходу від дитинства до дорослості, вказує, що основними напрямками змін від дитинства до дорослої людини є перехід від залежності до незалежності та від безвідповідальності до відповідальності [147].

Н. Метьюлкіна відзначає, що молодь є невід’ємною складовою соціальної системи і відіграє значну роль в процесі соціального відтворення. На думку дослідниці, молодь характеризується не лише віковими ознаками, але й місцем, яке вона посідає у соціальній структурі суспільства, особливостями соціального становлення та розвитку [63, с. 6]. Це, з одного боку, відрізняє молодь від інших вікових груп суспільства, з іншого, дає змогу молоді, посідаючи своєрідне місце, відігравати особливу роль в різних сферах життя.

О. Кулик розглядає молодь як активного суб’єкта суспільно–політичної діяльності, який іноді вирішальною мірою визначає основні тенденції соціально–політичного розвитку [58, с. 2]. Н. Колесніченко визнає молодь органічним суб’єктом економічного, політичного та соціокультурного розвитку [55, с. 89].

На думку Г. Коваль, молодь – не тільки суб’єкт, спадкоємець матеріальних і духовних багатств суспільства, а й творець нових, прогресивніших політико–демократичних суспільних відносин [50, с. 59]. Молодь є найменш консервативною за своїми ціннісними орієнтаціями соціальною верствою населення, що найбільш чутливо реагує на соціальні зміни. Саме молоді люди часто ініціюють соціально–економічні, політичні і духовні зрушення, адекватні викликам часу [49, с. 116].

В. Васютинський указує, що молодь знаходиться у тому “специфічному віці, коли в основному сформувалися особистісні структури, які забезпечують

більш–менш повноцінне входження молодшої особи у світ дорослого життя” [15, с. 248].

М. Головатий наголошує, що молодь є суспільно диференційованою соціально–демографічною спільнотою, якій притаманні специфічні фізіологічні, соціально–психологічні, теоретико–пізнавальні, культурно–освітні та інші властивості, що характеризують її біосоціальне дозрівання як здійснення самовиразу її внутрішніх сутнісних сил і соціальних якостей [22, с. 23].

Молодь є особливою категорією населення, яка характеризується наявністю специфічного правового (конституційно–правового) статусу, сутність якого полягає в необхідності створення з боку держави системи фінансових та інших гарантій, що забезпечують можливість реалізації молодими людьми всієї сукупності конституційних прав [63, с. 5].

О. Радченко й О. Крюков указують, що принциповою особливістю молоді є те, що її суттєві характеристики й риси знаходяться в стані формування і становлення, вагому роль у формуванні відіграють зовнішні чинники. Водночас, молодь має обмежений доступ до бажаних економічних, соціальних і культурних ресурсів за низького рівня готовності взяти всю відповідальність за своє майбутнє на власні плечі [119, с. 145].

М. Канавець виокремлює дефініцію “потреби молоді”. Вона класифікує їх відповідно до сфер діяльності молоді (робота, пізнання, спілкування, рекреації), за об’єктом потреб (матеріальні, духовні, естетичні, етичні), за суб’єктом потреб (індивідуальні, колективні, суспільні), за функціональною роллю потреб (самозбереження молодшої людини, забезпечення її розвитку тощо) [42, с. 8].

Отже, молодь є особливою соціально–демографічною групою, яка вирізняється віком, соціально–психологічними ознаками, способом життя, особливим соціальним становищем у суспільстві, і поряд з цим, внутрішньо

неоднорідна, характеризується значним потенціалом щодо змін, соціальною динамічністю і мобільністю.

Соціальна мобільність (лат. *mobile* – рух, рухливість) – це динамічний процес, що пов’язує різні соціальні страти (верстви) суспільства. Споконвіку всі суспільства мають ієрархічну структуру. Соціальна мобільність – це зміна соціального статусу особи, це перехід індивідів з одних соціальних груп і страт в інші. “Якщо соціальну стратифікацію розуміти як процес (і результат) розподілу індивідів і статусних груп по соціальним осередкам, то мобільність є механізмом, що забезпечує цей розподіл” [10].

Вертикальна соціальна мобільність – це переміщення індивіда з одної соціальної страти до іншої, цей рух регулюється соціальними інститутами, субкультурами, способом життя кожної страти [130, с. 375]. У сучасній термінології це, відповідно, соціальне сходження і соціальна деградація. Вони можливі у двох формах: перехід індивіда з нижчої страти у вищу або створення індивідами нової групи й перехід всієї групи в іншу, вищу або нижчу, соціальну страту.

Зарубіжні науковці визначають соціальну мобільність як стратифікаційне переміщення (М. Вебер, Е. Гідденс, Н. Смелзер, Д. Бартолом’ю, П. Блау, А. Тойнбі, Б. Рассел, А. Шопенгауер, С. Ліпсет, Ф. Філіпов, М. Руткевич та ін.). Серед українських науковців проблеми соціальної мобільності досліджувалися А. Капською, О. Болотською, Н. Чернухою, Н. Ніколаєнком, Н. Коваліско, А. Хоронжим, О. Балакіревою, Ю. Середою, О. Карнауховою, Д. Дмитруком, А. Ноуром, Р. Левіним, О. Шестаковським та іншими.

Далі наведено приклади соціальної мобільності, щоб краще уявити, як цей процес може виявлятися у реальному житті. Політичну мобільність, слід розуміти як переміщення індивіда чи групи (політичного актора, агента, представника) в системі ієрархії політичних статусів. Базовою характеристикою

політичного статусу є ступінь владних повноважень [5, с. 29]. Політична мобільність розглядається у контексті аналізу політичного поля і розуміється як рух соціальної спільноти у цьому полі соціального простору; цей рух спрямований на підтвердження чи зміну статусу в суспільно-політичній ієрархії [44]. Також політична мобільність аналізується крізь призму кар'єрного росту окремого політика. Критеріями підвищення чи пониження значущості політика у суспільстві є посада, рейтинг, масштаби завдань, котрі він вирішує, контакти з іншими політичними акторами, фінансування власних політичних проєктів тощо [5, с. 30].

Економічна мобільність в дослідницькому та практичному аспектах має найважливіше значення, оскільки вона є основою, підґрунтям зміни індивідуального соціального статусу. Економічна мобільність – переміщення соціальних об'єктів в ієрархічній структурі економічних станів [9, с. 70]. Саме в економічній мобільності відображається здатність соціального об'єкта використати усі види власного капіталу, що належить йому (людського, економічного, соціального), реагувати на виклики часу і середовища, користуватися новими можливостями, протистояти зовнішнім і особистісним потрясінням. Швидкість і напрям економічної мобільності залежать від чинників як матеріального (доходи, добробут, капітал, власність), так і нематеріального (приналежність до певного сектора економіки, посада, освіта, професія, соціальний капітал) характеру, а також якостей особистості (здібності, ціннісні орієнтири і мотивація, адаптивність, стратегія економічної поведінки тощо).

Під професійною мобільністю слід розуміти здатність і готовність індивіда швидко й успішно придбавати додаткові знання і уміння, опановувати новими техніками і технологіями, що наразі найбільше забезпечують ефективність нової професійної діяльності. На професійну мобільність чинять вплив фактори зовнішнього середовища: зміна соціально–економічної ситуації, розширення

інформаційних потоків, інноваційність різних сфер життєдіяльності людини, глобалізація виробництва, значна швидкість старіння знань, а також посилення залежності особистого успіху, кар'єри від освіти і професії, нестабільності ринку праці, виникнення нових і зміна традиційних професій, зміна їх статусу у суспільстві.

Професійна мобільність “є кар'єрним ліфтом, який рухається зверху вниз і знизу до верху, надаючи безліч варіацій для самореалізації” [47, с. 298]. Можна виділити критерії професійної мобільності: мотивація, професія, ціннісні орієнтації, особиста зацікавленість, особисте оцінювання, здатність адаптуватися до нових умов.

Від професійної мобільності варто відрізняти трудову. Трудова мобільність є процесом формування і результатом реалізації здібностей і готовності до зміни місця роботи, статусу і функцій у сфері праці, обумовлений станом економіки і особистими потребами й інтересами індивіда. Потреба зміни молодими людьми сфери праці залежить від їхнього відношення до професії, ступеня задоволення власних потреб, амбіцій; у разі їх зростання або зміни виникає необхідність у зміні місця роботи. Таким чином, трудову мобільність слід інтерпретувати як реалізацію інтересів особи у прагненні до повнішого задоволення комплексу суб'єктивних потреб [76, с. 12].

Виділяється також міжпоколінна мобільність, суть якої полягає у зміні соціального становища дітей щодо їхніх батьків, а також мобільність в межах одного покоління, яка пов'язана з особистими успіхами індивіда або з його соціальною деградацією.

Нині серед молодих українців поширюється горизонтальна соціальна мобільність, при якій соціальний статус практично не змінюється, але відбуваються інші переміщення. Наприклад, територіальні – переїзд на роботу в інше місто, в іншу країну; професійні – зміна роду діяльності, регулярна зміна

місця роботи. Зміна місця проживання часто доповнює зміну місця роботи. Навіть якщо нова робота знаходиться в одному місті є молоді люди, які вважають за краще орендувати квартиру ближче, ніж витратити багато часу на дорогу. Молоді люди легко переміщуються по горизонталі, при цьому набувають різноманітного нового досвіду, опановують суміжними спеціальностями або ж кардинально змінюють сферу діяльності. Горизонтальна соціальна мобільність не лише сприяє набуттю нового досвіду, а й може викликати бажання організувати свій власний проєкт, зайнятися підприємницькою діяльністю.

Шляхи, якими індивіди переміщаються вгору або вниз із одної страти в іншу соціологи називають каналами соціальної циркуляції, соціальними ліфтами. Соціальні ліфти – це один з головних механізмів соціальної мобільності, який дозволяє інтенсифікувати процеси пересування усередині соціальної ієрархії [20, с. 71].

Соціальні ліфти можна назвати підйомами мобільності. Підйоми мобільності представлені, передусім, соціальними інститутами: сім'я, власність, робота, освіта, влада. Підйоми соціальної мобільності – це умови й обставини соціальної реальності, що спричиняють будь-яке переміщення індивіда всередині стратифікаційної системи суспільства.

Можна виділити традиційні підйоми соціальної мобільності: дохід (власність, багатство, капітал), родинні зв'язки, шлюб, вища освіта, політична діяльність, престижна робота, приналежність до певної професійної групи (військова служба, державна служба, банківська сфера). В Україні до відносно нових підйом висхідної соціальної мобільності належать: інформаційна сфера, інформаційні/мережеві технології, цифрові знання, мас-медіа, володіння іноземними мовами, а також підприємницька, громадська, волонтерська діяльність.

За своєю сутністю відрізняються підйоми і фактори соціальної мобільності. Фактори – це можливості, детермінанти соціального сходження, а підйоми – це реальні шляхи такого руху. В сучасних умовах вища освіта і соціально–економічний статус є ключовими факторами соціальної мобільності молоді, кар’єрного зростання молодих спеціалістів. У розвинутих країнах соціальне просування забезпечується в першу чергу завдяки освіті. Освіта дозволяє знайти престижну, добре оплачувану роботу. Освіта “орієнтує молодих людей на освоєння професійних навичок, сприяє формуванню бажання досягнути життєвого успіху і відповідного соціального стану” [10].

Ще одним фактором соціальної мобільності є професія. Завдяки розвитку сучасних технологій з’являються нові професії, що вимагають високої кваліфікації і, водночас, є престижними та високооплачуваними. В результаті зростає мотивація молодих людей, орієнтованих на досягнення успіху, підвищувати свій кваліфікаційний рівень. Це знову ж таки підкреслює високу значимість освіти як фактору соціальної мобільності.

Існують також політичні підйоми соціальної мобільності в суспільстві: членство в правлячій партії, активна участь в її роботі, висунення на керівні посади, вибори до парламенту, робота в уряді. До нових підйом варто віднести членство не в правлячій, а в опозиційній партії, також ініціювання створення нових партій, участь в молодіжних громадських рухах.

Молодь, зважаючи на сучасні умови, обирає одну з двох стратегій поведінки: 1) стабільність або 2) мобільність. Соціальна мобільність стосується можливості людини поліпшити свій соціальний статус. Здобуваючи освіту, гроші, престиж або владу, молода людина просувається вгору соціальними сходами. Зараз у молоді виникає все більше ідей для вертикального сходження. Сучасне постіндустріальне суспільство є “відкритим”, воно відкриває великі

можливості для соціальної мобільності молоді людини, головне використати ці можливості.

Не лише середовищні (об'єктивні) чинники впливають на інтенсивність і напрям мобільності, але і внутрішні (суб'єктивні). Важливим є питання внутрішньо–суб'єктивних детермінант соціальної мобільності молоді. І. Шпекторенко вважає, що є дві групи якостей, що розвивають внутрішню потребу індивіда в соціальній мобільності: 1) ціннісно–орієнтаційні і компетентнісні. До перших він відносить соціальну спрямованість, соціальні наміри, соціальні мотиви, соціальні інтереси, соціальні очікування, соціальне задоволення. До других – освіту, соціальний досвід, культуру, компетентність [152, с.98]. А. Моїсєєв вважає, що соціальна активність залежить від цілеспрямованості й ініціативності [67]. У дослідженнях видатних зарубіжних соціальних психологів (А. Маслоу, Ф. Герцберг, Д. Майєрс) указується, що діяльнісна активність індивіда пов'язана з рівнями його мотивації досягнення успіху і мотивації уникнення невдачі.

Соціальна мобільність пов'язана з економічними можливостями переміщення особи. Безперечно, що молоді люди соціально є найбільш активними і найбільш мобільними членами суспільства. Але соціальною мобільністю слід управляти, особливо в трансформаційних суспільствах, на етапі становлення. Процесами соціальної мобільності управляють суб'єкти–соціальні інститути. Об'єктами управління є шляхи, напрями, інструменти соціальної мобільності.

За аналогією до визначення поняття “соціальна мобільність” можна визначити і похідне поняття: “соціальна мобільність молоді” – це зміна соціального статусу молоді особи, перехід до нової соціальної групи чи страти. Ключовим моментом для сприяння соціальній мобільності молоді є забезпечення умов та гарантій для її розвитку, формування життєвих пріоритетів, реалізації

творчого та професійного потенціалу. Це і є головною метою особливого напрямку діяльності держави–державної молодіжної політики.

Перехід до обговорення державної молодіжної політики важливий для розуміння того, як держава взаємодіє з молоддю та розв'язує їхні проблеми. Державною молодіжною політикою називається специфічна діяльність держави, спрямована безпосередньо на урегулювання її взаємовідносин з молоддю, вирішення актуальних проблем молоді. На державу покладаються функції щодо сприяння соціальному становленню й розвитку молодого покоління; це унормовано на законодавчому рівні [87].

Науковою категорією, що пов'язує два поняття: “молодь” і “соціальна мобільність молоді” є “державна молодіжна політика”.

Узагальнюючи власне дослідження, можна запропонувати модель соціальної мобільності молоді (*додаток Ж*).

Державна молодіжна політика є складовою молодіжної політики, тобто діяльності всіх суспільних інституцій щодо молоді. Молодіжна політика – це, по–перше, система ідей, теоретичних положень про місце і роль молодого покоління в суспільстві; по–друге, це практична діяльність суб'єктів такої політики: держави, громадських організацій та інших соціальних інститутів щодо реалізації цих ідей, положень і директив з метою формування і розвитку молоді, реалізації творчих потенцій в інтересах будівництва нового суспільства [18, с. 117]; з метою соціалізації молодого покоління, його інтеграції в суспільні процеси [25, с. 136].

Загалом державна політика – це державно–управлінська, ”свідома і цілеспрямована послідовна діяльність, пов'язана з реалізацією суб'єктами державного управління державно–владних повноважень, унаслідок чого відбувається зміна суспільних станів, подій і явищ. Державноуправлінська

діяльність є сукупністю неперервних взаємопов'язаних дій та функцій, спрямованих на забезпечення досягнення цілей держави” [35, с. 164].

Також державна політика трактується як обраний державними органами напрям дій, спрямований на певне коло людей із метою реалізації їхніх можливостей чи подолання перешкод на шляху до досягнення бажаних цілей [11, с. 38]. Державна політика має певні цілі та відповідні завдання на різних напрямках і ділянках діяльності держави, що дає змогу розрізняти окремі галузі державної політики, однією з яких є державна молодіжна політика [27, с. 52].

Успішна самореалізація та розвиток молоді в Україні залежать від узгодженості дій багатьох заінтересованих сторін: органів державної влади та органів місцевого самоврядування, громадянського суспільства, бізнесу, родини тощо. Зважена, відповідальна та доказова молодіжна політика є наріжним каменем формування майбутнього України. Водночас така політика не повинна бути директивною та обмежувати право вибору, вона має спонукати молодь виявляти ініціативу, самостійно визначати власні цілі та цінності, а також брати участь у визначенні пріоритетів і шляхів розвитку держави. Державна молодіжна політика, згідно Закону України “Про національну молодіжну стратегію до 2030 року” [87], це “системна діяльність держави у відносинах з особистістю, молоддю, молодіжним рухом, що здійснюється в законодавчій, виконавчій, судовій сферах і ставить за мету створення соціально–економічних, політичних, організаційних, правових умов та гарантій для життєвого самовизначення, інтелектуального, морального, фізичного розвитку молоді, реалізації її творчого потенціалу як у власних інтересах, так і в інтересах України” [82].

Державна молодіжна політика реалізується центральними органами влади на загальнодержавному рівні, а також обласними, районними, міськими органами державної влади та місцевими органами самоврядування на регіональному і місцевому рівнях з урахуванням їхньої специфіки.

Питанням сутності державної молодіжної політики, її різних аспектів, присвячені дослідження фахівців галузі держуправління (М. Канавець, Г. Коваль, О. Кулик, Н. Метьюлкіна, В. Орлов, О. Радченко, О. Крюков та ін.), а також – галузі політичних наук (Є. Бородін, М. Головатий, В. Головенько, М. Перепелиця та ін.) Дослідники дають власні трактування дефініції “державна молодіжна політика”, але всі вони переважно однаково визначають зміст даного поняття, з акцентуванням на деяких важливих, на думку конкретного автора, аспектах (додаток А). Зокрема, молодіжна політика визначається як:

- умови та гарантії для соціального розвитку молоді (М. Головатий, Г. Коваль, Д. Сурвілайте, М. Жук);
- політичні ідеї щодо молоді та заходи для реалізації цих ідей (В. Головенько);
- механізм взаємовідносин держави з молоддю (Л. Чугаєвська, О. Радченко, О. Крюков);
- вся діяльність держави, спрямована на молодь (Є. Бородін, Г. Коваль);
- розробка стратегії щодо молоді та її практична реалізація (В. Орлов);
- комплексно (М. Перепелиця, М. Головатий, О. Кулик); “державна молодіжна політика характеризує взаємовідносини держави й молоді, зокрема діяльність держави, що спрямована на створення правових, економічних та організаційних умов і гарантій для самореалізації особистості молодої людини та розвиток молодіжних об’єднань, рухів та ініціатив” [58, с. 9].

Отже, основним сутнісним аспектом державної молодіжної політики є її спрямованість на соціальний розвиток молоді, вона є інструментом для забезпечення цього розвитку.

Здійснення державної молодіжної політики покладено на державне управління за посередництва системи уповноважених державних органів влади. Державне управління у сфері молодіжної політики, за Н. Метьюлкіною, це

цілеспрямований вплив суб'єктів держуправління на об'єкт, у першу чергу молодь, з метою створення умов для ефективної її соціалізації й інтеграції у суспільні процеси [64, с. 6].

Суб'єкти управління у сфері молодіжної політики – державні органи:

- спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади – Міністерство України у справах сім'ї, молоді та спорту;
- інші міністерства та центральні органи державної виконавчої влади;
- місцеві органи державної виконавчої влади та їх структурні підрозділи по роботі з молоддю;
- органи місцевого самоврядування.

Об'єктом державного управління є молоді громадяни, їх об'єднання, а також процеси в молодіжному середовищі, відносини у сфері суспільного життя, пов'язані з молоддю [64, с. 6].

Головні сфери державної молодіжної політики: освіта, працевлаштування (зокрема, перше робоче місце), реалізація економічних і соціальних потреб молоді, участь в громадській і політичній діяльності, реалізація духовних і культурних потреб тощо.

Мета державної молодіжної політики – створити необхідні соціально–економічні, політико–правові, організаційні умови і гарантії для соціального становлення, розвитку і вдосконалення як окремої молодої людини, так і всього молодого покоління [21, с. 6].

Головними принципами державної молодіжної політики є:

- повага до поглядів молоді й її переконань;
- надання права і залучення молоді до безпосередньої участі у формуванні й реалізації політики та програм, що стосуються суспільства загалом і молоді зокрема;

- правовий та соціальний захист молодих громадян, передусім осіб, котрі не досягли 18 років, з метою створення можливих стартових можливостей для їх повноцінного соціального становлення та розвитку;
- сприяння ініціативі й активності молоді в усіх сферах життєдіяльності суспільства [95].

Реалізація законодавчо визначеної мети державної молодіжної політики реалізується за використання визначених механізмів. Н. Метьюлкіна вирізняє нормативно–правовий та організаційно–економічний механізми [63, с. 8]. Перший з них передбачає встановлення і використання у сфері державної молодіжної політики норм права. Другий – є сукупністю різних конкретних організаційних та економічних елементів, що мають забезпечувати ефективну діяльність державно–управлінської системи. Нормативно механізм формування та реалізації державної молодіжної політики Україні визначено у Законі “Про основні засади молодіжної політики” [82].

За висновками європейських експертів, українська нормативно–правова база щодо молодіжної політики є однією з найкращих. Однак закони – хоча й необхідна, але недостатня передумова ефективності підтримки та розвитку молоді [27, с. 52].

У Законі України “Про основні засади молодіжної політики” утверджується: “Державна молодіжна політика в Україні це системна діяльність держави у відносинах з особистістю, молоддю, молодіжним рухом, що здійснюється в законодавчій, виконавчій, судовій сферах і ставить за мету створення соціально–економічних, політичних, організаційних, правових умов та гарантій для життєвого самовизначення, інтелектуального, морального, фізичного розвитку молоді, реалізації її творчого потенціалу як у власних інтересах, так і в інтересах України.” [82].

Наразі ключовою фразою для владних органів є, напевно, “з урахуванням можливостей України”, саме на неї опирається влада, не реалізуючи молодіжну політику на практиці, а лише декларуючи її. Вітчизняна дослідниця Г. Коваль свого часу констатувала, що можна говорити лише про початкове становлення державної молодіжної політики в Україні [50, с. 60]. Така ситуація залишається практично незмінною до нашого часу.

Молоді українці потребують не просто законодавчої платформи, а розширення життєвого простору, збільшення спектру життєвих перспектив, створення реальних можливостей отримання бажаної освіти, професії, яка в результаті надасть шанси успішно працевлаштуватися, не лише відповідно до своїх соціальних і матеріальних можливостей, а відповідно до своїх здібностей і запитів. А це може стати підґрунтям, основою для соціальної мобільності, підвищення соціального статусу.

Державна політика щодо соціальної мобільності молоді має бути спрямована на вирішення актуальних економічних та соціальних проблем молодих людей, суперечностей, що заважають їх становленню та розвитку. Вона охоплює такі аспекти:

- отримання гідної освіти, можливість працевлаштування і, завдяки цьому, достойне фінансове забезпечення;
- реалізація особистісних підприємницьких, творчих, організаційних, управлінських та інших здібностей;
- правове гарантування самореалізації;
- економічні, політичні, організаційні умови для самореалізації;
- доступ до участі у політичних і громадських організаціях;
- використання професійного потенціалу та трудових ініціатив молоді;

– недопущення дискримінації (вікової, статевої, національної, мовної, расової, релігійної, професійної, соціального походження, соціального і майнового стану, освіти) тощо.

Отже, під державною політикою щодо соціальної мобільності молоді слід розуміти комплексну діяльність держави в інтересах молоді, метою якої має бути створення необхідних правових, економічних та організаційних умов та гарантій для соціального та професійного становлення молодих членів суспільства, їхньої трудової та економічної самореалізації у бажаній сфері, гарантованої законом участі у політичній і державно–управлінській діяльності.

Державна молодіжна політика щодо соціальної мобільності молоді включає багато складових (*додаток 3*).

Державна політика соціальної мобільності молоді спрямована на забезпечення прав молодих людей на освіту, професійне самовизначення та самореалізацію. Її мета — допомогти молоді реалізувати свої здібності та амбіції. Політика повинна включати стратегії та заходи для підвищення соціального статусу молоді. Важливо, щоб офіційні документи, такі як стратегії та програми, відображали ці цілі. Забезпечення умов для самореалізації молоді на державному рівні сприятиме розвитку суспільства та економіки країни (рис. 1.1). Зміст державної молодіжної політики щодо соціальної мобільності молоді можна узагальнити таким чином: усі молоді члени суспільства повинні мати однакові, гарантовані законом, умови для успішного старту у доросле життя; отримати бажану професійну/вищу освіту, перше робоче місце; мати змогу самостійно забезпечувати себе фінансово, змінити свій соціальний статус, самореалізуватися. Важливе значення при цьому має життєве самовизначення молодої людини; воно включає соціальне, професійне, економічне, політичне самовизначення.

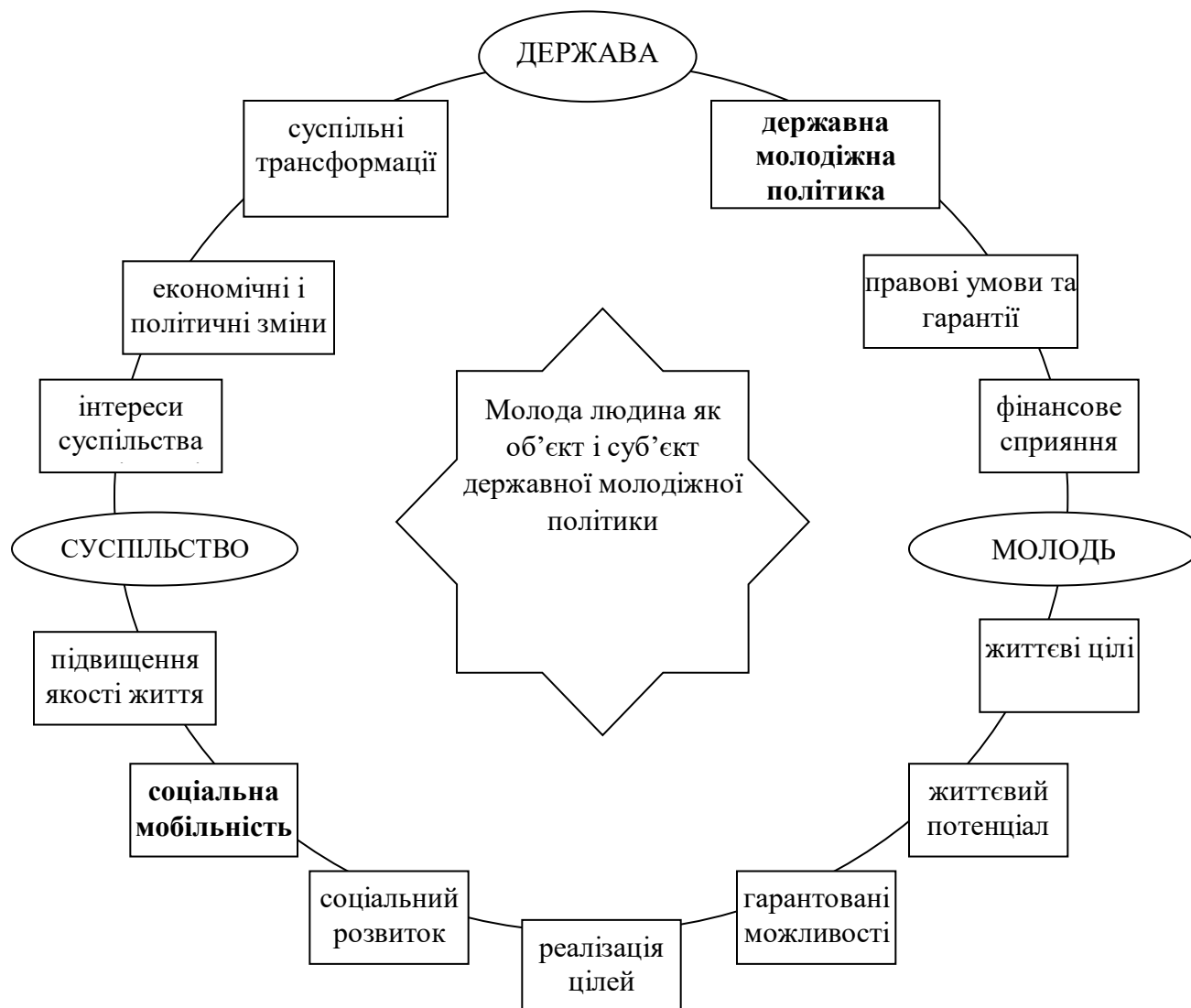

Рис. 1.1. Схема взаємозалежності: державна молодіжна політика – суспільні трансформації (соціальне коло). Розробка автора.

Отже, головною метою державної політики щодо соціальної мобільності молоді має бути створення умов і надання гарантій для розвитку ініціативи та самореалізації кожної молодої людини. Це означає забезпечення доступу молоді до освіти високої якості, професійного розвитку, підтримки підприємницької діяльності та створення можливостей для реалізації їхнього потенціалу у різних сферах життя. Держава повинна створювати сприятливе соціальне середовище,

де кожна молода людина може вільно розвиватися, виявляти свої здібності та здійснювати свої мрії. Головною метою державної політики щодо соціальної мобільності молоді має бути створення умов і надання гарантій для розвитку ініціативи та самореалізації кожної молодої людини. Це означає забезпечення доступу молоді до освіти високої якості, професійного розвитку, підтримки підприємницької діяльності та створення можливостей для реалізації їхнього потенціалу у різних сферах життя.

Держава повинна створювати сприятливе соціальне середовище, де кожна молода людина може вільно розвиватися, виявляти свої здібності та здійснювати свої мрії. Це також означає запровадження заходів для зменшення соціальних нерівностей та перешкод для мобільності, таких як доступність фінансової підтримки для отримання освіти, створення рівних умов у доступі до можливостей працевлаштування та розвитку кар'єри, а також розбудова інфраструктури для розвитку творчого, культурного та соціального потенціалу молоді. Важливо, щоб державна політика була орієнтована на підтримку та стимулювання індивідуального розвитку кожної молодої людини, щоб вони могли внести максимальний внесок у суспільство та досягти особистого щастя та задоволення.

1.2 Рівень наукової розробки досліджуваної проблеми

Окремим аспектам державної молодіжної політики приділяли увагу свого часу різні зарубіжні вчені. А. Шицротто і Дж. Гаспероні на основі національних доповідей створили ґрунтовне “Дослідження стану молоді та молодіжної політики в Європі. Резюме та порівняльні звіти” (далі – Дослідження) (2001) [178], де виклали науковий погляд на молодь і молодіжну політику

досліджуваних країн. Цей порівняльний звіт охоплює основні транснаціональні тенденції.

Автори зауважують, що зменшення політичної участі (голосування, членство в політичних партіях, молодіжних асоціаціях і організаціях, представництво в органах, що приймають рішення) є головними молодіжними проблемами в більшості західноєвропейських країн (крім країн Середземномор'я, в яких зростає соціальна участь молоді). Зниження політичної активності та традиційної соціальної участі молоді сприймається як загроза майбутньому представницької демократії, тому було започатковано низку ініціатив для протидії цій тенденції.

Також у дослідженні констатується, що ризик, пов'язаний з молоддю, в сучасних європейських суспільствах – це не просто питання ігнорування громадянських прав молодого покоління. Можна стверджувати, що повільний і запізнений перехід до дорослого життя роблять людей все менше здатними адекватно відтворювати дорослі ролі і нести відповідальність. І те, що стосується шлюбу і батьківства, ще більш справедливо для соціалізації та трудової діяльності (Наскільки добре може почуватися особа, яка не мала реального досвіду роботи до тридцяти років?) [178].

Указано, що на узгодженість і координацію молодіжної політики в різних країнах значною мірою впливають конституція, адміністративні системи, розподіл праці та влади між різними рівнями влади та адміністрації.

Дослідження дозволяє видокремити основні моделі регулювання молодіжної політики на національному рівні:

- країни без окремого молодіжного сектора;
- країни з великим молодіжним сектором.

У країнах без молодіжного сектора не існує або обмежена національна координація молодіжної політики (Великобританія, Ісландія, Данія, Ірландія). У

країнах із окремим міністерством молоді воно, зазвичай, відповідає за координацію молодіжної політики.

Дослідники роблять висновок, що децентралізація молодіжної політики характерна для всіх країн, причому дотримуються принципи субсидіарності, автономії місцевої влади та право на муніципальну самоорганізацію. Але в більшості країн розподіл повноважень між центральними, регіональними та місцевими органами влади, а також механізми управління, що використовуються в цьому розподілі праці та координації, є недостатніми [178].

Також у “дослідженні” сказано, що поняття молоді в політичному контексті є продуктом національних і історичних традицій. Тому відрізняються цілі та ключові концепції молодіжної політики.

А. Шицеротто і Дж. Гаспероні, наголошують, що існують два протилежні, але взаємопов’язані образи молоді, які мали вирішальний вплив на цілі національної молодіжної політики в Європі: “молодь як ресурс” та “молодь як проблема”. Згідно з першим образом, молодь представляє майбутнє; молодь – це цінності, які кожне покоління передає до наступного, отже, це суспільний ресурс, якому повинні бути надані найкращі можливості для розвитку. Водночас, молодь сприймається як проблема, як період уразливості або джерело небезпеки, у відповідь на яку повинні бути розроблені захисні заходи. Два образи не є суперечливими, а доповнюють і підкреслюють один одного.

Зауважено, що ці протилежні образи можна знайти одночасно в молодіжній політиці більшості країн Західної Європи, але акценти і пріоритети змінюються з часом і варіюються від країни до країни. Зазвичай образ “молоді як ресурсу” переважає в періоди стабільності, економічного зростання та соціальних реформ, тоді як імідж “молодь як проблема” переважає в періоди економічної кризи, політичної нестабільності, молоді люди в суспільстві та в засобах масової інформації представляються як небезпечні, девіантні, кримінальні.

У “дослідженні” вказується, що в деяких країнах “молодь як ресурс” має центральне місце як ключова концепція в національній молодіжній політиці. Це стосується скандинавських країн, Нідерландів, Португалії та Італії. Однак формулювання образу “молоді як ресурсу” змінюється: молодіжна політика уряду Данії, Швеції, Фінляндії, Португалії, Італії свідчить про те, що молодь є не тільки майбутнім суспільним ресурсом, але й ресурсом для себе, як молоді. Хоча образ молоді як суспільного ресурсу є характерним для молодіжної політики названих країн, той самий образ, але дещо меншою мірою, можна знайти в цілях молодіжної політики більшості європейських країн.

Отже, “розвиток молоді” є дуже поширеною метою національної молодіжної політики. Коли молодь вважається соціальним ресурсом, розвиток, зростання і просування цього ресурсу стає основною метою національної молодіжної політики.

Автори розглядають ключові концепції розвитку молоді як соціального ресурсу, зокрема акценти на активність (Фінляндія), автономію (Німеччина, Данія), підтримку навичок (Німеччина, Нідерланди) та розвиток сильних сторін (Греція, Ірландія). У Німеччині, Данії та Швеції підкреслюється важливість незалежності молоді.

Водночас у країнах, як-от Португалія та Франція, молодь сприймається як потенційна проблема, пов'язана з інтеграцією та соціальними відхиленнями. Мета політики — забезпечити перехід молоді до дорослого життя.

Країни поділяються на три кластери: Скандинавські, де молодь — це ресурс; Середземноморські, де вона є потенційною проблемою; і континентальні, де використовуються обидва підходи [178, с.85].

Ф. Денштад, фахівець з питань європейської молодіжної політики, молодіжної політики Південно-Східної Європи, Східної Європи та Кавказу, визначив кілька загальних викликів для розвитку молодіжної політики, які в

більшій чи меншій мірі притаманні будь-якій європейській країні. До них належать, насамперед, “бажання включити все”, по-друге, ризик того, що процес стає надто орієнтованим на результат і не приділяє достатньої уваги самому процесу як частини мети. Третій виклик полягає в тому, що уряд часто не має досвіду у використанні моделей участі та залучення молодих людей. Нарешті, найбільш універсальний виклик для розвитку молодіжної політики – зробити план конкретним, реалістичним і здійсненним.

Дослідник також окреслив ряд проблем молодіжної політики, які характерні для країн Східної Європи [189]:

- відсутність причетності уряду до політичних процесів;
- суперництво між міністерствами уряду та обмежене міжвідомче співробітництво;
- національні та неформальні молодіжні організації молоді існують, але мають обмежений вплив через відсутність визнання;
- відсутність традиції залучення зацікавлених сторін до прийняття рішень;
- обмежений розвиток громадянського суспільства та культури критичного мислення;
- відсутність традиції звернення до молоді як міжсекторного стратегічного ресурсу;
- формалістичний підхід (без молодіжного законодавства неможна мати молодіжну політику);
- відсутність розуміння «молодіжної політики» як концепції;
- відсутність довіри до політиків, оскільки політики не несуть відповідальності;
- відсутність довіри до влади через відсутність прозорості;
- труднощі у залученні маргіналізованих груп та національних меншин.

Дослідник вважає, що молодіжна політика повинна мати конкретну та прозору стратегію, яка базується на фактичних даних та має чітку мету, чіткі цілі, заходи та показники. Вона повинна бути міжгалузевою, охоплювати всі сфери політики, що стосуються молоді, а також міжвідомчою, що визначає завдання і ролі різних урядових органів. Крім того, молодіжна політика повинна бути розроблена в консультації з молодіжними організаціями та молодими людьми, відповідати європейській та міжнародній практиці та документам. Нарешті, вона повинна включати механізм моніторингу та оцінки як на національному, так і регіональному рівнях.

Ф. Денштад визначає можливі шляхи подолання викликів розвитку молодіжної політики в регіоні. Центральним пунктом у цьому відношенні є необхідність розробки бази знань і проведення досліджень молоді. Крім того, слід звернутися до кращих практик інших країн і отримати конкретні знання щодо розробки стратегії. Важливо підтримувати прозорість та відкритість у процесі розробки молодіжної політики, а також залучати інші міністерства, молодь та інші зацікавлені групи на всіх етапах. Слід розробляти конкретний і здійснений план, який має бути менш оптимальним, але який включає ретельно розроблені базові показники. Також національна стратегія молодіжної політики використовується та посилається на європейські та міжнародні документи і практику. Фахівець наголошує, що слід усвідомлювати, що процес розробки національної стратегії молоді або плану дій так само важливий, як і остаточний продукт [189].

У Польщі ґрунтовний аналіз державної молодіжної політики здійснила М. Родзієвич. У своєму дослідженні “Процес формування молодіжної політики в Польщі на центральному рівні” (2016) [171] авторка вказує, що початок розвитку молодіжної політики на центральному рівні припадає на час приєднання Польщі до договору ЄС, входження до структур Євросоюзу, однак і на сьогоднішній день

молодіжна політика не набрала ознак консолідованої, не становить зв'язної системи запланованих стратегічних дій.

Дослідниця проаналізувала розвиток молодіжної політики в Польщі, її узгодженість з іншими сферами та причини неефективності. Вона вивчала питання представництва молоді, моделі політики, способи координації та стратегічні рішення. Перші спроби створити молодіжну політику на центральному рівні виникли під час вступу до ЄС, однак, за словами М. Родзієвич, вони не сприяли інтеграції молодіжних рухів. У 2003 році була створена Польська Рада Молоді, а з 2010 року — Польська Рада Молодіжних Організацій [171, с. 93].

М. Родзієвич вказує на відсутність спеціального молодіжного департаменту в уряді Польщі як головний недолік молодіжної політики. Питання освіти та європейських програм для молоді вирішує Міністерство Національної Освіти. Хоча з 2004 року Польща може користуватися програмами ЄС, вона не має консолідованої молодіжної політики, яка б була системою взаємодіючих дій. Молодь майже не бере участі у створенні політик, а проблеми координації між відомствами залишаються значними. Відсутність представництва молоді в уряді ускладнює вирішення цих питань [171, с. 99].

М. Родзієвич вказує також на відсутність єдиної нормативно-правової бази державної молодіжної політики, що робить цю політику неефективною. Тільки перша польська стратегія, адресована молодим людям (2003-2018 рр.), була спрямована на задоволення потреб молодого покоління і створення належних умов для його розвитку, сприяла зміцненню суб'єктності цієї соціальної групи і звернула увагу на необхідність врахування інтересів молодих людей в рамках заходів державної політики. Проте цей постулат досі знаходиться в декларативній формі, а діяльність, спрямована на молодь, частіше здійснюється на місцевому рівні, ніж на центральному. Відсутність системного вирішення

молодіжних проблем на центральному рівні означає, що сучасне керівництво демонструє індиферентність в плані молодіжної політики та діяльності, що здійснюється в цій сфері [171, с. 112].

В Україні державна молодіжна політика протягом останніх двадцяти років є об'єктом дослідження багатьох учених, як молодих, так і маститих. Як правило, вони присвячують свої дослідження окремим аспектам молодіжної політики (додаток Б).

Проблеми державної молодіжної політики в Україні вперше стали предметом дослідження М. Головатого (1993) [21]. У своїй монографії автор сформулював основні положення концепції державної молодіжної політики [20, с. 291-304], розмежував категорії “молодіжна політика” і “державна молодіжна політика”, вказав, що державна молодіжна політика є ядром ширшого за об'ємом поняттям “молодіжна політика”. Пізніше М. Головатий досліджував зарубіжний досвід розробки та здійснення молодіжної політики. Автор виділяв дві моделі молодіжної політики в зарубіжних країнах: “модель Швеції” та “модель США”, які відрізняються ступенем впливу держави на процеси у молодіжному середовищі [22, 1996]. Шведська модель характеризується активним втручанням держави у відносини суспільства та молоді. Американська модель відрізняється турботою держави лише про соціально незахищені групи молоді.

Дослідник проаналізував історичні аспекти формування та здійснення молодіжної політики в Україні, зарубіжний досвід і, в результаті, створив концепцію державної молодіжної політики, в якій визначено мету, принципи, завдання, напрямки її реалізації. Положення цієї концепції надалі знайшли своє втілення в Законі “Про основні засади молодіжної політики” [82].

Монографія Є. Бородіна присвячена процесу формування та розвитку державної молодіжної політики в Україні протягом 1991–2004 рр. [12]. Автор

здійснив аналіз нормативно–правових актів, які становили правову основу реалізації державної молодіжної політики.

Дослідник відзначає, що в Україні у розглядуваний період було створено оригінальну і досить розгалужену систему ювенального законодавства. У законодавчих актах уперше було надано визначення статусу молодіжної політики як окремого пріоритетного та специфічного напрямку діяльності держави, визначено механізм її формування і реалізації, зміст, об'єкт та суб'єкти здійснення [12, с. 16].

У монографії значну увагу приділено процесові формування інституційної системи державної молодіжної політики. Науковець доводить необхідність розширення та удосконалення співпраці виконавчих органів влади та суспільних інститутів у вирішенні проблем молоді, відповідного нормативно–правового забезпечення цього процесу.

На думку автора, низька ефективність співпраці між державою і громадськістю в ювенальній сфері зумовлена такими проблемами: недостатня участь молодіжних організацій у прийнятті рішень, брак інформування населення про їхню діяльність, невідповідність законодавства європейським стандартам і недостатнє фінансування суб'єктів громадянського суспільства у молодіжній політиці [12, с. 25].

Вирішення проблем вбачається у пошуку шляхів впровадження європейського досвіду організації партнерства та співробітництва в ювенальній сфері, її фінансування через молодіжні організації на загальнодержавному рівні та гранти на місцевому рівні.

Окремі питання правового забезпечення політики держави щодо молоді у контексті аналізу європейського досвіду досліджено Р. Сторожук (2007) [134]. Науковець ввела у вітчизняний науковий обіг поняття “європейські стандарти молодіжної політики” та “концептуальна модель молодіжної політики”. Авторка

вважає, що концептуальна модель державної молодіжної політики в Україні в контексті європейського вибору повинна орієнтуватися на європейські стандарти молодіжної політики [134].

У своєму дослідженні Р. Сторожук запропонувала концептуальну модель державної молодіжної політики в контексті європейської інтеграції та модель механізму її реалізації відповідно до сучасних тенденцій роботи з молоддю, також з урахуванням традицій та можливостей нашої країни. Разом з тим, дослідниця вказує, що ефективність державної молодіжної політики залежить від механізмів її реалізації, що включають нормативно–правові і державно–владні складові. Координація державної молодіжної політики має здійснюватися на двох рівнях:

- органи державної влади;
- органи місцевого самоврядування.

Реалізація державної молодіжної політики залежить також від громадських інституцій, завдяки яким можливе залучення населення, насамперед молодих людей, до вирішення загальносуспільних проблем.

О. Штанська [151] у своєму дисертаційному дослідженні (2010) відзначає: “Молодіжний ринок праці – найбільш проблемний сегмент національного ринку праці. Комплекс невирішених проблем ускладнюється недостатнім рівнем державних гарантій щодо надання першого робочого місця, а невідповідність рівня та якості отриманої освіти сучасним професійним вимогам, відсутність практичного досвіду роботи, необґрунтовано завищені запити молоді та їх невідповідність пропозиціям роботодавців посилюють напруження на ринку праці” [153]. Недостатня увага держави до проблем молоді на ринку праці може стати підґрунтям соціальних і політичних вибухів.

Авторка вказує, що проблеми безробіття пов’язані із державною молодіжною політикою. Головною засадою ефективності державної молодіжної

політики є здатність забезпечити баланс між державними і громадськими потребами і інтересами у цій сфері.

Дослідниця відзначає, що в більшості країн Європи молодіжна політика призвана сприяти молодим членам суспільства у їх становленні на життєвому шляху, зокрема, забезпечити зайнятість і активну участь молоді в суспільних процесах. Оскільки молодь є частиною соціально-активного населення, на неї поширюється національна система працевлаштування. У більшості країн Європи ця система включає: державну службу зайнятості і приватні служби/агенції з працевлаштування.

Державні служби зайнятості функціонують у великих містах, адміністративних центрах. Приватні служби/агенції з працевлаштування надають консультації у сфері зайнятості; рекрутингові агенції дозволяють забезпечити тимчасову зайнятість. Вони гнучкіші і мобільніші ніж державні структури, мають банки даних з інформацією про вимоги до кандидатів, умови праці, перспективи фірми і кар'єрні перспективи кандидатів.

Також авторка здійснила аналіз систем зайнятості зарубіжних країн, зокрема, Швеції, Америки, Німеччини і зробила такі висновки. Шведська система передбачає повний контроль і фінансування молодіжних проектів державою. Американська система зайнятості не опікується молодими людьми, навчання тут платне, але проблем з працевлаштуванням немає. Держава допомагає лише “важким” і відсталим у розвитку підліткам. У США налагоджена чітка система пошуку і заохочення талановитої молоді. Німеччина відшкодовує з держбюджету витрати на проведення соціальних проектів, політичні програми фінансуються приватним сектором. У країнах Євросоюзу необхідність професійної орієнтації і професійної підготовки закріплені на законодавчому рівні і є важливою соціальною функцією.

О. Штанська, проаналізувавши досвід розвинутих країн, виділяє дві групи заходів, які здійснює держава з метою покращення ситуації на ринку праці: 1) заходи спрямовані на подолання безробіття; 2) заходи спрямовані на створення робочих місць. На цю технологію працює як державна молодіжна політика так і система працевлаштування [153, с. 12].

Авторка також зауважує, що досвід розвинених країн із залучення молоді до соціальної і професійної активності може бути використаний для вдосконалення державної політики зайнятості в Україні, а також у державній молодіжній політиці. Зокрема, корисний досвід щодо створення і технологічного забезпечення єдиної інформативної бази даних про ринок праці. Це сприяло би роботі з прийняття, обробки існуючих вакансій, підбору відповідних спеціалістів на конкретну посаду [153, с. 14].

Дослідниця також вважає, що заохочення підприємницької активності сприятиме розвитку держави, а підприємцям, які влаштовують молодих спеціалістів, варто надавати додаткові пільги, можливо стимулювати їх дотаціями.

Регіональні аспекти державної молодіжної політики України здійснив у своїй монографії М. Перепелиця (2001) [85]. Учений досліджував процес становлення та розвитку регіональної державної молодіжної політики, здійснив аналіз її структури, функцій, засобів реалізації.

М. Перепелиця робить висновок, що “співпраця органів державної влади і молодіжних громадських організацій – необхідна умова ефективного провадження державної молодіжної політики на місцях” [85, с. 120]. Але найчастіше молодіжні об’єднання утворюються “під лідерів”, спираючись на політичні партії. Це вказує на слабку позицію органів влади щодо здатності вирішувати проблеми молодих членів суспільства, і на необхідність заохочувати молодь до співпраці, формування місцевої керівної еліти.

Автор запропонував модель регіональної державної молодіжної політики як специфічної та пріоритетної діяльності держави, що включає мету, завдання, основні напрями та механізм реалізації. Об'єкт діяльності – жителі регіонів України віком від 14 до 28 років, суб'єкти – органи державної влади та управління, регіональні (обласні, міські, районні, селищні та сільські) органи влади та самоврядування, молодіжні підприємства різних форм власності, політичні партії, рухи, громадські молодіжні організації та об'єднання, молодь, що виконує конкретні завдання державної молодіжної політики. [85, с. 205].

Т. Дроздова у розвідці “Молодь як суб'єкт державотворчих процесів” (2009) [33] розглядає молодіжний парламентаризм як одну з форм, яка забезпечує представництво молодих членів суспільства у вищих органах державної влади. Авторка вважає, що одним із важливих завдань державної молодіжної політики є створення дієвого механізму зміцнення кадрового молодіжного потенціалу представницьких органів місцевого самоврядування завдяки підвищенню фахового рівня молодих депутатів, які вперше обираються депутатами місцевих рад. Т. Дроздова досліджує досвід роботи Співки молодих державних службовців України, яка створена 2000 р., одним із головних завдань якої було формування нової високопрофесійної еліти державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування [33].

Вчена досліджує модель муніципальної молодіжної політики, яка була розроблена у 2001 р. і частково реалізована в Одесі, Херсоні, Бердянську та інших містах України. Ця модель змінює традиційний підхід до створення міських та регіональних молодіжних програм. Замість відокремлення проблем молоді у регіональних молодіжних програмах. Замість відокремлення проблем молоді у регіональну молодіжну програму, ця модель спрямована на залучення молодих членів суспільства до вирішення проблем місцевої громади. Модель включає [33]:

- механізм громадського представництва молоді на рівні громади (урахування думки молоді, її проблем та ініціатив при прийнятті рішень на місцевому рівні);
- механізм залучення молоді до формування міської політики (повноваження та процедуру впливу молоді на процес прийняття владних рішень);
- механізм залучення молоді до реалізації міської політики (залучення молоді до вирішення проблем місцевої громади: міська волонтерська програма, гранти для ініціативних груп тощо);
- механізм розвитку компетентності молоді щодо місцевого самоврядування, молодіжної участі (включає спеціальний курс для учнів загальноосвітніх закладів із основ місцевого самоврядування та молодіжної участі;
- тренінги для студентів ЗВО;
- неформальну освіту молодих людей, створення та розповсюдження інформаційних матеріалів щодо їх можливостей).

На думку авторки, така модель сприятиме участі молоді у формуванні та реалізації регіональної молодіжної політики, а молодіжний парламентаризм забезпечить представництво молоді у вищих органах державної влади. Механізм розвитку компетентності молоді у формуванні та реалізації міської молодіжної політики дасть змогу підвищити рівень обізнаності студентів ЗВО щодо участі молоді у місцевому самоврядуванні [33].

Проблеми формування та реалізації державної молодіжної політики протягом останніх десяти років активно досліджує доктор наук з державного управління, професор Г. Коваль. Авторка визначає загальну методологію аналізу державної політики й узагальнює теоретичні засади та сутність державної молодіжної політики на розглядуваному етапі її розвитку. Також вона аналізує

принципи молодіжної політики на різних рівнях функціонування та визначає основні її завдання.

Аналізуючи більш ніж двадцятирічний досвід формування та реалізації державної молодіжної політики в Україні часів незалежності можна виділити чотири основні її періоди:

- 1991–1996 рр. – період виокремлення та зміцнення “молодіжного сектору” державного управління та публічної політики;
- 1996–2004 рр. – період розширення молодіжної складової соціально–гуманітарної політики та поступового її входження до інтегрованої державної політики стосовно сім’ї, дітей та молоді в Україні;
- 2005–2009 рр. – період “інерційного” підходу до державної молодіжної політики та її поступового поглинання сімейно-дитячою політикою;
- 2010–2013рр. – адмінресурс та занепад молодіжної політики– у цей час можна спостерігати поступове реформування сфери молодіжної політики інноваційними практиками від країн Ради Європи, яке розпочалось у 2009 році. Водночас частково повертаються до старих радянських моделей, від яких раніше відмовлялись.
- 2014–2019 рр. – поглиблення євроінтеграції та переосмислення молодіжної участі, основними рушіями цього періоду стали Революція Гідності у 2014 році, російська агресія проти України та підписання угоди про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом і Європейським співтовариством з атомної енергії.
- 2020 – теперішній час: розвиток і нові виклики молодіжної політики та молодіжної роботи.

Також варто наголосити, що у квітні 2021 року прийняли Закон “Про основні засади молодіжної політики” [9], який повністю оновив молодіжне законодавство, скасувавши чимало попередніх законів. Сьогодні саме цей Закон

визначає мету, завдання, основні засади, напрями та механізми реалізації молодіжної політики в Україні, гарантії участі молоді у її формуванні та реалізації, особливості організаційних і правових засад створення та діяльності молодіжних та дитячих громадських об'єднань. Відтепер вік молоді – від 14 до 35 років.

Найважливішими факторами роботи з молоддю, за Г. Коваль, є такі (рис. 1.2):

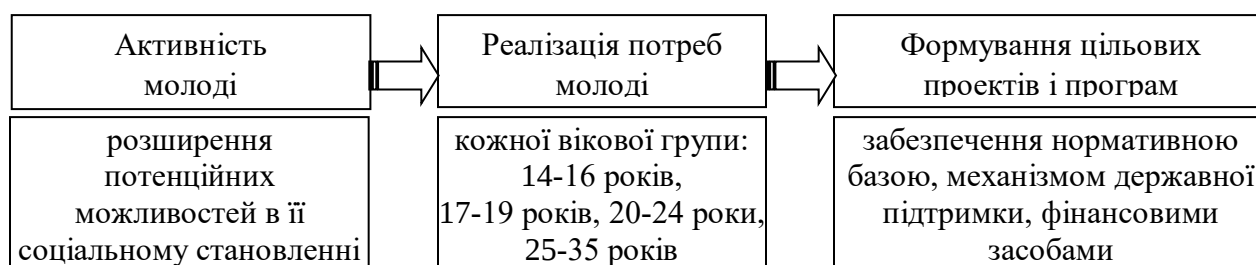

Рис. 1.2. Основні фактори роботи з молоддю за Г. Коваль. *Розробка автора за [49, с. 311].*

На думку Г. Коваль, основою системи роботи з молоддю має стати соціально–педагогічна тріада: держава – суспільство (широкий спектр молодіжних та дитячих громадських об'єднань) – соціальні та вікові групи молоді [51, 147].

Н. Метьолкіна своє дисертаційне дослідження присвятила механізмам формування та реалізації державної молодіжної політики в Україні. Вона виділяє два таких механізми: нормативно–правовий (встановлення і застосування норм права у визначеній сфері) і організаційно–економічний (сукупність конкретних організаційних та економічних елементів, що мають забезпечувати діяльність державно-управлінської системи) [63].

Дослідниця у нормативно–правовому механізмі формування та реалізації державної молодіжної політики в Україні [63] виділяє три складові:

- суб'єкти формування законодавчо-правової бази – вирішують питання молодіжної політики (визначення основних прав, свобод і обов'язків молоді; політичних, економічних, правових і соціальних гарантій для реалізації молоддю прав і свобод; встановлення правової основи для соціальної опіки і надання допомоги молоді тощо);
- інформаційне забезпечення механізму (прийняття нормативно-правових актів, рішень державних органів управління; підготовка щорічної доповіді про становище молоді в Україні, стан реалізації державної молодіжної політики; затвердження й упровадження державних стандартів тощо);
- контроль з боку державних органів за виконанням законодавства щодо формування й реалізації державної молодіжної політики.

Організаційно–економічний механізм – це сукупність різних організаційних та економічних елементів (нормативні документи, система органів і організацій, відносини між учасниками; практична діяльність, організаційні та економічні заходи). Організація державного управління у сфері молодіжної політики здійснюється через систему державних органів по роботі з молоддю на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях, соціальні служби та молодіжну інфраструктуру. Діяльність державних органів, що вирішують молодіжні проблеми, є однією з складових організаційно–економічного механізму [63].

Органи управління приймають державні рішення, створюють правові, організаційні, економічні та політичні умови здійснення молодіжної політики на різних рівнях. Дослідниця створила схему організаційно–економічного механізму державної молодіжної політики, яку узагальнено можна розділити на два блоки: 1) формування, 2) реалізації (*додаток В*). При цьому метою визначено створення умов та гарантій для соціального становлення та розвитку молоді в інтересах молодої людини, суспільства, держави. Авторка вважає, що розглянуті

механізми формування та реалізації державної молодіжної політики мають забезпечити таку діяльність держави, яка буде відповідати вимогам та інтересам молоді, а також завданням суспільства [63].

В Україні створена правова база, що регулює різні аспекти життя молоді, однак недосконалою є система забезпечення прав і свобод молодих громадян, їх захищеність, також низька правосвідомість та правова культура членів суспільства. Н. Метьюлкіна відзначає, що існує розрив між цілями державної молодіжної політики в Україні та реальним становищем молоді, пов'язано це з неналежними механізмами як розробки, так і реалізації молодіжної політики. Тому, в першу чергу, на державному рівні має бути визнано, що молодь є стратегічним ресурсом розвитку України, відповідно забезпечені її права, гідний рівень життя, демократична участь в управлінні суспільством.

Т. Тарасенко (“Модернізація державного управління соціальним розвитком студентської молоді в Україні у сфері вищої освіти”, 2011) наголошує на важливій ролі вищої освіти в соціальному розвитку молоді. Зокрема, автор обґрунтовує положення щодо врахування концепції сталого розвитку і концепції розвитку людського потенціалу в підходах до формування та реалізації цієї політики [140]. Дослідник вказує, що ріст у суспільстві частки населення з вищою освітою може свідчити про підвищення якості людського капіталу. Воно відбувається за рахунок кращої орієнтації молодих людей з вищою освітою на ринку праці, збільшення їх можливостей запозичення людських надбань для свого творчого і фахового розвитку.

Але, в Україні все не так безумовно, тому необхідно не просто збільшувати охоплення молоді вищою освітою, а підвищувати її якість. Слід сприяти науково–дослідній роботі вітчизняних ЗВО, впровадженню міжнародних освітніх програм, залученню закордонних фахівців до викладання у наших ЗВО. Також необхідно заохочувати студентів до участі в різних конкурсах, змаганнях,

олімпіадах і нагороджувати переможців (премії, гранти тощо). Важливим є розширення студентського самоврядування. Крім того, держава має сприяти студентам у реалізації власних соціально значущих проектів, у тому числі тих, що стосуються освіти, заохочувати їх до прийняття активної участі у державних програмах освіти молоді. Такий підхід відповідає сучасним завданням державної політики сприяння розвитку молоді.

Н. Кожушко у своєму дослідженні "Механізми реалізації державної молодіжної політики у сфері міжнародного співробітництва" (2016) [53] обґрунтувала механізми цієї політики та запропонувала програмно-цільовий підхід для її оптимізації. Вона наголошує на важливості транскордонного та міжрегіонального співробітництва з використанням інноваційного потенціалу молоді. Цей механізм координує діяльність державних органів, місцевого самоврядування та громадських організацій, що сприяє вирішенню молодіжних проблем на регіональному рівні та розширенню міжнародної співпраці [53].

Цей механізм має узгоджувати цілі національних, регіональних і локальних програм державної молодіжної політики із цілями та завданнями суспільного розвитку. Отже, таким чином можна координувати основні види державної молодіжної політики:

- державну молодіжну політику, тут суб'єктом є держава в особі спеціальних органів, діяльність яких пов'язана з розвитком людини (освіта, культура, фізичний розвиток, праця тощо), яка визначає основні параметри проекту розвитку молоді, що відповідає сучасним викликам і, поряд з цим, потребам розвитку особистості, держави і суспільства;

- суспільну молодіжну політику, тут суб'єктом є партії, професійні спілки, медіа, молодіжні рухи й об'єднання, а також молодь, що має реалізуватися завдяки власним ресурсам.

Програмно–цільовий механізм реалізації державної молодіжної політики дозволить скоординувати напрями та засоби використання інноваційного потенціалу молоді, який виявляється і розкривається в сучасних умовах розвитку суспільства і держави, що характеризуються процесами інтенсифікації міжнародної співпраці [53].

В межах правового механізму реалізації державної молодіжної політики мають бути створені загальнодержавні та регіональні програми розвитку молоді, вирішені її проблеми і задоволені потреби завдяки виконанню основних завдань:

- забезпечення молоді необхідними стартовими можливостями для повноцінного соціального становлення;
- розв’язання проблеми зайнятості молоді, збільшення кількості робочих місць;
- розроблення та затвердження загальнодержавних програм і регіональних програм [53].

Ефективне здійснення державної молодіжної політики залежить від її інтеграції в цілісну систему стратегічного планування політики на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях. Молодіжна політика деталізується у конкретних програмах та проектах, в яких узгоджується використання інновацій і ресурсів для досягнення цілей. Загалом слід збільшувати кількість заходів, спрямованих на залучення молоді до реалізації державної молодіжної політики.

Правовий механізм формування та реалізації державних молодіжних програм досліджувала А. Гавловська (2016) [17]. Автор досліджує вплив принципів права на правовий механізм формування та реалізації державних молодіжних програм. Під правовим механізмом дослідниця розуміє узгоджену систему взаємопов’язаних елементів, що забезпечують дієвість правового

регулювання суспільних відносин у сфері формування та реалізації державних молодіжних програм [17, с.14].

Дослідниця виокремлює такі складові правового механізму формування та реалізації державних молодіжних програм: концептуальну, організаційну, інструментальну, функціональну та нормативну. Авторка виділяє правовий напрям оптимізації розглядуваного правового механізму в Україні за галузями права: цивільне, адміністративне, трудове право, право соціального забезпечення, фінансове, бюджетне тощо. Інші напрями правового механізму формування та реалізації державних молодіжних програм включають: адміністративно–організаційний, соціально–економічний, моніторинговий, реформаторський, інформаційний, методологічний, політичний, профілактичний, міжнародний.

В. Панасюк у своєму дисертаційному дослідженні (2017) [84] вперше визначає поняття “конституційно-правові засади реалізації державної молодіжної політики” – це система ідей, цілей, принципів, які закріплено, або які впливають зі змісту норм Конституції та Законів України та є основою правового та інституційного забезпечення діяльності держави та взаємодії органів публічної влади з молоддю, інститутами громадянського суспільства з метою створення умов для повноцінного розвитку молоді.

На думку автора, система реалізації державної молодіжної політики містить дві групи конституційно–правових засад (*додаток К*).

Вчений В. Панасюк виділяє функції системи конституційно–правових засад реалізації державної молодіжної політики:

- програмну (визначає цілі, завдання напрямки реалізації ДМП);
- системотворчу (забезпечує єдність конституційно-правового та інституційного забезпечення реалізації державної молодіжної політики);

- регулятивну (є ядром правового механізму реалізації державної молодіжної політики) [84, с. 206].

В. Панасюк пропонує з метою удосконалення конституційно–правових засад реалізації державної молодіжної політики:

- усунути термінологічні розбіжності;
- прийняти базовий Закон “Про молодь та державну молодіжну політику”;
- гармонізувати вітчизняне законодавство про молодь з європейськими стандартами, зокрема, розширити у нормах закону і практиці діяльності органів державної влади (правозастосовній, правоохоронній) можливості молодих людей у реалізації державної молодіжної політики шляхом участі, врахування потреб особливих груп молоді (інвалідів, малозабезпечених);
- на законодавчому рівні нормативно врегулювати порядок моніторингу й експертизи, а також експерименту.

Принципами взаємодії суб’єктів реалізації державної молодіжної політики автор визнає такі: соціального партнерства, рівних можливостей для всіх інститутів громадянського суспільства, поєднання інтересів держави, суспільства та молоді, інформаційної відкритості, толерантності.

Крім того, дослідник визначає форми взаємодії між органами публічної влади та інститутами громадянського суспільства в процесі реалізації державної молодіжної політики – це проведення парламентських та комітетських слухань, спільних заходів (семінарів, круглих столів, тренінгів тощо), громадських обговорень, реалізація спільних програм, робота консультативно–дорадчих і координаційних органів, здійснення моніторингу діяльності органів публічної влади щодо молодіжної політики [84, с. 198].

І. Артеменко (2017) [3], узагальнюючи теоретико–методологічні підходи до вивчення взаємодії органів державної влади та інститутів громадянського

суспільства у формуванні й реалізації молодіжної політики, трактує цю взаємодію як систему суб'єкт/суб'єктних взаємовідносин і взаємовпливу, що існують, з одного боку, між органами законодавчої і виконавчої влади, з другого боку, щодо формування і реалізації молодіжної політики.

Автор виділяє дві форми взаємодії органів державної влади та інститутів громадянського суспільства у формуванні й реалізації молодіжної політики:

- деструктивну;
- конструктивну (зустрічі представників органів влади з членами молодіжних організацій, молодіжний парламентаризм, спільна розробка проектів, соціальне партнерство, консультації з громадськістю, діалог, координація).

Вченим здійснено аналіз організаційно–правових основ державної молодіжної політики в нашій країні і встановлено, що держава включає до її реалізації значну кількість суб'єктів. Це Комітет Верховної Ради України з питань сім'ї, молодіжної політики, спорту та туризму; Міністерство молоді та спорту України; центри соціальних служб для сімей, дітей та молоді; органи місцевого самоврядування; молодіжні організації; інші суспільні інститути.

Автор конкретизує систему принципів державної молодіжної політики; вона включає такі принципи: участі політичних партій у формуванні й реалізації молодіжної політики, згуртованості (розробка спільного бачення політичного курсу щодо молоді), субсидіарності, міжсуб'єктної координації. Пріоритетами взаємодії І. Артеменко вважає: задоволення соціальних інтересів і потреб молоді; формування механізмів представництва молоді на різних рівнях реалізації молодіжної політики; соціальне новаторство; реалізація нових суспільно значимих ініціатив і проектів у соціальній сфері; надання молоді методологічної і практичної підтримки тощо [3, с. 208].

Також автор пропонує три моделі формування молодіжної політики:

- суб'єкт–суб'єкту;
- суб'єктно–розвиваючу (для громадської молодіжної політики);
- суб'єкт–об'єкту, які передбачають рівноправні відносини юридичних і фізичних осіб (суб'єктів), незалежно від їхньої мотивації.

Ці моделі взаємодії дозволять ефективно управляти процесом формування й реалізації молодіжної політики. Серед організаційних заходів по удосконаленню взаємодії органів влади й суспільних інститутів, запропонованих автором: прийняття Доктрини державної молодіжної політики, упорядкування елементів процесу управління формуванням і реалізацією молодіжної політики на законодавчому рівні, організація партнерської взаємодії на довготривалий період, сприяння інтеграції молодих людей–переселенців, які змушені були змінити місце проживання, працевлаштування молодих спеціалістів, залучення молодих людей у партнерську взаємодію як повноправного суб'єкта молодіжної політики.

Дисертаційне дослідження В. Мотречко присвячене організації діяльності суб'єктів місцевого самоврядування щодо реалізації молодіжної політики [71]. Автор вважає, що роль і місце молоді у розробці та реалізації молодіжної політики має суттєво змінитися – молодь повинна стати повноправним суб'єктом молодіжної політики, на відміну від сучасного стану, коли вона є лише її об'єктом.

В Україні питання молоді вирішують міністерства, центральні та місцеві органи влади, проте їхня діяльність часто невпорядкована, без загальної стратегії. Нормативно-правові акти застарілі та не відповідають сучасним потребам. Дослідниця зазначає, що органи місцевого самоврядування сприяють соціалізації молоді на місцевому рівні [71, с. 190]. В умовах децентралізації вони повинні отримати більше повноважень і ресурсів для вирішення молодіжних питань. Проблеми на державній службі: низька зарплата, житлові питання та обмежений

кар'єрний ріст. Авторка пропонує професійне стажування як шлях залучення молоді.

В. Мотречко пропонує нові форми роботи місцевого самоврядування з молоддю, включаючи молодіжні консультаційні центри, творчі акції, конкурси проектів. Вона наголошує на важливості проектного менеджменту та зарубіжного досвіду для залучення молоді до прийняття рішень, розвитку неформальної освіти і стимулювання інновацій. Пропонується фінансування молодіжних програм через "фільтр доцільності" [71, с. 194]. П. Горінов відзначає важливість молодіжної політики для розвитку країни, з акцентом на освіту, зайнятість, здоров'я, культуру та спорт, що є ключовими для майбутнього [35].

Україна має значний потенціал у розвитку молодіжної політики, але її реалізація потребує уваги та інвестицій. Активна участь у молодіжних організаціях, громадських слуханнях, підтримка політиків, розвиток особистих навичок через освітні програми та волонтерство можуть сприяти покращенню молодіжної політики. Важливо також створювати власні проекти, підтримувати освіту, здоровий спосіб життя та дотримання прав людини. Громадські діячі відіграють важливу роль у розвитку молодіжної сфери, допомагаючи втілювати ініціативи для покращення якості життя молоді [71, с. 194].

У свою чергу, Р. Драпушко [35] вважає, що заклади вищої освіти є основним джерелом формування кадрів для розвитку країни. Вони мають великий вплив на реалізацію та формування молодіжної політики в Україні. Одним з головних завдань закладів вищої освіти є підготовка висококваліфікованих фахівців, які зможуть зробити свій внесок у розвиток країни та її молодіжної політики. Заклади вищої освіти мають можливість впливати на формування молодіжної політики в Україні, проводячи наукові дослідження та аналізуючи соціально-економічні проблеми, з якими зіштовхуються молоді люди. Зокрема, вони можуть досліджувати й аналізувати

проблеми зайнятості молоді, її соціального захисту, доступності до вищої освіти та інших важливих аспектів; можуть сприяти формуванню молодіжної політики в Україні, залучаючи студентів до участі у соціально-культурних проєктах, волонтерських заходах та інших формах громадської діяльності. Це допомагає молоді розвивати свої навички та здібності, забезпечує здоровий духовний клімат та формує громадянську позицію.

Заклади загальної середньої освіти в Україні відіграють важливу роль у молодіжній політиці, забезпечуючи рівний доступ до освіти для всіх дітей, незалежно від соціального стану. Школи формують громадянську позицію, моральні цінності та здатність до соціальної взаємодії. Вони також сприяють вихованню толерантності та поваги до інших культур. Позашкільні заклади доповнюють шкільну освіту, допомагаючи молоді здобувати додаткові навички. Війна в Україні негативно впливає на молодіжну політику, змінюючи пріоритети уряду та зменшуючи ресурси для розвитку молоді [71, с. 194].

Воєнні дії призводять до знищення молодіжних центрів, спортивних майданчиків, бібліотек та інших молодіжних закладів. Це знижує доступність культурної та освітньої інфраструктури для молоді, зменшує її можливості для саморозвитку та самовдосконалення. Незважаючи на обмеження під час війни, важливо забезпечити молоді можливість доступу до освіти, культури та спорту. Уряд має зосередитися на збільшенні підтримки для молоді, навіть у ці складні часи. Зокрема, можна створити програми для молоді, які допоможуть їм розвиватися та здійснювати соціальні проєкти. Такі програми сприятимуть підвищенню самооцінки та самодостатності молодих людей. Позитивними організаційними передумовами, що сприяли формуванню головних завдань і виходу цього посібника у світ, стала участь авторів у створенні та керівництві різними молодіжними громадськими об'єднаннями, відвідування протягом 2007–2020 років молодіжних організацій, молодіжних центрів, закладів для дітей

і молоді, міністерств і відомств з питань молоді у Польщі, Литві, Латвії, Естонії, Словаччині, Чехії, Німеччині, Італії, Іспанії, Франції, Фінляндії та інших країнах Європейського Союзу.

Особливо важливі функції щодо розвитку молодіжної політики автори спостерігали під час безпосередньої роботи у Міністерстві молоді та спорту України, управліннях молоді та спорту, Державному інституті сімейної та молодіжної політики, а також при здійсненні молодіжної роботи, організації різних фестивалів, конкурсів, круглих столів, самітів, форумів, з'їздів для молоді та за її безпосередньої участі.

Отже, аналіз наукових праць, присвячених державній молодіжній політиці в Україні, свідчить, що незважаючи на значну кількість наукових досліджень у цій галузі, проблеми механізмів цієї політики щодо соціальної мобільності молоді часто залишаються поза увагою. Багато досліджень фокусуються на аналізі соціально-економічних чинників, що впливають на молодь, але не досліджують конкретні механізми державної політики, спрямованої на підтримку їхньої соціальної мобільності. Відкритим залишається питання формування такої політики на законодавчому рівні. Механізми державної молодіжної політики повинні бути належним чином розроблені та реалізовані, з урахуванням специфіки українського суспільства та його потреб.

1.3 Узагальнення світового досвіду державної політики у сфері соціальної мобільності молоді

В більшості проаналізованих країн (Німеччина, Фінляндія, Ірландія тощо), молодь зазвичай визначається як особи у віці від 13 до 30 років згідно з законодавством. Проблеми молоді в зарубіжних країнах є предметом аналізу та

ціллю діяльності урядових та неурядових організацій, які спільними зусиллями прагнуть побудувати середовище, що сприятиме розвитку здібностей молодих людей та заохочуватиме їх до активного життя в суспільстві. Проблеми молоді – це не лише питання освіти та соціальних пілг, це також створення соціального середовища, в якому молоді люди можуть розвиватися, інтегруватися зі своїми однолітками та брати активну участь у суспільному житті.

Молодь визнається джерелом соціального та економічного розвитку, тому в багатьох розвинутих країнах проблеми молоді розв'язуються у рамках державної молодіжної політики. При вирішенні проблем молоді уряди окремих країн обирають різні моделі проведення своєї політики. Одні створюють широкий апарат державних установ, інші покладаються на співробітництво з неурядовими організаціями, треті – використовують обидва варіанти.

Так, проблеми молоді є темою, яка постійно присутня у дебатах та роботі державних органів Федеративної Республіки Німеччини, а також неурядових організацій.

Державна молодіжна політика в цій країні ґрунтується одночасно на соціал–демократичних і на ліберальних засадах. Соціал–демократичні засади:

- держава у своїй політиці обирає не індивідуальні інтереси, а соціальний вимір;
- державна політика спрямована на забезпечення основних прав, вона не просто запобігає їх порушенню, а створює умови для дотримання;
- держава захищає та розвиває соціальні надбання.

Ліберальні засади – це, зокрема, заходи попереджувального (превентивного), вирівнюючого (компенсаційного), доповнюючого (субсидіарного) характеру.

Характерною особливістю моделі німецької молодіжної політики є розгалужений апарат державних установ, що займаються питаннями молоді. У

федеральному уряді Німеччини відповідальним за створення та впровадження молодіжної політики є Федеральне міністерство у справах сім'ї, літніх людей, жінок та молоді (Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend), яке регулює роботу усього адміністративного апарату, який займається справами молоді як на центральному, так і на регіональному рівнях. У структурах Міністерства виділено відділ у справах молоді, в якому працює до 80 осіб. Цей відділ представляє інтереси дітей та молоді у всіх сферах державної роботи. Крім того, він підтримує національні неурядові організації, які працюють для дітей та молоді. Відділ у справах молоді відповідає за розробку та впровадження національної та молодіжної політики ЄС [156]. Інші міністерства займаються питаннями молоді в інших сферах, наприклад: Міністерство праці та соціальних питань несе відповідальність за захист неповнолітніх на робочих місцях.

Крім міністерських органів у Німеччині існує розгалужена система федеральних установ, безпосередньо пов'язаних з проведенням молодіжної політики. В основному вони займаються підтримкою урядової роботи, а також активно співпрацюють з німецьким парламентом і неурядовими організаціями. Ці установи включають:

- урядову комісію експертів щодо становища дітей та молоді (sachverständigenkommission für den kinder und jugendbereich), яка складається з представників університетів, неурядових організацій та місцевої влади, аналізує поточну ситуацію і потреби молодих людей;
- федеральний консультативний комітет з проблем молоді (bundesgärtekuratorium), що діє як консультативний орган при федеральному уряді, також приймає участь у роботі парламенту щодо молоді;
- федеральний департамент щодо ЗМІ, шкідливих для молоді (bundesprüfstelle für jugendgefährdende medien), робота якого спрямована на

захист дітей та молоді від програм змі, які можуть бути шкідливими або небезпечними для них.

На впровадження положень “Європейського молодіжного пакту” (European Youth Pact), таких як сприяння розвитку молоді та сприяння рівності та демократії, прийнято федеральну програму “Молодь за різноманітність, толерантність і демократію” та програму “Зайнятість, освіта та діяльність у місцевій громаді”. Крім того, у Німеччині існує безліч інших державних програм, серед яких, зокрема, цільові: боротьба з безробіттям молоді, сприяння участі молодих людей у громадському житті. Фінансування заходів, спрямованих на досягнення цілей молодіжної політики, ґрунтується на федеральному плані щодо дітей та молоді. Цей план визначає правила управління фондами для дітей та молоді. У Німеччині існують державні та приватні фонди, які фінансово підтримують молодіжні ініціативи.

Молодіжну політику окремих федеральних земель (Länder) проводять муніципальні молодіжні офіси (Jugendamtter). Вони відповідають за підготовку та реалізацію планів державної молодіжної політики на місцевому рівні [Jugend und]. Головною молодіжною організацією, що активно співпрацює з державними та місцевими органами влади, є федеральна молодіжна рада Німеччини (Deutscher Bundesjugendring). Найважливішим завданням Ради є представлення інтересів молоді у парламенті та федеральному уряді. Регіональні ради (Landesjugendringe) асоціюють незалежні молодіжні організації, які є активними на місцевому рівні [160].

Ще однією європейською країною, в якій питання молоді розглядаються як актуальна проблема суспільного життя, є Фінляндія. Модель молодіжної політики в цій країні характеризується розвиненою співпрацею органів державного управління з неурядовими організаціями. Здійснення молодіжної політики у Фінляндії на центральному рівні входить до компетенції Міністерства

освіти і культури (Opetus- ja kulttuuriministeriö), в якому виділено Департамент молодіжної політики, який несе відповідальність, серед іншого, за підготовку національних планів розвитку молоді та координацію питань, пов'язаних з проведенням молодіжної політики на центральному рівні. Він виконує свої завдання шляхом підготовки правових актів, проведення досліджень молодіжного середовища та фінансування молодіжних ініціатив [175]. Департамент співпрацює з:

- консультативною радою з питань молоді (Nuorisoasiain neuvottelukunta NU-ORA) – це осередок, що займається створенням і впровадженням молодіжної політики;
- комісією по молодіжних організаціях, головна мета якої – сприяти соціальній активності молоді (члени Комісії обираються на один рік представниками молодіжних організацій);
- центром міжнародної мобільності, який координує та управляє міжнародними програмами обміну [175], також відповідає за реалізацію більшості програм Європейського Союзу щодо освіти, культури та молоді.

Основним правовим актом щодо молоді у Фінляндії є Закон про молодь 2006/100 /ЄС від 20 листопада 2006 року [78], більшість положень якого стосуються співпраці з молодіжними організаціями. Програма фінського уряду, що реалізує молодіжну політику, поновлюється кожні чотири роки. Основною засадою програми 2016–2020 рр. є створення більш дружніх умов для життя та розвитку молодих людей у фінському суспільстві. Це пов'язано з виконанням цілей “Європейського молодіжного пакту”. Програма також передбачає розвиток співробітництва між урядовими та неурядовими підрозділами, що дає змогу подолати адміністративні бар'єри.

Державне управління щодо проведення молодіжної політики не обмежується національним рівнем. Міністерство освіти і культури, окрім

моніторингу рівня освіти та безробіття серед молоді, також займається наглядом і контролем за реалізацією молодіжної політики на рівні муніципальних округів, надає місцевим органам влади субсидії на впровадження молодіжної політики [175]. Поряд з цим, місцева влада у Фінляндії має відносно велику автономію у проведенні місцевої політики. Закон про молодь регулює загальні постулати, але місцеві органи влади вирішують, як вони будуть впроваджуватися на своїй території. Майже кожен муніципалітет у Фінляндії сприяє пошуку роботи для молодих людей у віці до 30 років, які не мають освіти або роботи, або з інших причин відчують життєві труднощі [174].

Зусилля уряду щодо налагодження співпраці влади з представниками молодіжних кіл сприяють залученню молоді до ініціатив, спрямованих до них. Більше половини молодих людей Фінляндії беруть участь у діяльності молодіжних організацій. Також існують молодіжні ради. Фінська молодіжна парасолькова організація Allianssi (Suomen nuorisoalan kattojärjestö Allianssi) є загальнонаціональною організацією з надання послуг молоді та організації молодіжної роботи. Членами її є практично всі національні молодіжні та освітні організації, наразі включає 131 членську організацію. Молодіжна організація Allianssi виконує роль національної молодіжної ради. Як представник фінської молоді, вона активно співпрацює з органами державної адміністрації у створенні молодіжної політики. Бачення Альянсу і мета його діяльності – це благополуччя молоді. Спільною метою членів Альянсу є підтримка громадської діяльності молодих людей та поліпшення їхніх умов життя [155].

Переходячі до обговорювання Ірландії, в цій країні головним державним органом, відповідальним за проведення молодіжної політики, є відділ у справах молоді (The Youth Affairs Section) Міністерства освіти і науки. Він координує роботу, пов'язану з проведенням позашкільної освіти молоді та наданням допомоги, переважно фінансової, організаціям, що здійснюють роботу з

молоддю. Основні цілі відділу: розвиток адміністративних структур для роботи, що здійснюється на благо молоді, та підтримка співпраці у цій сфері на національному та міжнародному рівнях.

Молодіжна політика в Ірландії здійснюється головним чином на основі Закону про молодіжну діяльність 2001 року (The Youth Work Act) [180]. Відповідно до цього закону Міністерство освіти і науки відповідає за щорічне фінансування програм роботи з молоддю, нагляд за виконанням програм, координацію молодіжної роботи, розподіл коштів, виділених з державного бюджету на молодіжну політику, а також на координацію та нагляд за молодіжною роботою тощо. Згідно закону, “молодіжна робота” (the youth work) – це просвітня діяльність, спрямована на підтримку та поліпшення як особистого, так і суспільного розвитку молоді через їх добровільну та безкоштовну участь в молодіжній програмі, яка:

- доповнює їх формальну, академічну освіту або професійне навчання/освіту;
- представлена в основному добровільними (волонтерськими) молодіжними організаціями праці [180].

Національний консультативний комітет з питань роботи з молоддю (The National Youth Work Advisory Committee) включає представників Міністерства освіти і науки та інших державних відомств. На практиці комітет є своєрідним мостом, що з’єднує державні та неурядові організації, пов’язані з молодіжною роботою.

Робота уряду щодо розвитку молодіжної політики в Ірландії сприяє прийняттю національних програм для молоді, які встановлюють напрямок державної політики та можливості для створення нових молодіжних ініціатив. Серед найважливіших програм: Національний план розвитку молодіжної роботи (The National Work Development Plan). Його метою є сприяння участі молоді у

молодіжних програмах, побудові згуртованого та активного суспільства, підвищення професіоналізму та рівня роботи з молоддю; національна молодіжна політика (The National Recreation Policy for Young People), основний принцип якої – політика, що створюватиме комфортне та безпечне середовище для молодих людей [181].

Крім того, існують програми подолання безпритульності серед молоді та програми розвитку дітей. Міністерство координує виконання цілей молодіжної політики на місцевому рівні у співпраці з Ірландською асоціацією професійної освіти (The Irish Vocational Education Association – IVEA), членами якої є представники національних комітетів професійної освіти (The Vocational Education Committees). Комітети професійної освіти можуть створювати підкомітети по роботі з молоддю у своєму регіоні (The Youth Work Committees). Вони об'єднують як державні, так і неурядові організації або асоціації, основним завданням є консультування комітетів професійно–технічної освіти, зокрема у питаннях прийняття нормативних актів щодо програм роботи з молоддю та трирічних планів розвитку [181].

Ірландська молодь бере активну участь у реалізації державної молодіжної політики. Національна молодіжна рада Ірландії (The National Youth Council of Ireland – NYCI) діє більше 40 років. Це орган, що об'єднує та представляє інтереси більш ніж 50 національних неурядових організацій. Членами Ради можуть бути організації, які мають на меті підтримати або сприяти добробуту, розвитку та прогресу молоді, реалізовувати програми для молоді [180]. Уряд Ірландії співпрацює з молодіжною радою (NYCI) з метою врахування її думки, але, на відміну від фінської моделі, це зумовлено формальними причинами. Закон про молодь визнав Раду представницькою організацією, яка є соціальним партнером Ірландського уряду (the Social Partner). Молодіжна рада (NYCI) зобов'язує уряд вживати заходів та фінансувати проекти роботи з молоддю щодо

освіти, сприяння дітям з бідних родин, протидії наркоманії та алкоголю, зайнятості молоді. Крім того, молодіжна рада (NYCI) організовує молодіжний парламент (the Youth Parliament) [180]. Він складається з молодих людей, які обираються місцевими молодіжними радами.

Отже, в Ірландії проблеми молоді вирішуються як урядовими, так і неурядовими організаціями. Модель молодіжної політики, яку проводить ця держава, є поєднанням німецької моделі, яка орієнтована головним чином на центральні державні інститути, та фінської, яка орієнтована на децентралізацію та співпрацю з неурядовими інституціями. Ірландська молодіжна політика розроблена та впроваджується державними органами, а вони тісно взаємодіють з неурядовим сектором.

Розглянуті три моделі молодіжної політики відрізняються одна від одної насамперед системою реалізації. Проте всі вони спрямовані на поліпшення умов, в яких молоді люди формуються та розвиваються. Представлені способи управління відповідають сучасним потребам молоді і створюють для них можливості виразити себе у власних справах. Молоді люди охоче реагують на ініціативи державних та неурядових інституцій, оскільки вони дають їм шанс розвиватися, сприяють соціальній мобільності.

Молодіжна політика, незалежно від її моделі, сприяє побудові демократичного та відповідального громадянського суспільства. Загалом країни Європи розділяються за типом молодіжної політики таким чином (*додаток Л*).

Дослідники виділяють в “старій” Європі чотири моделі молодіжної політики:

- консервативну (Центральна Європа);
- ліберальну (Великобританія);
- патерналістську (Північна Європа);
- субінституціоналізовану (Південна Європа).

Першу модель – консервативну – ще визначають як протекційну, вона характерна для країн Центральної Європи і має давні традиції. Молодіжна політика ґрунтується на принципі, що молодь є соціальною групою, яка потребує захисту, підтримки та стимулювання. Акцент у цій моделі ставиться на професійній роботі з молоддю, причому виділяється:

- по-перше, загалом уся молодь (соціально активна);
- по-друге, молодь з особливими потребами.

Молодь у молодіжній політиці країн Центральної Європи – це не лише особи 15-18 років, а й молоді дорослі, молоді сім'ї. Робота з молоддю покладається на молодіжні Міністерства, уповноважені управління та профільні молодіжні сектори [14, с. 206]. Відповідно до молодіжної політики держава зацікавлена у нормальній соціалізації молоді; з цією метою підтримується діяльність волонтерів, які корпоруються з державними, регіональними та місцевими органами влади. Отже, молодіжна політика реалізується спільно державними інститутами та громадськістю і, незважаючи на те, що проблеми молодих людей змінюються, принципи й організаційна основа молодіжної політики залишаються постійними.

Ліберальна (громадська) модель притаманна Великобританії. Вона передбачає стійкий вплив громади на її реалізацію та імплементацію делегування повноважень щодо її реалізації від держави до інститутів громадянського суспільства [14, с. 207]. Цільовими групами такої державної молодіжної політики є різні, конкретно визначені, групи молоді з особливими потребами, які потребують сприяння у вирішенні складних соціальних проблем. Таку державну політику можна означити як проблемно орієнтовану, вона характеризується мінімальним впливом держави на соціальне забезпечення молоді в цілому як суспільної групи. У ліберальній моделі молодіжної політики значною є зацікавленість місцевих органів влади у діяльності молодіжних товариств,

братств. Оскільки держава не має достатньої інфраструктури, то заохочує її створення у місцевих територіальних осередках, різних закладах. Ліберальна (громадська) модель передбачає створення умов для розвитку індивідуальності. Як ідеологічну основу вона використовує лідерство. В умовах обмежених фінансових можливостей держави забезпечити високі соціальні стандарти дає змогу індивідуальна підприємницька діяльність. Останнім часом у Великобританії, в зв'язку з наростанням проблем молоді, особливо соціального виключення, акценти молодіжної політики зміщуються до більшого регулювання на загально державному рівні.

Патерналістська модель молодіжної політики характерна для скандинавських країн, які відрізняються від інших країн політичною, економічною і соціальною стабільністю. Ця модель ще називається універсалістською. Вона розвивалася як розрізнена серед різних секторів, наразі координується міністерством, що відповідає за державну молодіжну політику, держава та інститути влади спільно з громадянським суспільством виробляють та впроваджують молодіжну політику [32, с. 128]. Головну роль у молодіжній політиці скандинавських країн відіграє громадянське суспільство. Цільова група, вся молодь віком до 25 років, що розглядається як соціальний ресурс. Відповідно, молодь повинна розвиватися не лише як суспільна група – майбутнє країни. Кожна молода людина є самостійним членом суспільства, який потребує спрямування психологічного та соціального розвитку і в той же час автономності та незалежності, які сприяють ранньому досягненню статусу дорослого [32, с. 129], свободи від батьківського тиску. Патерналізм як державна політика виходить з відносної пасивності молоді. Він же визначає провідну роль держави та органів влади в організації та забезпеченні життєдіяльності кожної особи. Реалізація державної молодіжної політики у скандинавських країнах базується як

на значних фінансових можливостях органів влади, так і на особистому добробуті громадян.

Субінституціоналізована модель молодіжної політики характерна для країн Південної Європи, де традиційно підтримку молоді забезпечували сім'я та церква. З кінця 90-х років держава почала активно формувати молодіжну політику для осіб віком 15-25/30 років. Основна мета — залучення молоді до громадського життя. Головна проблема — високий рівень безробіття, тому акцент робиться на самореалізацію та соціальну інтеграцію молоді. Місцеве самоврядування відіграє незначну роль, а держава прагне посилити розвиток громадянського суспільства та самоврядування [53, с. 99].

Домінуючі світові моделі державної молодіжної політики — неоконсервативна, ліберальна (поширена в США) і соціал-демократична (поширена у більшості країн Європи). Відмінність у моделях у першу чергу зумовлюється особливостями здійснення соціальної політики в окремій країні.

Неоконсервативна модель ґрунтується на створенні рівних умов для максимальної самореалізації людини, соціальної підтримки тих, хто самотійно нездатний вирішити свої проблеми. Ця модель передбачає, що держава в першу чергу надає соціальну допомогу тим групам молоді, що її потребують, таким чином надаючи “рівні шанси”. Отже, неоконсервативна модель державної молодіжної політики передбачає державне регулювання молодіжних проблем у мінімальному обсязі (*додаток М*).

Соціал-демократична модель молодіжної політики базується на патерналістському підході, де держава бере на себе відповідальність за вирішення проблем молоді, не вимагаючи від неї самотійної реалізації планів [53, с. 100]. Порівняння моделей молодіжної політики Європи та США показує спільну мету — адаптація молоді до сучасного життя. В Європі розроблено спільні підходи до інтеграції молоді в суспільне життя, закріплені в Європейській

хартії про участь молоді (2003), що акцентує увагу на зайнятості, культурі та мобільності [177].

Законодавчою основою молодіжної політики ЄС є стаття 165 Договору про функціонування Євросоюзу [183]. Базові документи, що визначають основні засади та шляхи реалізації молодіжної політики в країнах-членах ЄС: “Біла книга. Нові стимули для молоді Європи” (White Paper) (2001) [166], “Європейський молодіжний пакт” (2005) [167], “Комюніке Єврокомісії “Підтримка повноцінної участі молодих людей у сфері освіти, зайнятості і суспільстві” (2007) [158], Стратегія молодіжної політики “Молодь – інвестування і надання можливостей” на 2010-2018 рр. [163], “Стратегія молодіжної політики “Молодь 2019-2027 рр.” [164] (додаток Г). Ці документи є основою загальноєвропейської молодіжної політики, вони також відображають етапи еволюції молодіжної політики у Європейському Союзі.

Молодіжна політика країн Євросоюзу протягом 2010-2018 рр. здійснювалася у їх тісному співробітництві та, відповідно до визначеної стратегії, на принципах активної участі і рівного доступу молоді до можливостей, синергії з іншими політиками, спрямованими на молодь, зокрема, щодо освіти, професійної підготовки, політики на ринку праці.

У зв’язку із закінченням терміну реалізації попередньої стратегії, вступає в силу нова молодіжна стратегія ЄС на 2019-2027 роки. Молодіжна стратегія ЄС на 2019–2027 роки спрямована на поліпшення співробітництва між політичними сферами, зокрема через молодіжного координатора ЄС:

- надання молоді права голосу у формуванні політики ЄС;
- контроль витрат ЄС на молодь; початок нового й більш інклюзивного молодіжного діалогу в ЄС;

– сприяння мобільності Молодіжна стратегія Європейського Союзу на 2019-2027 роки визначає рамки, цілі, принципи, пріоритети, ключові галузі і ресурси співробітництва в сфері молодіжної політики.

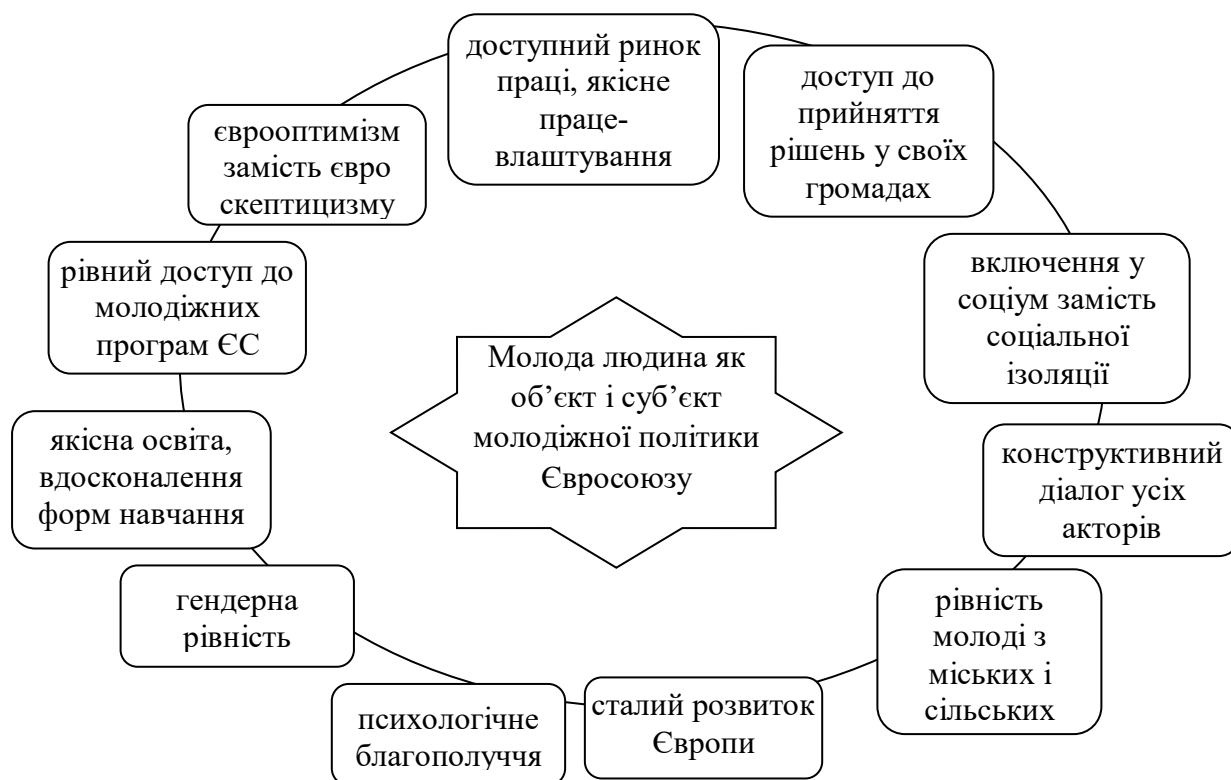

Рис. 1.3. Європейські молодіжні цілі. Розробка автора за [164].

Зацікавленими особами у стратегії є відповідні інституції Європейського Союзу, Рада Європи, інші міжнародні організації, окремі держави–члени ЄС, їхні місцеві і регіональні органи, молодіжні ради, молодіжні організації, організації й особи, що працюють з молоддю, суб'єкти громадського руху, інституції програми Erasmus+, Європейського корпусу солідарності і похідних програм.

Дослідники, на основі структурованого діалогу з молодими людьми ("Молодь в Європі: що далі?"), виділили 11 європейських молодіжних цілей (рис. 1.3). Вони відображають думки Європейської молоді і представляють бачення компетентних людей, які професійно працюють з нею. 11 Європейських молодіжних цілей стали джерелом формування нової молодіжної стратегії ЄС на

2019-2027 роки, на їх основі сформульовано загальні цілі молодіжної стратегії. Вони визначають сфери, які впливають на життя молодих людей, і вказують на проблеми, які необхідно вирішити. Нова молодіжна стратегія ЄС повинна сприяти реалізації цих цілей шляхом мобілізації політичних інструментів на рівні ЄС, а також діяльності органів влади і всіх зацікавлених сторін на національному, регіональному та місцевому рівнях та місцевому рівнях.

Молодіжна стратегія на 2019-2027 роки спрямована на підтримку розвитку автономії, життєстійкості та навичок молоді, залучення їх до активного громадського життя та усунення бідності й дискримінації [164]. Визначені керівні принципи ЄС: рівність та недискримінація, інклюзивність для всіх молодих людей, участь у формуванні політики, а також взаємопов'язаний підхід на глобальному, національному та місцевому рівнях. Політика повинна включати ініціативи не тільки в молодіжному секторі, а й у інших сферах [164].

Вирішення молодіжних питань може бути ефективним лише тоді, коли гарантується вплив молоді на всі сфери суспільного життя. Нова молодіжна стратегія ЄС включає такі основні засади: 1) залучення, 2) єднання 3) зміцнення позиції [164].

Зацікавлення участі молодих людей у всіх сферах життя має важливе значення для функціонування демократії та для громадськості. Молодіжна стратегія ЄС спрямована на те, щоб молодь фактично брала участь у громадському, економічному, соціальному, культурному та політичному житті. Участь молодих людей повинно бути основою майбутнього співробітництва ЄС у сфері молодіжної політики. Це також означає, що молоді люди повинні мати вплив на формування, впровадження та оцінку молодіжної політики, зокрема стратегії ЄС щодо молоді, а також національних стратегій. В сучасних умовах важливим є використання інноваційних та альтернативних форм участі молоді в демократичних процесах, наприклад, інструментів електронної демократії; також

полегшений доступ молоді до участі в демократичному житті завдяки інклюзивному включенню.

Щоб ефективно реалізовувати молодіжну стратегію в ЄС і країнах-учасниках визначені конкретні інструменти та ресурси, які мають використовуватися на місцевому, регіональному, державному, європейському і світовому рівні (*додаток Н*).

Молодіжна стратегія 2019–2027 має сприяти ефективній реалізації програм ЄС, таких як “Erasmus+”, “Працевлаштування і соціальна інноваційна програма”, включаючи програми, “Креативна Європа”, “Право, рівність і громадяни”, “Еразмус для підприємців (COSME)”, тощо.

Молодіжна політика в Євросоюзі реалізується на двох рівнях:

- наднаціональному (загальноєвропейському);
- національному.

До інститутів, які займаються реалізацією молодіжної політики на наднаціональному рівні, належать Рада Європи і Європейський парламент. За реалізацію окремих молодіжних програм ЄС на національному рівні відповідають спеціально створені для цього Національні агентства. Загалом у Європейському союзі в останні роки склалася повноцінна система управління молодіжною політикою, яка включає ряд структур і організацій, відповідальних за її проведення.

Базовим в контексті прийняття управлінських, в тому числі, щодо молодіжної політики, рішень є “відкритий метод координації”. Це поширений нині в Європі принцип субсидіарного управління, коли центр свідомо передає частину управлінських повноважень на нижній рівень, щоб уникнути надмірної централізації процесів і дати можливість взяти участь в управлінні максимально можливої кількості суб’єктів, що сприяє гнучкому підходу до молодіжної сфери.

Молодіжна політика ЄС спрямована на залучення молоді до демократичних інститутів та управління. Європейський молодіжний парламент (ЄМП) під патронажем президента Європарламенту та генерального секретаря Ради Європи є дискусійною платформою для молоді віком 16-22 роки. Він складається з 32 національних об'єднань і залучає молодь до європейської інтеграції [78]. У розвинених європейських країнах громадські організації відіграють важливу роль у молодіжній політиці, а молодь активно залучається до прийняття рішень через різні інституційні об'єднання.

Співпраця країн ЄС щодо молодіжної політики максимізує потенціал молоді. Вона сприяє участі молодих людей у демократичному житті відповідно до ст. 165 Договору про функціонування Європейського Союзу. Вона також підтримує соціальну та громадську активність молоді та прагне, щоб усі молоді люди мали необхідні можливості для реалізації в суспільстві.

Висновки до першого розділу

1. Молодь, яка перебуває на стадії формування особистості і становлення як члена суспільства, об'єднується спільними інтересами, такими як освіта, працевлаштування та фінансове забезпечення. Її внутрішня різноманітність виявляється у різних способах життя. Молодь має значний потенціал у впливі на соціальні зміни та мобільність. Соціальний розвиток молоді є динамічним процесом, який обумовлений державним регулюванням і політикою, маючи за мету допомогу у реалізації їхніх цілей та підтримку соціальної мобільності.

2. Загалом, соціальну мобільність можна визначити як зміну соціального статусу особи, що може відбуватися вертикально або горизонтально в суспільній стратифікації. Специфічно для молоді це означає перехід з однієї соціальної

групи чи страти до іншої. При цьому напрямок та результат цього переходу визначаються переважно віком, особистими характеристиками та економічними можливостями індивіда.

3. Державна молодіжна політика виступає механізмом взаємодії держави з молоддю, спрямованою на реалізацію їхніх потреб, здібностей та запитів. Вона передбачає систему теоретичних положень і ідей щодо ролі та перспектив молоді в суспільстві, закріплених у законах і нормативних актах, а також практичну діяльність суб'єктів цієї політики для втілення цих принципів у реальне життя і суспільні умови. Державна політика щодо соціальної мобільності молоді повинна стати одним з основних напрямків діяльності держави. Ця діяльність має бути комплексною, спрямованою на забезпечення інтересів молодих громадян, включаючи створення правових, економічних та організаційних умов для їхнього соціального та професійного зростання. Також важливо гарантувати участь молоді у політичному та управлінському житті країни на законодавчому рівні.

РОЗДІЛ 2

СТАН РОЗВ'ЯЗАННЯ ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ МОБІЛЬНОСТІ МОЛОДІ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

2.1 Нормативно-правова база державної політики у сфері забезпечення соціальної мобільності молоді

В умовах глобальної інтенсифікації соціальної мобільності, сучасне суспільство в Україні характеризується різницею потенціалів, дефіцитом ресурсів, нерівномірним рівнем життя в міських та сільських місцевостях. Особливу увагу привертає така категорія населення, як молодь, адже від соціальної мобільності молоді залежатиме майбутнє держави, її розвиток, економічна та політична ситуація, рівень життя населення не лише за сучасних умов розвитку, але й у майбутньому. Проте, за активної участі населення України в процесах мобільності зростає необхідність ефективного державного регулювання в зазначеній сфері, яке є передумовою використання позитивного потенціалу міграції з метою розвитку, мінімізації негативних наслідків, забезпечення прав і свобод молоді та усього населення в цілому.

На сьогодні, в умовах сучасного етапу становлення держави, аналіз такого явища як соціальна мобільність молодих українців стає все актуальнішим і поширенішим та є предметом вивчення численних спеціалістів різноманітних наукових напрямків. Постійні зміни в межах українського суспільства посилили соціальну мобільність – як добровільним, так і вимушеним чином. Вважається, що збільшення рівня соціальної мобільності у добровільний спосіб зумовлюється розвитком різноманітних форм власності, підприємництва, та чинного законодавства, що робить легшим перехід до іншого місця роботи і проживання. Поступовим чином відбувається формування і розвиток форм мобільності,

традиційно притаманною ринковій економіці є існування територіальної, галузевої, професійно–кваліфікаційної, внутрішньої і міжфірмової, міжнародної форми.

Визнаючи значний внесок науковців у розвиток досліджень з окресленої тематики стверджено, що значно менша увага приділяється питанню нормативно–правового забезпечення державної політики регулювання соціальної мобільності молоді в Україні. Тому, аналіз нормативно–правової бази механізмів державної політики щодо забезпечення соціальної мобільності молоді потребує постійних змін та оновлень у нормативно–правовій базі, що саме і вимагає подальших досліджень у цій сфері.

Важливу роль у дослідженні соціальної системи та соціально–політичного розвитку відіграє соціальна мобільність, тобто перехід людей з одного прошарку, класової групи, до іншого, соціальна міграція поколінь. Соціальне переміщення є масовим і разом з суспільним розвитком стає інтенсивнішим. У межах соціологічної та політологічної науки, як правило, досліджуються спрямованість соціального переміщення, його характер, рівень інтенсивності переміщень, що поширюється на страти, покоління, міста і регіони, можуть нести позитивний і негативний характер, бути заохоченими, і ні.

Державне управління в сфері соціального становлення та розвитку молоді є діяльністю держави, яка конкретизується державною політикою і практично втілюється за допомогою механізмів державного управління. Державна політика надає державному управлінню та механізмам державного управління спрямованості на досягнення кінцевої мети. Реалізація політики здійснюється за допомогою механізмів державного управління [61].

Під державною політикою слід розуміти процес державного регулювання із використанням нормативно–правової бази, що здійснюється через правові,

організаційні, економічні та інформаційні дії держави та спрямовані на створення належного середовища для реалізації права на соціальну мобільність молоді.

Основними механізмами регулювання соціальної мобільності молоді є:

- інституційні, що включають в себе політико-правові механізми, які реалізуються головним чином через державну молодіжну політику, діяльність освітніх та соціально-адаптаційних інститутів (служба зайнятості населення та ін.);
- організаційні, які передбачають вплив на процеси соціальної мобільності молоді з боку підприємств, установ, громадських організацій;
- особистісні, що включають в себе сукупність психофізіологічних, морально-вольових, інтелектуальних, комунікативних та інших характеристик особистості молодої людини, які допомагають досягти успіху в житті або сприяють низхідній соціальній мобільності [125].

Нормативно–правова база механізмів державної політики описаного питання включає загальні принципи, підходи і цінності, та служить підставою для її реалізації на національному рівні. Також явище державного управління щодо забезпечення соціальної мобільності молоді є складним і багатогранним. Зазначені питання детально розглянуті у пункті 1.2.

У 2021 році було ухвалено Закон України “Про основні засади молодіжної політики” [9], який визначає мету, завдання, основні засади, напрями та механізми реалізації молодіжної політики в Україні, гарантії участі молоді у її формуванні та реалізації, особливості організаційних і правових засад утворення та діяльності молодіжних і дитячих громадських об’єднань.

На сьогодні, в умовах воєнного стану, українська молодіжна політика реалізується на підставі Національної стратегії для молоді до 2030 р., метою якої є “створення можливостей для молоді, яка проживає в Україні, бути

конкурентоспроможною, брати участь у житті суспільства, свідомо робити свій внесок у подальший його розвиток”.

Основними пріоритетами Стратегії є:

- безпека – підвищення безпечності середовища і посилення життєстійкості молоді;
- здоров'я – формування навичок здорового способу життя, розвиток та збереження фізичної культури, культури здорового харчування та психогігієни;
- спроможність – залучення молоді до участі у суспільному житті, підвищення її самостійності, конкурентоспроможності, формування у молоді
- громадянських компетентностей; інтегрованість – підвищення мобільності, соціальної і культурної інтеграції молоді в суспільне життя України та світу.

Ці пріоритети поширюються на всі вікові категорії і реалізуються через завдання та заходи, що враховують особливості життя молоді.

На думку М. Канавець державна молодіжна політика має бути спрямована на реалізацію Закон “Про основні засади молодіжної політики” [9]. Згодом вона деталізувалась у законах “Про освіту” [21], “Про зайнятість населення”, “Про туризм”, “Про фізичну культуру і спорт” тощо [42, с. 3].

У багатьох європейських державах молодіжну політику, молодіжну роботу і роботу молодіжного законодавства слід вважати напрямками, що включаються визначеним і добре структурованим молодіжним сектором, решта ж країн не надають молодіжному сектору значення державного напрямку, молодіжній політиці та молодіжному законодавству відводиться місце серед складових звичних напрямків, таких, як соціальна, освітня культурна, охоронно–оздоровча сфера тощо. Зважаючи на це, Європейське законодавство щодо молоді можна поділити на 3 типи:

- закони про підтримку і стимулювання молоді – в деяких країнах називаються про молодіжну роботу, сприяння молоді, молодіжної діяльності;
- законодавство про соціальне забезпечення (велфер) молоді. Ці закони визначають межі між обов'язками сім'ї та суспільства щодо молодих людей;
- законодавство про захист молоді. Цей тип законодавства включає в себе захист молоді в несімейних сферах життя: на ринку праці і в суспільному просторі [136, с. 13].

Крім того, якщо розглядати спеціальне молодіжне законодавство, то всі країни Європи ратифікували Конвенцію ООН про права дитини від 20 листопада 1989 р. Законодавство країн Західної Європи включає в себе забезпечення життєдіяльності в різних галузях молодіжної політики: освіта, соціальна допомога і захист, професійне навчання, працевлаштування, робота з правопорушниками, охорона здоров'я та ін., де молодь розглядається як окрема категорія населення [71].

Таке вдосконалення структури управління працевлаштування молодих осіб, як ми вважаємо, є відображенням співробітництва між рядом установ, підприємств та об'єднань та відомством управління молодіжної кар'єри для створення партнерського механізму й розробки стратегій розвитку.

Удосконалення структур держуправління працевлаштування молодих людей вимагає включення нормативно–правовою базою спеціального нормативу про відомство управління кар'єрою молодих громадян. Згідно з ним, формування цього відомчого органу має відбутися на рівні держави для майбутнього запровадження політики зайнятості молодих людей, заохочування активних ділових та трудових дій, конкурентоспроможного становища молодих спеціалістів на ринку праці. Відомству призначається роль державного органу, що займається координуванням процесів молодіжного ринку праці.

Робота відомства пов'язана з координуванням різноманітних проєктів стосовно працевлаштування молодих кадрів. При комерційних відносинах з Міністерством освіти і науки України, Міністерство молоді та спорту і Міністерством соціальної політики України, відомством має здійснюватися контроль молодіжних центрів праці державного рівня.

Це дасть змогу забезпечення оптимальних передумов для зацікавлення владних органів на місцях щодо розвитку й підтримки підприємницької діяльності, в першу чергу, це стосується безробітних та представників суспільства, зокрема і молодих.

Важливий фактор для зайнятості молодого населення – його кваліфікаційна готовність до майбутньої працевлаштованості. Молодими людьми часто відчувається брак практики, оскільки наявну теоретичну базу дуже важко втілити в практичному плані, що зумовлює необхідність зміни застарілих підходів до навчального процесу, що має формуватися не тільки на енциклопедичних знаннях та заучуванні теоретичних матеріалів.

Молоде покоління, як майбутнє європейського континенту, привертає значну увагу Ради Європи, про що свідчить низка документів, прийнятих цією організацією та спрямованих на оптимізацію дитячої і молодіжної політики у регіоні. Особливої уваги у процесі реалізації політики щодо дітей і молоді в країнах Європи заслуговують Рекомендація 1286 “Про Європейську стратегію стосовно дітей” (1996 р.) та “Європейська хартія про участь молоді в муніципальному та регіональному житті” (1992 р.). Також розпочат новий проєкт Ради Європи “Молодь за демократію в Україні: Фаза III” у співпраці з Міністерством молоді та спорту України та Українською асоціацією молодіжних рад розробили нову навчально–практичну програму “Молодіжна політика, заснована на підходах участі” (2023р). Програма реалізується у листопаді 2023 року – травні 2024 року з метою підвищення професійних компетентностей

викладачів та викладачок (тренерів та тренерок) провайдерів впроваджувати навчання для державних службовців і службовиць та посадових осіб місцевого самоврядування щодо забезпечення участі молоді у формуванні та реалізації молодіжної політики з урахуванням стандартів та підходів Ради Європи. Програма базується на розробленій і затвердженій Типовій загальній короткостроковій програмі підвищення кваліфікації “Молодіжна політика, заснована на підходах участі” [44].

Нагадаємо, що однією з перших заяв, зробленою під егідою Ради Європи, була Європейська Хартія участі молоді у муніципальному та регіональному житті, ухвалена 1992 р. Постійною конференцією Конгресу місцевих та регіональних влад Європи. У першій частині Хартії сформульовано керівні принципи секторальної молодіжної політики, такі як сприяння зайнятості серед молоді, профілактичні заходи у соціальній сфері й галузі охорони здоров'я, забезпечення молодим людям доступу до інформаційних центрів і баз даних та сприяння рівноправній участі молодих жінок та чоловіків у житті суспільства. У другій частині Хартії перераховуються інституціональні структури, які необхідні, аби забезпечити участь молоді на регіональному рівні. Рекомендується, наприклад, створювати молодіжні ради, що складаються з обраних однолітками молодих людей [136].

Європейською Комісією у 2001 р. була ухвалена Біла Книга молоді “Новий імпульс для європейської моделі”, в якій надається інформація про розвиток нових форм європейського управління. Модернізація європейської громадської політики базується на п'яти загальних принципах відкритості, участі, відповідальності, ефективності й згуртованості. Основою ухвалення Білої книги була допомога ЄС в створенні нового механізму співробітництва в молодіжній сфері, для задоволення прагнень та сподівань молодого покоління [78].

Європейською комісією пропонується країнам–учасникам Євросоюзу здійснити розробку своїх національних стратегій розвитку згідно з концепціями “Європи 2020”. Для якнайшвидшого розвитку і досягнення поставлених цілей ЄС вважає пріоритетними такі 7 напрямків діяльності. Зважаючи на те, що однією з першочергових причин мобільності молоді є пошук високооплачуваних робочих місць, серед них нашу увагу привернули два напрямки, які є підґрунтям для розвитку соціальної мобільності української молоді, зокрема [165]:

- рух молоді: метою цього напрямку є збільшення міжнародної привабливості європейської вищої освіти і підвищення якості освіти та навчання на всіх рівнях в ЄС, поєднуючи разом досконалість і рівність, за допомогою надання студентам можливості пересування в межах єс, поліпшення ситуації в сфері зайнятості молодих фахівців.

- стимулювання створення нових робочих місць до 2022 року: новий план від кабміну, метою цього напрямку є спрямованість на вирішення нагальних питань у сфері зайнятості населення та стимулювання створення нових робочих місць. До підготовки цього плану були залучені широкий спектр громадських організацій, представники роботодавців та профспілок. На національному рівні держави–члени ЄС працюють в наступних напрямках [165]:

- гарантують достатнє інвестування освіти і освітніх систем на всіх рівнях (від дошкільного до вищого);

- поліпшення показників в сфері освіти в кожному сегменті (дошкільна, початкова, середня, професійна та вища освіти).

- збільшення відкритості і доступності освітніх систем за допомогою створення національних кваліфікаційних стандартів;

- поліпшення умов інтеграції молоді на ринок праці за допомогою прийняття керівних принципів, проведення консультацій, навчання.

Сьогодні в Україні молоддю розробляються нові стратегії в молодіжній політиці, програми виховання молоді, в тому числі патріотичного виховання, вивчаються проблеми аполітичності сучасної молоді. При цьому ігнорується та обставина, що сучасна молодь не просто уникає участі в політичному житті, а розуміє активність по-іншому, не в “державному форматі”.

Найважливіші зміни в молодіжному середовищі, включаючи і молодіжні “протести”, пов’язані не тільки з політичною, а й з культурною сферою, з боротьбою за право користування культурною свободою. Молоді люди, неохоче включаються в політичні процеси, тоді як в культурних акціях готові брати участь більше половини молодих людей (різних прошарків, віку, рівня освіти і матеріального достатку). Політичні рухи і партії залишаються для них малопривабливими, волонтерство практично виключається, а участь у публічних акціях і виступах виправдовується, насамперед, матеріальними, а не ідеологічними міркуваннями. Оскільки у молодого покоління, що входить у суспільне життя, відсутній реальний доступ до значимих ресурсів.

З входженням індустріальних суспільств в постіндустріальний стан відбуваються зміни в молодіжних субкультурах. Субкультурна ситуація, що склалася в 90-ті рр. ХХ ст. на пострадянському культурному просторі, описується такими поняттями, як ірраціоналізм, хаос, нігілізм, безмежна свобода і девальвація моральних цінностей.

У молоді внутрішній зв’язок поколінь усвідомлюється крізь призму критичного ставлення до негативних наслідків системної трансформації суспільства, що проявляється в безробітті, зубожінні, корупції, вибухах насильства і т.п. Тому відбувається зростання конфліктів між старшим поколінням, яке виросло на базових установках індустріальної епохи.

Акцентуючи увагу на сутності альтернативної моделі поведінки, потрібно відзначити, що така модель приписує молоді культурну автономію в рамках

домінуючої культури і таким чином обґрунтовує перехід контркультури в альтернативу. При такому трактуванні молодіжна культура з “культури–проти” стає “культурою–варіантом”.

Молоде покоління є найважливішим чинником розвитку, отже, запорукою успіхів або невдач глобальних змін. У цьому зв'язку зрозумілий інтерес до трансформації молодіжних субкультур не лише в культурному, а й в суспільному житті. При цьому глобалізація зумовлює динамізацію молодіжних перетворень та сприяє формуванню молодіжних субкультур та рухів.

В той же час, регулювання соціальної мобільності молоді здійснюється в рамках сформованих соціальних інститутів. Регульованою стороною є процес соціальної мобільності молоді та чинники соціальної мобільності, які є “точками програми” регулюючого впливу [168].

Державна політика щодо забезпечення соціальної мобільності молоді повинна спрямувати всі зусилля держави на формування такої стратегії, яка б позитивно впливала на соціальну мобільність української молоді, задовольняла потреби економіки в робочій силі, прискорювала соціально–економічний розвиток і стабілізацію кількісного та якісного складу населення України.

Для реалізації молодіжної політики органами державної влади розробляються молодіжні програми у напрямках розвитку та становлення молоді, громадянського суспільства, забезпечення молоді роботою та житлом тощо. Серед найбільш вагомих програм щодо реалізації молодіжної політики в Україні стала державна програма “Молодь України” на 2021–2025 роки, що носить різні назви у різні періоди її існування [47].

Завдання і заходи з виконання програми, спрямовані на розв’язання проблем та досягнення мети програми, координацію міжвідомчої та міжсекторальної співпраці щодо завдань програми здійснюватиме Мінмолодьспорт. Виконання Програми забезпечить:

- зростання чисельності молоді, яка бере участь у заходах неформальної освіти та усвідомлює необхідність навчання протягом життя;
- підвищення рівня компетентностей (знань, умінь, навичок, ставлень тощо), у тому числі фінансової та цифрової грамотності, правової спроможності для активної участі та інтеграції в суспільне життя понад 69 відсотків молоді;
- підвищення рівня медіаграмотності понад 47 відсотків молоді;
- опанування нових знань та навичок, розвиток наявних та здобуття нових компетентностей з метою професійного розвитку та провадження підприємницької діяльності в Україні понад 6 відсотків молоді;
- зменшення частки молоді, яка не працює, не навчається, не набуває професійних навичок, у загальній чисельності осіб віком 15-34 роки (відсотків);
- збільшення частки дослідників віком до 40 років у загальній кількості дослідників;
- зростання чисельності молоді із сформованим відповідальним ставленням до власного здоров'я;
- зменшення чисельності молоді, яка має соціально небезпечні захворювання, психічні розлади та різні форми залежності від психоактивних речовин, наркотичних засобів, психотропних речовин, алкоголю та тютюнових виробів;
- зростання чисельності молоді, яка має знання та навички з планування сім'ї та репродуктивного здоров'я;
- підвищення рівня поінформованості суспільства про потреби молоді з числа осіб з інвалідністю та підвищення ступеня її інтеграції;
- збільшення відсотка молоді з інвалідністю, яка бере участь у діяльності інститутів громадянського суспільства та молодіжних центрів, має досвід волонтерської діяльності, користується формами безпосередньої участі.

Очікувані результати позитивно вплинуть на показники індексу участі молоді в суспільному житті, що сприятиме збільшенню відсотка молоді, яка бере участь у суспільному житті; зменшенню відсотка молоді, яка не бере жодної участі в суспільному житті; збільшенню відсотка молоді, яка знає про різні інструменти участі та користується ними.

Оцінка стану виконання Програми проводиться Мінмолодьспортом у співпраці з науково–дослідними установами, іншими органами державної влади, органами місцевого самоврядування, інститутами громадянського суспільства на основі залучення представників молоді як суб’єктів оцінювання та на основі методики оцінки ефективності її виконання.

За результатами щорічної оцінки ефективності виконання Програми у разі потреби може здійснюватися перегляд її завдань та заходів.

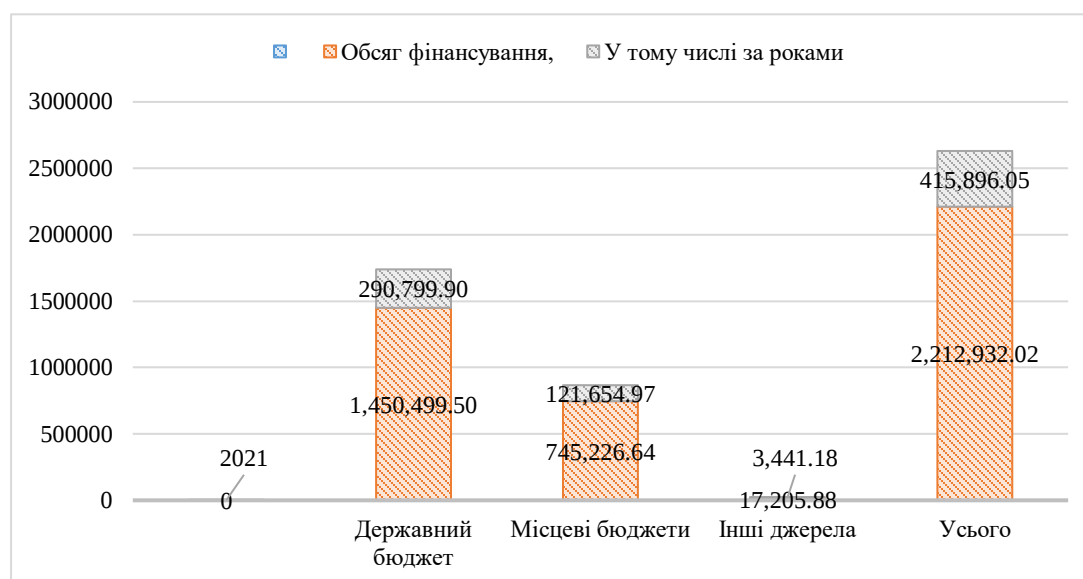

Рис. 2.1. Дані реалізації бюджету програми “Молодь України” на 2021–2025 рр. Розробка автра за [47]

Видатки на виконання Програми здійснюватимуться за рахунок коштів державного і місцевих бюджетів та інших не заборонених законодавством джерел рис. 2.1.

Очікувані результати позитивно вплинуть на показники індексу участі молоді в суспільному житті, що сприятиме збільшенню відсотка молоді, яка бере участь у суспільному житті; зменшенню відсотка молоді, яка не бере жодної участі в суспільному житті; збільшенню відсотка молоді, яка знає про різні інструменти участі та користується ними.

Оцінка стану виконання Програми проводиться Мінмолодьспортом у співпраці з науково–дослідними установами, іншими органами державної влади, органами місцевого самоврядування, інститутами громадянського суспільства, на основі залучення представників молоді як суб’єктів оцінювання та на основі методики оцінки ефективності її виконання.

Особливу зацікавленість у контексті нашого дослідження викликає програма “Еразмус+” яка охоплює такі сфери, як освіта, професійна підготовка, розвиток молоді та спорту, доброзесна міжінституційна співпраця рівноправних партнерів між Європою та Україною у сфері молодіжної політики загалом та соціальної мобільності молоді зокрема. Проєкти по розбудові вищої школи є потужним засобом, що може забезпечити інтернаціоналізацію та служать для досягнення задач стратегічного розвитку ЗВО та решти партнерів. Це повноправна співдія інститутів партнерського типу. Проєкти запроваджуються на її базі і мають впливати на втілення стратегій національного, галузевого, інституційного та особистісного рівня.

Проєктам програми міжнародного партнерства Євросоюзу “Еразмус+” відводиться значення інструменту, що має забезпечити інтернаціоналізацію вищої школи і мають виконуватися згідно з законами України “Про освіту” “Про вищу освіту”, “Про наукову і науково–технічну діяльність”, Угодами про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом.

Програма “Еразмус+” спрямована на втілення положень Угоди про Асоціацію між Україною та Євросоюзом, закону України “Про освіту” і “Про

вищу освіту”. Створюючи чи вдосконалюючи зміст освітніх програм слід послуговуватися інструментами, що забезпечив Болонський процес та застосовувати комплексний підхід до результату програми, та важливим є врахування можливості інтегрувати “вікно мобільності” до освітніх програм.

Позитивним є існування великої кількості підзаконних нормативно–правових актів. Це важливо для визначення який із них треба застосувати у випадку, коли норми підзаконних нормативно–правових актів суперечать положенням Закону України. Це пов’язано з юридичною силою законів як основи права, їх місцем в системі нормативно–правових актів, що є закріпленими Конституцією України. Впровадження проєктів Євросоюзу в Україні врегульовується такими нормативами та законами:

- міжнародний договір – рамкова угода між урядом України і комісією європейських співтовариств, яку ратифіковано із заявою законом № 360-vi (360-17) від 03.09.2008 р.). Відповідно до даної Угоди Україна може бути одержувачем зовнішньої допомоги, що фінансується співтовариством, як передбачено у відповідних регламентах, допомога може призвести до укладання угод про фінансування, підписаних урядом, комісією та державами–членами в певних випадках для здійснення запланованих заходів, а також регламентує технічні, правові та адміністративні рамки для здійснення запланованих дій в Україні. дана угода регулює застосування правил програми ЄС “Еразмус+”, звільнення від оподаткування та інші пільги для проєктів ЄС [120].

- грантова угода з усіма додатками – є ключовим юридичним документом для запровадження проєктів програми “Еразмус+”. Угода включає правила донора щодо використання коштів гратну. Переклад українською мовою інструкцій, шаблонів грантових угод та інші корисні матеріали підготовлено командою проєкту ЄС “національний «Еразмус+» офіс в Україні” [54].

– партнерська угода – є обов’язковим і ключовим юридичним документом партнерства щодо правил, процедур, механізмів, зобов’язання, ролі і відповідальності запровадження проєктів. Така угода повинна бути підписана та надіслана ЕАСЕС не пізніше 6 місяців з початку діяльності проєкту. якщо університет з України є координатором проєкту (грантоотримувачем) така угода разом з кошторисами є необхідною для перерахування коштів всім партнерам на рахунки організацій [39].

– Європейський інструмент сусідства та партнерства. ЄІСП розроблений як більш гнучкий і керований політичними потребами інструмент. Його мета – сталий розвиток і наближення до норм і стандартів законодавства ЄС. ЄІСП з 2007 року застосовується у країнах, котрі раніше були охоплені програмою ТАСІС [57].

– угода про асоціацію між Україною та європейським союзом. Переговори між Україною та Європейським Союзом щодо укладення нової посиленої угоди на заміну угоди про партнерство та співробітництво розпочалися у березні 2007 р. відповідно до плану дій Україна–ЄС. 1 вересня 2017 року після тривалого процесу ратифікації угода про асоціацію між Україною та ЄС набула чинності у повному обсязі [142].

– серед основних нормативно–правових актів, якими регулюється розвиток соціальної мобільності молоді України варто виділити наступні:

– Закон України “Про освіту”. Цей закон регулює суспільні відносини, що виникають у процесі реалізації конституційного права людини на освіту, прав та обов’язків фізичних і юридичних осіб, які беруть участь у реалізації цього права, а також визначає компетенцію державних органів та органів місцевого самоврядування у сфері освіти [107].

– Закон України “Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні”. Цей закон визначає загальні засади створення організаційних,

соціально-економічних, політико–правових умов соціального становлення та розвитку молодих громадян України в інтересах особистості, суспільства та держави, основні напрями реалізації державної молодіжної політики в Україні щодо соціального становлення та розвитку молоді [108]. В ньому містяться основні положення щодо гарантій правового захисту, праці молоді, підтримки ініціативи, охорони здоров'я, освіти та культурного розвитку, підвищення рівня життя та інших аспектів. Проте, Закон не містить жодних згадувань щодо соціальної мобільності молоді, а саме потребує оновлень та введень даного терміну.

- Постанова КМУ “Про порядок залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги”.

- Постанова КМУ “Питання власних надходжень державних і комунальних ЗВО, наукових установ та закладів культури: про порядок розміщення на поточних рахунках в банках державного сектору та використання власних надходжень державних і комунальних ЗВО, наукових установ та закладів культури, отриманих як плата за послуги, що надаються ними згідно з основною діяльністю, благодійні внески та гранти, та здійснення контролю за використанням власних надходжень”.

- Постанова КМУ “Про затвердження порядку отримання благодійних (добровільних) внесків і пожертв від юридичних та фізичних осіб бюджетними установами і закладами освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, культури, науки, спорту та фізичного виховання для потреб їх фінансування”.

- Постанова КМУ “Про затвердження положення про порядок реалізації права на академічну мобільність”.

- Постанова КМУ “Положення про умови матеріального забезпечення осіб, направлених за кордон на навчання та стажування”.

– Постанова КМУ “Питання навчання студентів та аспірантів, стажування наукових і науково-педагогічних працівників у провідних закладах вищої освіти та наукових установах за кордоном”.

Крім того, у даній сфері функціонують інші внутрішні документи ЗВО: стратегія розвитку ЗВО (інтернаціоналізація), положення про міжнародну співпрацю, правила, механізми документи щодо політики участі в міжнародних проектах, положення про мобільність, розвиток людського потенціалу тощо (в рамках автономії ЗВО); документи щодо академічної мобільності і оформлення відряджень: відшкодування витрат за проїзд та перебування (Travel costs and costs of stay) відповідно до партнерської угоди та українського законодавства [62].

Таким чином, основною юридичною документацією щодо запровадження проектів міжнародного партнерства Євросоюзу Еразмус+ є Керівництво до програми Еразмус+, наявність грантової, партнерської, міжінституційної угоди, інших матеріалів проекту, законодавчої системи Євросоюзу, усіх держав–бенефіціарів, що є виконавцями чи співвиконавцями, та внутрішніх інституційних положень і правил. Інструкції ЕАСЕА про застосування фінансів гранту (Guidelines for the Use of the Grant), можуть включатися Партнерською угодою у вигляді додатку і матимуть силу рівнозначну юридичним документам. Було створено і ряд інструкцій, правил, вимог до ведення документів, механізмів застосування статей бюджету, оплати, вимог до поширювання інформаційного потенціалу та решту правил запровадження програм викладено в документації, що врегульовує запровадження напряду щодо динаміки вищої школи (Erasmus+ Programme Guide, Grant Agreement, Guidelines, presentations from Grant Holders meeting etc.).

Однак, у нових економічних і політичних реаліях спрямованість і характер соціальної мобільності молоді в різних сферах життєдіяльності суспільства зазнали значних змін [56].

Утім, необхідно враховувати, що в деяких випадках соціальна мобільність молоді може бути суттєво ускладнена внаслідок воєнного стану або конфліктів, які виникають на території країни. Воєнний стан часто призводить до змін в економічній та соціальній сферах, зниження можливостей для освіти та професійного розвитку молоді, а також до обмежень їхньої свободи переміщення та доступу до різних ресурсів. Такі умови негативно впливають на соціальну мобільність та можуть призвести до збільшення соціальних нерівностей та обмежень у розвитку молодих людей. Врахування воєнного стану або конфліктів є важливим аспектом при формулюванні та реалізації державної політики щодо забезпечення соціальної мобільності молоді. Необхідно розробляти стратегії, спрямовані на збереження та підтримку можливостей для розвитку та самореалізації молоді навіть у складних соціально–політичних умовах.

У контексті воєнного стану або конфліктів, відмінності в державній політиці щодо соціальної мобільності молоді стають ще більш актуальними та значущими. Воєнний конфлікт може внести значні зміни в економічний ландшафт, доступ до освіти та працевлаштування, а також може обмежити можливості молоді у розвитку та самореалізації.

Зазначені відмінності в державній політиці між різними регіонами та містами стають ще важливішими в умовах воєнного стану. Різниця в національному складі населення та ринку праці може впливати на рівень доступу до ресурсів та можливостей для молоді в різних регіонах.

Утім, необхідно враховувати, що в деяких випадках соціальна мобільність молоді може бути суттєво ускладнена внаслідок воєнного стану або конфліктів, які виникають на території країни. Воєнний стан часто призводить до змін в економічній та соціальній сферах, зниження можливостей для освіти та професійного розвитку молоді, а також до обмежень їхньої свободи переміщення та доступу до різних ресурсів. Такі умови негативно впливають на соціальну

мобільність та можуть призвести до збільшення соціальних нерівностей та обмежень у розвитку молодих людей.

На думку автора, реалізація механізмів державної політики щодо забезпечення соціальної мобільності молоді дещо відрізняється, як на загальнодержавному, так і регіональному рівнях. Також відмінність у державній політиці спостерігається у різних областях України, у різних містах та сільській місцевості. Зокрема, така різниця спричинена різним національним складом населення, ринком праці в Україні, умовами та способом життя, засобами реалізації молодіжної політики та ставленням до ролі і місця молоді у суспільстві та її мобільності.

Важливо звернути увагу на Стратегію Сталого розвитку в Україні до 2030 року, яка набула чинності у 2018 року [61]. Необхідність впровадження в Україні Стратегії сталого розвитку (далі – Стратегія) зумовлена чинниками внутрішнього і зовнішнього характеру:

У зв'язку з ухваленням на Саміті ООН зі сталого розвитку 17 глобальних Цілей сталого розвитку на період до 2030 року потребує актуалізації Стратегія сталого розвитку "Україна – 2020";

- в Україні внаслідок домінування протягом багатьох років ресурсо– та енергоємних галузей і технологій, сировинної орієнтації експорту та надмірної концентрації виробництва у промислових регіонах сформувалася така структура управління розвитком, яка загалом є неефективною та екологічно небезпечною;

- рівень економічного розвитку та добробуту населення не відповідає природному, науково–технічному, аграрно–промисловому потенціалу України та кваліфікаційно–освітньому рівню населення, соціально–історичним і культурним традиціям народу України;

- Україна має міжнародні зобов'язання щодо сталого розвитку, визначені стратегічними документами ООН;

- основою для впровадження інноваційних перетворень в Україні у напрямі сталого розвитку є Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом;
- у розроблених та затверджених стратегічних загальнодержавних, галузевих та регіональних документах не повною мірою відображені цілі та завдання сталого розвитку;
- українські вчені підготували наукове обґрунтування переходу України до сталого розвитку та була сформована відповідна громадська підтримка цього процесу.

Основою для розроблення Стратегії стали 17 глобальних Цілей сталого розвитку на період до 2030 року, Стратегія сталого розвитку “Україна– 2020” та Оновлена стратегія сталого розвитку ЄС. Стратегія також ґрунтується на SWOT-аналізі та аналізі прогалин політики, законодавчих актів, програм і планів у восьми сферах діяльності: економіка, соціальна політика, природокористування та охорона довкілля, сільське господарство, енергетика, транспорт, регіональний і місцевий розвиток, освіта та наука.

Проект Стратегії сталого розвитку України на період до 2030 року був обговорений з червня до грудня 2016 року на регіональних та національних консультаціях, у яких взяли участь представники органів державної влади та місцевого самоврядування всіх областей України, депутати різних рівнів, науковці та освітяни, представники інститутів громадянського суспільства, професійних об'єднань, бізнесу, ЗМІ, експерти міжнародних організацій.

Стратегія спрямована на досягнення визначеної мети розвитку, а інструментом її впровадження є Національний план дій (дорожня карта) переходу України до сталого розвитку, який буде ухвалено після затвердження Стратегії.

Стратегія встановлює цілісну систему стратегічних та операційних цілей переходу до інтегрованого економічного, соціального та екологічного розвитку

країни до 2030 року. Вона також визначає інституційні засади впровадження Стратегії, напрями міжгалузевої та міжсекторальної взаємодії, основні рушійні сили та інструменти її реалізації.

Аналіз показав, що система державної політики щодо забезпечення соціальної мобільності молоді не має збалансованого і системного характеру, а нормативно–правова база обмежується лише рамковим законодавством. Саме тому необхідним є розгляд поданого питання на законодавчому рівні.

При розгляді соціальної мобільності молоді в контексті сучасних умов, важливо враховувати також і можливість виникнення воєнного стану чи конфліктів, що можуть суттєво вплинути на умови життя та можливості молодих людей. Воєнний стан породжує нові виклики та обмеження, які потребують спеціального уваги у формуванні та реалізації державної політики щодо соціальної мобільності молоді.

Враховуючи вищезазначене, розробка та удосконалення нормативно–правової бази, спрямованої на регулювання соціальної мобільності молодого покоління, має включати в себе також механізми адаптації до непередбачуваних умов воєнного конфлікту. Це може охоплювати забезпечення доступу до освіти та працевлаштування, забезпечення безпеки та захисту прав молодих людей під час воєнних дій, а також стимулювання соціальної інтеграції та розвитку в умовах кризи.

Отже, враховуючи нестабільний політичний та соціальний контекст, важливо, щоб регулююча політика держави була гнучкою та відкритою до змін, спрямованих на забезпечення соціальної мобільності молоді, навіть у найскладніших умовах.

2.2 Організаційні засади державного управління щодо забезпечення соціальної мобільності молоді

На сьогоднішній день механізми державної політики щодо соціальної мобільності молоді включає в себе комплекс заходів, інструментів та структур, спрямованих на регулювання, сприяння та координацію діяльності в цій сфері. Основною метою цього механізму є створення умов для підтримки та розвитку соціальної мобільності молоді, забезпечення її можливостей для просування по соціальній драбині та досягнення успіху у різних сферах життя. Нормативно–правове забезпечення встановлює законодавчі акти, норми, положення та правила, які регулюють різні аспекти соціальної мобільності молоді, такі як доступ до освіти, працевлаштування, житла тощо. Створення інституційного середовища передбачає формування відповідних установ та організацій, які відповідають за реалізацію політики у сфері соціальної мобільності, таких як молодіжні центри, державні агентства, комітети тощо.

Фінансова підтримка грає ключову роль у забезпеченні ефективної реалізації програм та проєктів, спрямованих на підтримку соціальної мобільності молоді. Вона передбачає виділення фінансових ресурсів на різні ініціативи, спрямовані на розвиток та підтримку молодих людей у їхньому соціальному та професійному розвитку.

Одним з основних засобів фінансової підтримки є стипендії, які надаються студентам та молодим науковцям для забезпечення їхнього навчання та дослідницької роботи. Ця форма підтримки допомагає зменшити фінансові бар'єри перед доступом до вищої освіти та сприяє розвитку обдарованих молодих людей.

Крім того, фінансова підтримка включає виділення грантів на реалізацію різноманітних проєктів у сферах освіти, науки, культури, спорту та

підприємництва. Ці гранти дозволяють молодим людям розвивати свої таланти, здійснювати дослідження та інноваційні проєкти, а також реалізовувати свої підприємницькі ідеї. Програми підтримки підприємництва надають фінансову допомогу молодим підприємцям у запуску та розвитку їхніх бізнесів. Це може включати фінансування на стартапи, навчання та консультації з підприємницької діяльності, а також доступ до менторської підтримки та ресурсів для розвитку бізнесу. Фінансова підтримка є важливим інструментом у забезпеченні соціальної мобільності молоді, оскільки вона допомагає зменшити фінансові обмеження та стимулює розвиток талантів та ініціатив молодих людей. Інформаційна підтримка здійснюється шляхом інформаційної кампанії щодо можливостей соціальної мобільності, доступних ресурсів та програм через рекламу, освітні заходи, веб-портали тощо.

Координація та моніторинг передбачає систему координації між різними відомствами та організаціями, які займаються реалізацією соціальної мобільності молоді, а також контроль за виконанням програм та досягненням поставлених цілей. Співпраця з громадськістю та молодіжними організаціями здійснюється через партнерство для спільної реалізації проєктів та програм.

Загалом, організаційний механізм державної політики забезпечує системний підхід до розв'язання проблем соціальної мобільності молоді, створюючи умови для реалізації їхнього потенціалу та впровадження у суспільство.

Мобільність в управлінському аспекті є важливим об'єктом впливу згідно з інтересами держави і суспільства. Актуальними напрямками розгляду мобільності тут є розвиток та підвищення кваліфікації кадрів, залучення талановитої молоді до вищих посад у державних і комерційних структурах, а також забезпечення їхньої можливості здійснення кар'єрного зростання на основі професійного потенціалу. У цьому контексті, організаційний механізм державної

політики спрямований на створення сприятливих умов для розвитку та підтримки талановитої молоді в управлінських структурах. Це включає в себе впровадження програм підготовки кадрів, розробку стажувань та практик, а також забезпечення доступу до відповідної інформації та ресурсів для розвитку управлінських навичок.

Державна політика також спрямована на створення конкурентного середовища, в якому кращі таланти матимуть можливість зростання і реалізації свого потенціалу. Це може включати заохочення інновацій та підтримку стартапів, розвиток бізнес–екосистеми та забезпечення доступу до фінансових ресурсів для підтримки підприємництва та ініціатив молодих лідерів. Такий підхід сприяє не лише соціальній мобільності молоді, а й ефективності управління державою та суспільством в цілому, розвиваючи кадровий потенціал та забезпечуючи стабільний розвиток.

Рис. 2.2. Механізми державної політики щодо забезпечення соціальної мобільності молоді. *Розробка автора*

Мобільність в управлінському аспекті є важливим об'єктом впливу згідно з інтересами держави і суспільства. Актуальними напрямками розгляду мобільності тут є:

- правова визначеність можливостей реалізації мобільності;

- допустимість громадянства та режимів проживання іноземців;
- соціально–економічна захищеність осіб, які перебувають у тимчасовому статусі мігранта чи туриста [7, с. 648].

Враховуючи вищесказане, досягнення визначеної законодавством цілі та орієнтиру такої політики, на нашу думку, можливе при використанні певних засобів публічного управління (див. рис. 2.2).

На сьогодні в цілому є сформовані та зрозумілі механізми державної політики щодо забезпечення соціальної мобільності молоді, хоча вони потребують постійних оновлень для стабілізації економічної ситуації в державі загалом. Соціальна мобільність молоді – це перехід індивіда з однієї соціальної позиції в іншу зі зміною соціального статусу із певним соціальним механізмом, або під дією рушійних сил. Базовими умовами, що необхідні для оптимального впливу на процес соціальної мобільності молоді виступають політична і економічна стабільність в країні, саме тому повинно бути здійснене ефективне регулювання усіх сфер діяльності молоді, створення балансу між рівними видами мобільності молоді, вдосконалення технополіс дослідження соціальної мобільності із врахувань особливостей умов життя, рівня освіти, потреб молоді.

За А. Антоновим, державне регулювання мобільності — це сукупність правових, організаційних, економічних та інформаційних дій, спрямованих на створення умов для соціальної мобільності [2, с. 54]. Цільові механізми управління використовуються для впливу на функціонування чи розвиток об'єктів державного управління [6]. Також виділяють механізми-системи, що забезпечують функціонування управлінської системи, та механізми-процеси, які стосуються процесу управління на різних рівнях влади [61].

Розглядаючи механізми державної політики щодо забезпечення соціальної Практика свідчить, що в Україні задекларована мета, принципи та цілі державної молодіжної політики не втілюються в життя повною мірою. Як було зазначено

раніше, це відбувається через відсутність чітко розроблених механізмів державного управління, адже державна політика, державне управління та механізми державного управління взаємопов'язані. Державне управління в сфері соціального становлення та розвитку молоді є діяльністю держави, яка конкретизується державною політикою і практично втілюється за допомогою механізмів державного управління. Державна політика надає державному управлінню та механізмам державного управління спрямованості на досягнення кінцевої мети. Фактично раціонально сформована державна політика уже виступає як один із механізмів державного управління. Своєю чергою реалізація політики відбувається за допомогою механізмів державного управління [66].

Проаналізуємо механізми соціальної мобільності молоді більш детально:

- нормативно–правовим механізмом державної політики щодо забезпечення соціальної мобільності молоді передбачено формування і реалізацію правових норм зазначеної сфери;

- організаційний механізм державної політики щодо забезпечення соціальної мобільності молоді є системою, що включає різні конкретні організаційні та економічні елементи, які повинні сприяти ефективній державній управлінській діяльності. Серед основних суб'єктів, що забезпечують реалізацію організаційного механізму варто виділити таких як: президент, КМУ, ВРУ, облдержадміністрації, райдержадміністрації, міськвиконкоми, управління молоді та спорту, громадські організації, КЗ Київської обласної ради “Київський обласний молодіжний центр”:

- соціокультурний механізм державної політики щодо забезпечення соціальної мобільності молоді має на меті поглиблювати знання культурних надбань інших народів, забезпечувати міжнаціональне розуміння та ін. Державна управлінська діяльність у соціально–культурних умовах державного прогресу України, що склалися на сьогодні, вимагає уваги до комунікативних

управлінських аспектів і прогресу комунікативних механізмів державного управління. Більше цього, зважаючи на агресію з боку російської федерації та нестабільність соціальної економіки та політичного становища України, запровадження стратегічної комунікації стає фактором нацбезпеки в рамках війни інформаційного характеру, яку веде проти нашої держави рф;

- політичний механізм державної політики щодо забезпечення соціальної мобільності молоді покликаний сприяти формуванню майбутніх політичних та налагодженню економічних зв'язків;

- економічний механізм державної політики щодо забезпечення соціальної мобільності молоді покликаний досягти навчання конкурентоспроможних працівників глобального ринку праці. Механізми економіки полягають у розвиванні механізму фінансової допомоги студентам;

- покращенні інвестиційного механізму різних напрямків на базі створення гнучких схем та враховуючи особливості різноманітного контингенту;

- академічний механізм державної політики щодо забезпечення соціальної мобільності молоді має на меті розширення міжнаціонального масштабу наукового аналізу, академічних горизонтів, залучення до навчання найкращих студентів, сприяння покращенню територіальної мобільності молодих людей для розподілу робочих сил між регіонами, що мають трудонедостатність чи трудовнадлишковість.

Державна політика повинна створювати оптимальні умови для кожного етапу розвитку молоді, від підліткового віку до молодості. Це включає забезпечення доступу до освіти, медичних послуг, культурних і спортивних заходів, підтримку у розвитку соціальних навичок та цінностей. Для студентів — доступ до вищої освіти, стипендій, стажувань. Держава має стимулювати молодіжне підприємництво та інновації, допомагаючи створювати робочі місця. На етапі молодіжного віку — підтримка в пошуку роботи та кар'єрному

зростанні. Політика повинна забезпечувати умови для самореалізації та громадської активності [53, с. 100].

Суб'єктами молодіжної політики є державні та регіональні органи влади, молодіжні організації, міжнародні організації, молоді дослідники, а також бізнес та приватні донори. Реалізацію молодіжної політики необхідно посилювати, беручи до уваги те, що на законодавчому рівні не передбачено забезпечення фінансування запланованих програм, зокрема, кошти на виконання заходів на місцевому рівні майже не спрямовуються [46, с.8].

До суб'єктів, що здійснюють державну політику щодо питань забезпечення соціальної мобільності молоді варто віднести: Кабінет Міністрів України, Міністерство соціальної політики, Міністерство освіти і науки, Міністерство закордонних справ, Міністерство економіки, Міністерство фінансів, Міністерство молоді та спорту, Міністерство культури та інформаційної політики України та органи місцевого самоврядування.

Органи державного управління країни повинні орієнтуватись на прийняття таких рішень, впровадження яких дасть змогу подолати негативні наслідки від соціальної мобільності молоді, що стосуються економіки держави в усіх сферах.

Останні зміни у державній політиці щодо забезпечення соціальної мобільності були здійснені у Верховній Раді України від 14.03.2019 року. Депутати внесли на розгляд проект закону галузевого розвитку №10153 “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення державної підтримки українців за кордоном” [92].

Відповідно до нововведень є кілька дуже важливих змін щодо соціальної мобільності молоді, а саме:

- пропонується створення окремого органу виконавчої влади з питань трудової міграції під контролем Мінсоцполітики;

- необхідним є сформувати реєстр громадян, що працюють за кордоном, з яких збиратимуть внески до “Добробут–Фундація” [122];
- створено Фонд “Добробут–Фундація” українських мігрантів із подальшою підтримкою [122];
- впровадити картку трудового мігранта та страховий поліс населення.

Отже, картка українського мігранта – документ, що видається трудовому мігранту після внесення його до Єдиної інформаційно–аналітичної системи центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері зовнішньої трудової міграції та сплати членського внеску до Фонду “Добробут–Фундація” [92, 122].

С. Каплін, що входить до комітету з питань соціальної політики, зайнятості та пенсійного забезпечення вважає, що необхідним є структурна перебудова в територіальних органах міст і областях [45]. Новостворений орган повинен взяти на себе збір та ведення бази соціальної мобільності, допомогу з працевлаштуванням, надавати правову допомогу та вирішувати трудові спори.

Проте фонд “Добробут–Фундація” необхідно фінансувати та наповнювати за рахунок трудових мігрантів: за створення картки трудового мігранта необхідним є внесення реєстраційної суми, та сума сплачена Держслужбою зайнятості або агентством з офіційного працевлаштування. Але перед урядом виникає інша проблема – нелегальна міграція соціальної мобільності молоді, адже особи, які працюють за кордоном не вважають за необхідне сплачувати кошти державі із зароблених коштів.

Відповідно до ст.6 ЗУ “Про зовнішню трудову міграцію” органи виконавчої влади, що забезпечують формування та реалізують державну політику у сфері зовнішньої трудової міграції в межах своїх повноважень забезпечують Кабінет Міністрів України, центральні органи виконавчої влади, а також місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування. В свою чергу, Кабінет

Міністрів України розробляє і затверджує основні напрями реалізації державної політики у сфері зовнішньої трудової міграції на середньостроковий період, у яких визначаються шляхи та способи розв'язання проблем зовнішньої трудової міграції та захисту прав та забезпечення соціальних гарантій трудових мігрантів і членів їхніх сімей.

На центральному рівні в Україні за питання молоді відповідають два органи: один формує молодіжну політику, інший реалізує її. Міністерство освіти та науки України займається формуванням політики та забезпеченням соціальної мобільності молоді. Місцеві органи влади, зокрема управління на обласному рівні, відповідають за розвиток програм для молоді. Департамент молодіжної політики займається працевлаштуванням, підтримкою підприємництва та пропагандою здорового способу життя. Політика повинна підтримувати молодь на кожному етапі розвитку, зокрема забезпечувати доступ до освіти та стимулювати творчий розвиток [71, с. 194].

Механізми державної політики щодо забезпечення соціальної мобільності молоді повинні бути адекватними на кожному етапі розвитку молоді від 14 до 35 років з урахуванням основних властивостей розвитку. На початковому етапі, забезпечення доступу до якісної освіти та підтримка в процесі самоствердження є ключовими. Державна політика повинна сприяти ранньому розвитку потенціалу молоді через реалізацію програм підтримки обдарованих та стимулювання їхнього академічного та творчого розвитку.

На наступному етапі, коли молодь вже здобуває освіту та вступає на ринок праці, державна політика повинна сприяти її успішній адаптації та включенню в суспільство. Це може включати в себе програми стажування, підтримку першої роботи, а також розвиток підприємницьких навичок та підтримку стартапів.

У подальшому, на етапі кар'єрного зростання та професійного розвитку, важливою стає підтримка молодих спеціалістів у їхній кар'єрі, надання

можливостей для навчання та підвищення кваліфікації, а також забезпечення можливостей для кар'єрного зростання та розвитку лідерських навичок.

Загалом, ефективні механізми державної політики мають бути спрямовані на створення сприятливих умов для соціальної мобільності молоді на різних етапах їхнього життя, враховуючи їхні потреби, можливості та потенціал для розвитку. Зважаючи на всі вищезазначені умови необхідними діями органів влади в Україні будуть наступні (*додаток Р*):

Отже, за результатами *додатку Р* можемо стверджувати, що кожен з органів влади повинен здійснити певні дії задля покращення ситуації із соціальною мобільністю молоді. Також ці дії повинні функціонувати комплексно задля економічного зростання держави, розвитку інвестиційної привабливості та повернення великої кількості осіб на територію України. Реалізація державної політики щодо забезпечення соціальної мобільності є ефективним засобом розвитку молоді і її соціальної мобільності, стимулює зростання активності, участь молоді в житті країни та регіону.

На думку багатьох з перерахованих вчених, основні проблеми в організаційних засадах стосуються не механізмів державної політики щодо забезпечення соціальної мобільності молоді, а саме реалізації щодо її впровадження. Виконання певних актів та норм є неможливим через обмеження економічного і політичного характеру, а також через збої у системі державної політики забезпечення соціальної мобільності молоді.

Вважається, що відсутність належного фінансування є першочерговою проблемою щодо ефективної державної політики, саме тому уряд повинен здійснювати перерозподіл ресурсів задля поліпшення економічного середовища розвитку молоді.

Загалом, для поліпшення організаційних засад механізмів державної політики щодо забезпечення соціальної мобільності молоді потрібно:

- організовувати курси з кваліфікації та перекваліфікації соціальної мобільності із подальшими консультаціями при працевлаштуванні;
- усунути тіньовий ринок працевлаштування та налаштування єдину базу соціально мобільної молоді;
- налаштування нормативно–правової бази відповідно до механізму здійснення ефективної державної політики соціальної мобільності молоді;
- здійснювати активний діалог соціальної орієнтації інститутів та органів державної влади із категорією “молодь” задля рішення актуальних проблем.

Органи державного управління мають інструменти для узгодження дій уряду з соціальною мобільністю молоді. Формування та реалізацію політики щодо зовнішньої трудової міграції забезпечують Кабінет Міністрів, центральні та місцеві органи влади. Місцеві органи влади відіграють ключову роль у реалізації цієї політики на місцях, сприяючи економічному зростанню та інвестиційній привабливості. Реалізація політики соціальної мобільності сприяє активності молоді. Необхідно розробити механізми регулювання та математичну модель оцінки ефективності для різних вікових груп.

2.3. Інституційний механізм державного управління у сфері забезпечення соціальної мобільності молоді

Упродовж 2014–2024 років на території України відбуваються постійні значущі зміни, які впливають на трудову діяльність людей та їх соціально–економічний статус. Одним із факторів, що впливає на соціальну мобільність молоді та загальну динаміку розвитку суспільства, є воєнний стан.

Воєнний стан, зокрема на прикладі конфлікту на сході України, створює складні умови для молоді, обмежуючи її можливості для освіти, розвитку кар'єри

та самореалізації. Наприклад, військові дії можуть призвести до зруйнування інфраструктури, знищення освітніх закладів та зменшення доступності освітніх послуг для молодих людей. Крім того, воєнний стан може призвести до зростання безробіття через припинення роботи підприємств та зменшення інвестицій у регіони, що потерпають від конфлікту. Це створює складнощі для молоді у здобутті стабільної роботи та підвищенні їхнього соціально-економічного статусу.

Таким чином, воєнний стан на території України негативно впливає на соціальну мобільність молоді та створює додаткові виклики для реалізації державної політики щодо підтримки та розвитку молоді. Для успішного подолання цих складнощів необхідно вдосконалювати механізми державної підтримки та створювати спеціальні програми для молоді, яка потерпає від наслідків воєнного конфлікту.

Воєнний стан поглиблює різницю між "благополучними" і "неблагополучними" регіонами України, негативно впливаючи на економіку, соціальну сферу та мобільність молоді. Підприємства припиняють роботу, зростає безробіття, погіршуються інфраструктура, освіта та медичні послуги. Це ускладнює молоді можливості для розвитку та освіти. Воєнний конфлікт також призводить до масового переселення, порушуючи соціально-економічний баланс у приймаючих регіонах, що може викликати соціальну напругу та конфлікти. Для вирішення цих проблем потрібна комплексна державна політика підтримки [71, с. 194].

Воєнний стан значно впливає на регіональні міграційні процеси, створюючи виклики для рівноваги та стабільності в різних частинах країни. Для успішного управління цими процесами необхідно розробляти та впроваджувати ефективні стратегії державного управління, спрямовані на підтримку молоді та забезпечення стабільності в усіх регіонах України.

Певні структурні зміни стимулювали активізацію масового руху людей, змінив баланс зайнятості та створив основу для того, щоб з'явилися нові види і форми мобільності населення. За цих обставин значної ваги набуло питання про територіальну мобільність молоді, адже саме їй належить роль найактивнішої та наймобільнішої верстви, однак і найменш соціальної та психологічно захищеної, такої, якій держава і суспільство мають надавати особливу підтримку.

Політична ситуація сьогодення свідчить, що не для всіх регіонів є прийнятною система цінностей, що стосуються євроінтеграції. Саму євроінтеграцію різні політичні сили та населення різних регіонів сприймають досить не чітко. Ідеологія євроінтеграції сама по собі має недостатню структурованість та не фіксується чітко людською свідомістю, що спричинює невиконання ідеологічної ролі об'єднавчого механізму, спрямованого на різні регіони, що мала б сприяти внутрішньодержавній інтеграції. Вважається, що європейська сусідська політика, яка втілювалася на території України протягом останніх 10 років, та впровадження інституціональних механізмів, що забезпечувала євроінтеграційна політика не мали бажаного результату щодо внутрішньодержавної культурно–інституціональної ідентичності (гомогенності) усіх регіонів нашої держави.

У контексті сьогоденних євроінтеграційних і глобалізаційних процесів Україна постає перед новими викликами, які мають вплив на людську працю та соціально–економічний статус індивіда, що спричиняє неконтрольовані переміщення трудових ресурсів. Територіальна мобільність є найбільш притаманною наймолодшим працездатним людям, а саме молоді, в першу чергу, за рахунок якої поповнюється трудовий потенціал держави. Однак молоді бракує соціальної та психологічної захищеності, серйозної конкурентоспроможності на ринку праці, й існує нагальна потреба її особливої підтримки державою та суспільством. Для того, щоб ефективно використати та перерозподілити

трудоий молодіжний потенціал як на загальнодержавному, так і на місцевому рівні, варто регулювати процес територіальної мобільності молоді. Це можна використати в якості саме того інструменту у молодіжній і міграційній політиці, що дасть змогу без втрат зберегти трудовий потенціал та стимулювати соціально–економічний розвиток у регіонах і країні загалом. З огляду на це автор вважає, що інституційне забезпечення мобільності молоді – це особливо актуальне питання, на котрому українська модель молодіжної і міграційної політики повинна зосередити увагу.

В економічній теорії поняття “інститут” ввів американський вчений, який зазначав, що “інститути – це стійкі звичаї мислення, характерні для великої спільноти людей” [150]. Також поняття “інститут” трактують як “колективну дію з контролю, звільнення і розширення індивідуальної дії” та розглядають такі інститути, як держава, торговельне об’єднання, профспілка, сім’я та інші [33]. У літературі можна знайти трактування терміну “інститути” як “переважаючі й найбільш стандартизовані суспільні звички” [150]. Американський економіст визначає термін “інститути” як певні правила гри: “формальні правила й неформальні обмеження (загальновизнані норми поведінки, досягнуті угоди, внутрішні обмеження діяльності), а також певні характеристики примусових заходів до їх виконання” [48].

Крім того, інститути включають увесь спектр соціальних відносин, та їх можна розділити на [59]:

- владно–організаційні (інститути державної влади, інститут місцевого самоврядування);
- базисно–господарські та функціонально–економічні (інститут власності, інститут підприємництва, інститут грошей, фінансово–кредитний інститут, інститут ціноутворення);
- господарсько–асоціативні (домогосподарство, фірма, держава);

– асоціативно–соціальні (партії, профспілки, суспільні об’єднання, громадські організації).

Правовому інституту громадянства із притаманною йому самостійністю належить роль одного з найбільш важливих в Україні. Законодавча база щодо українського громадянства втілена в Законі України “Про громадянство України”. До законодавчих норм, яким належить регулювати аспект громадянства, належать тези, викладені в міжнародних документах про громадянство, та використання закордонного позитивного досвіду у законодавчому регулюванні з цього питання.

Інституційне забезпечення соціальної мобільності молоді формує система органів державної влади загальнодержавного, регіонального та локального рівнів, що реалізують свої рішення з допомогою методів, які належать до їхніх компетенцій. Підкреслюючи, що в інституційному забезпеченні державної молодіжної політики передовими є саме державні структури. Недержавні організації можуть співпрацювати з органами державної влади через участь у різних формах соціального діалогу, проте при розгляді державного регулювання соціальної мобільності молоді вони не є основними управлінськими суб’єктами.

Україна, обравши шлях свободи та демократії, має робити ставку на молодь. Проте нині можна говорити лише про початкове становлення державної молодіжної політики в Україні. Ця політика – не прерогатива якогось одного відомства, а складова внутрішньої політики держави. Вона повинна передбачати активну інноваційну участь молоді в житті суспільства. Молодь – органічний суб’єкт економічного, політичного та соціокультурного розвитку [66, с. 89].

Молодь – не тільки суб’єкт, спадкоємець матеріальних і духовних багатств суспільства, а й творець нових, прогресивніших політико–демократичних суспільних відносин. Щоб йти, молодь має бути готовою до відтворення і розвитку не тільки матеріальних, а й політичних, духовних цінностей, культури

своєї нації, народу. Саме це і робить, її основною рушійною силою прогресивного суспільно–політичного розвитку на етапі становлення української політичної нації. Основними завданнями молодіжної політики в Україні є [131, с. 367]:

- створення гарантованих соціально-економічних, політичних та інших необхідних стартових умов для соціалізації молоді;
- реалізація проблем, запитів, інтересів молоді – не за рахунок інших соціальних груп;
- координація зусиль державних органів, партій, організацій, об'єднань, рухів, соціальних інститутів щодо забезпечення умов для розвитку і самореалізації молоді;
- соціальний захист груп молоді.

Молодіжна політика стає результативною лише коли об'єктивно сприймається і здійснюється процес виховання молоді, формування її світогляду. Молодь завжди намагалася бути не пасивним, а активним суб'єктом діяльності, соціальних відносин і перетворень. Саме на цьому ґрунті виникають конфлікти між поколіннями. Відтак, метою молодіжної політики України є [35]:

- забезпечення справжньої рівності прав, обов'язків і соціальної перспективи молоді поряд з іншими соціальними групами, але не за їх рахунок;
- соціальний захист молодих громадян, розв'язання їхніх різноманітних соціально–політичних, економічних, духовних проблем, а також створення належних необхідних стартових можливостей для влаштування власного життя, адаптації в ньому, саморозвитку і самореалізації;
- підтримання й стимулювання основних суспільно корисних ініціатив самої молоді, її організацій і рухів, що намагаються зробити конкретний внесок у розв'язання як суто молодіжних, так і загальних проблем.

Раціональне використання молодіжного потенціалу здійснюється в процесі суспільного відтворення, а його результативність визначається напрямками і

способами реалізації потенціалу молодого покоління – виробничі цілі, рекреація, діяльність у культурній, соціальній чи політичній сферах суспільного життя. Формування, розвиток і реалізація соціального потенціалу молодого покоління здійснюються під впливом трьох взаємозалежних факторів [131]:

- першого рівня – спектр зовнішніх об'єктивних впливів середовища на соціальний потенціал молоді. До факторів середовища відносяться: економіко–географічне положення і природно–кліматичні умови місця проживання молоді, його природно-ресурсний і демографічний потенціал, структура і спеціалізація господарства, фінансова забезпеченість, рівень соціально-економічного розвитку регіону.

- другого рівня – коло внутрішніх “факторів особистості”, які індивід черпає ззовні (сім'я, друзі, знайомі, система освіти), самостійно перетворюючи у власні, особистісні складові, якими є: моральність, духовність, освіченість, інтелігентність, творчість, трудова активність, ціннісні орієнтації, мотиви поведінки, інтереси, потреби.

- третього рівня – “інституціональні фактори”, пов'язані з необхідністю забезпечення відносної стійкості соціальних зв'язків і відносин у суспільстві, втіленої в діяльності основних соціальних інститутів, в першу чергу інститутів соціалізації: сім'ї, держави, освіти, релігії, армії, права, змі. у результаті діяльності таких інститутів молода людина засвоює норми і цінності суспільства, а також модифікує в відповідність з власними цілями.

Консолідація зусиль для розвитку молоді, реалізації її освітнього і творчого потенціалу сприятиме залученню молоді до публічного управління та виконанню завдань децентралізації: підвищення якості послуг, прозорості дій та залучення громадян до прийняття рішень. Пріоритетами державної молодіжної політики є активізація молоді в суспільно-політичному житті, залучення до органів влади та розвитку громадянського суспільства [78]. Соціальна мобільність молоді

визначається глобалізацією та міграцією, але потребує кращого інституційного забезпечення, оскільки регулювання є фрагментарним і недостатньо ефективним [98].

Відповідно до ст.6 ЗУ «Про зовнішню трудову міграцію» [104] органи виконавчої влади, що забезпечують формування та реалізують державну політику у сфері зовнішньої трудової міграції в межах своїх повноважень забезпечують Кабінет Міністрів України, центральні органи виконавчої влади, а також місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування. В свою чергу, Кабінет Міністрів України розробляє і затверджує основні напрями реалізації державної політики у сфері зовнішньої трудової міграції на середньостроковий період, у яких визначаються шляхи та способи розв'язання проблем зовнішньої трудової міграції та захисту прав та забезпечення соціальних гарантій трудових мігрантів і членів їхніх сімей [104].

При розгляді проблеми інституційного забезпечення державної трудовіміграційної політики молоді насамперед важливо зазначити, що трудова міграція є надзвичайно складним явищем та процесом, управління яким вимагає спільних зусиль органів державної влади за різними напрямками їх компетенцій. Крім того, у визначенні центрального спеціалізованого органу регулювання соціальної мобільності молоді ситуація є досить неоднозначною, зокрема в частині підпорядкованості відповідному центральному органу виконавчої влади, що дуже негативно позначається на особливостях міграційних потоків та відсутності концептуальних підходів до регулювання трудовіміграційних процесів. Ці два аспекти суттєво погіршують ситуацію в міграційній сфері щодо регулювання та створюють додаткові дисонанси на регіональних ринках праці [156].

Враховуючи складність проявів соціальної мобільності молоді та її чутливість до різних сфер суспільного життя, їх регулювання (переважно за

непрямим впливом) здійснюється також відповідними центральними органами виконавчої влади (у тому числі зі спеціальним статусом) на загальнодержавному рівні та їх територіальними підрозділами на регіональному рівні. Питаннями у сфері соціальної мобільності молоді в Україні займаються вісім центральних органів виконавчої влади, див. табл. 2.1.

Таблиця 2.1.

Інституції, які займаються питаннями соціальної мобільності молоді, та сфери їхньої відповідальності

Інституція	Сфера відповідальності
Міністерство соціальної політики України	Формує та реалізує державну політику у сфері праці та соціальної політики, зайнятості населення та трудової міграції, трудових відносин
Міністерство внутрішніх справ України	Забезпечує формування державної політики у сфері міграції, у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції
Міністерство закордонних справ України	Бере участь у формуванні та реалізації державної політики з візових і міграційних питань
Міністерство науки та освіти України	Державний нагляд (контроль) за діяльністю закладів освіти, підприємств, установ та організацій, які стануть замовниками і гарантами працевлаштування частини молоді
Міністерство економіки	Формує та реалізовує державну політику у сфері державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів (післядипломна освіта) для державних потреб, здійснює координацію робіт державних замовників щодо його розміщення та виконання
Міністерство молоді та спорту	Забезпечує формування та реалізує державну політику у молодіжній сфері, сферах фізичної культури і спорту, національно-патріотичного виховання
Міністерство охорони здоров'я України	Контроль за санітарно-епідеміологічним станом
Державна митна служба України	Управління питаннями біженців, трудових мігрантів, митний контроль та митне оформлення експортно-імпорتنих операцій
Державна прикордонна служба України	Управління кордонами, протидія нелегальній міграції на державному кордоні

Розробка автором за [97-105]

Одним з основних інститутів надання послуг із працевлаштування є Державна служба зайнятості України. Вона є централізованою системою державних установ, діяльність якої спрямовується та координується Міністерством соціальної політики України [97]. Служба надає послуги у сфері зайнятості населення, трудової міграції та соціального захисту від безробіття. До Служби (окрім Центрального апарату – Державної служби зайнятості) входять обласні, районні, міжрайонні, міські, районні у містах центри зайнятості, центри професійно–технічної освіти та Інститут підготовки кадрів Державної служби зайнятості [97].

Крім того, доцільно підкреслити, що молодіжні центри (біржі) праці, які займаються вирішенням проблеми працевлаштування молодих людей, сприяють їхній зайнятості у позанавчальні години, допомагають молодіжним ініціативам щодо трудової сфери, проводять перепідготовку та підвищують кваліфікацію молодих спеціалістів [44]. Наразі координація їхньої роботи входить до обов’язків Міністерства молоді та спорту України.

Певною мірою питанням трудової зовнішньої міграції займається Департамент у справах релігій і національностей Міністерства культури України, Державна міграційна служба України, Міністерство закордонних справ України. Питаннями формування і функціонування міжнародного ринку праці, розширенням міждисциплінарних зв’язків з цієї проблематики займаються відповідні підрозділи Представництва Організації Об’єднаних Націй (ООН) в Україні, Міжнародна організація праці (МОП), Міжнародна організація з міграції (МОМ), Представництво Управління Верховного Комісара ООН у справах біженців в Україні, Білорусі та Молдові (УВКБ ООН) та низка інших організацій. Ці організації являють собою ієрархію концептуально–топологічних компонентів і організаційно–правових інститутів, що відповідають нормам

міжнародного трудового законодавства і є основними системоутворюючими факторами у створенні умов вільної зовнішньої трудової міграції [39].

Серед інших інститутів, які займаються забезпеченням соціальної мобільності молоді варто виділити такий інститут як Національна молодіжна рада України прагне створити в Україні середовище, в якому права кожної молодої людини будуть дотримані, у всіх молодих людей буде можливість у повній мірі розкрити свій потенціал у професійній та особистій сфері. Для створення цього середовища необхідно враховувати, що життя молодих людей визначається політикою у різноманітних сферах та на різних рівнях її реалізації.

Отже, лише шляхом включення молоді як пріоритету серед різних сфер політики, можна забезпечити врахування конкретних потреб молодих людей у політиці держави чи програмах, що стосуються молоді. Рекомендації до Стратегії розвитку державної молодіжної політики на період до 2030 року передбачають посилення міжгалузевого співробітництва на всіх рівнях прийняття рішень та синергію і взаємодоповнюваність між молодими людьми, органами місцевого самоврядування, органами виконавчої та державної влади. Національна молодіжна рада України вважає, що всі пункти Стратегії молодіжної політики можуть бути в повній мірі реалізовані лише при залученні молоді у якості партнерів та при наділені молодих людей реальними повноваженнями для здійснення заходів та процесів по впровадженню Стратегії. Інтеграція молоді в суспільство може бути ефективною лише за умови, коли у молодих людей є вплив у всіх можливих сферах політики, які впливають на них [87].

На регіональному рівні інституційне забезпечення соціальної мобільності молоді формують органи:

- в структурі обласної державної адміністрації – Головне управління праці та соціального захисту населення, Управління культури, Управління міжнародного співробітництва, Головне управління економіки та інвестицій,

Головне фінансове управління, Головне управління юстиції, Головне управління освіти і науки, молоді та спорту;

– регіональні представництва центральних органів виконавчої влади, зокрема зі спеціальним статусом, – Головне управління Міністерства внутрішніх справ, Західне регіональне управління Державної прикордонної служби України, Чопська митниця [49].

Вище відмічене дозволяє зробити висновок, що регулювання соціальної мобільності молоді сьогодні в Україні перебуває у компетенції багатьох відомств і не має єдиної чіткої координації.

Рекомендації до Стратегії розвитку державної молодіжної політики на період до 2030 року “14 пунктів” розроблені з урахуванням міжнародного досвіду та у співпраці з міжнародними експертами, залученням представників молодіжних громадських організацій. Ґрунтуючись на цінностях демократії та верховенства права, враховуючи особливості українського законодавства та найкращі міжнародні практики, “14 пунктів” створюють рамку для реалізації ефективної кроссекторальної молодіжної політики в Україні. Стратегія формує основні принципи та пріоритети для співпраці в рамках молодіжної політики всіх зацікавлених сторін [124].

Варто зазначити, що неабияку роль відіграє функціонування таких інститутів, як: інформаційні центри, консультивні ради, бізнес–інкубатори, міграційні мережі.

Що стосується інформаційних центрів, то в Укрінформі презентували Інформаційний центр «Erasmus+ Youth», який розпочав свою роботу в Україні. Проект Європейського Союзу “Мережа національних офісів програми “Еразмус+” та національних команд експертів з реформування вищої освіти” виконується ГО “Інститут лідерства, інновацій та розвитку” яка забезпечує підтримку діяльності Національного “Еразмус+” офісу в Україні та координує

діяльність Національної команди експертів України. Національний "ЕРАЗМУС+" офіс в Україні у тісній співпраці з Представництвом ЄС в Україні забезпечує допомогу та підтримку Виконавчому агентству з питань освіти, аудіовізуальних засобів і культури (ЕАСЕА) щодо запровадження в Україні Програм ТЕМПУС, ЕРАЗМУС+ у сфері вищої освіти. Інститут досліджує розвиток вищої освіти в Україні та інших сфер освіти у разі потреби [186].

Розглядаючи роль консультативних рад, варто зауважити на тому, що система ООН в Україні координує свою роботу з молоддю та заради неї завдяки Робочій групі у справах молоді, а також Молодіжній консультативній раді ООН. У цьому напрямку ООН інтенсивно співпрацює з Міністерством у справах молоді та спорту та іншими національними партнерами, в рамках розробки нової Молодіжньої програми на 2019-2025 рік. Було розпочато перегляд і аналіз існуючих досліджень, виявлення недоліків і розробка рекомендацій з питань політики і ефективних механізмів для горизонтального і вертикального співробітництва. Пріоритети та основні напрямки діяльності [87]:

- забезпечення технічною та консультативною підтримкою уряду, заохочення участі молоді в розробці і реалізації молодіжних програм, у тому числі Стратегії (далі *стратегія*) “Про молодь”, молодіжної стратегії 2030, цілей сталого розвитку, створення і функціонування молодіжної служби волонтерів та мережі молодіжних центрів;

- використання даних та результати аналізу опитування молоді для подальшої розробки і реалізації інноваційних ідей та заходів для підвищення мобільності молоді, волонтерства, активної участі в житті суспільства, зайнятості, здорового способу життя.

На обласному рівні також створено консультативні органи. Наприклад, у Чернігові працює Координаційна рада з питань молодіжної політики та Громадська рада, в роботі якої беруть участь молодіжні організації. Схожі

консультативні органи існують в рамках місцевого самоврядування (на рівні міст та районів/областей). Для підготовки законодавчих актів органи державної влади можуть залучати до роботи молодіжні громадські організації, зокрема, щодо консультацій з питань розробки документів та перегляду законодавства [22].

Аналізуючи розвиток бізнес–інкубаторів в Україні, варто зауважити, Youth Entrepreneur Incubator (YEI) – Інкубатор Молодіжного підприємництва що є інноваційним бізнес осередком, який об’єднує студентів, магістрів, наукових співробітників, аспірантів з метою залучення студентської молоді до підприємницької діяльності, та ефективного розвитку молодіжного підприємництва. Асоціація вчених, інноваторів і підприємців “Молодіжний бізнес формат” МГО МБФ стала платформою для роботи соціально–активної молоді та провідних бізнес компаній, наукових та громадських організацій в трьох ключових сферах [4]: наука та інновації; соціальний менеджмент; соціальний бізнес.

Youth Entrepreneur Incubator (YEI) – Інкубатор Молодіжного підприємництва, створений для об’єднання ініціатив креативних молодих людей та підтримки розвитку їхніх бізнес–проектів. Завдання проекту: YEI створений для надання підтримки розвитку соціальних бізнес-проектів шляхом навчання основних засад та навиків, необхідних для започаткування та управління власною проектною та підприємницькою діяльністю. Пріоритетами проекту є створення сприятливого креативного середовища для реалізації молодіжних бізнес-проектів [99].

Інститут міграційних мереж впливає на трансформацію усіх інститутів територіальної мобільності робочої сили. Міграційна мережа – це комплекс міжособистісних зв’язків, які існують між мігрантами та потенційними мігрантами в країнах призначення і походження. Такі зв’язки можуть підтримуватися родинними зв’язками, країною походження, дружбою [8], а

також національно—культурними центрами або осередками, які допомагають мігрантам адаптуватися. Міграційна мережа є однією із форм соціального капіталу, яку мігрант використовує для доступу на міжнародний ринок праці [8]. Міграційну мережу слід вважати такою, що здатна підвищити територіальну мобільність людей та зменшує рівень міграційних витрат та ризик міграційних рухів.

Щоб вдосконалити організаційно—інституційні механізми життєдіяльності ринку праці та забезпечити соціальну мобільність молодих людей потрібно:

- удосконалити роботу центру зайнятості, запровадити єдині прозорі правила про надавання послуг суспільству на ринку праці, поліпшити їх якість задля європейської стандартизації;
- сформувати налагоджену та доступну інформаційну систему про стан ринку праці, попит та пропозицію робочої сили та умови працевлаштування;
- сформувати розгорнуту систему, що становлять методично-організаційні заходи (молодіжні комітети, кадрові агентства, бізнес—інкубатори, консультаційні центри та ін.), у межах яких проводять роботу з молодими людьми щодо ринку праці;
- розробити та реалізувати цільові програми, що спрямовані на соціальну мобільність молодих людей; удосконалити взаємодію та координацію роботи усіх суб'єктів, на які поширюється молодіжна політика на ринку праці задля того, щоб забезпечити повну та ефективну зайнятість молодих людей на регіональному рівні;
- вивчити позитивний досвід, пов'язаний із соціальною мобільністю молодих людей за кордоном та в інших регіонах нашої держави та запровадити його на території областей;

- запровадити наукові дослідження, спрямовані на їх соціальну мобільність та її прогресу в перспективі задля того, щоб підвищити якісний рівень наукового обґрунтування молодіжної політики;
- розробити довгострокову стратегію соціальної мобільності молодих людей, відповідних проектів та заходів;
- розробити пропозиції щодо того, як удосконалити чинне законодавство про соціальну мобільність молодих людей, орієнтуючись на міжнародні стандарти та враховуючи стратегічні потреби формування результативної системи зайнятості в межах України та її регіонів.

На регіональному рівні необхідно скоординувати дії служби зайнятості та управлінь освіти для перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників. Важливо заохочувати внутрішню мобільність молоді для здобуття освіти, забезпечивши інфраструктуру (гуртожитки, бібліотеки тощо) та міжрегіональний обмін. Також варто надавати житлові субсидії для молодих сімей і науковців. Розвиток транспортного сполучення в сільській місцевості сприятиме залученню молоді до роботи у містах і підвищенню зайнятості в селі.

Підсумовуючи усе вищесказане, можемо зробити висновок, що соціальну мобільність варто розглядати як сферу соціального життя, без якої є неможливим ні суспільний, ні економічний прогрес держав. Від доступності соціальної мобільності молодих людей (усіх, хто бажає брати участь у навчальному та робочому процесі та знаходять напрям, до якого можуть долучитися) продуктивної та з гідними умовами на погляд роботодавця та на погляд працівника рівень ефективності, що досягається трудовим потенціалом молоді, високий економічний розвиток. Державою через впливи інституційного характеру забезпечується здійснювання політики соціально–трудової сфери. Динаміка суспільної інфраструктури суттєво впливає на ринок праці. Найважливіша мета, що має державне регулювання, яке спрямоване на соціальну

мобільність, – забезпечити продуктивну і ефективну зайнятість молодих людей, що сприятиме високому рівневі залучення економічно–активної молоді до економічного процесу, дасть змогу ефективно використовувати його трудовий потенціал за сприятливих умов праці, що виявляється в стабільному підвищенні її результативності та забезпеченості суспільства.

2.4 Кадрове забезпечення державної політики у сфері соціальної мобільності молоді

На сьогодні в Україні існує потреба у впровадженні більш прагматичної та обґрунтованої державної політики у молодіжній сфері, що означає підготовку молоді як суспільно активних громадян, здатних до життя у само організованій громаді та суспільстві. Обмежені матеріальні ресурси держави, нерозвиненість інститутів громадянського суспільства, відсутність механізму залучення молоді і творчого запозичення позитивного зарубіжного досвіду та узгодження національної молодіжної політики з молодіжною політикою ЄС виступають одними з головних проблем забезпечення соціальної мобільності молоді. В таких умовах надзвичайно актуальним завданням державної молодіжної політики виступає розвиток кадрового забезпечення державної політики у цьому напрямку.

Під соціальною мобільністю розуміємо зміну людиною чи групою соціальної позиції в ієрархічній структурі суспільства. Освіта виступає важливим каналом соціальних переміщень індивідів (як правило висхідних) до більш складних видів праці, вищих доходів та статусу. Поряд з цим, освіта відіграє і певну роль у соціальній селекції, адже вона розділяє індивідів на потоки, в основі чого лежить індивідуальний рівень здібностей та культурні особливості

мікросередовища первинної соціалізації учня. Загальна середня школа дає індивідам неоднакову освіту, нерівний розвиток здібностей і навичок, що підтверджується, як правило, сертифікатами встановлених зразків і є умовою зайняття відповідних місць у системах поділу праці. Така диференціація вже програмує майбутній статус учнів і так само істотно впливає на різноманітність і мобільність суспільства.

На думку Ю. Годован, соціальна мобільність молоді в сьогоденних умовах виступає в Україні запорукою для майбутніх демократичних перетворень, створення комфортних умов для розвитку молодої особистості, формування громадської свідомості й залучення до важливих соціальних, політичних, економічних, культурних процесів, які мають місце відбуватись в суспільстві.

Вивчення вище наведених визначень, дозволяє, спираючись на вище перелічені трактування, подати власне бачення поняття соціальна мобільність молоді, як перехід такої групи населення, як молодь з однієї соціальної позиції в іншу зі зміною соціального статусу із певним соціальним механізмом, або під дією рушійних сил.

Соціальна мобільність молоді характеризується обсягом, інтенсивністю і напрямками найважливіших потоків руху, певним соціальним механізмом, рушійними силами, прямими наслідками для суспільства. Економісти розглядають трудову, професійну мобільність індивідів, враховуючи зміну кількості та якості робочих місць. Вони зосереджуються переважно на дослідженні економічних аспектів мобільності робочих місць, а відтак – на міграційній здатності працівників (наприклад, на витратах на їх перепідготовку і переміщення). Отже, мобільність індивідів вивчається економістами як чинник економічних процесів. Втім, соціологи ж зосереджують увагу на переміщеннях індивідів, їх шансах на кар'єру, а також на фактах її усвідомлення, на цілях і мотивах; економічні явища аналізуються як чинники формування трудової

мобільності. Соціальна мобільність як міждисциплінарне поняття, що виражається в професійному, кваліфікаційному, соціальному, галузевому, територіальному та інших переміщеннях індивідів, є своєрідною формою їх адаптації до нових технологічних і економічних умов функціонування.

Розглядаючи види соціальної мобільності молоді та їх відмінних рис, оскільки специфіка окремих видів вимагає застосувань специфічних механізмів державного регулювання [68].

Національна молодіжна стратегія до 2030 року (далі – Стратегія) є важливим документом як з наукової, так і з практичної точки зору. Цей документ має на меті визначити пріоритети та завдання, що повинні бути здійснені для розвитку молодіжної політики та покращення якості життя молоді в нашій країні.

З наукової точки зору, розробка та впровадження національної молодіжної стратегії є важливим інструментом для дослідження та аналізу соціальних, економічних і політичних проблем, з якими стикається молодь у суспільстві. Документ забезпечує можливість розробляти наукові рекомендації та пропозиції щодо покращення стану справ у молодіжному середовищі, а також підтримує розвиток наукових досліджень у галузі молодіжної політики. З практичної точки зору, Національна молодіжна стратегія до 2030 року є ключовим інструментом для формування національної політики у молодіжній сфері. Цей документ визначає стратегічні цілі та завдання, які повинні бути здійснені для забезпечення розвитку молодіжної сфери у нашій країні. Через використання цього документа можливе забезпечення цілеспрямованого розвитку молодіжної сфери, створення сприятливих умов для розвитку молодіжних організацій та ініціатив, а також забезпечення підтримки молодих людей у професійному й особистому розвитку. Національна молодіжна стратегія до 2030 року розроблялась із залученням широкого кола експертів, громад, громадських організацій, бізнесу, але, в першу

чергу, самих молодих людей і молодіжних організацій із усіх областей України [68].

Основна мета стратегії – створення можливостей для молоді, яка проживає в Україні, бути конкурентоспроможною, брати участь у житті суспільства, свідомо робити свій внесок у подальший його розвиток. У документі міститься сучасне бачення концептуальних засад молодіжної політики, запроваджено інноваційне визначення пріоритетів його реалізації, до яких належать такі: безпека, здоров'я, спроможність, інтегрованість. Визначення змісту кожного із пріоритетів наведено в табл. 2.2.

Таблиця 2.2.

Основні пріоритети Національної молодіжної стратегії до 2030 року

Назва пріоритету	Зміст пріоритету
Безпека	Підвищення безпечності середовища та посилення життєстійкості молоді
Здоров'я	Формування навичок здорового способу життя, розвиток і збереження фізичної культури, культури здорового харчування та психогігієни
Спроможність	Залучення молоді до участі у суспільному житті, підвищення її самостійності, конкурентоспроможності, формування у молоді громадянських компетентностей
Інтегрованість	Підвищення мобільності, соціальної та культурної інтеграції молоді в суспільне життя України та світу

Розробка автора.

Стратегія базується на таких принципах: цілісність – рішення повинні враховувати інтереси та потреби молоді; субсидіарність – держава допомагає, залишаючи молоді свободу дій; участь – рішення ухвалюються за участю молоді; доказовість – рішення базуються на об'єктивній інформації; інклюзивність – усуваються бар'єри для всіх груп молоді; рівність можливостей – незалежно від віку, статі чи походження. Реалізація Стратегії передбачає спільну діяльність органів влади, громадських організацій та молоді на всіх рівнях.

Передбачається, що реалізація Стратегії відбуватиметься за двома етапами

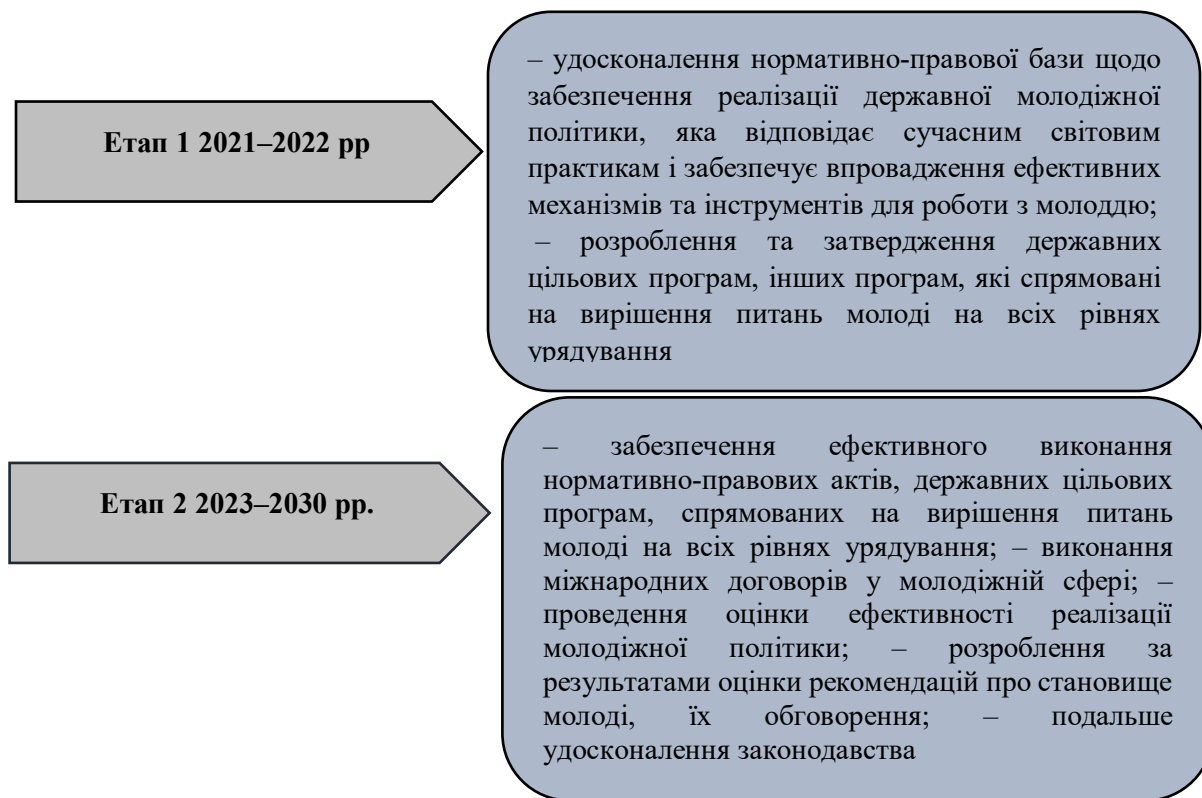

Рис. 2.5. Етапи реалізації Національної молодіжної стратегії до 2030 року.

Розробка автора.

Індикатори реалізації Стратегії:

- зростання народжуваності в Україні;
- зростання частки молоді, яка турбується про своє здоров'я та здійснює заходи щодо здорового способу життя;
- зменшення захворюваності серед молоді та зниження смертності;
- зниження рівня правопорушень та злочинності серед молоді;
- зростання індексу самостійності молоді, який ґрунтується на самозайнятості, участі в громадській та волонтерській діяльності;

- підвищення рівня реінтеграції молоді, яка проживає на тимчасово окупованих територіях України, а також з числа внутрішньо переміщених осіб до культурного, інформаційного, освітнього простору України;
- зростання частки молоді – членів громадських об'єднань;
- зростання частки молоді, яка бере участь у процесах ухвалення рішень на рівні територіальної громади, міста, району, області, держави;
- підвищення рівня участі молоді у неформальних видах навчання;
- зростання кількості молодіжних центрів та установ, що працюють з молоддю, у регіонах України;
- зростання частки молоді, що брала участь у волонтерській діяльності;
- зростання частки молоді, яка усвідомлює потребу в дотриманні Конституції та законів України, має нетерпимість до їх порушення, а також до проявів корупції, порушення академічної доброчесності, усвідомлено відмовляється від недоброчесної практики у своєму житті;
- підвищення рівня довіри молоді до державних інституцій;
- підвищення рівня престижності державної служби;
- зниження рівня безробіття молоді;
- підвищення рівня поінформованості суспільства про потреби молоді з числа осіб з інвалідністю та підвищення ступеня її інтеграції у суспільне життя;
- зменшення частки молоді, яка не працює, не навчається і не набуває професійних навичок.

Реалізація Стратегії допоможе молоді бути свідомою, відповідальною та економічно активною, мати високий рівень життєстійкості, самостійності і спроможності, бути інтегрованою в суспільне життя держави та адаптованою до викликів сучасного світу. Тобто молодь розвиватиме свою суб'єктність, а саме:

- зростатиме з турботою про фізичне і психічне здоров'я з дитинства;

- адекватно оцінюватиме загрози і реагуватиме на них, посилюватиме власну безпеку;
- формуватиме компетентності для безпечного та гідного життя, розвитку і самореалізації у швидкоплинному та мало передбачуваному світі;
- братиме участь у житті суспільства, територіальних громад, впливатиме на рішення, що стосуються її життя.

У період повномасштабної війни, розгляд молодіжного сегменту ринку праці України стає особливо актуальним. За цей період молоді люди знаходилися в унікальній ситуації, де військові дії, соціальні перетворення та економічні турбулентності надзвичайно впливали на їхню зайнятість та можливості на ринку праці. Відтак, дослідження молодіжного сегменту цього ринку стає важливим завданням для розуміння ситуації та пошуку шляхів подолання складнощів, що виникають.

В даному контексті, аналіз рівня безробіття серед молоді та їхніх практик зайнятості стає ключовим елементом визначення пріоритетів у розвитку соціальних та економічних політик. Дослідження молодіжного сегменту ринку праці у період війни надає можливість не лише оцінити стан справ на даний момент, а й спрогнозувати тенденції розвитку на майбутнє, що є критичним у контексті забезпечення стабільності та підтримки молодих громадян.

З метою відповіді на ці виклики, Дослідницька агенція “Info Sapiens” здійснила комплексне дослідження молодіжного сегменту ринку праці в Україні, результати якого мають вирішальне значення для розробки ефективних стратегій підтримки молодих працездатних громадян у складних умовах сучасної дійсності. У цьому контексті, аналіз показників безробіття та особливостей зайнятості молоді допоможе зрозуміти сутність проблеми та визначити шляхи її подолання, сприяючи створенню більш стабільного та справедливого ринку праці для молодого покоління.

На основі власних досліджень агенція визначила, що в серпні 2023 р. рівень безробіття в Україні становив 15,1 %. Це – найнижчий показник від початку повномасштабної війни, що свідчить про поступове відновлення ринку праці. За даними Державної служби зайнятості, станом на 1 серпня 2023 р. офіційний статус безробітного мали 112,3 тис. осіб. Вік 23,9 тис. (22 %) із них не перевищував 35 років, тобто частка безробітних серед молоді була суттєвою. Серед безробітних 1,8 тис. осіб (2 %) є випускниками освітніх закладів (вони раніше ніде не працювали). Більше ніж половина молодих людей, які мають роботу, працюють не за фахом, що, зокрема, підтверджує необхідність синхронізації потреб ринку праці та ринку освітніх послуг (табл. 2.3.).

Таблиця 2.3.

Чисельність безробітних молодого віку,
станом на 1 серпня 2021- 2023 р.

Категорія безробітних				
<i>Вікова група, років</i>	чоловіки <i>тис. осіб</i>	<i>% від загальної кількості безробітних чоловіків</i>	жінки <i>тис. осіб</i>	<i>% від загальної кількості безробітних жінок</i>
2021 рік				
15 - 24	6,1	4,9	11,2	5,7
25 - 29	10,4	8,4	17,4	8,8
30 - 34	14,7	11,8	26,2	13,3
2022 рік				
15 - 24	5,2	4,7	10,2	5,5
25 - 29	8,2	7,4	15,3	8,4
30 - 34	12,7	11,4	22,8	12,3
2023 рік				
15 - 24	1,3	4,2	4,4	5,4
25 - 29	1,6	5,1	5,8	7,2

Розробка автора.

Варто зазначити, що число офіційно зареєстрованих безробітних молодого віку в період війни зменшилось унаслідок зняття з обліку тих, хто мігрував за кордон. Це переважно жінки (78 %), вік більшості з них (80 %)–18–40 років,

тобто найбільш продуктивний. Водночас наведена статистика повною мірою не відображає ситуації в країні, адже не містить даних про осіб, які перебувають на тимчасово окупованих територіях. Крім того, частина безробітного населення не реєструвалася в службах зайнятості. Також спостерігається скорочення кількості безробітних чоловіків у віці до 35 років, що, з одного боку, пояснюється мобілізацією їх до лав ЗСУ, з іншого – небажанням бути мобілізованими, через що вони не прагнуть ставати на облік до служби зайнятості.

Молодь під час пошуку роботи стикається з характерними переважно для цієї вікової категорії перепонами, як-от: відсутність досвіду й навичок професійної адаптації, соціальна незрілість і незахищеність, невідповідність першого робочого місця рівню та якості отриманих професійних знань, високі вимоги роботодавців до професійних компетенцій та невідповідність запитів перших реальним професійним обов'язкам тощо. Усе це суттєво посилює напруженість на ринку праці серед молодіжного сегмента. Молодь, з одного боку, є відкритим, активним, цілеспрямованим, прогресивним ресурсом, швидко вчиться, більшою мірою соціально мобільна, здатна до професійного зростання та здійснення трудової діяльності протягом тривалішого часового періоду. Однак, з іншого боку, відсутність практичних навичок та професійного досвіду знижує конкурентоспроможність молоді на ринку праці. Криза в економіці, пов'язана з воєнними діями на території України, різко звузила для молодих людей перспективи на ринку праці.

Значна кількість безробітних вікової групи 15–24 років підкреслює, що складність і тривалість переходу від навчання до стабільної та задовільної роботи залишається суттєвою проблемою. Саме молодь цього віку перебуває в зоні постійного ризику соціального відчуження.

Адже молодь є однією із найважливіших домінант у складі стратегічних ресурсів держави, що визначає орієнтири соціально–економічної сфери,

масштаби й темпи науково–технічного прогресу, впливає на суспільний розвиток та якість життя.

В умовах підвищеної турбулентності на ринку праці проблеми, пов'язані з пошуком якісних робочих місць, ускладнюються, що, безумовно, впливає на настрої та очікування пошукачів. Дослідження, проведене лабораторією “Rating Lab” серед молоді віком 15–30 років у серпні 2023 р., свідчить, що значна частка опитаних в Україні віддають перевагу самозайнятості та власному бізнесу (73 %). І лише 19 % респондентів хочуть бути найманими працівниками. Найбільше до самостійності схильні молоді люди, які працюють або навчаються (75 % тих, хто працює, та студентів); меншою мірою – непрацюючі (61 % безробітної молоді).

Висока частка молоді, яка бажає бути самозайнятою, пояснюється потребою в достатній трудовій мобільності робочої сили та гнучкому ринку праці, а також поширенням тренду самозайнятості в українському суспільстві. Прагнення молодих людей до самозайнятості також може бути спричинене їхнім бажанням самостійно і вільно приймати рішення та більшою готовністю до ризику. При цьому міська молодь дещо менше висловлює прагнення до самозайнятості, ніж сільська, що, ймовірно, пов'язане із ширшими можливостями, які існують у місті для пошуку добре оплачуваної роботи. При цьому бажання бути найманим працівником збільшується з підвищенням віку опитаних.

Для значної частки тих, хто під час опитування висловив бажання бути найманим працівником, найважливішим є регулярний стабільний дохід (64 %), що пояснюється довготривалою відсутністю стабільності в суспільстві. Надання переваги найманій праці зумовлено кількома причинами. Це, зокрема, невпевненість у достатності ресурсів для роботи на себе (42 %), потреба працювати в режимі фіксованого часу (38 %), недостатність умінь/знань/освіти

для відкриття власної справи (36 %) та прагнення мати гарантію зайнятості (31 %).

Трудові доходи є найбільш дієвим інструментом активізації людського фактору та використання трудового потенціалу, мотиватором розвитку та потужним стимулом підвищення продуктивності праці. Пропонований роботодавцями рівень оплати праці в нашій країні не завжди відповідає очікуванням сучасної молоді, унаслідок чого остання на пошук роботи витрачає набагато більше часу, ніж представники старшої вікової категорії. Крім того, низька ціна робочої сили призводить до того, що значна кількість достатньо освічених і кваліфікованих осіб, з числа молоді включно, перебуває у скрутному фінансовому становищі. Дослідження групи “Gradus” свідчить, що в складних умовах воєнного протистояння понад 50 % респондентів з—поміж молодіжної аудиторії вважають недостатнім рівень свого доходу, а майже 30 % опитаних — категорично недостатнім. Така ситуація зумовлює підвищення рівня соціально—економічних ризиків у сфері праці, серед яких:

- нездатність домогосподарств забезпечити гідний рівень життя;
- зубожіння; зниження трудової мотивації молодих працівників;
- відсутність у більшості з них умов для самореалізації;
- посилення соціальної напруженості в суспільстві.

Статистика Державної служби зайнятості підтверджує, що однією з основних проблем вітчизняного ринку праці є професійно—кваліфікаційний дисбаланс, який поглиблюється в період війни та під впливом структурних трансформацій в економіці, прискорення технічних і технологічних змін. В окремих професійних сферах зберігається критично низька кількість вакансій, в інших — значне навантаження кількості безробітних на вакансію. Саме це суттєвою мірою перешкоджає забезпечувати продуктивну зайнятість, стає на заваді ефективній реалізації трудового потенціалу.

Згідно з дослідженням “Rating Lab”, переважна частка української молоді націлена організовувати бізнес у сфері торгівлі, інформаційних технологій або онлайн–комерції. Також актуальними є сфери культури та дизайну, туризму. Лише 7 % опитаних висловили бажання здійснювати свою діяльність у виробничій сфері. Не такими цікавими для сучасної молоді є освіта, наукові дослідження, інженерія, які в Україні не виглядають прибутковими і в основному здійснюються в некомерційний спосіб за рахунок вельми обмеженого фінансування державою.

Ураховуючи вирішальну роль освітньої галузі, сфери наукових розробок та їх реалізації в забезпеченні економічного розвитку, який базується на досягненнях науково–технічного прогресу та інноваційних методів господарювання, інтелектуалізації людського капіталу, розвитку передових новітніх технологій і наукоємних галузей, надання пріоритету виробництву знань, актуалізуються завдання підняття престижу наукової діяльності та формування політики щодо залучення активної й талановитої молоді в цю сферу. Вирішення цього завдання дозволить перетворити вітчизняну наукову сферу на потужний локомотив позитивних змін в економіці, насамперед сприятиме розвитку вітчизняної високотехнологічної промисловості, поліпшенню інвестиційного клімату та прогресивним структурним перетворенням [68].

Для держави залучення молоді до трудової активності є стратегічною інвестицією в суспільний розвиток. Тому реалізація активної політики щодо молодіжної зайнятості в період повномасштабної війни та повоєнного відновлення із застосуванням прозорих та ефективних механізмів стимулювання роботодавців до працевлаштування молоді, мотивація молодих людей до трудової активності та подолання стереотипних уявлень роботодавців про їхній низький професіоналізм мають стати пріоритетами державної політики в цій сфері у найближчій перспективі.

На думку М. Реутової регулювання соціальної мобільності молоді – це вплив на даний процес соціальних інститутів і організацій, мета якого – створення умов для вертикальної висхідної (і добровільної горизонтальної) мобільності молодих людей в різних сферах життєдіяльності суспільства, з одного боку, і нейтралізація умов, що ведуть до низхідної мобільності, з іншого [79].

Необхідним для держави є обов’язкове стимулювання становлення молоді на кожному з етапів розвитку та формування такої політики із залученням нормативно–правової бази, яка буде ефективною. Це стосується і освітнього аспекту соціальної мобільності молоді. Стимули у вигляді грантів, стипендій допомагають молоді обрати найкращий заклад для отримання вищої освіти.

Розвиток системи платної освіти, поширення мережі недержавних освітніх закладів створили, з одного боку, широкі можливості для освітньої мобільності молоді. З іншого боку, ряд умов обмежує переміщення молодих людей як вгору системи освіти, так і в горизонтальному напрямку. До них відносяться: комерціалізація освіти, проблеми з житлом при навчанні в іншому місті, різноманітність стандартів і програм навчання, які використовуються в різних школах, коледжах і вузах країни, неоднаковий рівень знань, який отримує молодь у великих і малих містах, містах та в сільській місцевості та інші.

Помітного розвитку набули міграційні процеси, як особлива форма соціальної мобільності, що поєднується з територіальним переміщенням молоді, як всередині країни (з сіл у міста), так і зовнішня (за межі країни). Помолодшання української еміграції частково пов’язане з процесом об’єднання сімей, коли діти, що завершили навчання в Україні, приєднувалися до своїх батьків, які вже тривалий час перебували за кордоном. Утім, основною причиною зростання молодіжної міграції є стрімке збільшення чисельності громадян, які виїжджають за кордон з метою навчання.

Однією з основних цілей та завдань державної кадрової політики є реалізація державної кадрової політики, спрямована на досягнення високого рівня розвитку людського потенціалу держави, задоволення очікувань населення щодо професійної самореалізації та гідної оплати праці в соціальному аспекті.

Для забезпечення підготовки працівників, які працюють з молоддю, із залученням державних службовців молодіжної сфери та представників громадських організацій існує програма “Молодіжний працівник”, реалізація якої визначена одним із пріоритетних завдань Державної цільової соціальної програми “Молодь України” на 2021–2025 рр. З метою ефективної реалізації програми на національному та регіональному рівнях затверджено наказ Міністерства молоді та спорту України від 19.09.2018 № 4224 “Про затвердження Порядку реалізації програми “Молодіжний працівник”.

Протягом 2021–2023 років в рамках програми було проведено 45 регіональних базових тренінгів програми, в яких взяли участь понад 700 молодих людей; 5 тренінгів для тренерів програми, у яких взяли участь майже 100 учасників; 7 спеціалізованих тренінгів, в яких взяли участь більше 120 молодих людей. Загалом, за результатами реалізації програми “Молодіжний працівник” протягом 2014–2018 років було підготовлено понад 1500 випускників, які стали фахівцями у сфері молодіжної роботи.

З метою здійснення профорієнтаційної роботи серед молоді був започаткований проєкт “Карта професій” Центром “Розвиток КСВ” за участю Міністерства молоді та спорту України та Міністерства освіти і науки України. У рамках цього проєкту було розроблено 4 посібники про професії у різних сферах: “ІТ сфера”, “Банківська сфера”, “Аграрна сфера” та “Юридична сфера”.

Нині в Україні на національному рівні втілено три моделі організації стажування молодих громадян в органах влади, а саме:

- під адмініструванням громадської організації;

- під адмініструванням Міністерства молоді та спорту;
- під адмініструванням іншого міністерства.

При цьому усі ці моделі запроваджено в межах реалізації державної молодіжної політики [71, с. 72].

Суб'єктами, які взаємодіють із молоддю, залучають молодих людей до ухвалення рішень, а також формують активну життєву позицію молоді, є органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, консультативно–дорадчі органи, інститути громадянського суспільства, установи та заклади молодіжної інфраструктури [71, с. 84].

Таблиця 2.4.

Суб'єкти кадрового забезпечення участі молоді та взаємодії з молоддю в межах державної молодіжної політики

	Місцевий рівень	Регіональний рівень	Національний рівень
Органи влади	місцеві органи виконавчої влади; органи місцевого самоврядування	місцеві органи виконавчої влади; органи місцевого самоврядування	орган законодавчої влади (Верховна Рада України); центральні органи виконавчої влади; органи місцевого самоврядування
Молодіжне представництво	молодіжні консультативно-дорадчі органи		
Інститути громадянського суспільства	громадські об'єднання, що здійснюють діяльність у сфері молодіжної політики (громадські організації, асоціації, спілки, товариства; молодіжні політичні громадські організації тощо); органи учнівського та студентського самоврядування		
Молодіжна інфраструктура	молодіжні центри		

Розробка автора за [145, с. 85]

Найбільш дієвим інструментом соціалізації молодого покоління є молодіжні організації. Статистичні дані останніх років демонструють зростання кількості молодіжних організацій та організацій, що працюють із молоддю [145, с. 90].

Отже, соціальна мобільність молоді в Україні зумовлена рядом причин, серед яких:

- кризові явища в економіці, різкі валютні коливання змушують молодь до соціальної мобільності та пошуку кращого рівня життя;
- невідповідність здобутого рівня освіти молоді потребам державного замовлення у кадрах, і як наслідок – масове безробіття;
- рух у висхідному напрямку значно нижче, за рух у спадному напрямку, що свідчить про зубожіння населення;
- самозайнятість є фактором, що спричинює соціальну мобільність без професійної перекваліфікації, проте вона не завжди є ефективною;
- різні категорії населення України обирають стратегії виживання, в той час як молодь прагне до успіху в пошуках кращого життя.

Серйозними викликами, обумовленими міграційними процесами для України є:

- наростання масштабів міграції за кордон, передусім трудової;
- активізація участі молоді, в тому числі фахівців у трудовій міграції;
- збільшення частки мігрантів, які працюють за кордоном без належних дозволів, перебування у нерегульованому правовому становищі;
- трансформація частини тимчасової трудової міграції на постійну [88].

Шляхом ефективного державного управління соціальної мобільності молоді уряду країни необхідно вирішити такі першочергові завдання:

- вирішити проблему дефіциту робочої сили шляхом зміцнення та розвитку ринку праці в Україні;
- попередити небажану плинність кадрів та відтік кадрів за кордон шляхом підвищення зайнятості населення;
- збільшити рівень доходів від трудової діяльності;
- забезпечення належного освітнього рівня молоді із стимулюванням до навчання у ЗВО країни;

- удосконалити нормативно–правову базу із забезпечення захисту прав та інтересів молоді, зафіксованих у чинному законодавстві державного і регіонального рівнів, а також прийняття нових законодавчих актів або доповнень до вже діючих.

- ефективне використання та здійснення моніторингу реалізації стратегічних напрямів соціальної мобільності;

- кадрові перестановки при реорганізаціях та інноваційній діяльності.

Проведене дослідження дає змогу зробити висновок про активний розвиток державної політики у сфері забезпечення соціальної мобільності молоді. Державна політика спрямована на поступове збільшення та розвиток кадрового забезпечення, що проявляється у збільшенні працівників, що працюють з молоддю у різних напрямках та сферах діяльності. Як наслідок, відбувається активізація участі молоді у різних сферах життя суспільства. Сьогодення України вказує на те, що частка молодого населення в Україні доволі велика, проте кількість населення в Україні щороку зменшується, і ці події прямо впливають на державну політику щодо забезпечення соціальної мобільності молоді. Протягом останніх трьох років кількість осіб, які мали статус безробітного зменшилася. Також зменшилася кількість молоді, яка проходила професійне навчання, кількість молоді, яка брала участь у громадських та інших роботах тимчасового характеру, а також кількість безробітних, охоплених профорієнтаційними послугами. В розрізі регіонів України найбільша кількість молоді, яка мала статус безробітного на кінець 2023 року припадає на Дніпропетровську, Запорізьку, Харківську, а також на Сумську області. Найменша кількість молоді, яка отримала роботу припадає на Чернівецьку, Закарпатську а також Тернопільську області. Протягом останніх трьох років спостерігається зростання кількості молоді, працевлаштованої за кордоном. Розглядаючи структуру молоді, працевлаштованої за кордоном, можна дійти висновку, що до моменту їх виїзду

з країни переважно вони були робітниками з обслуговування, експлуатації та контролювання за роботою технологічного устаткування, складання устаткування та машин та фахівцями.

Висновки до другого розділу

1. Соціальна мобільність молодих українців в умовах сьогодення слід розглядати як ключовий чинник майбутньої демократичної трансформації, формування сприятливих передумов для розвитку потенціалу молодого індивіда, встановлення в ньому позиції свідомого громадянина та залучення його до важливих соціальних, політичних, економічних та культурних процесів у суспільстві. Для забезпечення цього вирішального аспекту розробляється та вдосконалюється нормативно-правова база, яка регулює соціальну мобільність молодого покоління. Наразі одним із основних документів, що регулює впровадження проектів міжнародного партнерства Євросоюзу "Еразмус+", є Керівництво до програми "Еразмус+", яке враховує наявність грантової, партнерської та міжінституційної угод, інших матеріалів проекту, а також законодавчу систему Євросоюзу та всіх держав-бенефіціарів, що виступають в ролі виконавців чи співвиконавців.

2. У забезпеченні соціальної мобільності молоді важливу роль відіграють органи державного управління, які мають ефективні інструменти для координації дій між урядом та соціальною мобільністю молоді з метою регулювання процесів у різних сферах суспільства. Органи виконавчої влади, відповідальні за формування та реалізацію державної політики у сфері зовнішньої трудової міграції, забезпечують Кабінет Міністрів України, центральні органи виконавчої влади, а також місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування. Реалізація державної політики забезпечення соціальної

мобільності є ефективним інструментом розвитку молоді та її соціальної мобільності, що сприяє зростанню активності та участі молоді в житті країни та регіону. У подальшому слід розробити механізми державного регулювання соціальної мобільності різних статусних груп молоді та створити математичну модель для оцінки ефективності такого регулювання для різних вікових груп.

3. Інституційне забезпечення соціальної мобільності молоді формує система органів державної влади на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях, які реалізують свої рішення з використанням методів, що належать до їхніх компетенцій. У цьому контексті державні структури виступають передовими управлінськими суб'єктами в інституційному забезпеченні державної молодіжної політики.

4. Однією з ключових мет цього державного регулювання є забезпечення продуктивної та ефективної зайнятості молодих людей, що сприятиме їхньому високому рівню залучення до економічного процесу та ефективному використанню трудового потенціалу за сприятливих умов праці. Такий підхід сприяє стабільному підвищенню результативності та розвитку суспільства. Державна політика спрямована на поступове збільшення та розвиток кадрового забезпечення, що виражається у збільшенні кількості працівників, що працюють з молоддю у різних напрямках та сферах діяльності. Як наслідок, спостерігається активізація участі молоді у різних сферах життя суспільства.

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ МОБІЛЬНОСТІ МОЛОДІ В УКРАЇНІ

3.1 Удосконалення нормативно-правового та організаційного механізмів державного управління у сфері соціальної мобільності молоді

Необхідність удосконалення нормативно–правового та організаційного забезпечення механізмів державної політики щодо соціальної мобільності молоді зумовлена не лише прогалинами та недоліками молодіжної політики, а й соціальної та економічної сфери загалом. Ми не говоримо про те, що існування молодіжної політики приносить якісь немислимі вигоди, але відсутність такої політики, або ж існування її лише в документах, спричиняє колосальні втрати і в сьогоденнішньому житті держави і в майбутньому.

Вважається, що стратегія розвитку державної молодіжної політики має бути головним елементом стратегії розвитку держави. Вона має виражати бачення статусу і ролі молоді в соціальному, економічному і політичному житті країни. Молодіжна політика крос–секторальна, вона не може бути автономною, відділеною від інших сфер.

Узагальнено, негативні аспекти соціальної мобільності молоді в Україні можна пояснити трьома факторами:

- високий рівень молодіжного безробіття, використання трудового ресурсу молоді переважно у неперспективних сферах праці, незважаючи на те, що більшість молоді має кращу освіту, володіє інформаційними ресурсами і сучасними технологіями більше, ніж будь–яке попереднє покоління;
- молодь і молодіжні ініціативи не мають достатньої довіри в органах влади, незважаючи на те, що деяка частина молодих людей (завдяки виборам,

відповідній освітній підготовці) залучена у сферу державного управління. Розчаровані практикою молоді фахівці залишають сферу держуправління, іноді й країну, яку мріяли змінити, реформувати, підняти на вищий суспільно–економічний рівень;

– молодь найменше впливає на політику, яка спрямована саме на неї чи стосується її. Молодь виключається з політики саме через вік, який асоціюється з відсутністю досвіду, і їй доводиться боротися, щоб заперечити такі стереотипи. Нерівноправність за віком практично в усіх сферах життя – це той суспільний виклик, який потребує найшвидшого урегулювання. Молодь визначає майбутнє країни і, водночас, не має реального “права голосу” в реалізації цього майбутнього.

В Україні молодіжні проблеми ще не отримали того пріоритету, на який вони заслуговують, хоча частка молоді (14-35 років) в країні, за офіційними даними Державної служби статистики, станом на 1 січня 2022 року в Україні, складало 24,3% від загальної чисельності постійного населення України. Порівняно з 2021 роком чисельність молоді в Україні зменшилася на 293,6 тис. осіб (2,9%) [77].

За даними МОН станом на 1 січня 2021 року, майже 60% української молоді отримує вищу освіту. Але такі показники аж ніяк не свідчать про якість навчання і задоволеність самої молоді рівнем своєї освіти. Також, попри отримання вищої освіти, це не гарантує отримання роботи.

Переважна більшість (43%) молодих людей переконані, що освіта та навчальні заклади в Україні не відповідають потребам сучасного ринку праці. Українці вважають, що вітчизняна освіта дає диплом, але не дає знань і навичок, необхідних для майбутньої роботи. Проблеми, що зумовлюють незадоволеність освітою в Україні: перевантаженість освітніх програм предметами, які не пов’язані зі спеціальністю, відсутність реальної практики, старі методи навчання,

відсутність інноваційних освітніх технологій, а також – корупція [144, с. 75]. Якщо корупція на етапі вступу до вишу подолана завдяки ЗНО, то під час навчання вона процвітає – 62% студентів не заперечують її існування.

Звичайно велике значення молодь надає спеціальним знанням та досвіду (83%), але саме з цим велика проблема: недосвідчених не беруть на хорошу роботу, а малокваліфікована праця набуттю досвіду не сприяє. До прикладу, практика майбутніх менеджерів у торговельних закладах – це фасування і зважування товарів. Кожна п'ята молода людина працює на роботі, яка вимагає меншого рівня освіти, ніж вона має. Хоча в кінцевому результаті 56% молодих українців задоволені своєю роботою, лише 5% незадоволені, 22% – не визначилися. Половина молодих фахівців працює за спеціальністю або за суміжними спеціальностями, 37% – не працюють [144, с. 80].

Ще одна важлива проблема сучасної України – еміграція, яка переважно стосується саме молодого покоління. Основні причини банальні – економічний добробут, бажання професійно розвиватися, відчувати себе соціально захищеним.

Еміграцію, включно з трудовою міграцією, аж ніяк не можна оцінювати позитивно, незважаючи на всю радість від отриманого безвізу. Вона зумовлює вибуття населення, причому активного трудового віку, а також “втрату розумів” – ті молоді люди, що могли б скласти квіт нації (фахівці ІТ, проектанти) покидають політично та економічно нестабільну Україну. В результаті ми маємо зниження рівня безробіття, збільшення доходів домогосподарств і, водночас, зменшення чисельності активного/перспективного населення. Безвіз з ЄС розрахований на туристів, але він дає можливість бажаним вибрати країну для проживання, знайти роботу. Зростають темпи трудової еміграції. Так, лише у Польщу трудова міграція українців на 1 січня 2022 року зросла близько 60% з дійсною посвідкою на проживання у віці від 18 до 40 років. Діти та підлітки до

18 років становлять приблизно 12%, а люди старше 40 років – приблизно 28%. Чоловіків трохи більше, ніж жінок – 54% проти 46% [144, с. 85].

Складні соціально–економічні умови, нестабільна політична атмосфера в країні зумовлюють бажання багатьох молодих людей реалізуватися за кордоном. 25% молодих людей висловлюють бажання емігрувати, і кожен п'ятий хоче залишитися там назавжди (близько 5% від усієї молоді) [144, с. 86]. Основний мотив переїзду до іншої країни – підвищення рівня життя; ті молоді люди, які хочуть емігрувати говорять, що їм неважливо, в якій країні жити, важливо – заробляти стільки грошей, щоб цілком задовольняти свої бажання. Вважаємо, всі люди хочуть жити в країні, де кожен громадянин має підтримку від держави, де рівень життя високий, а рівень злочинності незначний. Україна дуже далека від такого ідеалу.

Молодь в нашій країні не відчуває зацікавленості до себе з боку влади – як у спеціалістах, як у майбутньому країни. Щоб дійсно у нашої країни було майбутнє, молодь має стати об'єктом дієвої молодіжної політики і водночас – її повноцінним суб'єктом (рис. 3.1). Молодь має отримати реальні можливості, щоб вирішувати свої проблеми, впливати на молодіжну політику і дотичні політичні сфери, зокрема освіти та працевлаштування.

Вже давно необхідно прийняти закони “Про молодь”, який замінить морально застарілий закон “Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні” 1993 року. Цей закон, окрім мети і завдань молодіжної політики України, її основних принципів, має визначати організаційні та правові основи діяльності молодіжних громадських, волонтерських та інших організацій, а також засади участі молоді в реалізації такої політики, механізми державної підтримки участі молоді в політичному, економічному житті держави, інфраструктурні аспекти та фінансування молодіжної політики (рис. 3.1.).

Молодіжні структури, діяльність яких має бути унормовано в головному законі про молодь:

- молодіжні громадські організації, волонтерські організації;
- національні та місцеві молодіжні ради, за посередництва яких молодь приймає участь у формуванні молодіжної політики;
- молодіжні центри, центри інформаційної підтримки молоді.

Посадивши дітей за шкільну парту на 12 років, держава аж ніяк не сприяє розвитку самостійності і правосвідомості молодих людей. Навпаки, виховує маргінальне, соціально пасивне, і в деякій мірі споживацьке покоління, людей які звикли до утриманства та опіки. Проблема майбутньої соціальної мобільності молоді закладається вже в середній школі, де учні отримують величезну кількість інформації, яку потім не можуть використати у трудовому житті.

Вважаємо в цьому плані реформа освіти має бути спрямована не на продовження навчання у середній школі, а на спеціальну професійну освіту. Базова середня освіта може бути обмежена 7–8 річною школою. Далі має йти обов'язкове профільне навчання 4–3 роки. Причому, не просто гуманітарне чи природниче, а більш різноманітне за спеціалізацією. Можливе виділення технічного, економічного, мистецького тощо напрямків. Причому учням має надаватися можливість змінити освітній напрямок, наприклад, після першого року навчання. Зауважимо, що така освіта має бути обов'язковою і безкоштовною. Отже, має бути розроблений новий закон “Про освіту” і загалом середня освіта реформуватися не в напрямку продовження терміну навчання в школі, а в напрямку здобування професійної освіти. Реформування потребує також вища освіта, в першу чергу, реформи мають бути спрямовані на якість навчального процесу, оновлення/зміну програм відповідно до запитів суспільства, навчальну практику. Не самі лише теоретичні знання, а саме набуття практичних навичок, практичного досвіду має стати основним завданням ЗВО.

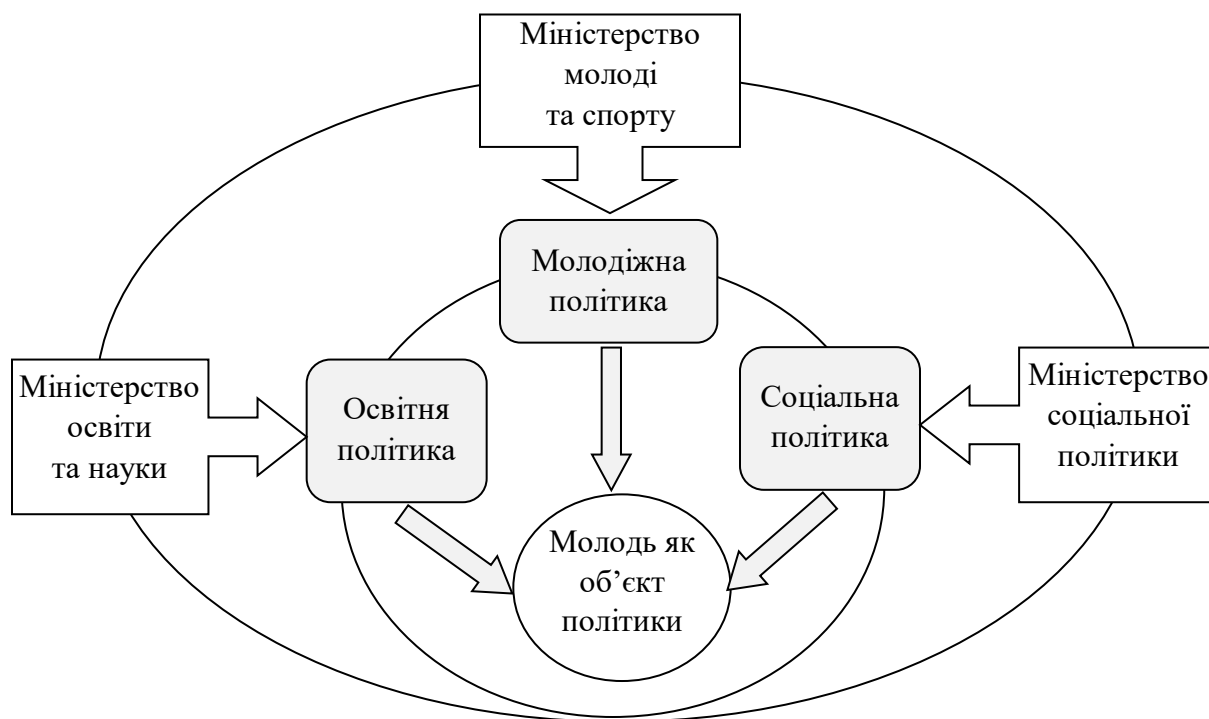

Рис. 3.1. Молодь як об'єкт та суб'єкт державної політики, яка впливає на її соціальну мобільність. *Розробка автора*

У Законі України “Про освіту” (2017) одним з головних принципів освітньої діяльності визначено сприяння навчанню впродовж життя (ст. 6), указано, що освіта дорослих є складовою освіти впродовж життя, яка спрямована на реалізацію права кожної повнолітньої особи на безперервне навчання з урахуванням її особистісних потреб, пріоритетів суспільного розвитку та потреб економіки (ст. 18). Концепція нової української школи, ухвалена рішенням колегії Міністерства освіти і науки (2019), проголошує формування у підростаючого покоління компетентності навчатися впродовж життя [56]. Майже десять років тому було розроблено Концепцію освіти дорослих (Л. Лук'янова), яка вимагає наразі оновлення і затвердження [57].

На думку більшості молодих людей, отримувати другу вищу освіти немає потреби. Отже, в Україні має бути створена система позаформальної освіти, яка

надаватиме можливість молодим людям отримати необхідні знання і дозволить гідно конкурувати на ринку праці. Позаформальна освіта може і має відрізнятись в регіональному вимірі, оскільки кожен регіон такої територіально великої держави як Україна має свої економічні, соціальні, географічні переваги та перспективи. Відповідно, в кожному регіоні мають бути діагностовані трудові і фахові потреби, визначені загрози і перспективи для молодих людей. Обов'язком держави є забезпечення зв'язку між навчанням і потребами ринку праці, підготовка молоді до життя у світі, який інтенсивно змінюється. Професійна освіта має відповідати вимогам ринку, взаємодіяти з системою консалтингу щодо вибору освіти і професії. Позаформальна освіта і віддалене навчання лежать у правовому полі системи освіти, вирішальна роль тут належить Міністерству освіти та науки.

Актуальним є також прийняття нормативно–правового акту щодо молодіжного підприємництва. Молодіжне підприємництво можна визначити як господарську діяльність, яку здійснює особа віком 18-35 років, самостійно, на власний розсуд і власний ризик з метою отримання прибутку. Але зважаючи на відсутність у молодих людей необхідного трудового та життєвого досвіду, необхідних фінансів, держава має сприяти молодим підприємцям у започаткуванні бізнесу. Наприклад, розробити механізм кредитування власної справи саме молодим особам, механізм звільнення від оподаткування «молодого бізнесу», механізм гарантування додаткового захисту в перші роки становлення і розвитку. Таким чином, підприємницька ініціатива молоді потребує законодавчого врегулювання.

Ще один важливий аспект: щоб молодь була дійсно суб'єктом молодіжної політики, потрібно якомога раніше залучати її до управління державою. За підсумками соціологічних досліджень, в останніх виборах президента прийняло участь близько 70% молоді, у виборах у Верховну Раду менше 50% молодих

людей. Зважаючи, що в групу молоді входять особи віком до 35 років і частка молоді в Україні становить трохи більше 30%, можемо оцінити низьку електоральну свідомість молодих людей. Політична пасивність молоді має різні причини, але дослідники вказують, що чим раніше молода людина починає голосувати, тим вірогідніше вона буде приймати участь у голосуванні в майбутньому. Отже, доцільно знизити вік голосування на 1 або й 2 роки. У 16–17 років, коли підлітки ще не настільки переймаються власним матеріальним забезпеченням, саме час залучати їх до політичної участі. Тому, вважаємо, варто внести відповідні зміни у закон “Про вибори Президента України”, “Про вибори народних депутатів України”, “Про місцеві вибори”.

Структура органів державного управління молодіжною політикою в Україні досить розгалужена, але їхні повноваження і відповідальність досить суперечливі (неоднозначні). Якщо розглядати органи влади найвищого рівня, то спостерігаємо таке: Верховна Рада України має Комітет з питань сім’ї, молодіжної політики, спорту та туризму, але повноваження у сфері молодіжної політики обмежені формуванням основних засад і нормативної бази (рис. 3.2).

Президент України має важливі повноваження, але спеціального органу реалізації цих повноважень немає. Кабінет Міністрів України теж має великі повноваження щодо реалізації молодіжної політики, але Міністерство молоді та спорту України має: один департамент молодіжної політики і три спортивні підрозділи – департамент олімпійського спорту, департамент фізичної культури та неолімпійських видів спорту, відділ інвестицій та розвитку спортивної інфраструктури.

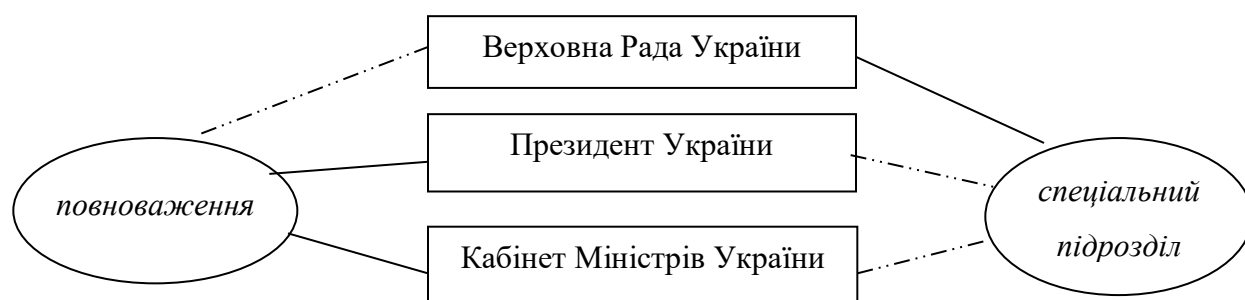

Рис. 3.2. Схема організаційного забезпечення реалізації молодіжної політики щодо соціальної мобільності на державному і місцевому рівні. *Розробка автора*

Місцеві державні адміністрації, незважаючи на наявність у структурі відповідних підрозділів (управління з питань молоді, спорту та туризму), самостійності (повноважень) у сфері державної молодіжної політики не мають. Органи місцевого самоврядування (їх виконавчі комітети) не мають ні повноважень, ні відповідного підрозділу в своїй структурі.

Отже, незважаючи на розгалужену структуру державного управління молодіжною сферою, її слід удосконалювати.

Отже, наслідки сучасної молодіжної політики будуть відчувати на собі усі – й громадяни середнього та похилого віку, і діти. Тому саме молоді люди вже зараз мають бути оточені особливим піклуванням; піклування має бути суспільним та публічним, воно має складати основу місцевої, регіональної і державної політики розвитку. Політика, яка має за мету підтримку та розвиток молодих людей, і є молодіжною політикою.

Верховна Рада України визначає, в тому числі, основні засади державної молодіжної політики, вона приймає закони, затверджує концепції розвитку. У Верховній Раді питання молодіжної політики знаходиться у віданні Комітету з питань сім'ї, молодіжної політики, спорту та туризму, який має підкомітети:

- з питань фізичної культури та спорту;
- з питань національно-патріотичного виховання дітей та молоді;
- з питань розвитку туризму, курортів та рекреаційної діяльності підкомітету;
- з питань оздоровлення та відпочинку дітей;

- з питань молодіжної політики, сім'ї та дитинства.

Комітет готує до прийняття Верховною Радою закони та інші нормативні акти.

Можливо, потребує виокремлення підкомітет з питань молодіжної політики або ж призначення нових членів підкомітету з питань молодіжної політики, сім'ї та дитинства. Хоча захист прав дітей та сім'ї є дуже важливим завданням, не менш, а то й більш пріоритетним має бути завдання визначення та реалізації молодіжних питань.

Повноваження Президента України виконуються за посередництва Адміністрації Президента. Вважаємо, що адміністрація має бути реорганізована, перетворена за зразком розвинутих держав, в офіс Президента, який стане домінантним органом, що впливає на всі сфери життя в Україні. Команда офісу Президента має складатися не з політиків/олігархів, а з науковців, інтелектуалів, які допомагатимуть президенту, визначатимуть і задаватимуть напрямок розвитку держави загалом і в кожній окремій сфері. Офіс президента України має бути прозорий в прямому і переносному смислах.

В офісі Президента має бути створений повноцінний підрозділ з питань молодіжної політики, із забезпечення розвитку молоді. Обов'язково членами цього підрозділу мають бути молоді аналітики, науковці, з прогресивними ідеями щодо курсу молодіжної політики, адже вирішувати проблеми молоді не можна без самої молоді.

Спеціальний відділ має забезпечувати виконання усіх повноважень Президента у сфері формування та реалізації молодіжної політики. Серед завдань відділу молодіжної політики можна виділити такі:

- аналіз та систематизація актуальних проблем молоді в країні;
- визначення перспектив молоді в країні, розвитку в найближчому майбутньому молодіжної сфери;

- розгляд пропозицій наукових та освітніх закладів, громадських організацій щодо вирішення проблем молодіжної сфери;
- формулювання концептуальних основ державної молодіжної політики;
- експертне дослідження законів України щодо молоді, обґрунтування й подання президенту висновків щодо їх доцільності / відповідності;
- участь у підготовці нормативно-правових актів щодо соціального розвитку молоді, захисту прав молоді в усіх сферах життя;
- сприяння економічній незалежності молодих людей завдяки підтримці «молодого бізнесу»;
- внесення пропозицій щодо вдосконалення законодавства з усіх питань молодіжної сфери;
- формулювання нової філософії діяльності органів влади у сфері молодіжної політики;
- надання обґрунтованих пропозицій щодо призначення на керівні посади посадовців органів виконавчої влади з питань молоді;
- фаховий контроль реалізації державної молодіжної політики.

Оскільки питання молодіжної політики включають досить широке коло галузей, найважливішою проблемою є узгодження, координація діяльності виконавчих органів влади, усіх Міністерств, які в тій чи іншій мірі впливають на молодіжну сферу. Освіта, економіка, працевлаштування, здоров'я – це ключові аспекти молодіжної політики, але вони організовані в окремих Міністерствах. Щоб координувати різні сфери молодіжної політики, можна:

- створити міжміністерський координаційний комітет;
- проводити міжміністерські круглі столи;
- створювати тимчасові робочі групи для вирішення специфічних молодіжних питань.

Ці механізми можна поєднувати, за необхідності змінювати відповідно до нагальних проблем. Державне регулювання соціальної мобільності передбачає вплив на цей процес державних інституцій з метою сприяння висхідній мобільності або іншій позитивній для молоді людини мобільності (територіальній, професійній), і водночас усунення умов, які можуть привести до низхідної мобільності. Наразі потребує удосконалення механізм координації молодіжної політики щодо соціальної мобільності на різних рівнях: загальнодержавному, регіональному і місцевому (*додаток О*).

Державне управління молодіжною сферою щодо соціальної мобільності молоді має забезпечити розробку інноваційних методів формальної та позаформальної освіти, створення закладів позаформальної освіти, щоб сприяти набуттю молодими людьми нових знань і навиків, стимулювати мобільність, зокрема, завдяки заохоченню молоді до генерування ідей, залученню її до прийняття рішень.

3.2 Розробка та реалізація заходів стимулювання соціальної мобільності молоді в сучасних реаліях

Вирішення завдання стимулювання соціальної мобільності молоді має важливе стратегічне значення, оскільки саме ця соціальна група визначатиме якість людського потенціалу країни в найближчому майбутньому. Необхідною умовою вивільнення потенціалу молоді є навчання і професійна підготовка на високому рівні, ефективна інтеграція на ринку праці, а також більша мобільність молодих осіб.

В сучасних умовах просуванню вверх по соціальних сходах сприяє освіта, робота, державна служба, політична і соціальна діяльність тощо. В економічно

розвинених країнах найнадійнішим чинником вважається хороша освіта. Саме освіта гарантує в майбутньому престижну і високооплачувану роботу. Наразі в Україні система освіти і організація освітнього процесу недостатньо гнучка і не дозволяє в повній мірі молодим людям стати позитивно мобільними. Щоб отримати хорошу освіту, оволодіти необхідною професією, проявити себе в економічній, політичній або інших сферах, потрібно багато працювати, проявляти наполегливість та ініціативу. Сучасне постіндустріальне суспільство є “відкритим”, воно дає великі можливості для соціальної мобільності людини. Головне – навчитися користуватися цими можливостями.

Наразі поширеною тенденцією є рух по горизонталі (горизонтальна соціальна мобільність). Він сприяє набуттю нового досвіду, підприємницькій активності, розширює власні горизонти молодих членів суспільства.

Молодий вік і вища освіта сприяють просторовій мобільності. Переважна більшість мобільних у цьому аспекті осіб – це саме молоді люди у віці 20–30 років. Ця вікова група краще володіє іноземними мовами, багато людей ще не має сімейних обов’язків. Важливий вплив на напрямок просторової мобільності має відстань між сьогодишнім і майбутнім місцем проживання, шанси знайти роботу, сума очікуваної заробітної плати. Більшій мобільності сприяє відкриття кордонів між країнами, а також відносна порівнянність систем освіти. Слід підтримувати цю тенденцію, даючи молодим людям більше можливостей для вдосконалення вмінь та знаходження роботи. Необхідне створення, організація та фінансування державних проєктів молодіжних обмінів (в т.ч. студентських) з метою набуття молодими людьми нових знань, умінь, досвіду, підвищення рівня кваліфікації.

Фактори зовнішнього середовища, які визначають необхідність мобільності: стрімка зміна соціально–економічної та соціокультурної ситуації, інноваційність всіх сфер життєдіяльності людини, глобалізація найважливіших

сфер виробництва, збільшення швидкості старіння знань, розширення інформаційних потоків, підвищення залежності особистого успіху в житті від освіти і професії, посилення залежності кар'єри від освіти, нестабільність на ринку праці, динаміка розвитку ринку професій, зміни статусу багатьох професій.

На даний час в Україні проблемами, що потребують вирішення, є:

- професійно–освітній дисбаланс (освітня сфера не встигає реагувати на запити ринку праці);
- недієві державні програми щодо зайнятості населення, в тому числі й молоді;
- відтік робочих кадрів з підприємств пріоритетних для України галузей економіки, що відбувається внаслідок низького рівня оплати праці;
- відтік молоді з сільських поселень внаслідок відсутності роботи;
- міграція за кордон кваліфікованої молоді, особливо ІТ–сфери;
- значний фіскальний та адміністративний тиск, якого зазнають малі та середні підприємства;

Можна виокремити ті, що стосуються соціальної мобільності. Це, зокрема:

- сприяння професійній орієнтації учнів 8–11 класів загальноосвітніх освітніх закладів;
- популяризація вивчення іноземних мов;
- налагодження співпраці роботодавців і освітніх закладів для формування освітніх програм; для стажування/проходження навчальної практики студентської та учнівської молоді;
- стимулювання роботодавців у наданні випускникам освітніх закладів першого робочого місця;
- забезпечення доступу до безперервної освіти;
- підвищення рівня конкурентоспроможності молоді;

- запровадження у освітніх закладах факультативних занять з організації власної справи та набуття підприємницьких навичок;
- сприяння підприємницькій діяльності молоді, визначення механізмів її підтримки;
- запровадження системи підтвердження результатів неформального навчання молоді; до роботи в органах державної влади та органах місцевого самоврядування;
- залучення молоді до формування та реалізації державної молодіжної політики;
- розширення міжнародного молодіжного співробітництва;
- сприяння інтеграції української молоді в європейське молодіжне співтовариство; розроблення молодіжних проєктів та укладення міжнародних договорів;
- сприяння навчанню талановитої молоді за кордоном.

Виокремимо ключові проблеми соціальної мобільності молоді і заходи їх вирішення.

Проблема невідповідності отриманих професій/спеціальностей потребам ринку праці.

З раннього віку освіта сприяє соціалізації, інтеграції і посиленню потенціалу особи. Вона також є засобом досягнення особистого самовираження, що сприяє соціальній мобільності.

В першу чергу слід вказати, що навіть шкільна освіта в Україні не відповідає сучасним соціально–економічним викликам. Старшокласники не мають елементарних навичок, необхідних для ефективного включення у суспільне/професійне життя.

Вирішення проблеми зв'язку освіти з ринком праці: тестування здібностей/схильностей у середній школі, первинна профорієнтація,

консультування перед вступом у середній професійний чи вищий навчальний заклад.

В Україні необхідна система професійної орієнтації школярів, державна підтримка, заохочення (призи, премії, переваги при вступі), стимулювання природничих і технічних напрямків середньої освіти (олімпіади, конкурси, гуртки технічної творчості). Стимулювання у вигляді грантів, стипендій допоможуть випускникам шкіл для отримання бажаної вищої освіти обрати найкращий ЗВО. Важливо посилити роль точних і гуманітарних наук в середній освіті. Знання іноземних мов, точних наук, інформаційних технологій створить комунікативний базис для подальшої мобільності, для входження у трудове життя.

Установи систем освіти і працевлаштування повинні узяти на себе відповідальність за забезпечення усіх молодих людей відповідним керівництвом, а також консультаціями для вибору відповідного освітнього шляху, що веде до професій, затребуваних на ринку праці, таким чином зменшуючи професійну невідповідність випускників учбових закладів вимогам ринку праці. Вони регулярно повинні збирати та поширювати інформацію про перспективи попиту на професії та кваліфікації.

Спеціальності у ЗВО мають відповідати внутрішньодержавному ринку праці. Вища освіта має зосередитися на тому, щоб не продукувати фахівців непотрібних/незатребуваних на ринку спеціальностей, а навчати тих фахівців, які зможуть реалізуватися у житті і сприяти розвитку економіки України.

Проблема якості вищої освіти. Освітні аспекти соціальної мобільності молоді.

Якість освіти пов'язана з удосконаленням технологій навчання, з можливістю розширення обміну інформацією, викладацькими кадрами,

оперативністю контактів. Ці аспекти сприяють успішному розвитку інтеграції вітчизняної освіти в загальносвітовий освітній простір.

За оцінками експертів до 2024 р. практично половина посад вимагатиме високої кваліфікації, здатності до швидкої адаптації та прийняття інновацій. І зараз усе більше посад вимагає *e*-знань та *e*-вмінь (електронних), а нестача високо кваліфікованих працівників в цій сфері гальмує розвиток економіки. Оскільки усе більше посад/професій вимагають високої кваліфікації, більше молодих людей повинна здобути вищу освіту. Для досягнення цих цілей потрібно використовувати різнобічні підходи, в першу чергу, основним завданням є модернізація шкільної та вищої освіти, забезпечення їх якості. Привабливість вищої освіти для випускників шкіл може підняти статус її високої якості.

Вирішення проблеми підвищення рівня якості вищої освіти: реформування системи навчання (більше практичних занять і знань), міжкраїнні обміни студентів, стажування, заохочення до участі в різних проєктах, гранти студентам, психологічні тренінги, тренінги з пошуку роботи. Також усе більше молодих людей має залучатися до сфери наукових досліджень. Необхідне посилення зв'язків між освітою, науковими дослідженнями й інноваціями (так званий трикутник знань).

Важливим аспектом, що впливає на соціальну мобільність молодої людини, є застосування іноземних мов та інформаційних технологій для отримання і продуктивного використання інформації. Постійна актуалізація рівня кваліфікації, знань і навичок ґрунтується на здатності використовувати різні незалежні інформаційні ресурси із застосуванням лінгвістичних, математичних і технічних компетенцій.

З метою удосконалення професійної і вищої освіти слід запровадити систему контролю її якості, що має включати такі принципи:

- освітні установи проводять регулярні самодослідження на основі системи контролю якості;
- зовнішні оцінки якості освіти проводять незалежні інститути. Оцінка виконується незалежними експертами з інших освітніх організацій і/або держав, з включенням до складу експертних груп представників широкої громадськості;
- результати оцінки якості освіти у закладі відкрито представляються і обговорюються;
- результати оцінки якості використовуються для удосконалення освітнього процесу.

З метою поліпшення якості освіти, задоволення потреб суспільства в освіті, слід розглядати і питання подальшого розвитку системи забезпечення вищої освіти. Необхідна безперервна освіта викладачів, для цього мають бути створені методичні об'єднання, що забезпечать потреби в актуалізації знань, як персоналу ЗВО, так і всієї системи освіти.

Необхідне також удосконалення системи управління освітніми установами. З цією метою потрібне скорочення кількості управлінських кадрів вищого рівня, надання більших повноважень підрозділам нижніх рівнів, збільшення автономності освітніх закладів, заохочення ініціативи та відповідальності окремих співробітників, удосконалення системи їх мотивації, якості роботи. Необхідна заміна безпосереднього контролю діяльності установи державною освітньою інспекцією на процедури самодослідження і зовнішніх незалежних експертних оцінок.

Вітчизняні навчальні заклади, з метою підготовки конкуренто–спроможних спеціалістів, мають налагоджувати і продовжувати співпрацю з зарубіжними університетами/коледжами, зокрема, для використання досвіду науковців і викладачів, реалізації міжнародних освітніх проєктів, організації обміну студентів, культурного співробітництва тощо. Слід

стимулювати зростання частки студентів природничо–наукових, інженерних дисциплін, оновлення і розвиток інтелектуального потенціалу й інфраструктури наукової діяльності, істотно збільшити державні інвестиції в науку і розвиток технологій, підтримку трансферу знань і технологій, створення сприятливого середовища для інноваційної діяльності.

Проблема індивідуалізації та диференціації навчання.

Можна запропонувати оновлення моделі навчання. Основна мета – підготовка фахівців з рівнем кваліфікації, необхідним ринку праці. Так, структура вищої освіти повинна включати дві підсистеми: базову, передбачену навчальними планами, і варіативну – що складається з індивідуального, відповідного обраному напрямку професійної діяльності набору предметів.

Тенденція сучасної вищої освіти – перехід від компетентнісної моделі до універсальної – продиктована як потребами роботодавців, які все більше зростають й ускладнюються, так і актуальними для сучасного суспільства тенденціями індивідуалізації та диференціації освітнього процесу, а також популярної в даний час ідеєю “відкритого університету”. Роботодавець має потребу в універсальних фахівцях, які одночасно володіють глибокими знаннями, вміннями і навичками у вузькопрофесійних сферах.

Студенти, аспіранти, викладачі ЗВО, а також співробітники підприємств, установ і організацій, інші особи, зацікавлені в розширенні і поглибленні своїх знань у певних професійних сферах, спираючись на інноваційну інфраструктуру, в першу чергу, електронну базу даних про перелік дисциплін, що викладаються, робочі програми всіх дисциплін університету, розклад занять, вибирають курси дисциплін, які їх зацікавили.

Укладаючи договір з кафедрою, за якою закріплена та чи інша дисципліна, студент отримує право на відвідування відповідних лекційних та практичних занять, при наявності вільних місць в освітніх групах. Після закінчення вивчення

курсу і після успішно пройденого підсумкового тесту студент отримує сертифікат про освоєння курсу. Таким чином, кожен студент на початку семестру, спільно з куратором або самостійно, можливо також з потенційним працедавцем, формують індивідуальний план навчання.

Отже, структура вищої освіти включатиме дві підсистеми:

- базову, передбачену державним стандартом, навчальними планами;
- варіативну, що складається з диференційованого, відповідного обраному напрямку професійної діяльності набору предметів на основі індивідуального підходу.

Передбачається, що така організація навчального процесу буде сприяти кількості студентів, зацікавлених в отриманні вищої професійної освіти. Роботодавці будуть більш зацікавлені саме в таких спеціалістах.

Роботодавці в процесі проходження студентами виробничої практики можуть рекомендувати студенту для вивчення ті дисципліни, знання яких необхідні їх потенційним співробітникам для найбільш ефективного досягнення цілей і завдань, що стоять перед роботодавцем. Таким чином, індивідуалізований, диференційований підхід сприятиме гарантованому працевлаштуванню випускників, їх вищій конкурентоспроможності на ринку праці.

Невідповідність отриманих університетських знань вимогам трудової діяльності.

Проблеми України – невідповідність університетських знань сучасним вимогам ринку праці, дефіцит кваліфікованих кадрів інженерно–технічних напрямів. В Україні значне число молодих людей йдуть з системи освіти, не отримавши при цьому достатніх умінь, потрібних для безперешкодного отримання роботи. Більшість випускників ЗВО не мають достатніх професійних навичок.

Ефективність системи освіти багато в чому залежить від оптимального поєднання теоретичних знань і практичних навичок, одержуваних студентами в процесі навчання. Розходження між теорією і практикою у професії ставить під сумнів ефективність навчального процесу як для студентів, так і працедавців.

Встановлюючи зв'язки між освітньою сферою і ринком праці передусім важливо ознайомити молодих людей зі світом роботи. Для взаємозв'язку навчання з працею дуже важливою є практика, причому, треба уникати практики з малим або обмеженим освітнім ефектом. Держава повинна забезпечити правильну організацію практики.

Потрібне регулярне проведення заходів, спрямованих на скорочення дистанції між освітою і практичною роботою. При завершенні вивчення теоретичних основ навчального курсу, освітнім установам слід включити в учбовий процес демонстрації практичного і творчого застосування теорії в практичній діяльності відповідно до профілю підготовки фахівців.

Міст між професійною підготовкою і майбутньою реалізацією студента – студентська практика. І це не та практика, коли майбутній менеджер з продажів у супермаркеті розважає продукти, а майбутні фахівці у сфері державної служби перекладають архіви. Має бути організована реальна практика, яка дозволить студентам переконатися в тому, що та професія, до якої вони готуються, задовольнить їх, консолідувати особисте бачення майбутньої професійної реалізації.

На державному рівні, за прикладом інших країн, започатковано проєкт “Студентські практики”, який охоплює всі професійні напрямки вітчизняної вищої освіти. Як навчальні організації залучено бізнес та неприбуткові організації, державні та муніципальні установи, школи та навчальні організації, науково–дослідні інститути, компанії та підприємства.

Проект “Студентські практики” – це можливість об’єднувати три сторони: учень – наставник – роботодавець. Кожна з них матиме вигоди від проекту. Для молоді людини практика дає можливість переглянути особисті професійні цілі та стимули для майбутньої професійної реалізації, впевнитися у правильному професійному виборі та укріпитися в прагненні вдосконалення. Для підприємства/організації це пов’язано з можливістю кращого і більш кваліфікованого підбору мотивованого і добре підготовленого персоналу. Практики і стажування слід оптимізувати відповідно до вимог надання окремих кваліфікацій. Отримання практичних навичок необхідно включити в учбовий процес.

Вибираючи спеціальність, молоді люди керуються розміром оплати праці, можливостями кар’єрного розвитку. Під час навчання вони отримують більш чітку картину професійної діяльності, яку вони виконуватимуть. Для того, щоб молода людина залишилася у професії, вона повинна усвідомлювати можливості своєї майбутньої реалізації. Участь молодих людей в проекті “Студентські практики” сприяє міркуванням про подальшу професійну реалізацію. Практика в організації/на підприємстві дозволить вирішити, що робити (як навчатися/працювати), щоб бути задоволеним своєю професійною реалізацією. Практика дає уявлення про конкурентне середовище в майбутній професії. Зустріч з професіоналами організації (наставниками) стає орієнтиром для необхідних змін, які слід зробити у своїй поведінці.

Отже, реалізований проект “Студентські практики”, основна мета якого – поліпшення практичної підготовки студентів шляхом участі в реальному робочому середовищі під час навчання.

Грантова підтримка і відшкодування освітніх кредитів: державні освітні кредити і програми по їх відшкодуванню широко практикують в цілях підготовки тих фахівців, потреба в яких спостерігається в суспільстві. Державі слід

визначити механізм надання освітніх позик з простими умовами отримання (наприклад, без поручителів), а також правила їх відшкодування працівникові, що відпрацював відповідно до отриманої кваліфікації певну кількість років.

Проблема мотивації мобільності.

Наразі більшість студентів вважає, що знань, отриманих під час навчання на основну спеціалізацію недостатньо і їм необхідно підвищувати свою кваліфікацію. Не лише середовищні (об'єктивні) чинники впливають на інтенсивність і напрям мобільності молоді, а й внутрішньо-суб'єктні, що поєднують психофізіологічні та соціалізаційні якості людини.

I. Шпекторенко до внутрішньо-суб'єктних факторів соціальної мобільності відносить [150 с. 98]:

- ціннісно-орієнтаційні – соціальна спрямованість, соціальні наміри (мотиви), соціальні інтереси, соціальні очікування, соціальне задоволення;
- компетентнісні – навчання, соціальний досвід, культура, компетентність.

Обидві групи якостей розвивають внутрішню потребу людини в соціальній мобільності, вони є закономірним результатом психофізичного розвитку і соціалізації, взаємодіють і визначають професіоналізм, професійну компетентність і мобільність.

У ЗВО необхідно сприяти розвитку мотивації і психологічної готовності до формування індивідуальних/професійних компетенцій. Слід розвивати інтерес студентів до досягнення високих результатів в усіх розділах освітніх програм. Мотивація до здобуття освіти і різноманітних компетенцій є найважливішим чинником, який забезпечує придбання знань і навичок, а також формування психологічної готовності до навчання впродовж життя. Потрібна схема становлення мотивації професійної діяльності. Мотивація та психологічна

готовність мають вирішальне значення у формуванні і комплексній оцінці індивідуальних компетенцій і отриманої кваліфікації.

Висвітлення та оцінка механізмів прийняття рішень у державному секторі, спрямованих на підтримку соціальної мобільності молоді, стає надзвичайно важливим у сучасних умовах. Розуміння цих механізмів та їх ефективності є ключовим для виявлення сильних сторін та областей, що потребують удосконалення. Такий аналіз допомагає розробити більш ефективні стратегії та політики, спроможні ефективно відповідати на сучасні виклики.

Емпіричне дослідження механізмів прийняття державно–управлінських рішень у сфері забезпечення соціальної мобільності молоді в Україні має стратегічне значення. У контексті зростаючої потреби у виваженому та ефективному управлінні, здійснення емпіричного аналізу стає докорінно важливим, особливо з урахуванням динаміки сучасних викликів та загроз.

Залучення державних службовців до цього дослідження є ключовим, оскільки вони мають безпосередній досвід та знання у цій сфері, і можуть надати важливу інформацію про реальні виклики та оптимальні шляхи розвитку механізмів державної політики.

Для забезпечення об'єктивності та всебічності аналізу було проведено масштабне дослідження серед 1502 державних службовців. Вибірка була ретельно сформована, щоб відобразити різноманітність досвіду, компетенцій та перспектив серед представників державного сектору. Нижче представлені ключові характеристики цієї вибірки (*додаток II*):

За результатами вибірки, визначено, наступне.

- віковий розподіл: найбільша частка учасників дослідження знаходиться у віковому діапазоні 31-40 років (30%), за якими йдуть групи 20-30 років та 41-50 років (обидві по 20%). це свідчить про те, що серед державних службовців, які

беруть участь у формуванні політики забезпечення соціальної мобільності молоді, є представники різних вікових категорій;

- стать: участь у дослідженні рівномірно розподілена між чоловіками та жінками (50% кожна), що вказує на гендерну рівність серед державних службовців, які розглядають це питання;

- освіта: більшість учасників (60%) мають спеціалізацію в області управління, політики та права, що свідчить про їхню компетентність у вирішенні питань соціальної мобільності молоді;

- професійний досвід: розподіл учасників за рівнем професійного досвіду показує, що представлені як новачки (до 5 років досвіду, 20%), так і досвідчені фахівці (20+ років досвіду, 20%), що може призвести до різноманітності підходів та ідей у вирішенні питань молодіжної мобільності;

- географічне розміщення: учасники дослідження представлені з різних регіонів України, що дозволяє врахувати регіональні особливості та розробляти рішення, які враховують потреби різних частин країни;

- місце роботи: більшість учасників працюють у міністерствах та державних агенціях (по 30%), що підкреслює важливість державного сектору у формуванні та виконанні політики забезпечення соціальної мобільності молоді.

Аналіз результатів дослідження вказує на наступні ключові виклики для молоді щодо соціальної мобільності:

10% економічна нестабільність: висока безробітність, низькі заробітні плати та високі витрати на життя можуть стати серйозними перешкодами для молоді у покращенні свого соціального статусу.

30% недостатність освіти та освітніх можливостей: відсутність доступу до якісної освіти та обмежений доступ до освітніх можливостей можуть ускладнити можливості молоді у розвитку професійних навичок та кар'єрного зросту.

20% відсутність доступного житла: високі ціни на житло та обмежена доступність житла можуть ускладнити здійснення переїздів та зміну місця проживання для молоді, що може обмежити їхні можливості розвитку.

15% складнощі у знаходженні роботи: конкуренція на ринку праці та відсутність вакансій у відповідних галузях можуть затримувати професійний розвиток молоді та їхнє зростання по соціальному статусу.

15% відсутність підтримки державних програм: недостатня підтримка з боку держави у вигляді програм підтримки зайнятості, навчання чи житла може ускладнити соціальну мобільність молоді.

Зазначені виклики вказують на необхідність розробки та впровадження ефективних державних політик, спрямованих на покращення умов для соціальної мобільності молоді.

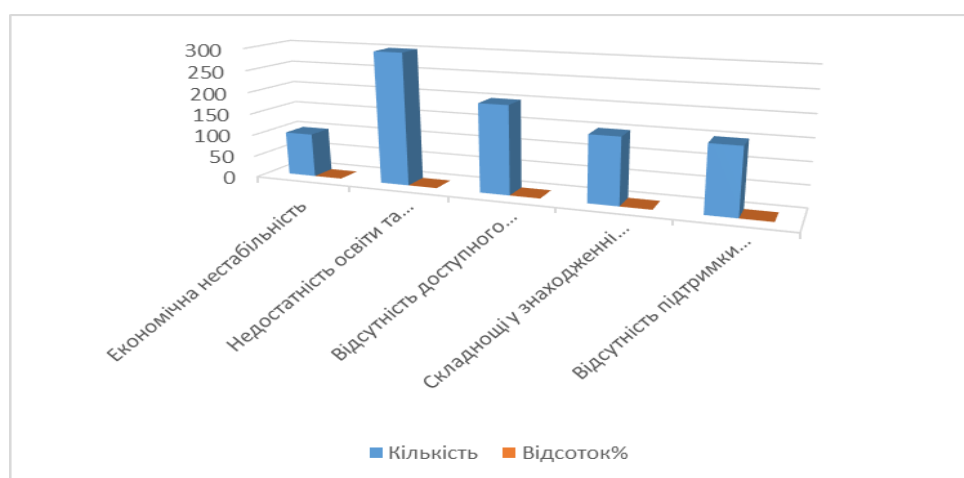

Рис 3.3. Уявлення про комплексний підхід до поліпшення соціальної мобільності молоді. *Розробка автора*

Аналіз результатів дослідження вказує на наступні ключові виклики для молоді щодо соціальної мобільності:

80% реформа освіти: цей захід відзначений як один з ключових факторів в поліпшенні соціальної мобільності. відповіді свідчать про те, що більшість

опитаних вважає доступ до якісної освіти та підвищення рівня освіти критичним для успіху молоді в сучасному суспільстві;

75% стимулювання зайнятості: більшість відповідей також вказує на важливість стимулювання зайнятості через різноманітні програми та ініціативи. це може включати підтримку підприємництва, активне працевлаштування та створення умов для розвитку кар'єри;

40% соціальна підтримка та доступне житло: деякі відповіді можуть також вказувати на необхідність забезпечення соціальної підтримки та доступного житла для молоді, щоб допомогти їм вийти з зони економічної незахищеності та забезпечити стабільні умови для зростання та розвитку;

60% підтримка програм держави: також відзначена важливість підтримки державних програм, які спрямовані на покращення умов для молоді. це може включати програми підтримки зайнятості, стипендіальні програми, доступ до соціальних послуг та інші ініціативи.

Загальний аналіз вказує на те, що в основному опитані особи вважають, що поліпшення соціальної мобільності молоді потребує комплексного підходу, який охоплює як освітні, так і економічні аспекти, а також забезпечує соціальну підтримку та доступне житло.

Рис. 3.3. Розробка та впровадження ефективних державних політик.

Розробка автра

Аналіз результатів дослідження вказує на наступні ключові виклики для молоді щодо соціальної мобільності

45% участь у програмах/ініціативах;

55% відсутність участі у програмах/ініціативах.

Ці дані вказують на те, що близько половини опитаних (45%) виявили участь своєї державної установи (організації) у програмах або ініціативах, спрямованих на підтримку соціальної мобільності молоді. Однак ще більша частка (55%) вказала на відсутність участі своєї установи в таких програмах чи ініціативах.

Цей аналіз може слугувати основою для подальшого дослідження та розробки стратегій для залучення більшої кількості державних установ до програм та ініціатив, спрямованих на підтримку соціальної мобільності молоді.

Рис. 3.4. Участь державних установ у програмах підтримки соціальної мобільності молоді. *Розробка автора.*

Аналіз показав наступне:

- позитивна оцінка: деякі опитані (30%) можуть оцінювати ефективність поточних заходів державної політики як задовільну або навіть дуже ефективну. це може свідчити про те, що деякі програми або ініціативи можуть відповідати потребам молоді і приносити певні позитивні результати;
- негативна оцінка: інші опитані (20-30%) можуть вважати, що поточні заходи державної політики не ефективні або мають обмежену ефективність. це може бути спричинено недостатністю ресурсів, неспроможністю програм вирішувати реальні проблеми молоді або недостатньою координацією між різними заходами;
- нейтральна оцінка: інші опитані (30 %) можуть вважати ефективність поточних заходів державної політики як часткову, тобто вони можуть признати певні позитивні аспекти програм, але водночас вважати, що є місце для покращень і додаткових зусиль;
- брак даних або недостатнє обізнаність (13%): деякі відповіді можуть також свідчити про відсутність достатньої інформації або обізнаності щодо поточних заходів державної політики щодо соціальної мобільності молоді;

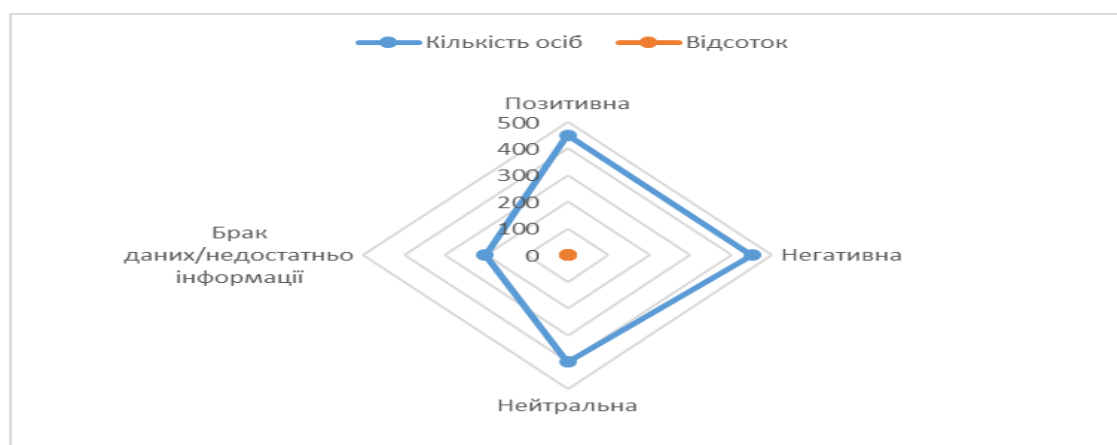

Рис. 3.5. Оцінка за результатами опитування соціальної мобільності.
Розробка автора.

Узагальнений аналіз оцінки ефективності поточних заходів державної політики щодо забезпечення соціальної мобільності молоді показує

різноманітність думок серед опитаних. Приблизно 30% вважають ці заходи позитивними, що може свідчити про їхнє задоволення результатами державної політики. Однак така ж кількість людей (30%) оцінюють їх як негативні, що може вказувати на розчарування або незадоволення дією влади в цьому напрямку. Ще 27% вважають ефективність заходів нейтральною, вказуючи на можливість покращення чи недоліки, а 13% вказують на брак даних чи недостатню інформацію для оцінки. Таким чином, аналіз свідчить про необхідність подальшого вивчення та розвитку програм та ініціатив для підтримки соціальної мобільності молоді з урахуванням різноманітних поглядів та потреб громадян.

- визнання важливості соціальної мобільності молоді: більшість опитаних (за умови, що деякі відповіді можуть бути негативними) відзначають соціальну мобільність молоді як ключовий аспект для розвитку суспільства;

- ідентифікація основних викликів: опитування вказує на наступні основні виклики для молоді щодо соціальної мобільності: економічна нестабільність, недостатність освіти та освітніх можливостей, відсутність доступного житла, складнощі у знаходженні роботи та відсутність підтримки державних програм;

- необхідність державної підтримки: зазначені виклики вказують на необхідність розробки та впровадження ефективних державних політик, спрямованих на покращення умов для соціальної мобільності молоді.

Отже, аналіз результатів опитування підкреслює важливість розвитку соціальної мобільності молоді та необхідність активного втручання держави для подолання визначених викликів.

У Європі розвинена система мотивування (у тому числі за допомогою субсидій і грантів) державних ЗВО і коледжів для створення внутрішніх систем адаптації випускників до ринку праці, а також для проведення досліджень

працевлаштування випускників, визначення кількісних і якісних показників зайнятості.

Різнобічний розвиток особистості, стимулювання не тільки інтелектуальних здібностей, а й творчого мислення, уміння реагувати і діяти в нестандартних ситуаціях може сприяти соціальній мобільності молоді. Проведення профорієнтаційних тренінгів сприяє профорієнтації молоді і розвиває мотивацію до професійної діяльності. Поліпшення організації виробничої практики мотивує студентів до залучення в виробничий процес.

Освітня мобільність і проблема міграції молоді.

Освітня мобільність є для молодих людей ефективним способом збільшення шансів на працевлаштування в майбутньому, а також здобуття нових професійних кваліфікацій, при одночасній підтримці громадянської активності. Завдяки освітній мобільності вони можуть здобуття нові знання, також набути мовних і міжкультурних компетенцій. Якщо молода людина мобільна ще будучи студентом, то більш ймовірно, що вона буде мобільною і в подальшому житті, як працівник. Роботодавці цінують випускників, які мають досвід освітньої мобільності.

ЄС давно підтримує освітню мобільність через різні програми та ініціативи, серед них найвідоміша – програма Erasmus. Україна долучається до програм мобільності ЄС, зокрема програм Erasmus Mundus і Tempus. Підтримується мобільність і обміни студентів між університетами Європи і поза нею, а також працівників середньої школи і вищих освітніх закладів. Завдяки програмам студентських обмінів молоді люди здобувають цінний досвід і вміння, які потім зможуть ефективно застосувати вже на ринку праці.

Навчання і робота за кордоном користуються великою популярністю серед молоді. Але проблемою для України стає еміграція молодих людей, які після стажування за кордоном, залишаються там працювати. Причому більшість вже й

не планує повертатися в Україну. Таким чином, зростає відтік кваліфікованих робочих рук і освічених талановитих молодих людей (brain drain – відтік розумів).

Можливості часто мають сильний вплив на прагнення, наприклад, освіта часто призводить до більш високих прагнень, виконання яких часто можливе тільки через міграцію. Дослідження показують, що чим вища кваліфікація, тим вища ймовірність міграції. Висококваліфіковані молоді люди можуть вільно вибирати місця прикладання своїх знань та розраховувати на високі доходи. Переважно молодь мігрує вже після закінчення освіти, тому що тоді їхні доходи вищі. Ймовірність міграції молодих людей після 30-річного віку падає. І це не дивно: чим старша людина, тим більше вона прив'язана до місця свого проживання (подружжям, дітьми, домом).

Потрібно пропагувати серед студентів освітню віртуальну мобільність, як альтернативу фізичній мобільності, завдяки застосуванню сучасних інформаційних технологій, e-learningu.

Проблема першого робочого місця.

Молоді люди потребують відповідних перспектив в роботі, але маючи недостатньо можливостей показати свої здібності, вони страждають від того, що їх просто не приймають на роботу. Їх можуть тримати на роботі з недостойними умовами або поганими перспективами, наприклад, на тимчасовій роботі, на низькооплачуваній роботі, на роботі з неповним робочим днем. Така зайнятість може послужити відправною точкою, допомагаючи молодим людям отримати стаж і досвід, а для деяких це може стати початком періоду постійної низькокваліфікованої роботи.

Сприяти зайнятості молоді може державна програма надання роботодавцям дотації, передбаченої законом України “Про забезпечення молоді, яка отримала вищу або професійно–технічну освіту, першим робочим місцем з наданням дотації роботодавцю” [94].

Також Міністерство освіти і науки разом із Міністерством соціальної політики має розробити нормативні рекомендації для освітніх закладів, як вищих, так і професійно–технічних щодо створення спеціальних умов для навчання студентів, які працюють за майбутньою спеціальністю. Це, наприклад, індивідуальні графіки навчання, зарахування роботи до фахової практики тощо.

У Європі практикується проведення досліджень щодо працевлаштування випускників різних освітніх закладів, визначення кількісних і якісних показників зайнятості. Проведення моніторингів працевлаштування випускників є безумовними заходами установ професійної освіти і проводяться з метою вивчення ситуації, виявлення проблем і визначення напрямів удосконалення ринку праці. Результати університетських досліджень використовуються в діяльності державних органів у сфері праці та зайнятості.

У Європі показники затребуваності випускників на ринку праці не є елементом обов'язкової звітності ЗВО/коледжу засновникові, але щорічно розраховуються освітньою установою з метою вдосконалення навчальної роботи.

*Проблема вступу молодих людей на ринок праці.
Конкуренто–спроможність молоді на ринку праці*

Якщо молоді люди мають величезні проблеми з виходом на ринок праці, це стимулює міграційний вплив. Але майбутній добробут України залежить саме від молоді.

Тестування характеристик майбутньої роботи серед молоді

Мета: перевірити уявлення молоді про ідеальні характеристики майбутньої роботи та визначити пріоритети в їхньому виборі.

Об'єкт дослідження: молоді люди у віці від 18 до 30 років.

Зразок: 2550 респондентів.

Методика: респондентам було запропоновано заповнити анкету, в якій вони мали зазначити три основні критерії для ідеальної майбутньої роботи.

Результати: на основі отриманих даних було виявлено такі основні критерії для ідеальної майбутньої роботи:

- висока зарплата: цей критерій займає перше місце серед усіх варіантів, вказаних респондентами;
- цікава робота/робота до душі: респонденти також надали великого значення цікавості та задоволенню від виконання роботи;
- можливість самореалізації: багато респондентів вважають важливим мати можливість розвиватися та виявляти свої здібності на робочому місці;
- перспективи кар'єрного росту: молодь також цінує можливість просування по службі та розвиток кар'єри;
- зайняття керівної посади: деякі респонденти виражають бажання займати керівні посади у майбутньому.

Результати тестування, які наведені на рис. 3.6, вказують на те, що найбільш важливою характеристикою ідеального місця майбутньої роботи для респондентів є висока зарплата. Крім того, велику вагу приділяють таким аспектам, як цікава робота, можливість самореалізації, перспективи кар'єрного росту та можливість зайняття керівних посад.

Закінчивши навчання, молоді люди стикаються з рядом проблем, таких як відсутність гарантованих державою робочих місць у вибраній професійній сфері, недостатня заробітна плата та невпевненість у застосуванні набутих знань та навичок.

Рис. 3.6. Характеристики “ідеального” місця майбутньої роботи на думку молодих людей. *Розробка автора.*

Вимоги працедавців потенційних співробітників такі: наявність досвіду роботи (87%); наявність диплому про вищу освіту (80%); необхідні особистісні якості – комунікабельність, відповідальність тощо (71%); знання і трудові навички, в т.ч. знання мов (60%), мотивація до подальшого навчання (57%) [65, с. 582].

Освіта має найважливіше значення при входженні молодих людей на ринок праці, вона має сприяти успішній інтеграції й участі молоді в житті суспільства. Але на вітчизняному ринку праці наявність вищої освіти не є запорукою успішного працевлаштування, як очікує більшість молодих людей. Диплом про вищу освіту давно не є гарантією успішного працевлаштування, а лише соціально обов’язковою умовою. Надлишок фахівців з вищою освітою часто йде врозріз з потребами ринку праці, підготовка фахівців не відповідає вимогам ринку. Відповідно, високий рівень безробіття найбільш характерний для молоді.

Відсутність професійного досвіду у молодих працівників, загалом недовіра керівників до сучасної молоді, робить їх для працедавців мало привабливими. Це призводить до того, що для працівників, відповідальних в організації/на

підприємстві за рекрутування, є привабливими не молоді фахівці – випускники вищої школи, а вже підготовлена, адаптована до виробництва робоча сила або працівники, які підвищили кваліфікацію відповідно до економічної доцільності і потреб конкретного виробництва.

Проте, у разі потреби освоєння у бізнесі нових технологій працедавці все-таки віддають перевагу молодим людям, оскільки в порівнянні з особами зрілого віку вони найбільш сприйнятливі до змін, перетворень, нововведень, інновацій.

Щоб сприяти працевлаштуванню молоді, слід спростити умови входження молоді на ринок роботи. Мають бути створені привабливі умови/схеми працевлаштування.

Необхідна взаємодія студентів і працедавців. Розвиток співпраці між студентами і працедавцями важливий для усього суспільства в цілому. Механізм фінансування системи освіти слід змінити так, щоб студенти були зацікавлені в укладенні прямих контрактів з працедавцями під час навчання щодо отримання кваліфікації і брали індивідуальні зобов'язання використання отриманих компетенцій в інтересах працедавця. Фінансова відповідальність студентів перед працедавцем–інвестором і мотивація до навчання завдяки встановленню працедавцем високих вимог до компетенції поліпшить як якість освіти, так і ефективність використання фінансових ресурсів держави. Безпосередня взаємодія студентів з працедавцями стимулюватиме систему освіти до задоволення потреби відповідності освітніх програм вимогам і студентів, і ринку праці, і суспільства, за допомогою пропозиції взаємовигідних варіантів співпраці.

Альтернативні напрями покращення якості освіти, що використовуються за кордоном, це реалізація, наприклад, таких програм:

- включення професійних стандартів в результати освітніх програм;
- вільна організація практики за межами освітньої установи;

- збільшення можливостей проходження практики в освітній установі, зокрема, наукових досліджень;
- диференційований підхід до освітніх програм.

У реалізації установою освітньої діяльності, вважаємо, можна використати комплексні програми, оскільки вибір єдиного напрямку не здатний одночасно задовольнити усіх зацікавлених учасників навчального процесу.

Експерти наголошують на необхідності впровадження в навчальну програму студентів занять з пошуку роботи в різних формах: факультативні бесіди, лекції спільно з представниками компаній тощо.

У кожному закладі освіти, як вищому, так і професійно–технічному, має бути створений структурний підрозділ – відділ інформаційної і консультаційної підтримки студентів зі складовою частиною – кар’єрний центр. Обов’язково має бути розроблений масштабний програмний комплекс – електронна інформаційна система, яка охопить усі сторони взаємодії студента і навчального закладу. Система має бути корпоративною базою даних і на інтернет–сайті представляти всю необхідну інформацію (доступність для всіх). Пріоритетний напрям роботи кар’єрного центру – інформаційна і консультаційна підтримка студентів, абітурієнтів і випускників, зокрема, консультування, профорієнтація, психологічна підтримка студентів, допомога у формуванні професійної кар’єри, організація заходів сприяння працевлаштуванню, участь в міжнародних проєктах сприяння працевлаштуванню випускників.

Професійна мобільність і проблема планування кар’єри.

Заходи по кар’єрному розвитку, плануванню кар’єри мають бути включені в процес здобуття освіти. Забезпечення кваліфікованого кар’єрного консультування студентів у закладах освіти і спеціальних центрах профорієнтації, а також можливість їх участі в тренінгах, що проводяться

фахівцями в області кар'єрного менеджменту, слід передбачити в законодавчих і нормативних документах.

Кар'єра (професійна мобільність) – основний елемент соціальної мобільності. З точки зору особистості, кар'єра означає більш високу посаду в ієрархії, зростання оплати праці, більш широкий доступ до інформації та вплив на прийняття рішень. З точки зору організації вона представляє кваліфікований персонал, краще виконання обов'язків, вищі економічні та соціальні результати діяльності.

Під професійною мобільністю розуміється здатність і готовність особистості швидко і успішно оволодівати новою технікою і технологією, здобувати додаткові знання і вміння, щоб забезпечити ефективність нової професійної діяльності. Існує два типи – внутрішня і зовнішня професійна мобільність – в межах організації або за її межами.

Зростання кар'єри або професійна мобільність є природним і законним стимулом для молодшої людини змінити свій соціальний статус, зайнявши більш відповідальну посаду або положення на місці внаслідок вищої кваліфікації.

Професійна мобільність – це не тільки перехід від нижчого до вищого положення в організації. Вона передбачає підвищення економічного і соціального статусу і формального авторитету в межах одного робочого місця. Це складний і тривалий процес професійного, кваліфікаційного, інтелектуального і морального зростання, що, природно, призводить до такого підвищення. Професійне зростання передбачає підвищення довіри, відповідальності, оплати праці, зміну службових обов'язків, участь у колективних формах правління, можливості впливу тощо.

Кар'єрі сприяють професійні знання і навички, обумовлені професійною підготовкою або набутим професійним досвідом в даній галузі, особистим вдосконаленням і відданістю. Розвиток кар'єри неможливий без особистої

мотивації. Мотивація – це сила, яка стимулює, підтримує і керує поведінкою людини. Мотивація є рушійною силою самовдосконалення, якості діяльності, що виконується, а згодом – поліпшенням загальної продуктивності.

Пропонуємо реалізувати в Україні проект “Центр кар’єри”. Центри кар’єри мають бути організовані при вузах і державних центрах зайнятості. Вибір кар’єри – це суб’єктивно усвідомлені власні поведінка і позиція, пов’язані з трудовим досвідом і діяльністю протягом робочого життя людини. Центр кар’єри стає першим помічником молодих людей, щоб зробити самооцінку своїх навичок і знайти правильний шлях для індивідуального професійного розвитку.

Центр кар’єри у ЗВО постає в якості ключової і сполучної ланки між студентами і ринком праці. Він дозволяє студентам ЗВО отримувати більші знання про специфіку діяльності конкретних компаній та отримати практичний досвід, не виходячи зі стін університету.

Кар’єрне консультування – процес, в якому спеціальна особа – кар’єрний консультант – пропонує допомогу відповідно до методологічної основи іншій особі (клієнту), яка отримує таку допомогу, щоб мати можливість приймати більш обґрунтовані рішення щодо професійного та особистого життя. Кар’єрний консультант допомагає студентам уточнити цілі кар’єри. Кар’єрний консультант – провідник на шляху професійного самовизначення і вибору оптимального варіанту самореалізації. Кар’єрний консультант допомагає скласти план розвитку кар’єри на робочому місці, що відповідає індивідуальним здібностям молодшої людини і відповідає можливостям організації.

Існує чітке розходження між кар’єрними консультаціями (безперервний процес надання допомоги людям різного віку) і профорієнтацією. Профорієнтація – процес надання допомоги особам, щоб отримати певні знання і адаптувати свою філософію життя до вимог ринку праці.

Консультування з питань кар'єри – процес допомоги у виборі і особистому розвитку в професії. Мета консультанта полягає в сприянні можливості доступу клієнтів для професійного розвитку та сприянні в процесі розвитку кар'єри. Консультант не пропонує курс дій, не дає прямих порад, не укладає угод від імені свого клієнта. Основні завдання консультанта кар'єри: сприяння розвитку кар'єри людей в мінливому світі; робота з людьми з різних вікових груп з метою розвитку кар'єри; співпраця з державними та приватними навчальними закладами, громадськими та державними органами, а також представниками бізнесу. Інструменти Центру кар'єри: анкети і тести для клієнтів, для випускників освітніх закладів, запитальники для організацій/компаній, бази даних тощо.

Невід'ємною складовою діяльності Центру кар'єри має бути організація і проведення регулярних бізнес–зустрічей і гостьових лекцій. Центр кар'єри можуть організовувати презентації компаній, спрямовані на знайомство клієнтів з можливостями для роботи або стажування. Інша форма ділових зустрічей – це день відкритих дверей в компаніях, Центр кар'єри виконує провідну функцію популяризації та мотивації клієнтів для участі в цих заходах і організовує їх. В рамках проведення даних заходів усі бажаючі можуть отримати “з перших вуст” інформацію про сфери та специфіку діяльності компанії, дізнатися про вакантні пропозиції, і виходячи зі свого досвіду можуть планувати свою діяльність. Одним з методів роботи Центру кар'єри є проведення кар'єрних форумів (ярмарок кар'єри) раз чи кілька разів на рік. Такий інструмент є найбільш ефективним способом зближення клієнтів/випускників ЗВО з роботодавцями.

Одночасно із зовнішньою спрямованістю своєї роботи, Центр кар'єри має реалізувати різні програми адаптації студентів до ринку праці: тренінги з розвитку мотивації професійної діяльності, презентації програм сприяння працевлаштуванню, надавати психологічну підтримку, а також працювати над

залученням викладачів і наукових співробітників до процесу взаємодії з ринком праці.

Щоб процес розвитку кар'єри був ефективним, він повинен бути системним, поєднуватися з гнучким навчанням, включати самостійні кроки до самопізнання, вивчення можливостей працевлаштування, прийняття рішень і постановки цілей. Розвиток успішних кар'єрних навичок має стати пріоритетом в Україні. Успішна кар'єра – це поєднання очікувань ділового середовища і професійних та особистих компетенцій.

Проблема низької оплати праці молодих спеціалістів.

Необхідне ведення роз'яснювальної роботи з працедавцями щодо ведення соціально відповідального бізнесу, коли збільшення кількості робочих місць не має відображатися на погіршенні умов праці. Кожен працедавець має забезпечити гідні умови та оплату праці своїм працівникам. Проголошений минулим урядом зарплатний мінімум у розмірі 15 тис. грн. залишився гаслом.

Підвищити рівень оплати праці можна таким чином: визначення розміру заробітної плати має відштовхуватися не від прожиткового мінімуму (бо це є самим прямим свідченням бідності працівників), а від доходу організації/підприємства. В даному випадку ми маємо на увазі не бюджетні компанії. Наразі фонд заробітної плати складає близько 2% від доходу організації. Проголошений курс на Європу і європейські цінності зобов'язує керівників/власників компаній встановлювати його у розмірі не менше 20% від доходу.

Звичайно, необхідна диференціація заробітної плати працівників різних кваліфікацій. Молодий працівник, який навчався 5–6 років у ЗВО, не може отримувати мінімальну зарплату нарівні з некваліфікованими працівниками. У цьому сенсі показовим є приклад оплати праці у сфері охорони здоров'я. Молоді

медики в Україні, володіючи значним обсягом спеціальних знань, мають зарплату навіть нижчу, ніж середній медичний персонал.

Варто зауважити, що молодь, яка має досвід освітніх або робочих поїздок за кордон (територіальна мобільність), здобуває більшу цінність на ринку праці.

Проблема молодіжного підприємництва.

Проблеми молодіжного підприємництва в Україні: відсутність фінансування і базових знань для відкриття своєї справи.

Вирішення проблеми – навчання, обмін досвідом, кредити для молоді.

Невід’ємним елементом державної системи сприяння працевлаштуванню молоді виступає усебічна підтримка економічної активності громадян і підприємств. Статистичні служби Євросоюзу фіксують зайнятість в малому бізнесі близько 70% громадян; в окремих країнах–членах частка малого бізнесу в економіці складає 99%. Держави ЄС проводять економічну політику скорочення адміністративних бар’єрів у веденні малого бізнесу (субсидування, спрощення процедур реєстрації і оподаткування малих підприємств), результатом стає створення підприємств студентами і молодими фахівцями. Так, показник забезпечення молоді за допомогою індивідуального підприємництва в Польщі складає 25%.

Підприємництво є одним із способів працевлаштування молодих людей. Навчання підприємству і розвиток підприємницьких навичок – один з ключових напрямів, що може реалізовуватися у рамках неформальної освіти (рис. 3.8).

Досвід розвитку підприємництва успішно застосовується у багатьох країнах. В Україні необхідне включення навичок підприємництва в навчальні програми ЗВО. Розвиток підприємницьких здібностей в процесі навчання у ЗВО повинен сприяти розвитку особистих якостей: упевненості у власних силах, креативності, ініціативності, умінню працювати в команді тощо.

Власний бізнес є показником підприємливості молодих громадян і може внести значний вклад у створення нових місць роботи, особливо в секторі послуг. Така форма роботи дає молодим людям нагоду для перевірки своїх вмінь і формування власної справи.

В майбутньому робота все життя в одного роботодавця напевно буде не частим випадком – більшість працівників будуть змінювати місце роботи багато разів, а більшість майбутніх місць роботи виникатиме в мікро, малих і середніх підприємствах.

Рис. 3.7. Основні аспекти навчання підприємництва в рамках неформальної освіти. Розробка автора.

В Україні повинна стимулюватися зацікавленість молодих людей кар'єрою підприємця, сприяючи духу підприємництва і підтримуючи їх у системах навчання і підготовки. І державний, і приватний сектор повинні підтримувати дії, спрямовані на створення власного бізнесу. Молодь має отримати можливості перевірки своїх сил у секторі підприємництва, мати змогу отримати підтримку і поради щодо операційного плану, отримати доступ до початкового капіталу на заснування і підготовки на початковому етапі. Також в цьому питанні повинні відігравати важливу роль державні служби працевлаштування, зокрема, через інформування молодих кандидатів, створення освітніх проектів на тему підприємництва і можливості реалізації у власному бізнесі.

Проблема удосконалення знань, отримання нових знань.

Сучасний світ вимагає постійного оновлення життєвих навичок, збагачення/розширення кола/можливостей діяльності. Нові економічні умови, формування інформаційного суспільства вимагає від людини зміни соціального, професійного статусу, спонукає постійно вчитися, переучуватися, підвищувати кваліфікацію. Освіта протягом життя – це визначальний фактор розвитку як окремих членів суспільства, так і держави загалом.

Концепція/модель постійного навчання людини, навчання впродовж життя є обов'язковою і необхідною умовою соціальної мобільності.

Зараз на ринку праці в Україні затребувані ті працівники, які мають декілька спеціальностей/навичок, працівники, що готові швидко адаптуватися, перенавчатися, виконувати нові задачі. Це характерно практично для всіх видів діяльності. Отже, щоб реалізуватися у професійній сфері, необхідно вміти швидко адаптуватися до змін/потреб на ринку праці, розвивати свої знання/навички відповідно до ситуації.

Вирішення проблеми – постійне навчання, перекваліфікація, програма віддаленої освіти.

Наразі великого значення набуває процес неперервної освіти (lifespan education). Він потребує розроблення і використання:

- сучасного мережевого освітнього середовища;
- нових освітніх технологій;
- технологій трансферу знань;
- методики та технології основних засад освіти для дорослих груп населення;
- технологій розвитку і саморозвитку особистості протягом життя (lifespan development).

У Законі України “Про вищу освіту” зазначається, що державна політика у сфері вищої освіти ґрунтується, зокрема, на принципі “сприяння сталому розвитку суспільства шляхом підготовки конкурентоспроможного людського капіталу та створення умов для освіти протягом життя” [91].

Безперервна освіта декларується, але не на всіх рівнях успішно реалізується. Люди різного віку не готові продовжувати освіту і навчання. Особливо негативна ця тенденція серед молоді. Вони не бажають продовжувати навчання протягом життя, що в результаті обмежує їх мобільність.

Соціальній мобільності молоді сприятиме широке поширення безперервної освіти на базі існуючої теоретичної підготовки.

Слід підтримувати широке застосування методів дистанційного навчання, які дозволяють ефективно поєднувати освітній процес з трудовою діяльністю, а також організувати використання методик неформального навчання і безперервної освіти в офіційній системі освіти.

Потрібне створення державної системи “Освіта упродовж усього життя” (“lifelong learning”), що дасть можливість кожному члену суспільства для зміни

або удосконалення кваліфікації без припинення трудового процесу. Концепція “освіта впродовж життя” базується на таких принципах:

- нові базові вміння для всіх з метою забезпечення неперервного доступу до освіти, одержання й оновлення вмінь, необхідних у інформаційному суспільстві;
- збільшення інвестицій у людські ресурси; інноваційні методики викладання та учіння для системи неперервної освіти;
- нова система оцінювання набутої освіти з метою врахування та визнання результатів неформальної та інформальної освіти;
- розвиток наставництва та консультування з метою забезпечення вільного доступу до інформації по всьому світу та ін.

У реалізації програм удосконалення професійної і вищої освіти, слід взяти до розгляду нові чинники розвитку суспільства – розширення нових технологій, а також динамічну зміну інтересів працедавців, громадян і суспільства. Слід забезпечити цілеспрямоване використання освітніх баз, інформаційних систем, розробити систему показників ефективності вищої і професійної освіти, зокрема, показників відповідності освіти і професії, а також якісних індикаторів.

Нові інформаційні та комунікаційні технології (ІКТ) є важливим фактором для успішної кар’єри. Навчання ІКТ та їх застосування в освіті та практиці сприяють сучасному та кращому навчанню, а отже, початку хорошої кар’єри, яка є основним фактором професійної та соціальної мобільності студентів. Навчання має включати також розвиток навичок, які є фундаментальними для всіх професій, так звані, навички комунікації. До них відносяться навички спілкування, включаючи знання іноземних мов, та навички ІКТ для кращого професійного росту. Збільшення можливостей для професійної мобільності завдяки навчанню ІКТ є передумовою соціальної активності та соціальної

мобільності. Використання технологій у навчанні розглядається як передумова конкурентоспроможності на ринку праці.

Слід аналізувати тенденції у технологіях і професіях, що зумовлюють зміни у структурі професійних навичок. Необхідне також стимулювання роботодавців до перепідготовки та підвищення професійної кваліфікації у процесі трудової діяльності.

Можливості для мобільності мають розширюватися завдяки удосконаленню системи підтвердження результатів неформального професійного навчання через збільшення переліку професій. Слід збільшувати кількість закладів професійної освіти, які матимуть право підтверджувати результати неформального професійного навчання.

Неформальна освіта залежить від індивідуальної активності членів суспільства і може реалізуватися через Internet-мережі, інші засоби масової комунікації. В сучасному інформаційному світі дистанційне, електронне (e-learning), мобільне (m-learning) навчання вже вважається не просто інноваційною формою неперервної освіти, а необхідною умовою освітнього процесу загалом. Програмні комплекси e-learning (Learning Management Systems) поєднують у собі можливості комунікацій, адміністрування, оцінки набутих знань, розроблення освітніх курсів різної спрямованості. Змішана система навчання охоплює навчання очне (face-to-face), самостійне (self-study) й он-лайн (online collaborative). В результаті відбувається поєднання класичної (формальної) і сучасних інноваційних форм навчання.

Заклади вищої освіти, вже не забезпечують студентів усіма знаннями, які потребуються у майбутньому. Постійне зростання кількості інформації зумовлює необхідність постійного оновлення знань. Таким чином, ЗВО повинні навчити студентів учитися, прагнути до нових для них знань і здобувати їх. Самоосвіта в сучасних умовах є одним із методів неперервної освіти.

3.3 Інноваційні засади державної політики щодо забезпечення соціальної мобільності молоді

Державна молодіжна політика щодо забезпечення соціальної мобільності молоді має перехресний характер, вона охоплює спільні сфери з іншими сферами діяльності держави, тобто освіти (формальну і неформальну), охорону здоров'я, культуру, спорт, соціальний захист, працевлаштування, інформаційну політику. Ці області знаходяться в компетенції різних міністерств. Також молодіжна політика щодо забезпечення соціальної мобільності молоді може стосуватися автономної діяльності, що не є частиною секторальних політик, наприклад: сприяння і активізація суспільної участі, формування норм і звичок. Як наслідок, ініціативи, що стосуються молодіжної політики, приймаються різними центрами прийняття рішень, і це потребує співпраці, узгодження і додаткових заходів.

Молодіжна політика щодо забезпечення соціальної мобільності молоді інституційно охоплює пристосування системи освіти до ринку праці, впливає на міграцію, місцевий розвиток, ефективність економіки, на функціонування молоді у суспільному середовищі. Але наразі Україна не володіє консолідованою молодіжною політикою, що була б пов'язаною системою запланованих стратегічних дій, яка реалізується різними взаємодіючими суб'єктами. Молодь не бере участь в процесі створення і впровадження молодіжної політики, а також секторальних політик в аспектах, що стосуються молоді. Про це свідчить також відносно низький ступінь розширення прав і можливостей молоді. Така проблема спостерігається як на центральному, так і на місцевому щаблі.

Дослідження сучасного стану молоді дозволяє сприймати її як соціальну групу об'єктивного характеру. Насамперед, це пов'язано з економічними та соціальними умовами. Недосконалий ринок праці, монополізм і відсутність конкуренції в економіці не сприяють розширенню прав і можливостей молоді.

Суб'єктність молоді розкривається через дихотомію установок, поведінки та дій. З одного боку, вона визначається як спільнота, що вирішує очевидні культурні проблеми, критично відноситься до суспільного життя, приймає рішення щодо власної діяльності, відкрита до викликів часу; з іншого боку, вона очікує патерналізму від державних, регіональних і місцевих органів влади, які не можуть справитися з новими суспільними викликами, часто перебуває в культурній і навіть соціальній ізоляції. Ці аспекти характеризують крайні позиції. Розмиваються межі між моральними установками та цінностями, емоційністю та раціональністю, між особистістю та створеним іміджем, реальністю та ефективністю, молодістю та зрілим віком. У поглядах і поведінці спостерігаються непостійність, непередбачуваність, невизначеність у житті, невпевненість і плутанина щодо власної позиції та майбутнього становища. Далі можлива дегуманізація суспільних відносин, інтелектуальна деградація, обумовлена поширеністю комп'ютеризації та комп'ютеризації.

Прогресуючі процеси глобалізації виявляють, з одного боку, орієнтацію на розширення прав і можливостей (участі) молоді, з другого – вона очікує інституційного і соціального патерналізму, а з третього – стикається з труднощами в процесі дорослого життя. Займаючи як суб'єктне, так і суб'єктивне місце в культурному та суспільному житті, молодь постає як покоління, соціальна група, з багатьма специфічними рисами, включаючи схильність до авангардизму, інноваційності, специфічних культурних ідеалів.

Державна молодіжна політика щодо забезпечення соціальної мобільності молоді покликана об'єднати державні і недержавні ресурси, адресно направити їх у відповідності з визначеними пріоритетами і забезпечити:

- системне, повноцінне інформування усіх молодих людей про можливості їх розвитку в Україні й у світовій спільноті, що базується на інтерактивних підходах і новітніх комунікаційних технологіях, просування

культури застосування створених в країні можливостей особистого і суспільного розвитку, залучення молоді в різноманітну соціальну практику. Така система інформування і залучення молоді людини не лише дозволить їй повніше реалізувати свій потенціал, але і зміцнить її впевненість у своїх силах і своєму майбутньому;

- виявлення, просування, підтримку активності молоді в соціально–економічній, суспільно–політичній і творчій сферах. Це сприятиме формуванню інноваційного клімату, необхідного для розвитку конкурентоспроможності, дасть можливість молодим людям проявити себе, реалізувати свій потенціал і отримати заслужене визнання.

В Україні необхідна політика державного стимулювання становлення і розвитку молоді на кожному з життєвих етапів. У державній молодіжній політиці щодо соціальної мобільності молоді варто виділи шість стратегічних цілей:

- створення і вирівнювання шансів/умов для розвитку для самореалізації молодих людей, досягнення особистого успіху;
- протидія маргіналізації молодого покоління;
- створення шансів /умов для розвитку ініціатив та власної активності молодих людей;
- розвиток міжнародного співробітництва молоді;
- побудова системи актуальної інформації, що стосується молоді та молодіжної політики;
- навчання і професійне вдосконалення наставників, тренерів, що працюють з молоддю.

При визначенні інноваційних шляхів розвитку молодіжної політики України щодо забезпечення соціальної мобільності молоді варто скористуватися Європейським досвідом. Досвід молодіжної політики в Європейських державах

орієнтований у напрямі розвитку людського капіталу. В Україні має бути створена програма (порядок) імплементації молодіжної політики ЄС.

В Офіційному зверненні Європейської комісії до Ради Європейського Парламенту, Європейської комітету з економічної і соціальної політики і Комітету регіонів щодо підтримки повноцінної участі молодих людей у сфері освіти, зайнятості, в суспільстві, а також успішної інтеграції й участі молоді в житті суспільства, вказується: “Освітні програми повинні надавати ефективну і значиму в перспективі освіту, спонукаючи потенціал людини до творчості і незалежності, в той же час уникаючи невідповідності з ринком праці”. Комісія закликає країни–члени:

- приділяти більше уваги освіті і вихованню в Національних програмах реформ, щоб уникнути невідповідності результатів освіти вимогам ринку праці, наприклад, за допомогою збільшення і поліпшення консультацій для молодих людей і створення тісних контактів між освітніми установами і працедавцями;
- поліпшити привабливість ринку праці і доступність професійної освіти, щоб краще підготувати молодих людей до умов ринку праці, наприклад, завдяки системному партнерству між зацікавленими сторонами і організаціями, що відносяться до економічного сектора (включаючи соціальне партнерство);
- забезпечити використання Європейської оціночної системи, яка призначена сприяти мобільності серед випускників і молодих працівників, а також легалізації того, що їм вдалося дізнатися при здобутті офіційної або неформальної освіти [Офіційне звернення].

У Договорі про функціонування Європейського Союзу (ст. 165) вказується на необхідності:

- стимулювати співпрацю між навчальними закладами та підприємствами у сфері освіти, а також розвиток обміну інформацією та досвідом з питань, спільних для систем освіти держав–членів;

- сприяти співпраці між навчальними закладами, розвитку обміну інформацією та досвідом з питань, пов'язаних з освітніми системами,
- стимулювати розвиток обміну молоддю та обміну соціально–просвітницькими інструкторами,
- здійснювати підтримку розвитку дистанційного навчання [182].

В Європейській хартії про участь молоді в громадському житті на місцевому і регіональному рівні закріплені положення, що стосуються політики молодіжної мобільності та обмінів. Документ передбачає створення спеціальної політики мобільності та обмінів, що включає підтримку об'єднань, які виступають за підвищення мобільності молоді, з боку місцевих і регіональних влад. Ця підтримка може виражатися в організації обмінів, а також дій, спрямованих на формування комунікаційних мереж, що сприяють усвідомленню молодими людьми себе громадянами Європи [86].

Аналіз Європейських інформаційних джерел показує, що політика Євросоюзу щодо молоді заснована на всебічній підтримці освітніх організацій (адміністративній, методичній, фінансовій). Європейське співтовариство приділяє особливу увагу розвитку професійної орієнтації – не лише учнів шкіл, коледжів і ЗВО, але і усіх громадян. Послуги профорієнтації надаються установами, у тому числі, державними, на безоплатній основі для усіх категорій населення. Європейська система професійної орієнтації спрямована, передусім, на розвиток Людини, Особи, що закономірно веде до розвитку професійних якостей і компетенцій та формує Громадянина, члена суспільства, професійно затребуваного, впевненого в своєму майбутньому, що має всі можливості для власного становлення і реалізації.

Міністерства освіти Європейських держав контролюють діяльність державних ЗВО; для освітніх установ розроблені показники ефективності, але не їх досягнення є запорукою подальшого існування ЗВО і збереження об'єму

фінансування. Невиконання певних індикаторів вказує на необхідність удосконалення в організації або уточнення методики розрахунку показника – у разі невиконання показника рядом організацій. У багатьох країнах Європи процедури суворого контролю ЗВО і коледжів зведені до мінімуму і замінюються самодослідженнями з виявленням проблемних сфер діяльності і перспектив покращення. В Європі розвинена система мотивування державних ЗВО і коледжів до створення внутрішніх систем адаптації випускників до ринку праці, в першу чергу за допомогою субсидій і грантів, а також до проведення досліджень працевлаштування випускників, визначення кількісних і якісних показників зайнятості. Проведення моніторингів працевлаштування випускників є обов'язковими заходами установ професійної освіти і проводяться з метою вивчення ситуації, виявлення проблем і визначення напрямів удосконалення ринку праці; результати університетських досліджень використовуються в діяльності державних органів по праці і зайнятості.

Без довгострокових інвестицій потенціал молоді може залишитися нереалізованим. У Фінляндії 75 національних молодіжних організацій отримують державну підтримку, а місцеві органи влади забезпечують їх фінансами та ресурсами. Проте молодь все більше обирає неформальні об'єднання та проекти замість традиційних організацій.

У країнах Європи, як-от Німеччина та Великобританія, залучають громадські організації до вирішення молодіжних проблем за підтримки держави. Швеція підтримує мережу закладів для працевлаштування молоді та фінансує організації. Без участі місцевої влади реалізація молодіжних програм неможлива:

- розвиток системи навчання молоді з питань участі в житті суспільства
- постійне інформування молодого покоління;
- надання засобів і каналів комунікацій;

– підтримка молодіжних проектів і визнання готовності молодих людей присвятити себе службі суспільству і громаді.

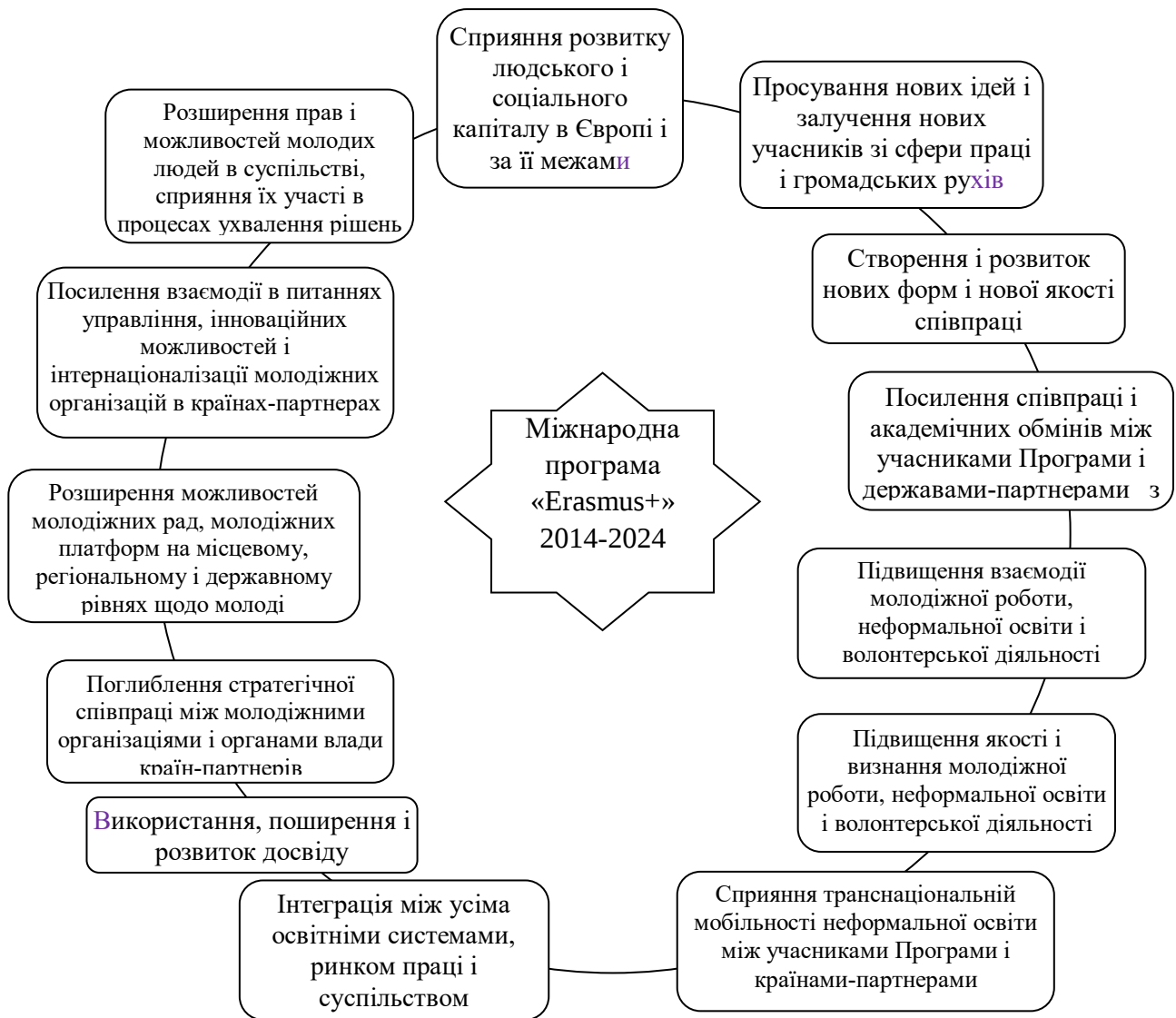

Рис. 3.8. Завдання міжнародної програми “Erasmus+”. Розробка автора за [36].

В Україні для сприяння мобільності молоді і, зокрема, для соціальної мобільності студентів, важливе значення має участь в Європейських програмах. Європейський союз надає громадянам країн ЄС, а також окремих країн, що не входять до ЄС, доступ до ряду освітніх, наукових і культурних програм.

Протокол до Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами про Рамкову угоду між Україною та Європейським Співтовариством про загальні принципи участі України в програмах Співтовариства (01 листопада 2011 р.) [116] створив юридичну основу для укладення двосторонніх меморандумів про доступ України до окремих програм ЄС.

Наразі молоді українці можуть брати участь у таких основних офіційних програмах ЄС: “Еразмус+” (*Erasmus+*), “Євростудент”, “Креативна Європа” (*“Creative Europa”*). Для українських студентів, молодих фахівців, вчених це – можливість отримати досвід міжнародного спілкування та співпраці.

Основна мета програми “Еразмус+” – сприяння освіті та навчанню. Основні напрями співпраці у сфері вищої освіти включають:

- мобільність для студентів і викладачів (*Learning Mobility of Individuals*),
- співпрацю для інновацій та обміну кращими практиками (*Cooperation for innovation and good practice*),
- підтримку політики та співробітництва (*support to policy development and cooperation*),
- розвиток європейських досліджень через підпрограму Jean Monnet.

Програма “Еразмус+” розрахована на 2014-2024 роки. Вона має на меті підтримку проєктів, співпраці, мобільності та діалогу у сферах вищої освіти, професійного навчання, молоді і спорту [66].

Програма “Еразмус+” дає студентам можливість розвивати ключові компетенції для розвитку кар’єри. Студентська мобільність – це навчання за кордоном у партнерському університеті; проведення стажування (роботи з метою навчання) за кордоном на підприємстві або на іншому відповідному робочому місці. Період навчання за кордоном може також включати стажування.

Сьогодні головною проблемою для університетської освіти є формування та розвиток підприємницьких навичок, які включають прийняття відповідальності та ризику, також вибір правильних кроків для забезпечення високих результатів і успіху в бізнесі. Прийняття відповідальності за свої дії, встановлення цілей та стратегії дій, внутрішня мотивація до успіху – це деякі з ключових вимог роботодавців до професіоналів. Програма “Еразмус+” дозволяє студентам формувати свої ключові навички та компетенції для розвитку кар’єри. Згодом вони будуть дійсно корисними у професійному розвитку. Крім того, студенти навчаються спілкуватися з людьми різного етнічного походження; вони розвивають комунікативні навички, стають більш терпимими до людей різного походження, поведінки та культурних особливостей.

Отримання нових знань і навичок допоможе в подальшому випускникам ЗВО в пошуку хорошої роботи, розвитку самооцінки, дає впевненість в тому в успіху на ринку праці. Працедавців приваблюють кандидати на роботу, які брали участь у проектах “Еразмус+”.

Створені доступні платформи, які підтримують програму “Erasmus+”, зокрема:

- network of higher education reform experts – сприяння розвитку політики і діалогу, спілкуванню щодо проектів “Erasmus+”, а також навчання і консультування в країнах-партнерах;
- Eurydice network – надає інформацію про національну політику і систему освіти;
- erale – електронна платформа для навчання дорослих в Європі – це співтовариство для співробітників і фахівців, працюючих в цьому секторі;
- euroguidance – мережа національних ресурсів і інформаційних центрів для фахівців-практиків і політиків, працюючих у сфері освіти і зайнятості;

- eTwinning – спільна онлайнова платформа для персоналу школи, яка також надає інструменти, підтримку і послуги;
- national academic recognition information centres (NARIC) – забезпечення інформацією про визнання дипломів і періодів навчання за кордоном, а також консультації з питань навчання за кордоном;
- SALTO – youth resource centres – забезпечення роботи з молоддю, навчання і мережеві ресурси і заходи, що підтримують “Erasmus+” проєкти, а також хостинг інструменти партнерів по встановленню фактів “Erasmus+”;
- national teams of ECVET experts – сприяння прийняттю, застосуванню і використанню Європейської кредитної системи професійної освіти і підготовки кадрів;
- eurodesk network – надання інформаційних послуг для молоді з питань освіти, навчання й інших можливостей для молоді.

Міністерство науки та освіти України подаватиме заявку на асоційовану участь в наступній рамковій програмі ЄС з досліджень та інновацій “Horizon Europe”, розрахованій на 2021-2027 роки. Її бюджет може становити до 100 млрд євро [143].

Програма “Євростудент”. У жовтні 2015 року Україна приєдналася до шостого циклу дослідницької програми “Євростудент”, ідея якої полягає в організації довгострокових соціологічних досліджень шляхом опитування та здійснення контент-аналізу щодо соціально-економічних умов навчання в Європі, забезпеченні регулярного моніторингу відмінностей у системах освіти та пошуку оптимальних рішень з усунення перешкод для формування єдиного Європейського простору освіти [37].

Програма “Креативна Європа” (“Creative Europa”). Співпраця у сфері культури передбачає тісніше співробітництво між Україною та ЄС з метою покращення взаєморозуміння та розширення культурних обмінів, а також

мобільності об'єктів мистецтва та митців. Пріоритети програми “Креативна Європа”:

- міжнародна мобільність;
- розширення аудиторії;
- нові бізнес–моделі;
- перехід до використання цифрових технологій;
- тренінги та освіта;
- культурна спадщина;
- мігранти та біженці [Сайт Національного бюро].

З 2017 року Україна приймає активну участь у Програмі ЄС “Креативна Європа”. Проекти Європейського співробітництва, відібрані для надання підтримки в рамках програми “Креативна Європа”: “Polyphony», фестиваль «Brave Kids», арт-резиденція “Територія натхнення”, Проект видавництва “Астролябія”, Tbilisi Architecture Biennial – “Buildings are Not Enough”, “Colab Quarter”, Emergence: Living Heritage/Reframing Memory, Програма мобільності для митців та спеціалістів у сфері культури “i-Portunus” [128]. Усі проекти передбачають залучення до них молоді.

Одним із найважливіших пріоритетів Міністерства освіти і науки має залишатися збільшення підтримки молодих науковців та університетської науки. Мають розширюватися механізми базового фінансування науки в університетах; фінансування науки у 2023 зростає на 72% порівняно з попереднім роком. На 2024 рік для фінансування науки в університетах в бюджеті передбачено 100 млн. грн. Розподілятися ці гроші повинні за результатами державної атестації закладів вищої освіти в частині провадження ними наукової діяльності. Кабмін затвердив порядок проведення цієї атестації. Необхідно затвердити методику і порядок використання коштів. Запровадження базового фінансування і атестація

дозволять університетам більш якісно формувати свою довгострокову дослідницьку політику [126].

Наразі в Україні в процесі проведення внутрішніх і зовнішніх оцінок якості освіти, слід аналізувати статистичну інформацію про поточний стан системи освіти, а також забезпечувати адекватне і своєчасне роз'яснення правових і фінансових питань. Як мінімум, кожні 2–3 роки на підставі узагальненої інформації необхідно скласти прогноз розвитку системи освіти і ринку праці.

Значимим чинником стають узгодженість банків даних і використання різних методик і показників. Наприклад, працевлаштування випускників слід вивчати як якісними методами, такими як інтерв'ювання працевлаштувачів і професійних організацій, так і з використанням кількісних показників (zareєстроване безробіття, рівень заробітку і так далі). Слід враховувати статистичні дані, звіти про самодослідження і зовнішні експертні оцінки, інформацію державної освітньої інспекції, дані соціологічних досліджень і опитувань.

Фінансування системи освіти має бути засноване на угодах безпосередньо між освітньою установою (університетом або коледжем) і Міністерством освіти і науки. Основні показники освітньої діяльності установ і їх якісна оцінка в щорічних звітах можуть служити базисом для контролю виконання угод. Угода має укладатися на декілька років і, у разі потреби, переглядатися на основі виявлених показників ефективності. Основний принцип може бути таким: - адекватне фінансування освітньої установи для забезпечення успішного навчання кожного студента (фінансування відповідно до кількості студентів) плюс обов'язкове фінансування загальних завдань установи – наукова робота, підтримка інфраструктури, розвиток тощо.

На державному рівні необхідно забезпечити зв'язок освіти з ринком праці, сприяти удосконаленню комунікацій між суб'єктами освіти та ринку. Державні

та приватні заклади вищої освіти – середні, професійно–технічні, вищі – мають навчати, зважаючи на рекомендації суб'єктів ринку праці. Профілі освіти повинні бути адаптовані до потреб професій на ринку праці.

Наразі комунікація між університетами, професійними середніми навчальними закладами з суб'єктами ринку праці, здійснюється неефективно. На думку експертів, навчальні програми та профілі випускників не відповідають потребам підприємств та інших установ для працівників.

Завдання держави щодо сприяння освітній і трудовій мобільності молоді – підвищення якості навчання і професійної підготовки, поліпшення можливостей для мобільності, професійної зайнятості і соціальної включеності молоді.

З раннього віку освіта сприяє соціалізації, інтеграції і посиленню потенціалу особи, вона дає можливості до особистого самовираження, здатного сприяти мобільності. Якісна і затребувана освіта є можливістю, ключем отримання хорошої роботи, забезпечення участі молоді у продуктивному житті. Починаючи працювати, молоді люди повинні мати можливість рухатися вгору по кар'єрних сходах. Необхідне збільшення і поліпшення інвестування в навчання молоді таким професіям, які потрібно на ринку праці.

Сприятиме трудовій реалізації і трудовій мобільності випускників установ професійної освіти соціальне партнерство в молодіжній політиці. Соціальне партнерство в професійній освіті – це особливий тип взаємодії освітніх установ з державними і місцевими органами влади, суб'єктами й інститутами ринку праці, громадськими організаціями, націлений на максимальне узгодження і врахування інтересів усіх учасників цього процесу. Воно покликане вирішити проблеми підготовки професіоналів відповідно до потреб ринку праці, забезпечення підприємств кваліфікованими кадрами, підвищення кваліфікації персоналу і працевлаштування молодих фахівців, що закінчують заклади вищої освіти.

Організація соціального партнерства у сфері професійної освіти в Європейських країнах має свою історію і традиції. У ряді країн деякі професійні об'єднання беруть безпосередню участь в розробці державних програм з працевлаштування і професійного навчання

- професійна консультативна Рада (Австрія);
- національні спільні комісії з питань зайнятості у Франції (La Commission Nationale Paritaire de l'Emploi) тощо.

Деякі французькі громадські організації, що добровільно зареєструвалися при Міністерстві у справах молоді і спорту, розглядаються як потенційні партнери і мають право звертатися за матеріальною допомогою для реалізації конкретних проєктів. Соціальне партнерство зберігається при лобіюванні інтересів молоді з боку профспілок, а також організацій працедавців.

Молодіжна рада в Іспанії розробила кампанію проти нестабільної зайнятості; у Фінляндії розроблений ряд кампаній за участю працедавців, метою яких є підвищення інформованості старшокласників про світ професій і робоче середовище в цілому.

Залежно від міри державної участі, потреб організацій і працедавців щодо професійної освіти виділяється три моделі взаємодії в системі “держава – працедавець – випускник/студент установи вищої професійної освіти”:

- значна участь держави в плануванні і реалізації професійної освіти (наприклад, Франція);
- визначення державою загальних напрямів участі недержавних компаній в діяльності приватних освітніх закладів (Німеччина, Норвегія, Данія);
- незначна роль держави в професійній освіті (Великобританія).

Франція активно бере участь у формуванні Європейських освітніх стандартів, на основі яких формуються навчальні програми, освітні модулі, що дозволяють готувати фахівців відповідно до потреб ринку праці. Практично на

усіх етапах підготовки освітніх стандартів держава активно залучає соціальних партнерів – працедавців, громадські організації. Регіони розробляють плани розвитку професійного навчання в усіх сферах і готують молодь до виходу на ринок [49].

У Франції для допомоги студентам у кожному державному ЗВО і у більшості приватних створені служби профорієнтації, в кожному департаменті – державні центри учбової і професійної орієнтації. В результаті студенти виробляють свій план освітньої і професійної орієнтації, виходячи зі своїх бажань і здібностей, за допомогою батьків, викладачів, персоналу служби професійної орієнтації і фахівців в обраній сфері. Цьому сприяють і зацікавлені представники адміністрації, місцевих колективів, підприємств і асоціацій [166].

Другим важливим напрямом, що об'єднує вищу освіту з професійним середовищем, є практика стажувань на державних або приватних підприємствах. Ця практика не є обов'язковою. У Кодексі законів про освіту лише декларується її можливість. У ряді випадків говориться про конкретні галузі, де застосовується стажування. Наприклад, університетські педагогічні інститути, які мають в розпорядженні можливість прийому, погодженого з навчанням викладачів для технічних закладів, можуть організувати у вигляді експерименту стажування в центрах навчання [166]. Цей напрям декларується в Трудовому кодексі, де кожній молодій людині у віці від 16 до 25 років, незалежно від рівня освіти, надається право доповнити свою освіту у рамках системи позмінного навчання. Навчання організовується у рамках приватних або типових трудових договорів, а також стажувань.

Підтримку випускникам ЗВО забезпечують і недержавні організації, зокрема, Асоціація допомоги випускникам ЗВО у працевлаштуванні (AFIJ). AFIJ проводить конференції, зустрічі з професіоналами, презентації підприємств,

тренувальні співбесіди, створює технічні цехи з пошуку роботи, дає індивідуальні поради.

У Німеччині більшість університетів створили центральні консультаційні бюро (Studienberatungen). Вони займаються з майбутніми студентами і вже реальними. Працівники бюро консультують учнів щодо професій, а також надають консультаційну підтримку студентам, які не впевнені у виборі своєї спеціальності, хочуть вибрати іншу спеціальність.

Відділи по профорієнтації федерального відомства праці часто проводять короткострокові курси для студентів з розвитку здібностей, необхідних для роботи, і загальним темам. В основному вони концентруються на профорієнтації і посередницьких послугах.

За законодавством німецькі ЗВО не несуть правової відповідальності за успішний професійний старт їх випускників. Але зараз ця ситуація поступово міняється, оскільки конкуренція між ЗВО росте, зв'язки з ринком праці стають комплексними. Останніми роками цілий ряд університетів (приблизно 15 відсотків) створили власні служби профорієнтації, які іноді знаходяться при Центральних консультаційних бюро й інших студентських службах. Деякі університети проявляють активність для підтримки власної позиції на ринку праці.

Наукові організації Німеччини працюють в тісній співпраці, відсутній розрив між наукою, промисловістю і ЗВО. Такий підхід дозволяє виключити дублювання досліджень, при цьому полегшуючи передачу технологій не лише з однієї наукової установи в іншу, але і, що найважливіше, з наукових установ, у тому числі ЗВО, в промислові фірми, прискорюючи тим самим процес впровадження винаходів і реалізації наукового потенціалу країни.

Важливо, що практикуються не лише стажування працівників фірм у ЗВО, але і робота студентів і молодих учених у фірмах. Особливо це характерно для

спеціальних (технічних) ЗВО, де навіть викладачі зобов'язані періодично проходити практику на підприємстві.

Зусиллями федеральної, регіональної і муніципальної влади створена потужна розгалужена мережа інформаційних бюро по знаходженню і наданню місць практики, тимчасової роботи, міжнародних обмінів для молоді, сервісних центрів, також підтримка цікавих і корисних соціальних програм на місцевому рівні.

У Німеччині класична система дуальної професійної освіти останнім часом доповнюється дуальною вищою освітою [161]. Вона поєднує в собі класичну вищу освіту з професійною освітою або з практичною професійною діяльністю на підприємстві. З одного боку, таке навчання дороге обходиться підприємствам, оскільки, окрім виплат студентові і соціальних податкових відрахувань, вони беруть на себе плату внесків за навчання у вищій школі. Проте в Німеччині робляться ставки на освічених практиків. Таким чином, випускники дуальної вищої освіти можуть претендувати на заміщення керівних посад.

Дуальна вища освіта ділиться на такі види [161]:

- освіта, інтегрована в навчання – об'єднує в собі класичну освіту у ЗВО з практичною професійною освітою по спеціальності (перелік освітніх спеціальностей стандартизований). Після закінчення випускник отримає дипломи як про вищу, так і професійну, спеціальну освіту. Умовою прийому на цей напрям є наявність атестату про середню або середню спеціальну освіту, а також договору з підприємством на навчання;

- освіта, інтегрована в професійну діяльність – розрахована на тих, хто має закінчену професійну освіту або багаторічний досвід роботи по якій-небудь спеціальності. Ця форма навчання служить, передусім, підвищенню кваліфікації. Навчання передбачає продовження професійної діяльності, якщо вона змістовно пов'язана з напрямом навчання. Це навчання можливе і без атестату про середню

або середню спеціальну освіту. Перед початком навчання укладається тристоронній договір між зво, студентом і підприємством, в якому сторони домовляються про дні для відвідування вищої школи і для роботи на підприємстві.

– освіта, інтегрована в практику – це тип комбінованого навчання, у рамках якого передбачено проходження тривалої практики на підприємстві. Цей напрям не передбачає після закінчення отримання двох дипломів, на відміну від описаної вище дуальної освіти, інтегрованої в навчання. Умовою вступу на цей напрям є наявність атестату про середню або середню спеціальну освіту.

Держава зацікавлена у збільшенні чисельності учбових місць у рамках системи дуальної освіти. Це пов'язано з тим, що з економічної точки зору така освіта сама себе фінансує. Чистий прибуток дуальної освіти складає 800 євро в рік на кожне освітнє місце [161].

Німецька модель дуальної освітньої системи, поширена також в Австрії і Швейцарії. Вона є хорошим взірцем для України.

Європейські ЗВО, без будь-яких нормативних вимог з боку органів влади, усвідомили необхідність створення таких структур як центри кар'єри – в якості сполучної ланки між ринком праці в усьому його різноманітті (працедавці, державні і недержавні посередницькі структури) і академічним співтовариством (студенти, викладачі, наукові співробітники).

Центри кар'єри є представництвом освітньої установи на ринку праці і орієнтовані на створення контактів закладу вищої освіти з працедавцями, державними органами по праці і зайнятості, громадськими організаціями, формування відкритості класичного академічного інституту.

Показники затребуваності випускників на ринку праці не є елементом обов'язкової звітності ЗВО/коледжу його засновникові, але щорічно розраховуються освітньою установою з метою вдосконалення навчальної роботи.

В Україні при кожному ЗВО мають бути створені центри кар'єри, які обов'язково мають виконувати такі завдання:

- сприяння усвідомленню студентами особливостей майбутньої професії і можливостей зайнятості;
- розвиток навичок працевлаштування студентів для успішного навчання і планування кар'єри;
- співпраця з працедавцями і службами зайнятості для розвитку кар'єри випускників;
- участь в підвищенні якості освіти випускників.

В сучасних умовах обов'язковим елементом центру кар'єри є веб–сайт, на якому представляються вакансії працедавців, резюме претендентів, новинні матеріали, звіти заходів. Такий сайт дасть можливість для спілкування працедавця і претендента, при недоступності персональних даних претендентів для перегляду. Штат персоналу центру кар'єри має включати, залежно від величини закладу вищої освіти, одного чи кілька кар'єрних консультантів, психологів, менеджерів проєктів. Співробітники центру кар'єри мають активно співпрацювати з державною службою зайнятості. Обов'язковим завданням є вивчення структури ринку праці, його взаємозв'язки з системою освіти, структури і географії безробіття.

Центр кар'єри має забезпечувати розробку і реалізацію заходів, спрямованих на розширення можливостей працевлаштування студентів/випускників і на розвиток індивідуальних навичок адаптації на ринку праці, а саме:

- дослідження ринку праці і безробіття;
- моніторинг працевлаштування молодих фахівців – випускників ЗВО;
- консультації і семінари з підготовки резюме і мотиваційних листів; випуск освітніх посібників;

- представництво в соціальних мережах (Facebook, Twitter);
- проведення групових семінарів і тренінгів.

Має бути розроблена методика проведення моніторингу працевлаштування випускників і оцінки затребуваності молодих фахівців на ринку праці.

Міністерство освіти і науки України має на ділі, а не лише в програмних документах, забезпечити профорієнтаційну діяльність з молодими людьми на усіх рівнях освіти, в середніх, спеціальних і вищих закладах освіти, а також після завершення освіти в процесі побудови кар'єри. Обов'язковою має стати тісна взаємодія державних структур і освітніх установ різного рівня.

Система послуг із сприяння розвитку кар'єри молодшої людини включає такі елементи:

- інформування: про навчання/освіту; про професії/ринок праці;
- кар'єрна освіта у системі навчання: розвиток навичок самооцінки (інтереси, здібності); уміння пошуку і застосування інформації щодо освіти і ринку праці; розвиток особистих якостей, які сприяють праці (заповзятливість, бажання бути активним, відповідальним, бажання вчитися вирішувати проблеми тощо);
- індивідуальні консультації у професійного консультанта: формування самооцінки; поради з пошуку інформації; складання плану/проекту розвитку індивідуальної кар'єри; ухвалення рішень.

Кар'єрна освіта має бути інтегрована в освітній процес у вигляді програми заходів закладу вищої освіти (загальноосвітня школа, професійно–технічний заклад, коледж, ЗВО), містити вказані елементи кар'єрної освіти. Зміст, форма і методи заходів розрізняються залежно від вікової групи молоді. Види заходів кар'єрної освіти у загальноосвітній школі: екскурсії, бесіди з учителями, класними керівниками, зустрічі з представниками різних професій, проекти

дослідження професій – інтерв'ю, конкурси, вікторини, семінари, практичні заняття (освоєння навичок для інтерв'ю з працедавцем тощо). У ЗВО зміст заходів має визначати центр кар'єри.

Важливим напрямом державної політики щодо забезпечення соціальної мобільності молоді є допомога у власній підприємницькій діяльності.

У становленні професіоналізації молодих людей особливе значення повинне надаватися формуванню підприємницького образу мислення. Тому у Білій книзі, у зверненні до політичних лідерів країн Євросоюзу вказується на необхідність підтримки розвитку контактів підприємців з освітніми установами. Вказується на важливості розвитку підприємницької освіти як засадничій компетенції через впровадження програм навчання підприємництва, програм сприяння бізнесу фінансових структур.

Певна частина молодих людей хотіла би організувати свою власну справу. Підрозділ у ЗВО, відповідальний за надання допомоги молодим людям у створенні бізнесу – кар'єрний центр, центр кар'єри. Заснований при ЗВО, він має забезпечити інформацією, діловими, психологічними консультаціями, тренінгами студентів, а так само й молодих людей інших категорій щодо заснування бізнесу та залучення коштів для його розвитку.

Навчання підприємництву і розвиток підприємницьких навичок – один з ключових напрямів, що реалізуються в країнах ЄС у рамках неформальної освіти. Проекти з розвитку підприємництва успішно реалізуються у ряді країн. Так, у Бельгії діє “Rosettabis Plan”, призначений для забезпечення зміни форми зайнятості, переходу від освіти до працевлаштування. У рамках проекту надається фінансова підтримка молодим людям, що бажають забезпечити собі самозайнятість через підприємництво, та тим, хто планує заснувати власну компанію. Цей проєкт успішно реалізується, у Бельгії рівень самозайнятості

молодих людей – один з найвищих порівняно з іншими країнами Західної Європи.

Інший проєкт, що реалізується у Бельгії – Старт-ап кафе коледжу при університеті міста Левен (Start-up café at Leuven University College, Belgium). Ключовою ідеєю проєкту є обмін інформацією між молодими підприємцями (випускниками і студентами коледжу) і досвідченими бізнесменами. Кафе, як місце зустрічі і проведення заходів, входить до складу кафе ЕСНО при департаменті бізнес–досліджень. На його базі організовують неформальні зустрічі студентів з підприємцями. Тут знаходиться і бібліотека бізнес–літератури. Інформування про новини проєкту, майбутні заходи здійснюється через Інтернет. На веб–сторінці коледжу розміщується інформація про вакансії, партнерів коледжу, можливості підвищення кваліфікації і навчання, корисні посилання тощо.

Ідея start-up кафе успішно реалізується в інших країнах, у тому числі, Данії, Нідерландах, Великобританії та ін. Участь в цьому проєкті сприяє розвитку в молодих людей підприємницького мислення і сприяє подоланню розриву між освітнім і бізнес–середовищем.

Зайнятість молоді через підприємництво практикується в низці європейських країн. Так, у Норвегії співтовариства працедавців є активними учасниками проєкту “Молодь і підприємництво”, метою якого є підтримка молодих людей у віці від 15 до 20 років, що планують в майбутньому відкрити власний бізнес в країні. Сприяння підприємництву молоді через державні програми практикується на Мальті. Наприклад, програма “Підприємництво” орієнтована на молодих людей, що закінчили освітні установи і передбачає забезпечення фінансової, інформаційної і маркетингової підтримки.

Розвиток підприємницьких ініціатив на національному рівні успішно практикується в Ірландії. У країні діє мережа навчання навичкам підприємництва

– Network for teaching entrepreneurship in Ireland (NFTE). Головним завданням проєкту є зміна життя незаможних молодих людей шляхом навчання навичкам бізнесу, розкриття їх підприємницького таланту. Проєкт реалізується під егідою міжнародної однойменної організації зі штаб–квартирою в Нью Йорку, а безпосереднє керівництво здійснює Ірландська молодіжна організація Forúige. NFTE працює в партнерстві з школами, молодіжними групами, університетами, громадськими організаціями, співробітники яких виконують роль бізнес–тренерів. Робота NFTE вирішує й іншу соціально важливу задачу: після завершення навчання частина молодих людей продовжує навчання в коледжах і університетах, а ті, хто не закінчив основне навчання, повертаються в школи.

В Україні першочерговим завданням держави у сфері підтримки підприємницьких ініціатив молоді є створення сприятливого бізнес–клімату, сприяння започаткуванню власної справи. Найважливішим є формування підприємницького образу мислення через освіту і виховання, що є засадничим знанням. Є потреба в таких освітніх процесах, щоб підтримати розвиток навичок участі серед молоді, підприємницької упевненості і знання справи.

Для молодих підприємців мають бути створені сприятливі умови, зокрема доступна потрібна інформація, доступне фінансування, зниження правового й адміністративного обтяження. Також існує потреба в протидії перешкодам, які зустрічають на своєму шляху молоді жінки при створенні і веденні бізнесу.

В Україні має бути розроблений проєкт, спрямований на підвищення мобільності молоді і формування когорти молодих підприємців. Слід покращувати зв'язки підприємців з закладами вищої освіти, розвивати підприємницьку освіту як засадничу компетенцію, покращувати умови для роботи молодих підприємців, наприклад, через створення програми доступу до фінансів для започаткування малого і середнього бізнесу молодими людьми.

Слід створити фонд сприяння молодіжному бізнесу. Можливе використання фондів ЄС, наприклад Європейського Фонду регіонального розвитку.

Все частіше в Європі говориться про розвиток нових підходів до навчання: “безперервне навчання”, “перенавчання”, “гнучкість”, “мобільність”. Таке завдання реалізується країнами ЄС на національному і на загальноєвропейському рівнях в контексті концепцій “lifelong learning” (навчання упродовж усього життя), “unformal education” (неформальна освіта).

Концепція “Навчання упродовж усього життя” (lifelong learning) в контексті Лісабонської стратегії 2000 р. і Стратегії “Європа 2020” розглядається як ключовий чинник досягнення спільної мети створення конкурентної і динамічної Європейської економіки, заснованої на знаннях.

Навчання упродовж усього життя служить необхідною передумовою поліпшення соціального становища людини, формування громадянської позиції, особистої і професійної реалізації і підвищення можливостей праці. Акцент ставиться не на викладанні знань, а на розвитку індивідуальних здібностей і потенціалу людини до навчання.

Безперервність навчання (навчання впродовж усього життя) передбачає надання можливостей, які дозволять людям підвищувати свою кваліфікацію, змінювати сферу своєї професійної реалізації. У рамках цієї концепції в країнах Євросоюзу реалізується декілька напрямів молодіжної політики зайнятості, включаючи неформальну освіту і навчання підприємництву.

Неформальна освіта (unformal education) визнається важливим елементом з розвитку особистих і професійних навичок, іншими словами, всього, що “залишилося за бортом” формального навчання, у т. ч. майбутнього кар’єрного планування. Прикладом неформальної освіти може служити проєкт “Кар’єра

онлайн і інформація про професійну підготовку” (Online career and vocational information programme, Австрія).

Підлітки, їх батьки, учителі, дорослі молоді люди, що планують майбутню кар’єру, потребують інформаційної підтримки. Сайт BIC.at є свого роду практичним навігатором по плануванню кар’єри, пошуку роботи і розвитку своїх професійних можливостей. Проєкт був розроблений в 1987 році і використовувався як локальна база даних для державних служб зайнятості Австрії, з 1998 року був запущений в роботу онлайн. Його реалізація традиційно здійснювалася за участю Інституту дослідження кваліфікацій і профпідготовки для економіки Австрії (IBW) і центром профорієнтації федеральної палати економіки Австрії. Інтернет-сайт www.bic.at надає інформацію по більше ніж 1700 професій, містить короткі і розгорнуті описи вакантних місць, у т. ч. фото, фільми, характеристики обов’язків, умов роботи, професійних можливостей (продовження навчання, розвиток підприємництва). Унікальність цього проєкту полягає в тому, що він призначений для широкої багатоцільової аудиторії.

В Україні реалізація концепції “Lifelong learning” передбачає постійне звернення громадян до системи навчання, що робить необхідним її суттєве оновлення в цілому. Тільки тривала взаємодія системи навчання і ринку праці здатна сприяти реалізації потреб членів суспільства; вона неможлива за умови одноразового отримання кваліфікації громадянином впродовж життя.

Баланс кадрового потенціалу економіки держави може бути досягнутий за допомогою створення системи, що включає, окрім освітніх програм, розвиток суміжних кваліфікацій і зміну кар’єрних планів громадян упродовж усієї трудової діяльності. Впровадження концепції “Lifelong learning” вимагає розвитку нової парадигми освітньої діяльності, включаючи її теоретичні і практичні аспекти.

Такі якості, як ініціативність, здатність до самостійного пошуку рішень, вміння працювати в команді, стають важливішими, ніж цілеспрямована підготовка до виконання певних трудових обов'язків. Мотивація до здобуття освіти, необхідність постійного вдосконалення компетенцій упродовж усієї трудової діяльності виступають найбільш значимими чинниками, які забезпечать ефективне набуття знань і навичок, формування професійної готовності і безперервне навчання.

В Європі фінансування реалізації молодіжної політики щодо забезпечення соціальної мобільності молоді здійснюється на основі проєктного підходу. Фінансове забезпечення державної молодіжної політики складає найважливішу ланку державної молодіжної політики, воно багато в чому зумовлює ефективність заходів, що робляться в цьому напрямі органами державної влади. Ці заходи можна умовно підрозділити на прямі і непрямі залежно від того, як здійснюється бюджетне планування і розподіл.

До перших відноситься фінансове забезпечення державної молодіжної політики як галузі державної діяльності. Сюди ж відноситься безпосередня підтримка молодих людей через надання доступних кредитних ресурсів для молодих людей; зниження оподаткування для молодіжних підприємницьких ініціатив; квотування для молодих людей частини засобів, що розподіляються по різних конкурсних програмах.

До другої групи заходів відноситься, передусім, застосування механізмів справедливого розподілу оплати праці – зміна механізмів розрахунку заробітної плати з метою отримання молодими людьми рівних шансів на винагороду за рівну працю.

У аспекті підтримки молодіжних інновацій особливий інтерес представляє квотування для молодих людей частини коштів, що розподіляються по різних конкурсних програмах, що передбачає виділення грантів, орієнтованих на

вирішення певних важливих для держави завдань. Маючи цільовий характер, гранти дозволяють підтримати інноваційні проєкти успішно працюючих молодих людей і молодіжних команд в різних сферах життя країни.

Має бути нормативно закріплений проєктний принцип фінансового забезпечення державної молодіжної політики щодо соціальної мобільності молоді в Україні.

У Данії фінансовим забезпеченням займається Датська молодіжна рада, яка розподіляє кошти між державними і неурядовими організаціями, працюючими з молоддю. У Данії діють близько 15 фондів, готових до фінансування молодіжних проєктів (Canvas, Pest, Forsers give porter, train tool, libre office, KeHaTools).

У Фінляндії за розробку, реалізацію і функціонування молодіжної політики в державі відповідає міністерство освіти. Фінансове забезпечення молодіжної політики будується за субсидіарним принципом: міністерство виділяє відповідні кошти національним організаціям по молодіжній роботі (у Фінляндії їх 69, але тільки 37 з них получують субсидії від уряду), а також районним організаціям. Згідно із законом про молодь, об'єм і набір послуг для молоді визначає місцева влада (муніципалітети).

У Норвегії держава активно допомагає неурядовим організаціям, які сприяють навчанню молоді демократії, участі молодих людей в громадському житті країни і суспільства. Фінансове забезпечення діяльності цих організацій більшою мірою здійснюють муніципальні органи влади, які організовують молодіжні заходи. В комунах Норвегії засновані дитячі і молодіжні ради, витрати на їх функціонування також лягають на муніципалітети.

Еталонною серед Європейських країн вважається державна молодіжна політика Швеції. Тут немає єдиної національної програми, проте урядом країни, різними міністерствами і громадськими організаціями у рамках їх компетенції реалізується комплекс заходів, що дозволяють молодим людям вести гідне життя.

Основний вантаж відповідальності беруть на себе муніципалітети. Відповідно ними, при направляючій дії держави, здійснюється більша частина фінансової підтримки молоді.

Місцеві органи влади розподіляють гранти між культурними і молодіжними організаціями – близько 1 млн шведських крон щорічно, вирішують проблеми шкіл, допомагають в питаннях працевлаштування шведської молоді [158]. На державному рівні одночасно функціонує Державна молодіжна Рада і Національна рада шведських молодіжних організацій. На місцевому – муніципальні молодіжні ради.

Істотна роль в структурі державної молодіжної політики Швеції відводиться освітнім програмам для молодих людей. Стипендії для навчання у закладах вищої освіти цієї країни надаються молодим людям у вигляді студентських субсидій і кредитів, що підлягають поверненню після завершення навчання і влаштування молодого людини на роботу [158].

Фінансування ЗВО здійснюється парламентом залежно від результатів у вигляді одноразово виплачуваних сум шляхом укладення цільового освітнього контракту строком на три роки між Міністерством освіти і науки і навчальним закладом.

Зафіксовані Парламентом обсяги грошових коштів, що виділяються з середнього розрахунку на навчання одного студента формуються таким чином: 40% об'єму субсидій уряду залежить від чисельності студентів очної форми навчання ЗВО і 60% – від кількості залікових балів, отриманих ними в процесі навчання. Фінансування навчання аспірантів робиться за рахунок роботи в дослідницьких проєктах різних наукових організацій [158].

В Україні університети, інші ЗВО є бюджетотворюючими; гроші студентів–контрактників спрямовуються в бюджет. Потім ЗВО отримують кошти з бюджету на обов'язкові статті виплат (зарплати працівників,

господарство). Вважаємо, що фіксована сума має йти в бюджет, інші гроші слід спрямовувати на розвиток університету; тоді українські ЗВО будуть мати змогу фінансувати інноваційні наукові/навчальні проєкти.

Соціальна активність сучасної молоді проявляється у волонтерській діяльності – добровільна, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги [93], виходячи за рамки відносин між друзями. Волонтерська допомога – роботи та послуги, що безоплатно виконуються і надаються волонтерами. Волонтерська діяльність доступна кожному і здійснюється за власним бажанням; вона має освітню цінність (неформальне навчання) та соціальну. Багато соціальних заходів здійснюються на добровільних засадах.

Згідно із законом України “Про волонтерську діяльність”, волонтером є фізична особа, яка добровільно здійснює соціально спрямовану неприбуткову діяльність шляхом надання волонтерської допомоги. Волонтер добровільно і свідомо і без винагороди бере участь у роботі для людей, неурядових організацій, а також різних установ, що діють у різних соціальних сферах. Волонтером може бути будь-яка особа віком від 18 років, незалежно від статі, рівня достатку, професії, освіти, досвіду тощо [93].

У нашій країні існує кілька волонтерських центрів, які, крім просування цієї ідеї, займаються посередництвом пропозицій між організаціями та людьми, які хочуть стати волонтерами і підготувати обидві сторони до співпраці. Їхнє завдання – підвищити громадянську активність, підвищити чутливість членів місцевих громад до потреб інших. Це Всеукраїнський громадський центр “Волонтер”; Всеукраїнська асоціація молодіжного співробітництва “Альтернатива-В”; Центр волонтеріату “Добра воля”. Крім цього, центри підготовки волонтерів створені на базі факультетів соціальної роботи у вищих освітніх закладах. Звернувшись до цих організацій, молода людина може з одного

боку пройти навчання як майбутній волонтер, а з іншого – отримати корисні поради стосовно можливих волонтерських ініціатив.

В Україні діє мережа волонтерських центрів, які проводять тренінги та займаються розміщенням волонтерів.

Вони збирають інформацію про охочих допомагати та організації, що потребують підтримки. Волонтери організовують заходи з охорони довкілля, культурні фестивалі та збір коштів на благодійність. Їхня участь важлива для підтримки громадських організацій, що потребують безкоштовних консультацій фахівців.

В ЄС волонтерська діяльність сприяє розвитку трудового потенціалу молоді, формуванню громадянської позиції та активній участі в суспільному житті.

У країнах Європейського Союзу діяльність Європейської волонтерської служби (ЄВС) має вагоме значення для реалізації програми “Еразмус+”, перед тим – для програми “Молодь у дії” (2007-2013). ЄВС – це майданчик для розкриття потенціалу молодих членів суспільства, їх особистісного/професійного розвитку за виконання волонтерської роботи. Молоді люди України теж мають можливість приймати участь у міжнародних проектах ЄВС. Це сприятиме:

- їх залученню до європейського молодіжного простору;
- територіальній та професійній мобільності;
- розширенню індивідуальної спроможності для соціального розвитку.

В Україні волонтерська діяльність молоді має розширюватися за рахунок нових форм роботи, для цього можна активно використовувати досвід розвинутих країн Європи.

Так, у Законі “Про волонтерську діяльність” сказано, що залучати волонтерів до своєї діяльності можуть організації та установи, які є неприбутковими [93].

У країнах Євросоюзу студенти, які вже оволоділи необхідними знаннями та вміннями, зокрема за фахом юриста, медика, педагога, соціального працівника, спеціаліста сфери послуг тощо, безоплатно виконують роботу по спеціальності для осіб, які їх потребують.

При цьому приміщення, обладнання і навіть додаткове консультування надають приватні фірми або ж громадські організації. Це, наприклад, юридичні, стоматологічні, фельдшерські, перукарські, масажні послуги тощо. Тоді молоді люди будуть відчувати задоволеність своєю роботою, приносять користь іншим членам суспільства, бачитимуть свої соціальні перспективи.

Україна, в якій досить багато людей соціально вразливих категорій населення, не мають достатньо коштів для отримання таких послуг. Тому, волонтерська діяльність молоді у названих та інших сферах була б досить затребуваною, а молодим фахівцям дала б змогу реалізувати свій потенціал.

Освітня мобільність є для молодих людей ефективним способом збільшення шансів на працевлаштування в майбутньому, а також здобуття нових професійних кваліфікацій, при одночасній підтримці громадянської активності. Завдяки освітній мобільності вони можуть здобуття нові знання, також набути мовних і міжкультурних компетенцій. Якщо молода людина мобільна ще будучи студентом, то більш ймовірно, що вона буде мобільною і в подальшому житті, як працівник. Роботодавці цінують випускників, які мають досвід освітньої мобільності. ЄС давно підтримує освітню мобільність через різні програми та ініціативи, серед них найвідоміша – програма Erasmus. Україна долучається до програм мобільності ЄС, зокрема програм ErasmusMundus і Tempus. Підтримується мобільність і обміни студентів між університетами Європи і поза

нею, а також працівників середньої школи і вищих навчальних закладів. Завдяки програмам студентських обмінів молоді люди здобувають цінний досвід і вміння, які потім зможуть ефективно застосувати вже на ринку праці. Навчання і робота за кордоном користуються великою популярністю серед молоді. Але проблемою для України стає еміграція молодих людей, які після стажування за кордоном, залишаються там працювати. Причому більшість вже й не планує повертатися в Україну. Таким чином, зростає відтік кваліфікованих робочих рук і освічених талановитих молодих людей (braindrain – відтік розумів). Можливості часто мають сильний вплив на прагнення, наприклад, освіта часто призводить до більш високих прагнень, виконання яких часто можливе тільки через міграцію. Дослідження показують, що чим вища кваліфікація, тим вища ймовірність міграції. Висококваліфіковані молоді люди можуть вільно вибирати місце прикладання своїх знань та розраховувати на високі доходи. Переважно молодь мігрує вже після закінчення освіти, тому що тоді їхні доходи вищі. Ймовірність міграції молодих людей після 30-річного віку падає. І це не дивно: чим старша людина, тим більше вона прив'язана до місця свого проживання (подружжям, дітьми, домом). Потрібно пропагувати серед студентів освітню віртуальну мобільність, як альтернативу фізичній мобільності, завдяки застосуванню сучасних інформаційних технологій.

Висновки до третього розділу

1. Вдосконалення нормативно-правового та організаційного забезпечення механізмів державної політики щодо соціальної мобільності молоді є критично важливим кроком у забезпеченні сталого розвитку суспільства.

Шляхом впровадження ефективних інструментів регулювання, стимулювання і підтримки молоді в їхньому соціальному руху можна створити сприятливі умови для розвитку їхнього потенціалу та забезпечення їхньої активної участі у формуванні суспільства.

2. Важливою частиною цього процесу є сприяння доступності освіти, розвиток професійної підготовки, створення можливостей для кар'єрного зростання та формування сприятливого середовища для самореалізації молоді. Тільки через комплексний підхід до цієї проблеми можна забезпечити сталу соціальну мобільність молодого покоління і забезпечити краще майбутнє для всього суспільства.

3. Вироблення та впровадження ефективних заходів стимулювання соціальної мобільності молоді є важливим завданням в сучасних умовах. З урахуванням зростаючих викликів і можливостей, необхідно розробляти стратегії, спрямовані на сприяння освіти, розвитку кар'єри, підтримці підприємництва та доступу до ресурсів для молоді.

4. Засоби інформаційної технології можуть бути використані для створення інноваційних програм та ресурсів, спрямованих на підтримку соціальної мобільності. Тільки за умови комплексного підходу, співпраці між урядом, громадськістю та бізнесом можна досягти значного прогресу у цьому напрямі та забезпечити стале соціальне й економічне зростання.

5. Впровадження інноваційних засад та форм державної політики спрямованих на забезпечення соціальної мобільності молоді, є важливим чинником для підвищення їхнього потенціалу та сприяння сталому розвитку суспільства.

6. Інноваційність полягає у застосуванні передових технологій, розробці новаторських програм і механізмів підтримки, а також в створенні умов для активної участі молоді у прийнятті рішень, що стосуються їхнього майбутнього.

7. Важливою складовою інноваційної політики є гнучкість та адаптивність до змін у соціально-економічному середовищі, що дозволяє ефективно впроваджувати нові підходи та відповідати на виклики сучасності.

Тільки через поєднання інноваційних стратегій зі стабільними правовими та організаційними засадами можна забезпечити успішне здійснення державної політики щодо соціальної мобільності молоді та забезпечити їхнє стабільне й успішне майбутнє.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі запропоновано нове вирішення наукового завдання, яке полягає у визначенні напрямів розбудови державної політики соціальної мобільності молоді в Україні. Одержані в процесі дослідження результати дають підстави зробити такі висновки.

1. Здійснено аналіз понятійно-категоріального апарату, що дозволило уточнити зміст основних понять дослідження.

У ході дослідження були визначені такі поняття: соціальний розвиток молодої особи, що означає динамічний процес зміни соціальної ролі, соціального статусу в економічній, політичній і соціальній сфері суспільства, що значною мірою обумовлюється державним регулюванням і державною політикою у сфері розвитку потенціалу молоді; соціальна мобільність – це зміна соціального статусу особи, перехід індивідів з одних соціальних груп і верств в інші.

Водночас соціальна мобільність молодої особи – це зміна її соціального статусу і перехід до інших соціальних груп. Соціальна мобільність пов'язана з економічними можливостями переміщення особи.

Молодь, яка перебуває на стадії формування особистості і становлення як члена суспільства, об'єднується такими спільними інтересами, як освіта, працевлаштування і фінансове забезпечення. Її внутрішня різноманітність виявляється в різних способах життя.

Молодь має суттєвий потенціал у впливі на соціальні зміни і мобільність. Соціальний розвиток молоді – це динамічний процес, обумовлений державним регулюванням і політикою, що має за мету допомогу в реалізації поставлених цілей і підтримку соціальної мобільності.

2. Державна молодіжна політика – це інструмент, за допомогою якого держава здійснює взаємовідносини з молоддю, сприяючи реалізації її запитів, здібностей і потреб.

Державна політика щодо соціальної мобільності молоді – це комплексна діяльність держави в інтересах молоді, ціллю якої повинне бути створення необхідних правових, економічних і організаційних умов та гарантій для соціального і професійного становлення молодих членів суспільства, їх трудової та економічної самореалізації у бажаній для них сфері, гарантованій законом участі в політичній та державно-управлінській діяльності.

При цьому державна молодіжна політика виступає механізмом взаємодії держави з молоддю, спрямованою на реалізацію її потреб, здібностей і запитів. Вона передбачає систему теоретичних положень та ідей щодо ролі і перспектив молоді у суспільстві, закріплених у законах і нормативних актах, а також практичну діяльність суб'єктів цієї політики для втілення цих принципів у реальне життя та суспільні умови.

Державна політика у сфері соціальної мобільності молоді повинна стати одним із головних напрямів діяльності держави. Ця діяльність повинна бути комплексною і спрямованою на забезпечення інтересів молодих громадян, включаючи створення правових, економічних і організаційних умов для соціального і професійного зростання.

Наразі соціальну мобільність молодих українців варто розглядати як ключовий чинник консолідації демократії, формування сприятливих передумов для розвитку потенціалу молодого індивіда, установлення в ньому позиції свідомого громадянина і залучення його до важливих соціальних, політичних, економічних і культурних процесів у суспільстві.

Для забезпечення цього вирішального аспекту розробляється і вдосконалюється нормативно-правова база, що регулює соціальну мобільність

молодого покоління. У наш час одним з основних документів, який урегульовує впровадження проєктів міжнародного партнерства Євросоюзу, є «Еразмус+», що враховує наявність грантової, партнерської й міжінституційної угод, інших матеріалів проєкту, а також законодавчу систему Євросоюзу та всіх держав-бенефіціарів, які виступають у ролі виконавців або співвиконавців.

Установлено, що взірцем для України слугує досвід розробки й реалізації державної молодіжної політики Німеччини. Модель державної молодіжної політики в цій країні включає сучасне законодавство та розумне втручання держави в інтереси і проблеми молодого покоління. Влада надає державну допомогу молодим людям, що її потребують, а також заохочує їх самостійно вирішувати власні проблеми.

З'ясовано, що в Європі наявні такі моделі молодіжної політики: консервативна (Центральна Європа), ліберальна (Великобританія), патерналістська (Північна Європа) і субінституціоналізована (Південна Європа).

Систематизовано нормативно-правове забезпечення державної політики щодо забезпечення соціальної мобільності молоді, а також визначено основні нормативно-правові акти, спрямовані на забезпечення соціальної мобільності молоді.

3. Окреслено організаційні засади державної політики у сфері забезпечення соціальної мобільності молоді.

Органи виконавчої влади, які забезпечують формування і реалізують державну політику у сфері зовнішньої трудової міграції в межах своїх повноважень: Кабінет Міністрів України, центральні органи виконавчої влади, а також місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування.

Обґрунтовано, що суб'єктами молодіжної політики виступають державні й регіональні органи влади, молодіжні організації, міжнародні організації, молоді дослідники, а також бізнес і приватні донори. Визначено рівень інституалізації

механізмів державної політики соціальної мобільності молоді, зокрема інституції, що займаються питаннями соціальної мобільності молоді: Міністерство соціальної політики України, Міністерство внутрішніх справ України, Міністерство закордонних справ України, Міністерство науки та освіти України, Міністерство економічного розвитку і торгівлі, Міністерство молоді та спорту, Міністерство охорони здоров'я України, Державна митна служба України, Державна прикордонна служба України.

Інституційне забезпечення соціальної мобільності молоді формує система органів державної влади на загальнодержавному, регіональному і місцевому рівнях. Ці органи реалізують свої рішення з використанням методів, які належать до їхніх компетенцій.

У такому контексті державні структури виступають передовими управлінськими суб'єктами в інституційному забезпеченні державної молодіжної політики.

Водночас одна з ключових цілей державного регулювання соціальної мобільності молоді – це забезпечення продуктивної та ефективної зайнятості молодих людей, що сприятиме їхньому високому рівню залучення до економічного процесу й ефективному використанню трудового потенціалу за сприятливих умов праці.

Такий підхід сприяє стабільному підвищенню результативності та розвитку суспільства. Державна політика значною мірою спрямована на поступове збільшення і розвиток кадрового забезпечення, що виявляється у збільшенні кількості працівників, які працюють з молоддю у різних напрямках і сферах діяльності. Як результат, спостерігається активізація участі молоді в різних сферах життя суспільства.

4. Розроблено напрями удосконалення нормативно-правового й організаційного забезпечення державної політики щодо соціальної мобільності молоді.

Сформовано інноваційні засади/форми державної політики щодо забезпечення соціальної мобільності молоді і визначено, що вагомий напрям державної політики щодо забезпечення соціальної мобільності молоді – це допомога у підприємницькій діяльності.

Навчання підприємництву та розвиток підприємницьких навичок – це один із ключових напрямів, які реалізуються в країнах ЄС у рамках неформальної освіти.

Доведено, що в Україні щонайпершим завданням держави у сфері підтримки підприємницьких ініціатив молоді є створення сприятливого бізнес-клімату і сприяння започаткуванню власної справи; створення сприятливих умов для молодих підприємців, надання їм потрібної інформації, фінансових коштів, зняття зайвого адміністративного тягаря.

Обґрунтовано, що важлива форма соціальної активності молоді – це волонтерська діяльність. Саме завдяки їй вирішуються проблеми реалізації потенціалу молодих людей. Також досліджена необхідність розширювати волонтерську діяльність молоді за рахунок нових форм роботи, використовуючи досвід європейських країн.

5. Вироблення і впровадження ефективних заходів стимулювання соціальної мобільності молоді – це важливе завдання за сучасних умов.

З урахуванням зростаючих викликів та можливостей, слід розробляти стратегії, спрямовані на сприяння підвищення рівня освіти, розвитку кар'єри, підтримку підприємництва і доступ до ресурсів для молоді.

Засоби інформаційної технології можуть бути використані для створення інноваційних програм і ресурсів, спрямованих на підтримку соціальної

мобільності. Лише за умови комплексного підходу, співпраці між урядом, громадськістю і бізнесом можна досягти значного прогресу у цьому напрямі і забезпечити стає соціальне й економічне зростання.

Упровадження інноваційних засад і форм державної політики, спрямованих на забезпечення соціальної мобільності молоді, – це важливий чинник для підвищення їхнього потенціалу і сприяння сталому розвитку суспільства. Інноваційність полягає у застосуванні передових технологій, розробці новаторських програм та механізмів підтримки, а також у створенні умов для активної участі молоді у прийнятті рішень, які стосуються їхнього майбутнього. Важливі складові інноваційної політики – гнучкість і адаптивність до змін у соціально-економічному середовищі, що дає змогу ефективно впроваджувати нові підходи і відповідати на виклики сучасності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналітична записка до звіту про виконання завдань Державної стратегії регіонального розвитку України за 2017 рік, відповідальними за які визначено Мінмолодьспорт. URL: http://www.dsmsu.gov.ua/media/2018/02/27/18/1508_7_3_2.pdf
2. Антонов А.В. Державне регулювання процесу активізації академічної мобільності Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: *Державне управління*. 2015. Вип. 2. С. 50-60.
3. Артеменко І. В. Взаємодія органів державної влади та інститутів громадянського суспільства у формуванні й реалізації молодіжної політики: дис. канд. наук з держ. Управління: 25. 00. 01 *Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Дніпро*. 2017. 254 с.
4. Батюк А. Державне сприяння реалізації трудового потенціалу молоді. Збірник наукових праць “*Ефективність державного управління*”. 2015. Випуск 44. С. 191-197.
5. Безрук О. О. Проблемне поле політичної мобільності: теоретичний аспект *Сучасне суспільство: політичні науки, соціологічні науки, культурологічні науки*. 2012. С. 27-32.
6. Бізнес інкубатор “*Молодіжний бізнес центр*” КНУТД URL: https://knutd.edu.ua/students/Youth_Business_Center/
7. Біль М.М. Мобільність населення: теоретична сутність і видова різноманітність *Економіка і суспільство*. 2016. Вип. 7. С. 645-652.
8. Біляєв Я. М. Організаційні засади механізмів державної політики щодо забезпечення соціальної мобільності молоді. *Державно управління: удосконалення та розвиток*, 2019. № 4 URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1419>

9. БО “Благодійний фонд “Добробут-Фундація” URL: <https://dobrobut.foundation/>

10. Болотська О. А. Чинники соціальної мобільності сучасної молоді в контексті реформування системи вищої освіти URL: <http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN20/12boasvo.pdf>

11. Бородін Є. І. Державна молодіжна політика в Україні: процес формування та розвитку (1991-2004 рр.): *монографія*. Дніпропетровськ: Пороги, 2008. 429 с.

12. Васильєв А. Конвергенція моделей реалізації державної політики, спрямованої на молодь. *Публічне управління: теорія та практика* 2013. Вип. 3. С. 205-209.

13. Васютинський В. О. Вплив мовних і регіональних чинників на соціальне самовизначення студентів. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*: 36. статей. 2007. Вип. 17 (20). С. 247-252.

14. Вебер М. Основные понятия стратификации. *Социологические исследования*. 1994. № 5. С. 147-156.

15. Гавловська А. О. Правовий механізм формування та реалізації державних молодіжних програм: теоретико-правові аспекти: автореф. дис. канд. юрид. наук. Запоріжжя, 2016. 20 с.

16. Гайванович І. Молодіжний рух України: тенденції та перспективи розвитку. *Молода нація: Альманах: Спецвипуск*. К., 2000. С. 115-121.

17. Годован Ю. В., Ніколаєнко Н. О. Соціальна мобільність молоді як стратегічна складова політичної соціалізації молоді. Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса, Сер.: *Політичні науки*. 2017. Випуск 2. С. 76-78

18. Головатий М. Ф. Державна молодіжна політика як феномен суспільного розвитку і нова парадигма державотворення у країнах перехідного стану. Акт.

пробл. держ. Упр.: зб. наук. пр. О.: ОРІДУ УАДУ, 2002. Вип. 10. С. 291-304.
URL: <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=8&n=23&c=258>.

19. Головатий М. Ф. Молодіжна політика в Україні: проблеми оновлення
Наук. Думка, 1993. 325 с.

20. Головатий М. Ф. Соціологія молоді. К: МАУП, 2006. 304 с.

21. Головатий М. Ф. Формування державної молодіжної політики в
сучасній Україні (політологічний аналіз) дис. д-ра політ. наук: 23. 00. 02; Нац.
акад. наук України, Ін-т нац. відносин і політол. К., 1996. 389 с

22. Головенько В. А. Молоде покоління України в алгоритмі суспільних
процесів. *Український соціум*. 2006. № 2. С. 34-37.

23. Головенько В. А. *Нове покоління незалежної України* За заг. ред. Г.
Л. Черепанової. К.: державний ін-т проблем сім'ї та молоді, 2004. Кн. 4. 136 с.

24. Горизонт 2020: Українські проекти отримали найбільше великих
грантів для малого та середнього бізнесу серед країн східного партнерства 17
травня 2019 року. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/gorizont-2020-ukrayinski-proekti-otrimali-najbilshe-velikih-grantiv-dlya-malogo-ta-serednogo-biznesu-sered-krayin-shidnogo-partnerstva>

25. Громадська Організація Інститут Молоді URL:
<https://inmol.org/chyselnist-ditej-ta-molodi-v-ukraini/>

26. Гузенко І. М. Становлення і розвиток державної молодіжної політики в
Україні. Львівський орд. Червоної Зірки ін-т Сухопутних військ ім. гетьмана
Петра Сагайдачного Національного ун-ту “*Львівська політехніка*”. Львів, 2009.
С. 50-62.

27. Державна молодіжна політика: здобутки та невирішені проблеми.
URL: http://studopedia.com.ua/1_53125_molodizhna-politika-nezaleznoi-ukraini-z-roku.html

28. Державна служба статистики України URL:
<http://www.ukrstat.gov.ua/>
29. Державна цільова соціальна програма “Молодь України” на 2016-2020 роки URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/148-2016-%D0%BF>.
30. Директива Європейського Парламенту і Ради 2005/36/ЄС від 7 вересня 2005 року про визнання професійних кваліфікацій URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_013-05#Text
31. Договір про заснування Європейської Спільноти. Документ від 25.03.1957. Редакція від 01.01.2005 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/994_017
32. Донченко Т. Основні моделі державної молодіжної політики: закордонний та вітчизняний досвід. *Ефективність державного управління*: зб. наук. пр. Вип. 18/19. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2009. С. 126-133.
33. Драпушко Р. Г., Горінов П. В., Захаренко К. В., Міненко Є. С. Державна молодіжна політика України в умовах європейської інтеграції: виклики та можливості. Київ: Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: *Публічне управління та адміністрування*. 2022. Т. 33 (72). № 4. С. 9.
34. Дроздова Т. В. Молодь як суб’єкт державотворчих процесів. *Державне будівництво*. 2009. № 2 URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2009_2_38
35. Енциклопедія державного управління: у 8 т. Нац. акад. держ. упр. при Президентіві України; наук. -ред. колегія: Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. К.: НАДУ 2011. Т. 1: *Теорія державного управління наук. ред. колегія: В. М. Князев, І. В. Розпутенко та ін.* 2011. 748 с.

36. Європейський інструмент сусідства та партнерства URL: <http://sfs.gov.ua/diyalnist-/mijnarodne-/arhiv/integratsiya-ukraini-do-es/integratsiya-ukraini-do-es/evrop-instrument>.

37. Жук М. В. Державна молодіжна політика в Україні: термінологічний аналіз. *Науковий вісник Академії муніципального управління*. Серія: Управління. 2014. Вип. 3. С. 168-178. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvamu_upravl_2014_3_21.

38. ЗАКОН УКРАЇНИ

39. Закон України «Про основні засади молодіжної політики» від 27.04.2021 р. № 1414-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20>

40. ЗАКОН УКРАЇНИ Про основні засади молодіжної політики (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2021, № 28, ст.233) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text>

41. Інструкції, законодавство, шаблони, переклади документів, пам'ятка та інше URL: <http://incubeplatform.com.ua/blog/show/93>

42. Інформація про напрямки діяльності та контакти молодіжних центрів праці в Україні URL: <http://dsmsu.gov.ua/index/ua/material/17345>

43. Каленюк І. С., Ямковий В. А. Особливості впливу освіти на забезпечення соціальної мобільності в сучасних умовах. *Демографія та соціальна економіка*. 2015. Випуск 2 (24). с. 88-102

44. Канавець М. В. Вплив молодіжного руху на формування та реалізацію державної політики України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ. упр.: спец. 25. 00. 01: К., 2009. 20 с.

45. Канавець М.В. Молодіжна політика України в контексті створення внутрішніх передумов щодо вступу в Європейський Союз, 2014 URL: http://academy.gov.ua/ej/ej7/doc_pdf/kanavec.pdf

46. Кербаль М. О. Зарубіжний досвід формування нормативно-правової бази щодо молодіжної політики. *Сучас. Укр. політика, політики і політологи про неї. Вип. 13. Київ-Миколаїв, 2008. С. 122-129.*
47. Кжаклевска Е. Молодіжна політика в Україні. Г. Вільямсон *Видавництво ради Європи. 2013. 187 с.*
48. Коваль Г. В. Основні аспекти формування та розвитку державної молодіжної політики. *Інвестиції: практика та досвід. 2013. № 1. С. 115-118.*
49. Коваль Г. В. *Розвиток державної молодіжної політики: теорія, методологія, механізми реалізації: монографія.* Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2013. 432 с.
50. Коваль Г. В. Сутність державної молодіжної політики. *Наукові праці. Науково-методичний журнал. Державне управління. 2011. Випуск 147. Том 159. С. 58-62.*
51. Коваль Г. Шляхи реформування державної молодіжної політики. *Публічне управління: теорія та практика: зб. наук. пр. Асоціації докторів наук з державного управління. Х.: Вид-во “ДокНаукДержУпр”. 2013 № 4. С. 144 -148.*
52. Ковбасюк Ю. В. *Державна служба підручник у 2 т. под ред. Одеса: НАДУ, 2012. Т 1. 372 с.*
53. Кожушко Н. І. Механізми реалізації державної молодіжної політики у сфері міжнародного співробітництва.: дис. канд. наук з держ. упр.: 25. 00. 02; *Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Харків. регіон. ін-т держ. упр. - Харків, 2016. 220 с. URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/dorad/files/201602/kni-dis-20160219.pdf>*
54. Кожушко Н. Теоретико-методологічні засади формування моделей державної молодіжної політики (державно-управлінський аспект). “Ефективність державного управління”. *Збірник наукових праць. 2014. Вип. 41. С. 97-102.*

55. Колесніченко Н. М. Становище молоді як одна з гуманітарних проблем нашого часу. *Наукові праці: Науково-методичний журнал*. Т. 23. Вип. 10. Політичні науки. Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2002. С. 88-90.

56. Концепція нової української школи. Ухвалена рішенням колегії Міністерства освіти і науки. 2016. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>

57. Концепція освіти дорослих в Україні Укл.: Лук'янова Л.Б. Ніжин: ПП Лисенко М.М., 2011. 24 с. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/5474/1/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%86%D0%B5%D0%BF%D1%86%C2%A6%D1%8F.pdf>

58. Кулик О. М. Особливості управлінської діяльності у сфері молодіжної політики в місті Києві: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ. упр.: спец. 25. 00. 02: К., 2011. 22 с.

59. Мандибура, В. О. Інституційна архітектоніка власності та закономірності її функціонування. Матеріали наукового симпозиуму: *“Інституційна архітектоніка та механізми економічного розвитку”*. Х.: ХНУ, 2005. С. 110-116.

60. Мельник М.О. Формування комплексного механізму державного управління в сфері соціального становлення та розвитку молоді. *Демократичне врядування*. 2015. Вип. 15 URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2015_15_18

61. Методичні рекомендації для представників закладів вищої освіти та інших партнерів проектів “Еразмус+” URL: http://www.khnu.km.ua/root/res/PamyatkaCBHE2018_August.pdf

62. Метьюлкіна Н. Б. Механізми формування та реалізації державної молодіжної політики в Україні: Дис. канд. наук: 25. 00. 02 2009. URL: <https://mydisser.com/ua/catalog/view/386/822/17511.html>

63. Метьюлкіна Н. Б. Удосконалення механізмів формування та реалізації державної молодіжної політики в Україні: матеріали міжнар. наук. практ. конф. “*Державна молодіжна політика: регіональний аспект*” (Харків, 23-24 квітня 2008 р.). Х.: ХарПІ НАДУ “*Магістр*”, 2008. С. 33-36.

64. Михалев В.В. Летние стажировки и практики студентов как фактор успешного трудоустройства выпускников Вчені записки Харківського гуманітарного університету “*Народна українська академія*”. Харків, 2015. Т. 21. С. 581-585.

65. Можливості освітніх та наукових програм ЄС в Україні URL: <https://openeurope.in.ua/subjects/uznayte-o-vozmozhnostyakh-programm-es-v-ukraine-11>

66. Молодіжна політика в Україні. Висновки Команди міжнародних оглядачів. Ради Європи URL: <http://sdg.org.ua/images/.pdf>

67. Молодіжна політика, заснована на підходах участі. URL: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/-/the-council-of-europe-launched-a-new-programme-participatory-youth-policy->

68. Молодіжний сегмент ринку праці України в період повномасштабної війни URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/molodizhnyy-sehment-rynku-pratsi-ukrayiny-v-period-povnomasshtabnoyi-viyny>

69. Молодіжні трудові URL: <http://dsmsu.gov.ua/index/ua/material/15235>

70. Молодь. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>

71. Мотречко В. В. Державна молодіжна політика на регіональному рівні в Україні: на прикладі Сумської області та міста Суми. *Теорія та практика державного управління*. 2014. Вип. 4 (47). С. 295 - 303.

72. Мотречко В. В. Організація діяльності суб'єктів місцевого самоврядування щодо реалізації молодіжної політики: дис. канд. наук з держ. управління: 25. 00. 04. Одеса. 2018. 256 с.

73. Мотречко В. Особливості формування державної молодіжної політики в ЄС та перспективи її імплементації в Україні. *Публічне адміністрування: теорія та практика*. 2014. Вип. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Patp_2014_2_3

74. Мунтян В. В. Державні цільові програми як інструмент фінансування молодіжної політики в Україні. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2016. Вип. 6 (2). С. 127-131.

75. Національний інститут стратегічних досліджень “Трудова міграція громадян України за кордон: виклики та шляхи реагування”. *Аналітична записка* URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/3126/>

76. Овчар О. М. Сучасні тенденції молодіжної політики Європейського Союзу: досвід для України, М. О. Галаган URL: http://archive.nbuv.gov.ua/ejournals/tppd/20107/zmist/R_2/11Ovchar.pdf.

77. Орлов В. В. Формування державної молодіжної політики в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ. упр.: спец. 25. 00. 02. Запоріжжя, 2009. 23 с.

78. Освіта впродовж життя: соціальні запити, сучасні виклики та пріоритети в реалізації: матеріали конференції. Київ, 22 березня 2018 року. К., 2018. 181 с.

79. Особливості й основні функції державної молодіжної політики URL: <http://lektsii.net/3-52143.html>.

80. Офіційний сайт Державної служби зайнятості URL: <https://www.dcz.gov.ua/analitics/68>

81. Панасюк В. М. Конституційно-правові засади реалізації державної молодіжної політики в Україні: дис. канд. юрид. наук: 12. 00. 02. Одеса. 2017. 228 с.

82. Перепелиця М. П. Державна молодіжна політика в Україні (регіональний аспект). К.: *Український інститут соціальних досліджень, Український центр політичного менеджменту*, 2001. 242 с. URL: <http://www.politik.org.ua>.

83. Питання пов'язані з молоддю URL: <http://www.un.org.ua/ua/tsilirozvytku-tysiacholittia/tsili-staloho-rozvytku-v-ukraini/27-page/3978-pytannia-poviazani-z-moloddiu>

84. Політологічний енциклопедичний словник упорядник В. П. Горбатенко за ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна. 2-е вид., доп. і перероб. К.: Генеза, 2004. С. 367.

85. Про вищу освіту. Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>

86. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення державної підтримки українців за кордоном: Проект Закону від 14.03.2019р. № 10153 URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65678

87. Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2017 р. № 1014: Постанова КМУ від 3 жовтня 2018 р. № URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/807-2018-п?lang=ru>

88. Про волонтерську діяльність Закон України від 19.04.2011 № 3236-№42 с. 435 VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17>

89. Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні. Декларація Верховної Ради України № 2859-XII від 15. 12. 1992 р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2859-12>

90. Про затвердження Державної цільової соціальної програми “Молодь України” на 2021-2025 роки та внесення змін до деяких актів Кабінету Міністрів України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/579-2021-%D0%BF#Text>

91. Про затвердження Державної цільової соціальної програми “Молодь України на 2016-2020 роки та внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України”: Постанова КМУ від 18 лютого 2016 р. № 148 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/148-2016-п>

92. Про затвердження Положення про державну службу зайнятості: Наказ Міністерства соціальної політики від 20.01.2015 № URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0141-15>

93. Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 р. № 878 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/878-2015-%D0%BF>

94. Про затвердження Положення про Міністерство закордонних справ України: Постанова Кабінету Міністрів України від 30.03.2016 р. № 281 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/281-2016-%D0%BF>

95. Про затвердження Положення про Міністерство молоді та спорту України: Постанова Кабінету Міністрів України від 02.07.2014 р. № 220 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-2014-%D0%BF>

96. Про затвердження Положення про Міністерство освіти і науки України: Постанова Кабінету Міністрів України від 16.10.2014 р. № 630 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/630-2014-%D0%BF>

97. Про затвердження Положення про Міністерство соціальної політики України: Постанова Кабінету Міністрів України від 17.06.2015 р. № 423 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/423-2015-%D0%BF>

98. Про затвердження типових положень про молодіжний центр та про експертну раду при молодіжному центрі: Постанова КМУ від 20 грудня 2017 р. № 1014 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/1014-2017-п>

99. Про зовнішню трудову міграцію: Закон України від 05.11.2015 №761-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/761-viii>.

100. Про Міністерство економічного розвитку і торгівлі України: Указ Президента України від 31.05.2011 р. № 634/2011 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/634/2011>
101. Про Національну молодіжну стратегію до 2030 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/94/2021#Text>
102. Про освіту зі змінами 2024 рік №2145-VIII від 05.09.2017, редакція від 21.11.2021 URL: https://urst.com.ua/act/pro_osvitu
103. Про освіту. Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
104. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#n8>.
105. Про основні засади молодіжної політики URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text>
106. Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні. Закон України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2998-12>
107. Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні: Закон України від 05.02.1993 р. № 2998-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2998-12>.
108. Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні. Закон України від 05.02.1993 № 2998-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2998-12>
109. Про Стратегію державної кадрової політики на 2012-2020 роки: Указ Президента України від 01.02.2012 р. № 45/2012 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/45/2012>
110. Про Стратегію національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016 - 2020 роки: Указ Президента України від 1 лютого 2012 року № 45/2012 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580/2015>

111. Про Стратегію розвитку державної молодіжної політики на період до 2020 року: Указ Президента України від 27 вересня 2013 року № 532/2013 URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/532/2013>.

112. Про Стратегію сталого розвитку України до 2030 URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JH6YF00A?an=332>

113. Про схвалення Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року: Розпорядження Кабінету міністрів України від 12 липня 2017 року № 482-р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/482-2017-%D1%80>

114. Програма ЄС «Еразмус+» URL: http://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/index_en.htm.

115. Протокол до Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами про Рамкову угоду між Україною та Європейським Співтовариством про загальні принципи участі України в програмах Співтовариства № 994_a41. Набрання чинності для України 01.11.2011 URL: [v3250321-11 https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a41](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a41)

116. Процеси соціальної мобільності в сучасному українському суспільстві: кол. моногр. Балакірева О.М., Серeda Ю.В., Дмитрук Д.А. та ін.; за ред. канд. соціол. наук О.М.Балакіревої; НАН України, ДУ “Ін-т екон. та прогнозів. НАН України”. К., 2014. 288 с.

117. Прудиус Л. В. Неформальна освіта державних службовців в Україні: правові аспекти. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2016. № 1. С. 122-131. URL: file:///C:/Users/user/Downloads/vamcudu_2016_1_19.pdf

118. Радченко О. Державна молодіжна політика: основні поняття та принципи як архетипи формування та реалізації в публічному просторі О. Крюков. *Публічне управління: теорія та практика*. 2014. Вип. 2 (спец. вип.). С. 142-147. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pubupr_2014_2\(spets](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pubupr_2014_2(spets)

119. Рамкова угода між Урядом України і Комісією Європейських Співтовариств URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_763
120. Регулювання трудовіграційних процесів в транскордонному регіоні: монографія за заг. ред. д.е.н., проф. Пітюлича М. І.; М.І. Пітюлич, В.В. Гоблик, Т.Д. Щербан та ін. Мукачево: Вид-во МДУ, 2015. 148 с.
121. Резолюція Всеукраїнського круглого столу Психолого-педагогічне забезпечення соціальної мобільності сучасної молоді: реалії та перспективи URL: <http://www.isru.npu.edu.ua/-othermenu-20/s-othermenu-77/529-2012-03-21-14-04-30>
122. Результати участі України та країн Східного Партнерства в конкурсах програми Горизонт 2020 на початок 2019 року URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/gorizont-2020>
123. Рекомендації Національної молодіжної ради України до Стратегії розвитку державної молодіжної політики на період до 2030 року URL: <http://nycukraine.org/wp-content/uploads/2019/03/Strategiya-molodizhnoyi-politiki-2030-2.pdf>
124. Реформа науки потребує ще багато роботи, однак, уже запущено нацраду та нацфонд досліджень, зросла підтримка молодих вчених, змінюються підходи до фінансування. 16 травня 2019 року URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/reforma-nauki-potrebuye-she-bagato-roboti-odnak-uzhe-zapusheno-nacradu-ta-nacfond-doslidzhen-zrosla-pidtrimka-molodih-vchenih>
125. Руденко О. Програмно-цільовий механізм реалізації державної молодіжної політики в контексті інноваційних перспектив транскордонного співробітництва. Н. Кожушко. *Глобальне управління та економіка*. 2015. № 1. С. 169-176. URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/gme_2015_1_33
126. Сайт Національного “Еразмус+” Офісу в Україні URL: <http://erasmusplus.org.ua/>

127. Сайт Національного бюро програми ЄС “*Креативна Європа*”
URL: <http://creativeeurope.in.ua/>
128. Соціально-професійна мобільність в умовах сучасної освіти: матеріали міжнародної конференції, Київ, 5 грудня 2016 р. за заг.ред.проф. А. О. Ярошенко. К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2016. 60 с.
129. Співпраця органів влади та інститутів громадянського суспільства у сфері державної молодіжної політики в Україні: наук. розробка; авт. кол.: Є. І. Бородін, І. В. Хохрякова, Т. М. Тарасенко та ін. Київ: НАДУ, 2012. 56 с.
130. Сторожук Р. П. Державна молодіжна політика в контексті європейського вибору України: механізми реалізації: автореф. дис. канд. наук з держ. управління. Одеса, 2007. 20 с.
131. Сторожук Р. П. Державна молодіжна політика в контексті європейського вибору України: механізми реалізації: дис. на здобуття наук, ступеня канд. наук з держ. управління: спец. 25.00.02. Одеса, 2011. 223 с.
132. Сторожук Р. П. Зарубіжний досвід реалізації молодіжної політики. *Державне будівництво*. 2007. № 1(1) URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2007_1%281%29__51.
133. Стратегія розвитку державної молодіжної політики на період до 2020 року URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/532/2013>.
134. Стрюк М.І. Мобільність: системний підхід. С.О. Семеріков. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2015. Т. 49. Вип. 5. С. 37-70.
135. Сурвілайте Д. В. Правові основи процесу формування молодіжної політики. *Актуальні проблеми політики*. 2013. Вип. 49. С. 174-180. [URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/appol_2013_49_21.
136. Тарасенко Т. М. Модернізація державного управління соціальним розвитком студентської молоді в Україні у сфері вищої освіти:

автореф. дис. канд. наук з держ. упр.: спец. 25. 00. 01. Дніпропетр. регіон. ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентіві України. Дніпропетровськ, 2011. 20 с.

137. Тілікіна Н. В. Аналіз інституційного та законодавчого забезпечення регулювання територіальної мобільності робочої сили. *Технологический аудит и резервы производства*. 2016. № 4 (6). С. 18-25.

138. Угода про асоціацію URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/diyalnist/yevropejska-integraciya/ugoda-pro-asociacyu>

139. Україна має амбіції 2021-го стати асоційованим членом «HORIZON EUROPE» 30 січня 2019 року URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/ukrayina-maye-ambiciyi-2021-go-stati-asocijovanim-chlenom-horizon-europe-do-kincy-roku-mi-podamo-zayavku-zastupnik-ministra-maksim-striha>

140. Українське “покоління Z”: цінності та орієнтири URL: <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/13874.pdf>

141. Участь молоді в процесах реформування держави. Щорічна доповідь Президентіві України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України про становище молоді в Україні (за підсумками 2017 року) Держ. ін-т сімейної та молодіжної політики; редкол.: Жданов І. О., гол. ред. колег., Ярема О. Й. та ін. Київ: ДП “Редакція інформаційного бюлетеня “Офіційний вісник Президента України”, 2018. 100 с.

142. Формування та реалізація державної молодіжної політики в Україні в умовах децентралізації. Тернопіль: ТОВ “Тернограф”, 2017. 100 с.

143. Фрис С. Социология молодежи С. Фрис URL: <http://www.regioncentre.ru/books/subcult/subcult14/text6//>

144. Хронологія. Молодіжна політика в незалежній Україні URL: <https://auyc.org.ua/blog/strong-khronolohiia-molodizhna-polityka-v-nezalezhniy-ukraini-strong/>

145. Чернуха Н. Інтеграційні процеси у сучасному освітньому просторі як передумова успіху соціальної мобільності сучасної особистості. Науковий часопис НПУ імені П. М. Драгоманова. Серія 11. *Соціальна робота. Соціальна педагогіка*: зб. наук. праць. Вип.14 К.: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2012. С. 12 -21.

146. Чугаєвська Л. В. Молодіжна політика та проблеми соціалізації молоді. *Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент*. Вип. 4: збірник наукових праць. К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2010. С. 97-103.

147. Чухно, А. А. Інституціонально-інформаційна економіка: підручник. П. М. Леоненко, П. І. Юхименко; за ред. А. А. Чухна. К.: *Знання*, 2010. 688 с.

148. Шпекторенко И. В. Социальные лифты в структуре социальной мобильности индивида. *Управленческое консультирование*. 2013. №6. С. 93-103.

149. Шпекторенко І. В. Професійна мобільність державного службовця: монографія. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Дніпропетр. регіон. ін-т держ. упр. Дніпропетровськ: Монолит, 2009. 242 с.

150. Штанська О. В. Механізми реалізації державної політики зайнятості молоді: регіональний аспект: дис. канд. наук з держ. упр.: 25. 00. 02. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Харк. регіон. ін-т держ. упр. Х., 2009. 221 с.

151. “Erasmus+” URL: <http://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/>

152. Allianssi edistää nuorten hyvinvointia URL: <https://www.alli.fi/meista>

153. Bundesministerium fur Familie, Senioren, Frauen und Jugend URL: https://www.nachhaltigkeit.info/artikel/bmfsfj_bm_familiesenioren_824.htm

154. Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend URL: <https://www.bmfsfj.de/>
155. Communiqué of the European Commission “Supporting the full participation of young people in education, employment and society” URL: <https://pjp-eu.coe.int/en/web/youth-partnership/>
156. Danish Youth Council URL: <https://en.duf.dk/>
157. Deutscher Bundesjugendring URL: <https://www.dbjr.de/>
158. Duale Ausbildung. URL: <https://www.azubi.de/beruf/tipps/duale-ausbildung>
159. Education in Sweden URL: <https://sweden.se/society/education-in-sweden/>
160. EU Youth Strategy 2010-2018 URL: https://ec.europa.eu/youth/policy/youth-strategy/strategy-2010-2018_en
161. EU Youth Strategy 2019-2027 URL: https://ec.europa.eu/youth/policy/youth-strategy_en
162. Europe 2020. A European strategy for smart, sustainable and inclusive growth URL: <http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/COMPLET%20EN%20BARROSO%20%20%20007%20-%20Europe%202020%20-%20EN%20version.pdf>
163. European Commission white paper - A new impetus for European youth (2001) URL: <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/a3fb3071-785e-4e15-a2cd-51cb40a6c06b>
164. European Youth Pact. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:c11081&from=EN>
165. EUROSTUDENT Social and Economic Conditions of Student Life in Europe URL: <http://www.eurostudent.eu/>
166. Jugend- und Familienministerkonferenz URL: <https://jfmk.de/>

167. Les CPNE, Commissions paritaires nationales de l'emploi URL: <https://www.paritarisme-emploi-formation.fr/instances-paritaires/cpne/les-cpne>
168. Marta Rodziewicz Proces kształtowania polityki młodzieżowej w Polsce na poziomie centralnym. URL: http://wyd.edu.pl/images/Czasopisma_naukowe/zblizeniacywilizacyjne20161/ZCXII12016/04_ZC2016XII1Rodziewicz.pdf
169. National Youth Council of Ireland URL: <http://www.youth.ie/>
170. National Youth Council of Ireland URL: <http://www.youth.ie/nuorista-suomessa> URL: <https://www.alli.fi/vaikuttaminen/nuorista-suomessa>
171. Opetus- ja kulttuuriministeriö URL: <https://minedu.fi/ministerio>
172. Opetus- ja kulttuuriministeriö URL: <https://minedu.fi/ministerio>
173. Revised European Charter on the Participation of Young People in Local and Regional Life (2015) URL: <https://rm.coe.int/168071b4d6>
174. Schizzerotto A. Gasperoni G. Study on the state of young people and youth policy in Europe. Vol. 1: Executive Summary and Comparative Reports. Final reports 2001 URL: http://www.youthpolicy.org/wp-content/uploads/library/2001_Youth_Policy_Europe_Eng.pdf
175. The National Recreation Policy for Young People URL: <https://www.dcy.gov.ie/docs/EN/Publications-copy-dcy.gov-ie-2018/1403/4865.htm>
176. The National Youth Council of Ireland URL: <https://www.dcy.gov.ie/docs/EN/Youth-Affairs-copy-dcy.gov-ie-2018/5/4821.htm>
177. The Youth Work Act URL: <http://www.youth.ie/nyci/youth-work-act-2001>
178. Treaty on the Functioning of the European Union, TFEU URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12012E%2FTXT>

179. Treaty on the Functioning of the European Union, TFEU URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12012E%2FTXT>
180. Ungdomsråd i Norge URL: <https://www.ung.no/frivillig/ungdomsrad/>
181. What do we mean by “youth”? <http://www.unesco.org/new/en/social-and-human-sciences/themes/youth/youth-definition/>
182. Youth entrepreneurship incubator URL: https://knutd.edu.ua/students/Youth_Business_Center/
183. Youth participation in national parliaments. Inter-parliamentary Union (IPU), 2014. 20 p. URL: http://www.ipu.org/pdf/publications/youth_en.pdf
184. Youth participation in national parliaments: 2018 URL: <https://www.ipu.org/resources/publications/reports/2018-12/youth-participation-in-national-parliaments-2018>
185. Youth Policy Development in Eastern Europe and the Caucasus. European Youth Centre Budapest, Hungary, 18-19 June 2008 URL: https://pjp-eu.coe.int/documents/1017981/3084919/Youth_Policy_Development_in_Eastern_Europe_and_Caucasus.pdf/44046584-694f-4c76-8543-cb22b1fcb030

ДОДАТКИ

Додаток А

Сутність поняття “державна молодіжна політика”

Зміст трактування	Автор
1	2
<i>УМОВИ + ГАРАНТІЇ ДЛЯ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ МОЛОДІ</i>	
державна молодіжна політика є одним зі специфічних і пріоритетних напрямків діяльності держави, її органів з метою створення певних умов і соціальних гарантій для соціального становлення та розвитку молодих громадян, їх щонайповнішої самореалізації як в особистих, так і у суспільних інтересах [М. Головатий, 1993, с. 6].	М.Головатий, 1993
Державна молодіжна політика покликана створити умови для якнайшвидшого соціального становлення молоді для найповнішої її самореалізації як у власних, так і суспільних інтересах, надати для цього необхідні гарантії [Г. Коваль, с. 60].	Г. Коваль, 2011
Державна молодіжна політика виступає одним із напрямків діяльності держави, яка здійснюється в інтересах молодої людини та суспільства в цілому, що має утворити умови для зміцнення правових та матеріальних гарантій щодо здійснення прав і свобод молодих громадян, для надання державою кожній молодій людині соціальних послуг з навчання, професійної підготовки, допомогти молодим людям у реалізації їх можливостей [Д. Сурвілайте, с. 178]	Д. Сурвілайте, 2013
Державну молодіжну політику в сучасних умовах доцільно розуміти як системну діяльність держави з метою створення необхідних умов та гарантій для соціального становлення, всебічного розвитку та самореалізації молоді, а також її активного залучення до суспільно-політичної та державно-управлінської діяльності як у інтересах самої молоді, так і у інтересах здійснення системних суспільних реформ. [М. Жук, с. 171]	М.Жук, 2014
<i>ПОЛІТИЧНІ ІДЕЇ + ЗАХОДИ ДЛЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ЦИХ ІДЕЙ</i>	
Державна молодіжна політика – це політика, діяльність держави, її інституцій, направлена на молодь, на підростаюче покоління, це наявність законодавчо закріплених ідей стосовно місця і ролі молоді у поступальному розвитку суспільства. А також система різноманітних державних заходів, що сприяють реалізації цих ідей [Головенько. с. 34].	В.Головенько, 1997
1	2
<i>МЕХАНІЗМ ВЗАЄМОВІДНОСИН ДЕРЖАВИ З МОЛОДДЮ</i>	
Державна молодіжна політика здійснюється в суспільстві в усіх сферах життєдіяльності молоді як в її інтересах, так і в інтересах суб’єкту цієї політики – держави [Л. Чугаєвська, с. 99].	Л. Чугаєвська, 2010
Молодіжна політика – це діяльність усіх суспільних інституцій стосовно молоді, а державна молодіжна політика є її складовою і характеризує взаємовідносини держави й молоді. У процесі функціонування політичної системи інтереси її складників тією чи іншою мірою збігаються з інтересами держави. І в межах діяльності щодо забезпечення цих інтересів вони стають суб’єктами державної молодіжної політики [Радченко. с. 143].	О. Радченко, О. Крюков, 2014
<i>ВСЯ ДІЯЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВИ, СПРЯМОВАНА НА МОЛОДЬ</i>	

Комплексна діяльність органів влади щодо підтримки молодих громадян, сприяння їх соціальному становленню та розвитку [Є. Бородін, с. 408].	Є. Бородін, 2006
Ця політика – не прерогатива якогось одного відомства, а складова внутрішньої політики держави. Вона повинна передбачати активну інноваційну участь молоді в житті суспільства. [Г. Коваль, с. 60].	Г.Коваль, 2011
<i>РОЗРОБКА СТРАТЕГІЇ + ЇЇ ПРАКТИЧНА РЕАЛІЗАЦІЯ</i>	
Державна молодіжна політика – діяльність органів влади, спрямована на розробку доктрини та концептуальних напрямів молодіжної політики, а також на практичне забезпечення реалізації цілісної системи соціально-економічних, організаційних заходів з метою гарантування соціально-правової захищеності молодого покоління, реалізації його прав на соціальний розвиток, творчу ініціативу відповідно до корінних інтересів, схильностей, фізичних можливостей і з урахуванням динамічних інтересів прогресу суспільства [О. Орлов, с. 6].	В.Орлов, 2009
1	2
<i>КОМПЛЕКСНЕ ВИЗНАЧЕННЯ</i>	
Державна молодіжна політика – засіб створення необхідних для соціального становлення й розвитку молоді умов і гарантій, тобто може розглядатися як механізм, за допомогою якого держава вступає у взаємовідносини з молоддю, сприяє її соціалізації [М. Перепелиця, с. 16]	М. Перепелиця, 2001
Державна молодіжна політика у демократичному, правовому суспільстві передбачає створення певних умов і гарантій для соціального становлення та розвитку молоді, її інтеграції в усі сфери життєдіяльності, реалізації усіх потенцій і здібностей юнаків та дівчат. Державна молодіжна політика є тим своєрідним механізмом, завдяки якому держава, а також і партії, громадські об'єднання, організації, рухи, соціальні інститути вступають у взаємостосунки з молоддю, сприяють (або ні) реалізації інтересів, запитів і потреб молодих людей [М. Головатий, с. 56].	М. Головатий, 2002
Державна молодіжна політика є її складовою і характеризує взаємовідносини держави й молоді, зокрема діяльність держави, що спрямована на створення правових, економічних та організаційних умов і гарантій для самореалізації особистості молодої людини та розвиток молодіжних об'єднань, рухів та ініціатив [О. Кулик, с. 9].	О.Кулик, 2011

Додаток Б**Напрямки досліджень сфери молодіжної політики вітчизняними науковцями**

Напрямки досліджень	Науковці
Історія формування державної молодіжної політики України	Є.І. Бородін (2008), Т.О. Донченко (2010), Г.В.Коваль (2013), І. Гайдаєнко (2014).
Теоретичні основи державної молодіжної політики	М.Ф. Головатий (1993, 1996), Р.П. Сторожук (2007), Г.В.Коваль (2012), А.О. Гавловська (2015), В.С. Баглик (2015), М. Жук (2015), М.М. Обіход (2018).
Правові засади, правове регулювання молодіжної політики в Україні	Н.М. Крестовська (2008, 2012), Д.Є. Андрєєва (2009), Т. В. Дроздова (2009), А.О. Васильєв (2011), М.О.Мельник (2014), В.М. Панасюк (2017).
Зарубіжний досвід / міжнародна практика	Р. П. Сторожук(2007), Г.В. Коваль (2012), А.О. Васильєв (2013).
Механізми формування та реалізації державної молодіжної політики в Україні	О.В. Кулініч (2009), В.В. Орлов (2008), М.В.Канавець (2009), Т.М. Тарасенко (2011), Бородін (2012), О.О. Каретна (2012), Н.Б. Метьюлкіна (2009, 2014), П. М. Россохатський (2014), Кожушко Н.І. (2015), В. С. Баглик (2016), Артеменко І.В. (2017).
Проблеми зайнятості молоді у державній молодіжній політиці	І.В. Хохрякова (2009), Д. П. Мельничук (2009), О.В. Штанська (2010), А.В. Квітка (2016).
Регіональний вимір державної молодіжної політики	М.П. Перепелиця (2001) І.О. Парубчак (2007), О.М. Кулик (2011), О.С. Біліченко (2012), Г.В. Коваль (2013), В.В. Мотречко (2018).

Додаток В**Організаційно-економічний механізм державної молодіжної політики**

Формування	Реалізація
Розгляд питань щодо молоді на сесіях відповідного рівня і прийняття рішень	Бюджетне фінансування
Цільові молодіжні програми, акції, заходи	Утворення спеціальних фондів
Соціальні послуги.	Сприяння інвестиційній діяльності
Соціальна робота.	Кредитна політика. Економічні пільги
Робота з кадрами	Надання грантів
Забезпечення участі молоді: - громадські слухання, - громадські ради, - взаємодія з молодіжними організаціями.	Створення сприятливих умов для розвитку молодіжних громадських організацій

Розробка автора за [64]

Додаток Г

Базові законодавчі акти щодо молодіжної політики у Євросоюзі

Назва	Основні положення
1	2
«Біла книга. Нові стимули для молоді Європи» (White Paper) (2001) [European Commission white paper]	Основні пріоритетні напрямки молодіжної політики ЄС (стратегія європейського співробітництва щодо молоді): – відкритий метод координації молодіжної політики в цілому та в окремих її сферах; – врахування молодіжної проблематики при розробці та реалізації інших політик. Завдання спільної європейської молодіжної політики: розширення участі молоді в суспільному житті країн-членів ЄС, інформування молоді про європейські справи, розвиток волонтерства серед молоді, включення молодіжних питань в інші політичні сфери, соціальній інтеграції молодого покоління, сприяння розвитку безперервної освіти та освітньої мобільності, зайнятості молоді. Ключові меседжі (Four key messages) – цілі молодіжної політики ЄС: – активна громадянська позиція молоді; – розширення областей і можливостей для співробітництва; – розвиток самостійності молодого покоління; – зміцнення європейських цінностей в молодіжному середовищі.
Європейський молодіжний пакт (2005) [European Youth Pact]	Основні ідеї молодіжної політики стосуються зайнятості, інтеграції та соціального розвитку. Основні напрямки: підвищення якості навчання і професійної підготовки молодих людей, підвищення можливостей для соціальної мобільності, створення умов для професійної зайнятості та соціальної включеності європейської молоді в суспільно-політичні, соціально-економічні та культурні процеси в Європі. Також – активізація громадянської активності молоді, її залучення в суспільні процеси, як необхідний елемент соціальної адаптації молодого покоління та залучення його до вирішення значущих питань, в тому числі у сфері молодіжної політики.
Комюніке Єврокомісії «Підтримка повноцінної участі молодих людей у сфері освіти, зайнятості і суспільстві» (2007) [communiqué]	Заклало основи для більш якісної підтримки молоді через підвищення фінансування освітніх програм, програм академічної та наукової мобільності, зайнятості.
Стратегія молодіжної політики	Цілі молодіжної політики: – надання більших і рівних можливостей для молоді у сферах навчання і працевлаштування; – активне громадянство, соціальне включення і солідарність.

«Молодь – інвестування і надання можливостей» на 2010-2018 рр., EU Youth Strategy 2010-2018	Сфери, які охоплює стратегія: освіта та навчання; зайнятість і підприємництво; здоров'я і благополуччя; участь; волонтерство; соціальна інтеграція; молодь і світ; творчість і культура. Стратегія має двосторонній підхід: 1) інвестування в молодь – збільшення обсягу ресурсів для розвитку сфер, які мають постійний вплив на молодих людей і забезпечують їх благополуччя; 2) наділення молодих людей правами і повноваженнями – розвиток і використання потенціалу молодих людей для оновлення суспільства, реалізації європейських цілей і цінностей.
Стратегія молодіжної політики «Молодь 2019-2027 рр., EU Youth Strategy	Створена на засадах: – більша гнучкість, щоб європейські пріоритети могли бути застосовані у національних молодіжних стратегіях; – гарантування розширення прав і можливостей молоді, особливо з обмеженими можливостями; – забезпечення прозорості і контролю в діяльності; – багаторівневе співробітництво; – тісний зв'язок між молодіжною політикою та іншими програмами ЄС.

Розробка автора

Додаток Д

Дослідження механізмів державної політики щодо забезпечення соціальної мобільності молоді

1. Ваш вік:
 - 20-30 років;
 - 31-40 років;
 - 41-50 років;
 - 51-60 років;
 - 61+ років.
2. Стать:
 - чоловік;
 - жінка.
3. Освіта:
 - спеціалізація в управлінні, політиці, праві;
 - інші спеціалізації.
4. Професійний досвід (у роках):
 - до 5 років;
 - 5-10 років;
 - 10-20 років;
 - 20+ років.
5. Географічне розміщення:
 - північ;
 - південь;
 - схід;
 - захід;
 - центр.
6. Місце роботи:
 - міністерства;
 - державні агенції;
 - регіональні адміністрації;
 - інші органи влади.
7. Які, на вашу думку, є найбільші виклики для молоді щодо соціальної мобільності? *(Оберіть всі, що відповідають)*
 - економічна нестабільність;
 - недостатність освіти та освітніх можливостей;
 - відсутність доступного житла;
 - складнощі у знаходженні роботи;
 - відсутність підтримки державних програм;
 - інше (будь ласка, зазначте).
8. Які заходи, на вашу думку, може вжити держава для поліпшення соціальної мобільності молоді?
9. Чи бере ваша державна установа (організація) участь у програмах або ініціативах, спрямованих на підтримку соціальної мобільності молоді? *Якщо так, то будь ласка, опишіть.*
10. Як ви оцінюєте ефективність поточних заходів державної політики щодо забезпечення соціальної мобільності молоді?

Результати дослідження

Які, на вашу думку, є найбільші виклики для молоді щодо соціальної мобільності?

Відповідь	Кількість	Відсоток%
Економічна нестабільність	Кількість	Відсоток%
Недостатність освіти та освітніх можливостей	100	10%
Відсутність доступного житла	300	30%
Складнощі у знаходженні роботи	200	20%
Відсутність підтримки державних програм	150	15%

Які заходи, на вашу думку, може вжити держава для поліпшення соціальної мобільності молоді?

Заходи	Відсоток	Кількість осіб
Реформа освіти	80%	1202
Стимулювання зайнятості	75%	1126
Соціальна підтримка та доступне житло	40%	601
Підтримка програм держави	60%	901

Чи бере ваша державна установа (організація) участь у програмах або ініціативах, спрямованих на підтримку соціальної мобільності молоді? Якщо так, то будь ласка, опишіть.

Відповідь	Кількість осіб	Відсоток
Участь у програмах/ініціативах	676	45%
Відсутність участі у програмах/ініціативах	826	55%

Як ви оцінюєте ефективність поточних заходів державної політики щодо забезпечення соціальної мобільності молоді?

Оцінка	Кількість осіб	Відсоток
Позитивна	450	30%
Негативна	450	30%
Нейтральна	400	27%
Брак даних/недостатньо інформації	202	13%

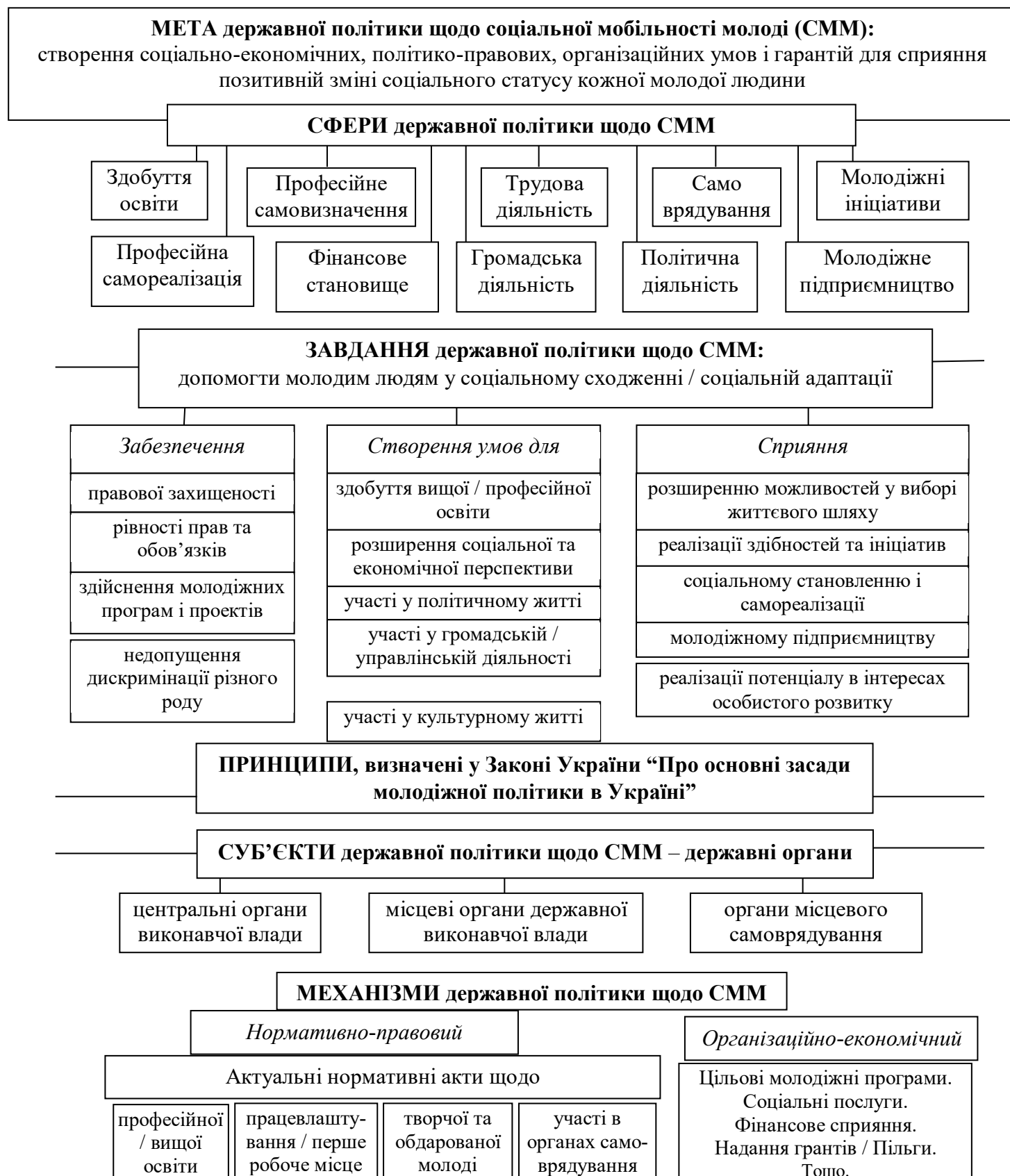
Додаток Ж

Модель соціальної мобільності молоді

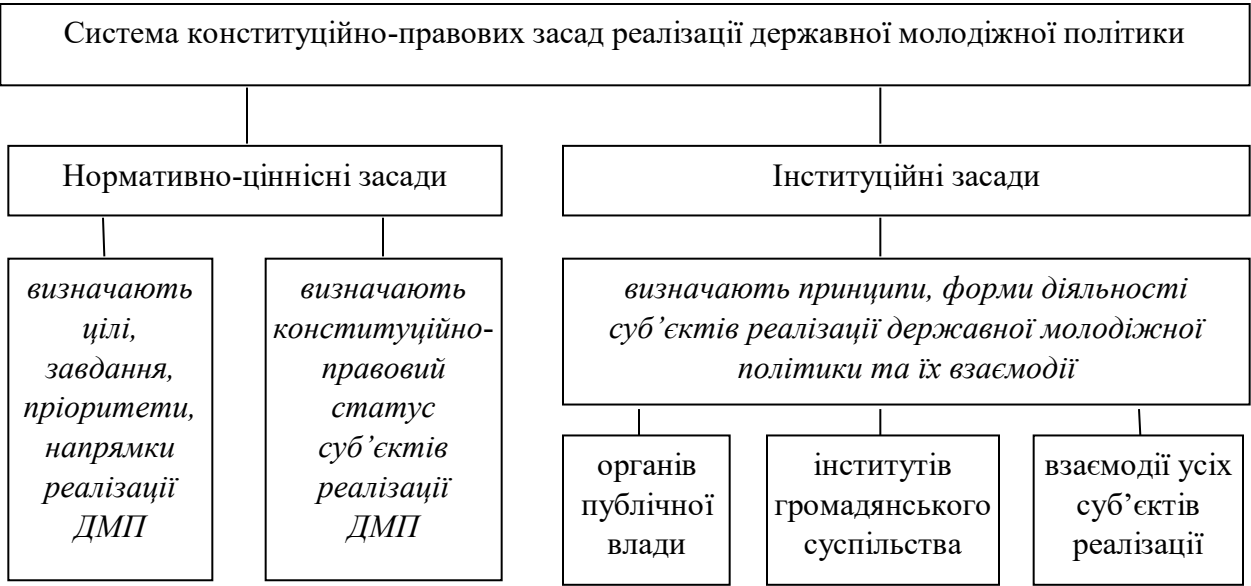

Додаток 3

Модель державної політики щодо соціальної мобільності молоді

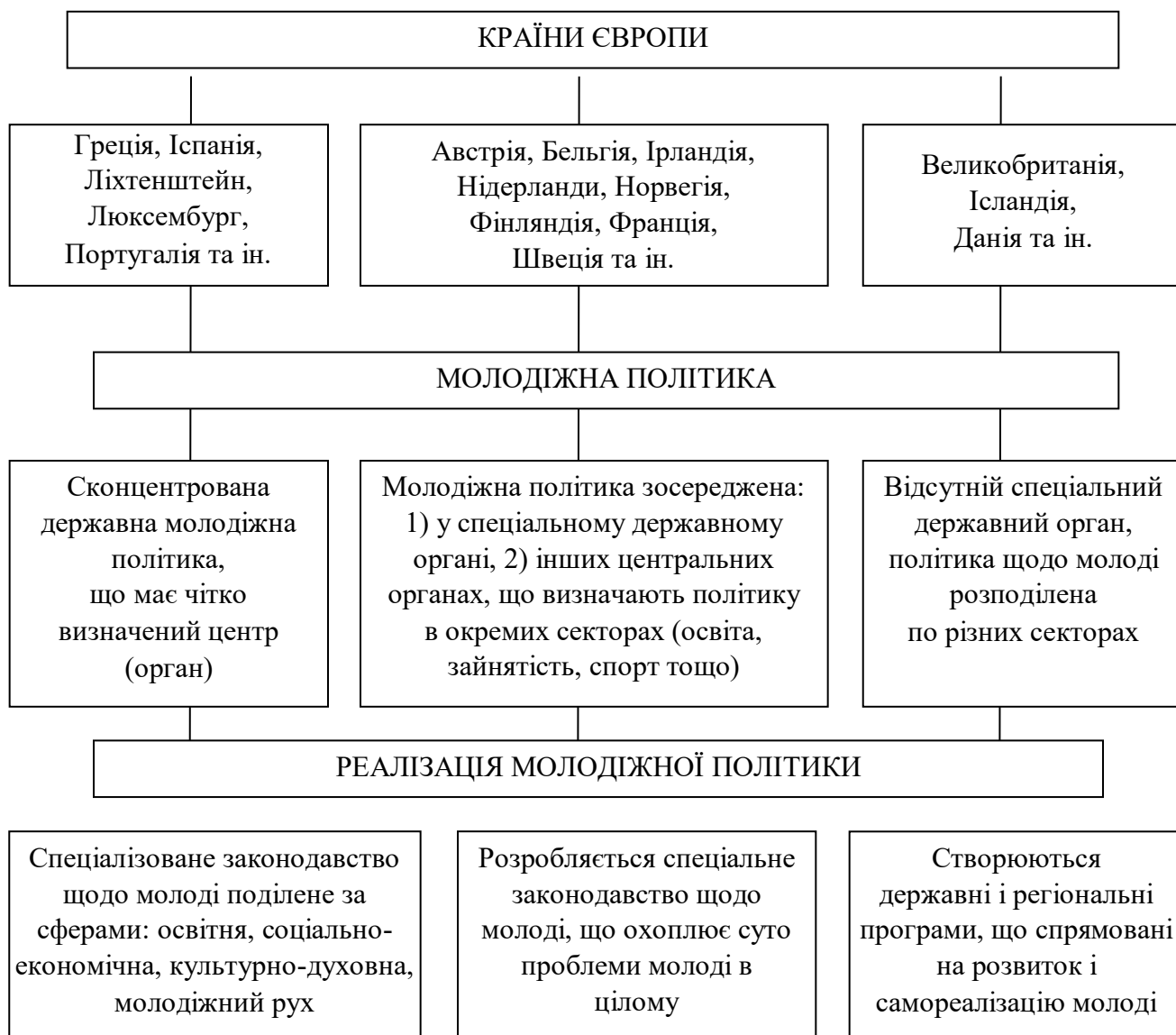

Система конституційно-правових засад
реалізації державної молодіжної політики

Додаток Л

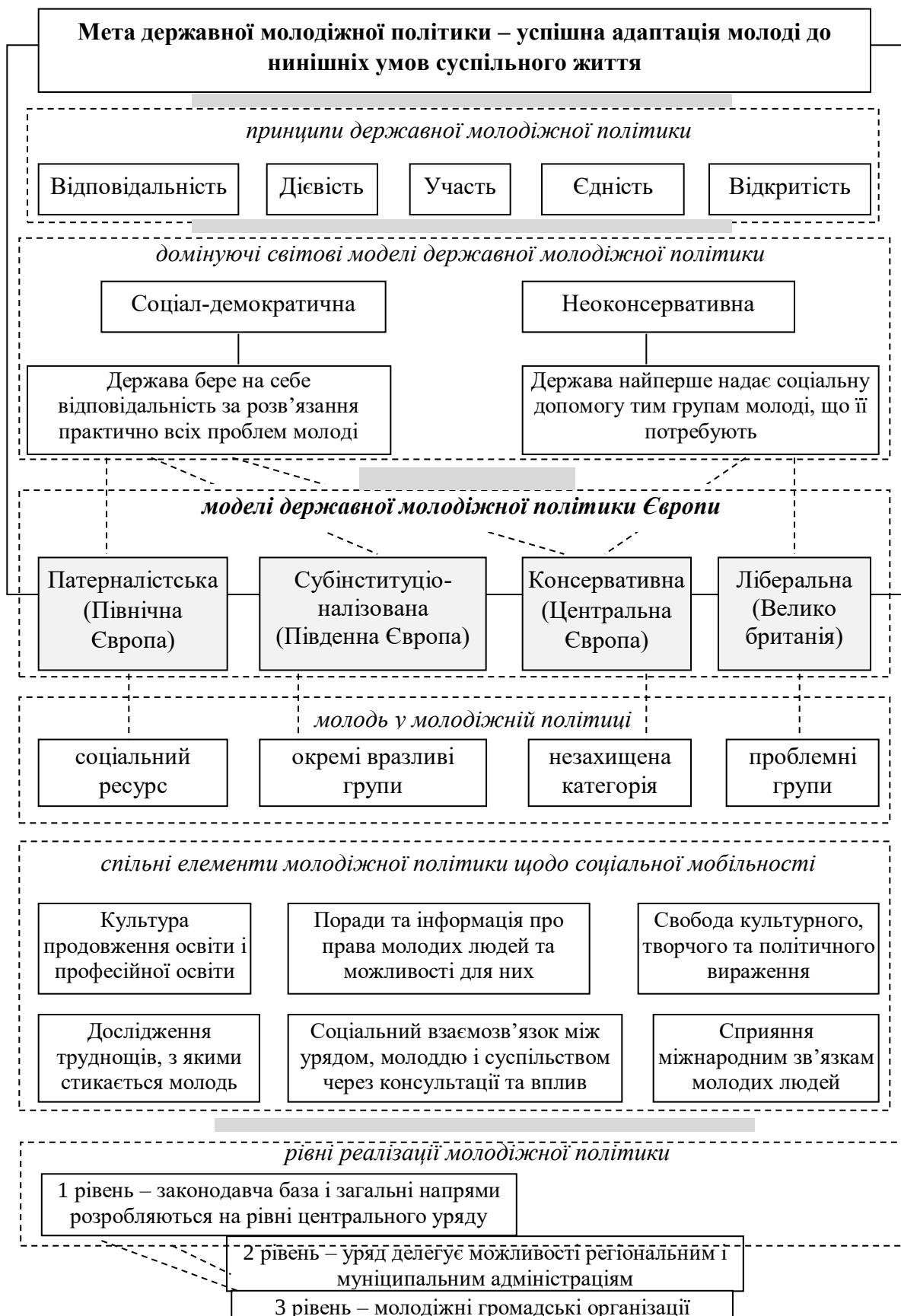
Типи молодіжної політики країн Європи (2001)

Розробка автора за [187, с. 17].

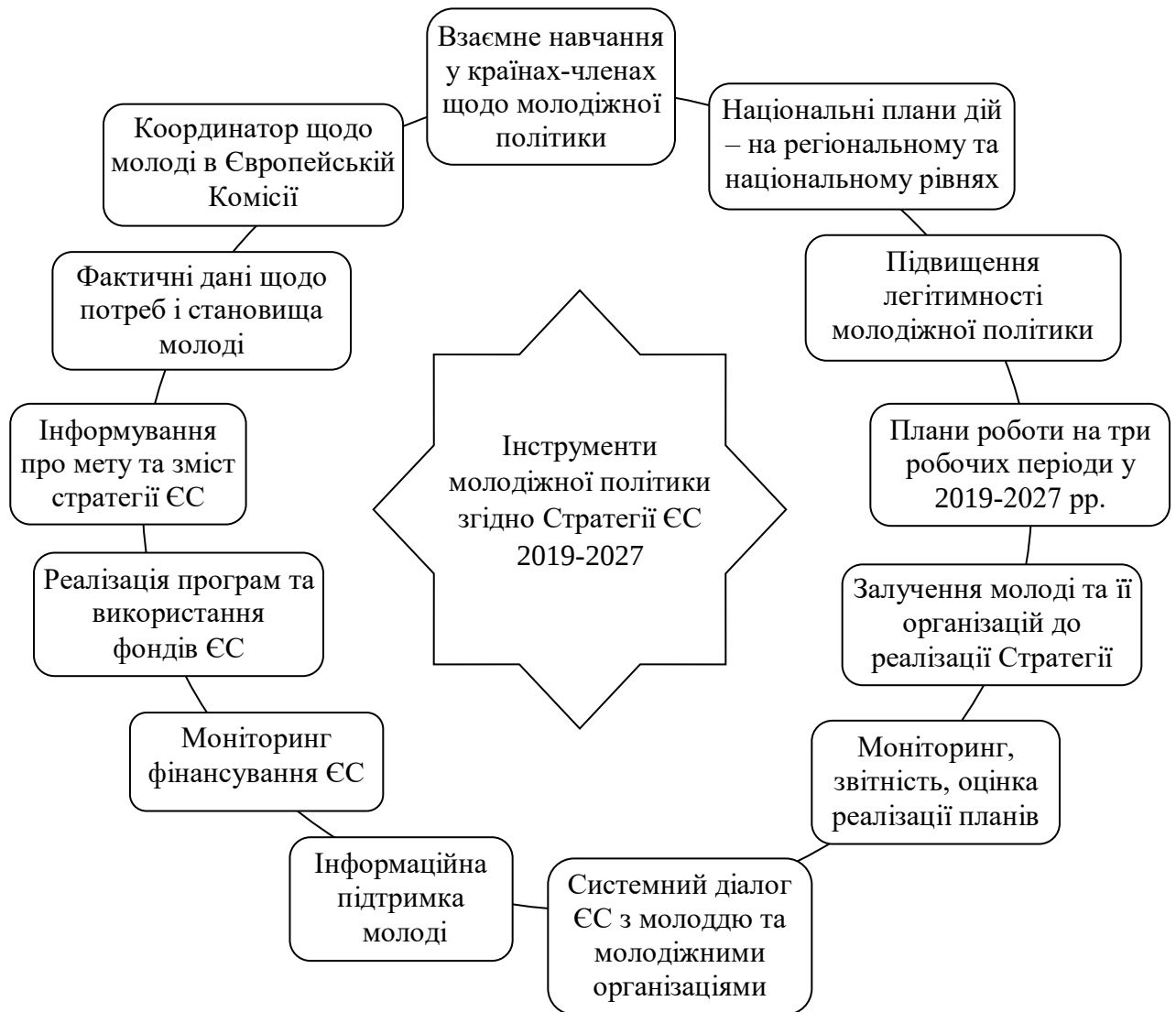
Додаток М

Моделі державної молодіжної політики країн Європи та світу

Додаток Н

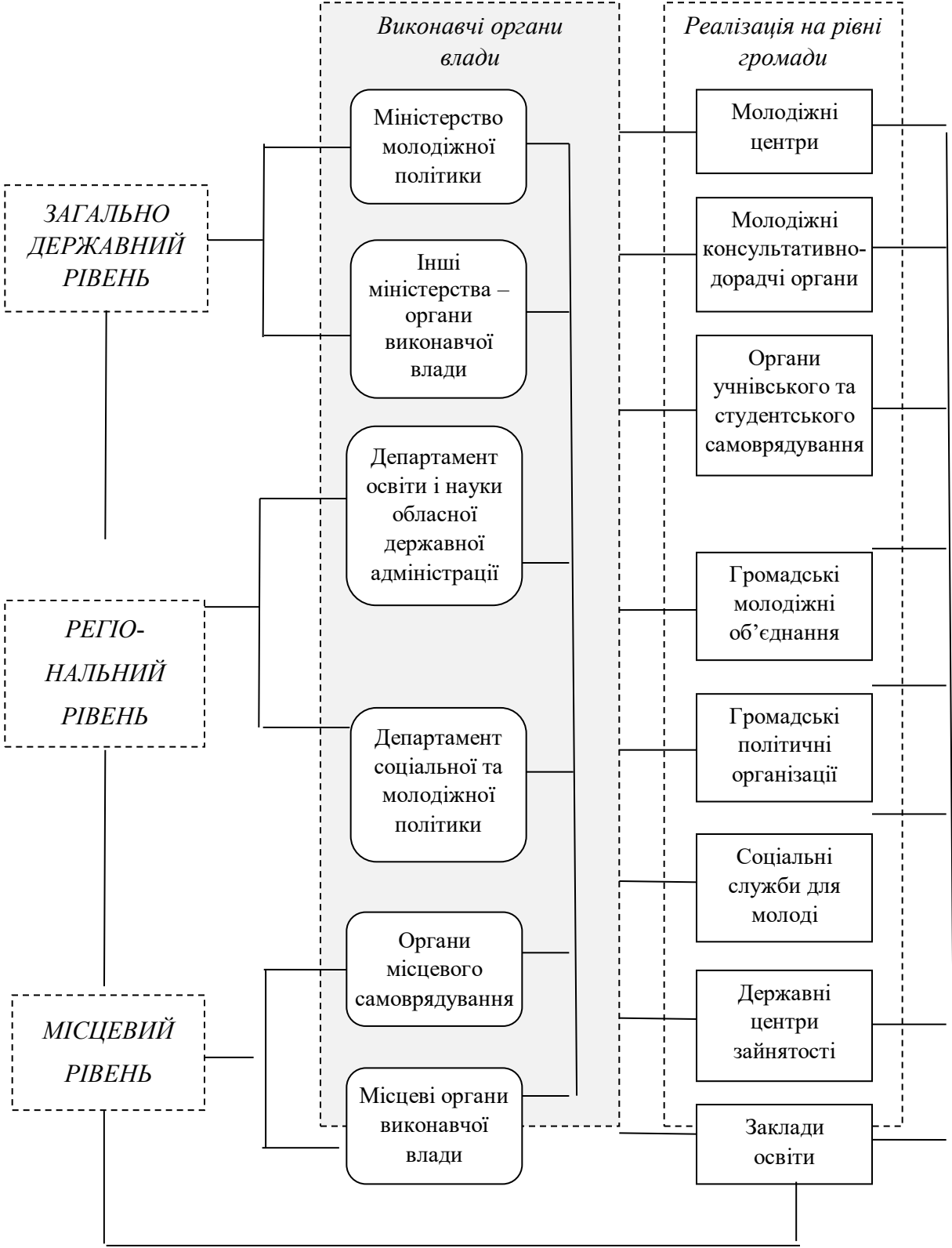
Інструменти молодіжної політики згідно Стратегії ЄС на 2019-2027 роки

Розробка автора за [164].

Додаток О

Модель взаємодії суб'єктів реалізації державної молодіжної політики щодо соціальної мобільності молоді на всіх рівнях управління

Додаток II

Вибірка дослідження серед державних службовців

Категорія	Кількість	Відсоток (%)
Віковий діапазон		
20-30 років	301	20%
31-40 років	451	30%
41-50 років	300	20%
51-60 років	300	20%
61+ років	150	10%
Стать		
Чоловіки	751	50%
Жінки	751	50%
Освіта		
Спеціалізація в управлінні, політиці, праві	902	60%
Інші спеціалізації	600	40%
Професійний досвід		
До 5 років	301	20%
5-10 років	451	30%
10-20 років	450	30%
20+ років	300	20%
Географічне розміщення		
Північ	300	20%
Південь	300	20%
Схід	301	20%
Захід	301	20%
Центр	300	20%
Місце роботи		
Міністерства	452	30%
Державні агенції	450	30%
Регіональні адміністрації	300	20%
Інші органи влади	300	20%

Розробка автора

Додаток Р

Організаційні засади механізмів державної політики в сфері соціальної
мобільності молоді

Орган влади	Необхідні дії	Пояснення дій
Кабінет Міністрів України	Прийняття Закону України «Про основні засади молодіжної політики»; розробити плани з реалізації Стратегії щодо забезпечення ефективної соціальної мобільності молоді і забезпечити його виконання.	На державному і регіональному рівнях прийняти нормативні акти, що забезпечують регулювання територіального руху мобільності молоді, її інформаційне забезпечення, квотування робочих місць для молодих людей, які потребують особливої підтримки з боку держави, приділити особливу увагу законопроектам, спрямованим на більш повне задоволення права на освіту соціально незахищених груп молоді, осіб з обмеженими можливостями.
Міністерство соціальної політики України (в т.ч. Державна служба зайнятості)	Державна підтримка випускників освітніх закладів, розробка спецкурсу «Основи пошуку роботи», розробка проекту домовленостей працевлаштування закордонних осіб в Україну	Забезпечити поінформованість молоді про можливості додаткового працевлаштування для отримання навичок роботи за фахом та зростання доходів; сприяти організації служб працевлаштування випускників закладів професійної освіти на базі освітніх закладів, співпраці освітніх установ з державними та приватними підприємствами; делегування повноважень місцевим радам і визначення на місцях найбільш уразливих районів щодо трудової міграції
Міністерство науки та освіти України	Розробка нового підходу до освітніх програм, в тому числі і до дистанційного навчання, удосконалення нормативно-правових актів щодо підтвердження кваліфікації трудових мігрантів	Здійснювати постійну взаємодію з органами з праці та зайнятості, громадськими організаціями, роботодавцями; активізувати роботу зі створення університетських комплексів для майбутнього працевлаштування; розширювати і удосконалювати взаємодію з підприємствами (роботодавцями) і організаціями по вивченню їх потреб в кадрах, які стануть замовниками і гарантами працевлаштування частини молоді; при відкритті нових спеціальностей враховувати потреби ринку праці, не допускати перевиробництва фахівців.
Міністерство закордонних справ України	Розробка плану дій щодо повернення трудових мігрантів з перспективою на успішне майбутнє на території України, посилення підтримки	Врахувати міграційний компонент при стратегічному плануванні соціально-економічного розвитку держави, створити комісії щодо моніторингу міграційної ситуації в т.ч. освітнього рівня, посилити допомогу мігрантам України при перебуванні на території іншої держави

	створених об'єднань мігрантів на закордонних територіях	
Міністерство економіки	Розробка плану дій економічної освіченості молоді, розробка спецкурсу «Основи підприємництва», розробка програми надання поворотних гратів молоді для започаткування бізнесу на території України	Прийняти відповідні постанови щодо введення економічних стимулів і пільг по оподаткуванню для підприємств, які беруть на роботу молодь; проводити більш ефективну і комплексну кадрову політику, підключати фахівців до виконання розроблених нових проектів; створити спеціальний орган, який займається проблемами регулювання соціальної мобільності молоді.
Міністерство молоді та спорту	Розробка програми сприяння активному дозвіллю молоді, пропагандна здорового способу життя	Удосконалити фізичної підготовки молоді, залучення молоді до громадської діяльності, формування політичної еліти
Міністерство культури та інформаційної політики	Розробка освітніх та культурних заходів, флешмобів	Удосконалити психологічної та соціокультурної підготовки молоді
Органи місцевого самоврядування	Розробка і реалізація молодіжних програм із сприянням повернення мігрантів; сприяти розвитку учнівського та студентського самоврядування	Сприяти розширенню представництва молоді в органах місцевої влади, її участі у виборчих компаніях з висуванням своїх кандидатів, залученню молоді до розробки і реалізації молодіжних програм; використовуючи результати регіональних моніторингів про становище молоді, особливості її соціального розвитку, оцінювати ефективність регулювання соціальної мобільності молоді; організувати пропаганду існуючого досвіду вирішення проблем, пов'язаних з регулюванням соціальної мобільності молоді.

Розробка автора за [8].

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ НАУКОВИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

А. В яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Біляєв Я. М. Концептуальний аналіз державної політики щодо забезпечення соціальної мобільності молоді. *Středoevropský věstník Pro vědu a výzkum*. 2023. 10. https://czvestnic.eu/ojs/index.php/cz_ojs/article/view/244.
2. Біляєв Я. М. Кадрове забезпечення державної політики щодо забезпечення соціальної мобільності молоді. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. №9. С. 109-114.
3. Біляєв Я. М. Нормативно правова база механізмів державної політики щодо забезпечення соціальної мобільності молоді. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. №10. С. 120-125.
4. Біляєв Я. М. Організаційні засади механізмів державної політики щодо забезпечення соціальної мобільності молоді. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2019. №4. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1419>.
5. Біляєв Я. М. Механізми державної політики щодо забезпечення соціальної мобільності молоді. *Публічне адміністрування та національна безпека*. 2019. №2(4). URL: <https://www.inter-nauka.com/uploads/public/1564148892132.pdf>.
6. Біляєв Я. М. Узагальнення світового досвіду державної політики соціальної мобільності молоді. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління*. Том 30 (69). № 3. 2019. С.30-36.
7. Біляєв Я. М. Аналіз грантових програм європейського союзу, що сприяють соціальній мобільності молоді. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019 №

21. Журнал “Інвестиції: практика та досвід”. С. 137-142.
<http://www.investplan.com.ua/?op=1&z=6888&i=21>.

8. Біляєв Я. М. Удосконалення державної політики соціальної мобільності молоді в Україні. Серія: Держава та регіони: 2019 р. № 3 (67). С.33-38. http://pa.stateandregions.zp.ua/archive/3_2019/8.pdf.

Праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

9. Біляєв Я. М. Програми Горизонт-2020 та креативна Європа для стимулювання освіти та соціальної мобільності молоді. Світ економічної науки. Випуск 15: матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції економічного спрямування (27 червня 2019 р.). Тернопіль, 2019. С. 71-73.

10. Біляєв Я. М. Кадрове забезпечення державної політики щодо соціальної мобільності молоді. Тридцять сьомі економіко-правові дискусії (економічне спрямування): матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. Львів, 2019. С. 48-51.

11. Біляєв Я. М. Вироблення основних заходів стимулювання соціальної мобільності молоді. Тридцять восьмі економіко-правові дискусії: матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. Львів, 2019. С. 15-18.

12. Біляєв Я. М. Питання нормативно-правового регулювання державної політики щодо забезпечення соціальної мобільності молоді. Актуальні дослідження правової та історичної науки (Випуск 17). URL: http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=2787.

13. Біляєв Я. М. Організаційні засади механізмів державної політики щодо забезпечення соціальної мобільності молоді. Економічні наукові інтернет – конференції “Світ економічної науки”: випуск 17, секція 2, менеджмент, маркетинг (30 жовтня 2019 р.). URL: <http://www.economy-confer.com.ua/full-article/3166/>.

14. Біляєв Я. М. Освітня мобільність і проблема міграції молоді Всеукраїнська науково-практична конференція “Проблеми та перспективи розвитку обліку, логістики та інформаційних технологій в контексті євроінтеграції”, м. Ніжин, 30-31 жовтня 2019 р., URL: https://natc.org.ua/docs/Conferencia/2019/Conferencia_mat_20191031.pdf, С. 104-106.

15. Біляєв Я. М. Шляхи удосконалення механізмів державної політики соціальної мобільності молоді в Україні. Всеукраїнська науково-практична конференція “Гуманітарні та природничі науки: актуальні питання”, м. Івано-Франківськ, 25-26 жовтня 2019 р. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/conf/other/41oct2019/41oct2019.pdf>, С. 62-64.

**БІЛОЦЕРКІВСЬКА МІСЬКА РАДА
Київської області
ВИКОНАВЧИЙ КОМІТЕТ**

вул. Я.Мудрого, 15, м. Біла Церква, Київська область, 09117, тел./факс (0456) 39-21-59, тел. (04563) 5-36-64
E-mail: bc_mvkh@bc-rada.gov.ua Код ЄДРПОУ 04055009

№ 186 від 05 БЕРЕЗНЯ 2014р.

ДОВІДКА

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
здобувача наукового ступеня кандидата наук
Біляєва Ярослава Миколайовича
на тему «Державна політика у сфері забезпечення соціальної мобільності
молоді в Україні»
зі спеціальності 25.00.02 – механізми державного управління персоналом**

З 2015 року Біляєв Я.М. проводив дослідження, присвячене державній політиці у сфері забезпечення соціальної мобільності молоді в Україні. Дисертаційне дослідження є змістовним, оскільки в ньому чимало уваги приділено органам виконавчої влади, що відповідають за формування і реалізацію державної політики у сфері зовнішньої трудової міграції, а також ролі місцевих державних адміністрацій і органів місцевого самоврядування в цьому процесі; з'ясовано, що місцеві органи влади відіграють велику роль у реалізації державної політики у сфері соціальної мобільності молоді через їхню пряму працю на місцях; узагальнено світовий передовий досвід державної політики соціальної мобільності молоді, нормативно-правову базу державної політики щодо забезпечення соціальної мобільності молоді, організаційні засади механізмів державної політики щодо забезпечення соціальної мобільності молоді, рівень інституалізації у сфері забезпечення соціальної мобільності молоді та кадрове забезпечення соціальної мобільності молоді.

Окремо здобувач наукового ступеня запропонував засоби удосконалення нормативно-правового і організаційного забезпечення механізмів державної політики щодо соціальної мобільності молоді, заходи стимулювання соціальної

мобільності молоді в умовах сьогодення та інноваційні засади (форми) державної політики щодо забезпечення соціальної мобільності молоді.

У ході дослідження було встановлено, що його результати дають змогу суттєво підвищити рівень державної політики у сфері забезпечення соціальної мобільності молоді та можуть бути рекомендовані для впровадження органами державного управління.

Довідку надано до спеціальної вченої ради Д 26.142.04 Міжрегіональної Академії управління персоналом, спеціальність 25.00.02 – механізми державного управління персоналом.

Секретар Білоцерківської міської ради

Вовкотруб В.Г.

ДЕПУТАТ КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ VIII СКЛИКАННЯ

“ 7 ” лютого 2024 року № 02/1

Довідка

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
здобувача наукового ступеня кандидата наук з державного управління

Біляєва Ярослава Миколайовича

за спеціальністю 25.00.02 – механізми державного управління
персоналом

(тема «Державна політика у сфері забезпечення соціальної мобільності
молоді в Україні»)

Результати дисертаційної роботи Ярослава Миколайовича Біляєва з теми «Державна політика у сфері забезпечення соціальної мобільності молоді в Україні» є актуальними в умовах стрімко зростаючої потреби у вдосконаленні механізмів державної політики щодо соціальної мобільності молоді. Водночас дослідження підтверджує необхідність комплексної діяльності держави у сфері створення умов для соціального і професійного зростання молоді, включаючи гарантії її трудової та економічної самореалізації. Саме тому запроваджено окремі із запропонованих здобувачем засобів забезпечення соціальної мобільності української молоді на території Київської області. Зокрема, було розроблено концепцію механізмів державної політики, спрямованої на забезпечення соціальної мобільності молоді, та діяльності органів державного управління щодо координації дій між урядом і

молодіжною мобільністю задля регулювання процесів у різних сферах суспільства.

Теоретична цінність наукових напрацювань Біляєва Я.М. полягає у поглибленні знань щодо формулювання стратегій і програм управління молодіжною політикою на різних рівнях влади. Відзначимо, що дисертаційне дослідження Біляєва Я.М. має вагомим практичне значення, адже воно включає багатоаспектні напрямки вдосконалення нормативно-правового і організаційного забезпечення механізмів державної політики щодо соціальної мобільності молоді, а також різноманітні інноваційні принципи і форми державної політики з метою забезпечення соціальної мобільності молоді.

Довідка про впровадження результатів дисертаційного дослідження Біляєва Ярослава Миколайовича за темою «Державна політика у сфері забезпечення соціальної мобільності молоді в Україні» обговорена і схвалена.

Депутат Київської обласної ради

Савчук Ю.С.

041012

Приватне акціонерне товариство
«Вищий навчальний заклад
«МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ
ПЕРСОНАЛОМ»

The Private Joint-Stock Company
«Higher Education Institution
«Interregional
Academy
of Personnel Management»

Україна, 03039, Київ-39, вул. Фрометівська, 2,
Тел. +38 (044) 490-95-00, maup.com.ua
e-mail: iapm@iapm.edu.ua

2, Frometivs'ka Str., 03039 Kyiv, Ukraine,
Tel. +38 (044) 490-95-00, maup.com.ua
e-mail: iapm@iapm.edu.ua

« 31 » жовтня 20 23 № 9941/1

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
аспіранта кафедри публічного адміністрування
Біляєва Ярослава Миколайовича
на тему: «Механізми державного управління у сфері забезпечення соціальної
мобільності молоді», поданого на здобуття наукового ступеня
кандидата наук з державного управління за спеціальністю
25.00.02 - механізми державного управління

Дослідження Біляєва Я.М. на тему «Механізми державного управління у сфері забезпечення соціальної мобільності молоді» виконане відповідно до теми НДР «Розвиток публічного управління та адміністрування в умовах системних галузевих реформ: соціальні, економічні, безпекові та культурні аспекти» (номер державної реєстрації 0119U100491).

У рамках даної наукової дослідної теми Біляєв Я.М. провів комплексне дослідження інституціоналізації механізмів державного управління у сфері соціальної мобільності молоді, встановив фактори формування та розвитку соціального потенціалу молодого покоління (спектр зовнішніх об'єктивних впливів середовища на соціальний потенціал молоді; внутрішні фактори особистості: моральність, духовність, освіченість, інтелігентність, творчість, трудова активність, ціннісні орієнтації, мотиви поведінки, інтереси, потреби; інституційні фактори: сім'я, держава, освіта, релігія, армія, право, ЗМІ та ін.).

Аспірант визначив особливості кадрового забезпечення державного управління у сфері соціальної мобільності молоді, обґрунтував необхідність оновлення законодавства, що врегульовує питання розвитку молодіжного підприємництва, працевлаштування випускників закладів вищої освіти, надання першого робочого місця, подальшої розбудови системи освіти дорослих.

Науковий керівник теми НДР,
доктор наук з державного управління,
професор

І.А. Семенець-Орлова

МАУП

